

AXEL H. PEDERSEN

INDLEDNING TIL ADVOKATGERNINGEN

I

2. omarbejdede udgave

KØBENHAVN

JURISTFORBUNDETS FORLAG

1962

AXEL H. PEDERSEN

BYGGERIETS RETLIGE OG ØKONOMISKE ORGANISATION 1946.

2. omarbejdede udg. 1951.

3. omarbejdede udg. 1958.

4. reviderede udg. 1960.

Ialt 8400 ekspl.

Norsk udgave ved *Olav Tendeland*. Oslo. 1956.

Finsk udgave ved *Mauri Hakapää* og *Eero Routamo*. Helsingfors. 1958.

Svensk udgave ved *Alvar Nelson*. Uppsala. 1960.

INDLEDNING TIL SAGFØRERGERNINGEN I. 1951.

2. omarbejdede udg. 1962.

Indledning til advokatgerningen I.

Ialt 4500 ekspl.

ENTREPRISE. BYGGE- OG ANLÆGSARBEJDER. 1952.

Oplag 4500 (udsolgt).

INDLEDNING TIL SAGFØRERGERNINGEN II. 1953.

Oplag 2000 (udsolgt).

REFUSIONSOPGØRELSE.

1. udg. 1954.

2. udg. 1954.

Ialt 4500 ekspl. (udsolgt).

LICITATION. 1955.

Oplag 5000.

C. B. HENRIQUES, EN RETTENS TJENER. 1956.

2. reviderede udg. 1957.

Ialt 3000 ekspl. (udsolgt).

SAGFØRERSALÆRER.

En håndbog. 1958.

Oplag 2500 (udsolgt).

ENTREPRENØRTRANSPORTER. 1959.

Oplag 2500.

STREJFLYS OVER ADVOKATSTANDENS UNDERSTØTTELSESVIRKSOMHED. 1961.

Udgivet af Advokatsamfundets understøttelsesfond.

Oplag 3100 (ikke i boghandelen).

INDHOLDSFORTEGNELSE

ADVOKATSTANDENS OPSTÅEN OG UDVIKLING I NORDEN...	11-38
Optakten 11-15. — Advokatgerningen opstår som erhverv ca. 1600-ca. 1735 16-22. — Krav og kamp om uddannelse ca. 1735-ca. 1850 22-28. — Organisationernes tidsalder 29-38.	
GOD ADVOKATSKIK	39-58
God advokatskik som retstandard 39-42. — Rationalisering af retstandarden god advokatskik 42-48. — Enkeltregler i lovgivningen 42-43. — Vedtægter for advokatorganisationerne 43. — Regler for god advokatskik 43-44. — Domspraksis 44-46. — Kendelser og responsa fra advokatorganisationerne 46-48. — Monografier og biografier 48. — Kravene til god advokatskik 49-53. — Med hvilke interessesfærer kan der opstå kollisioner? 50-51. — Hvilke formål forfølger den gode advokatskik og hvilke interesser beskytter den? 51-53. — Målestokken for afgørelsen af de enkelte tilfælde 54-55. — Hvorledes gennemføres retstandarderne? Sanktioner 55-56. — Sammenligning 57-58.	
ADVOKATERNES YTRINGSFRIHED	59-81
Ytringsfriheden i de demokratiske lande 59-61. — Ytringsfriheden overfor domstolene 61-69. — Omfanget og det reelle indhold af procedure 61-62. — Forsvarerens fortolkningsret 63-64. — Kritik af domme 64-69. — Ytringsfriheden overfor modparten 69-76. — Ytringsfriheden overfor vidner 76-78. — Ytringsfriheden overfor klienten 78. — Ytringsfriheden overfor udenforstående trediemand 79-81. — Ytringsfriheden overfor kolleger 81. —	
ADVOKATENS TAVSHEDSPLIGT	82-111
Indledning 82-83. — Almindelige retshensyn 84-88. — Klienternes interesser 84-85. — Advokatstandens interesser 85-87. — Samfundets interesser 87-88. — Lovgivning 88-96. — Dansk lovgivning om advokaternes tavhedspligt 88-93. — Dansk lovgivning iøvrigt 93-94. — Udenlandsk lovgivning 94-96. — Frankrig 94. — England 94-95. — Norge 95. — Sverige 95-96. — Finland 96. — Begrænsninger. Problemstilling 96-106. — Overfor det offentlige 96-97. — Overfor domstolene 97-98. — Advokaten som vidne 98-101. — Borgerlige sager 98-99. — Straffesager 99-101. — Forsvarerens sandhedspligt under proceduren 101-02. — Overfor modparten 103-06. — Advokatens sandhedspligt overfor modparten i en borgerlig sag 103-04. — Advokatens adgang til at optræde som vidne i en sag 104-06. — Borgerlige sager 104-05. — Straffesager 106. — Overfor kolleger 106. — Overfor trediemand 107-09. — Trediemand i almindelighed 107-08. — Klientens nærmeste 108. — Advokatens øvrige klienter 108-09. — Reformen 109-11.	

ADVOKATEN OG KLIENTEN 112-39

Indledning 112-13. — Klientens uafhængige stilling 113-14. — Advokatens uafhængige stilling 115-26. — Uafhængighed af klienten 115-17. — Advokaten bør ikke identificere sig med klienten 117-19. — Afslag på anmodninger fra klienten 119-21. — God advokatskik 120. — Hensynet til klienten 120. — Personlige årsager 120-21. — Eventuel vidnepligt 121. — Kollegiale hensyn 121. — Udtræden af en påbegyndt sag eller et påtaget hverv eller forretning 122-26. — Fejlagtige eller ufuldstændige oplysninger 124. — Klienten følger ikke advokatens råd 124. — Kollision mellem klienternes interesser 124. — Klienten betaler ikke forskud efter anmodning eller stiller sikkerhed for salær og omkostninger 124-25. — Der indtræffer sådanne omstændigheder, at det billigvis ikke kan forlanges, at advokaten skal fortsætte 125-26. — Troskabspligt imod klienten 126-29. — Troskabspligt 126-27. — Tavshedspligt 127. — Oplysninger om sagen 127-28. — Løfte om personligt møde 128. — Misbrug af klientens tvangssituation 129. — Advokatens habilitet 129-37. — Dobbeltstilling 130-31. — Selvindtræde 131. — Egen interesse 131-32. — Andre økonomiske mellemværender med klienten 133. — Kollision mellem klienternes interesser 134-39. — Tidligere repræsenteret modparten 134. — Modstridende interesser 134-36. — Indskrænkninger i bevægelsesfriheden 136-37. — Afregning 137-39. — Hvornår skal afregning foretages? 137. — Hvad skal afregningen indeholde? 137-38. — Uefterrettelighed i pengesager. Undladelse af at afregne og af at besvare forespørgsler 138-39.

ADVOKATENS FULDMAGT 140-51

Indledning 140. — Stiftelse 140-43. — Anmodning 140-43. — Besikkelse 143. — Uanmodet forretningsførelse 143. — Indhold 143-50. — Rettergangsfuldmagt 143-44. — Forholdet indadtil (bemyndigelsen) 143-44. — Legitimationen udadtil (fuldmagten) 145-46. — Berettiget til at indgå forlig 145-46. — Kvittere for domsbeløbet 147. — Sagsomkostninger 147. — Begrænsninger ved særlige forbehold 149. — Andre hverv eller forretninger 148-50. — Ophør 150-51. — Ved viljeserklæring 150-51. — Fra klientens side 150. — Advokatens udtræden 151. — Død, konkurs, umyndiggørelse m.v. 151.

ADVOKATENS RETENTIONSRET 152-67

Problemstilling. Kort oversigt over lovgivningens og teoriens stilling i de nordiske lande. Baggrund for undersøgelsen 152-54. — Troels G. Jørgensens argumentation imod advokaternes retentionsret 154-57. — versio in rem-princippet 154. — Offentligretlige hensyn 154-55. — Afsavn 155. — Faren for misbrug 155-56. — Ejendomsret 156-57. — Retentionsrettens betydning i det daglige liv ved forskellige grupper af dokumenter 157-61. — Processkrifter 158. — Dokumenter vedrørende køb og salg af fast ejendom 159. — Bevillinger, der er udstedt efter advokatens ansøgning 159-60. — Udskrifter og lignende 160-61. — Tilfælde, hvor der ikke kan eller bør have retentionsret 161-66. — Lovgivningen har påbudt, at et dokument skal være tilstede hos en bestemt person eller på et bestemt sted 161-63. — Lovgivningen har tilkendegivet en interesse i, at visse personer kommer i be-

siddelse af forskellige ydelser 163. — Regnskabsbøger 164. — Åndsprodukter 164–66. — Kan retentionsretten gøres gældende for tilgodehavender, der er opstået for udlæg og salær i en anden sag? 166–67.

HÆFTER ADVOKATEN FOR KLIENTEN? 168–73

Indledning 168–69. — Gennemgang af enkelttilfælde 169–72. — Tinglysningssafgifter 169. — Andre gebyrer 169. — Syn og skøn 169–70. — Assistance af en kollega 170. — Voldgiftssager 170. — Landinspektører 171. — Banker 171. — Udenrigsministeriet 171. — Responsa 171. — Ejendoms-mæglere 171–72. — Henvisninger 172. — Rekapitulation 172–73.

KAUTIONERER ADVOKATEN FOR KLIENTEN? 174–80

Indledning 174–75. — Bør en advokat i almindelighed afholde sig fra at kautionere for en klients økonomiske forpligtelser? 175–78. — Kan en advokat beregne sig salær, risikopræmie eller provision for at påtage sig en kautionsforpligtelse for en klient? 178–80. — God advokatskik 180.

ADVOKATENS OPLYSNINGER OM KLIENTERS ØKONOMISKE FORHOLD. 181–90

Problemet og dets retlige baggrund 181–82. — De forskellige grupper 182–85. — Offentlige myndigheder 182–85. — Klienten og trediemand 184–85. — Praxis 185–88. — Advokatmyndighederne 185–87. — Domspraksis 187–88. — Resumé 188–90. — Hjemmel til at afgive oplysninger 188–89. — Lovhjemmel 188. — Advokatens særlige stilling 189. — Klientens samtykke 189. — Indholdet af oplysningerne 189–90.

ADVOKATENS RÅDGIVENDE VIRKSOMHED 191–210

Den procederende og den rådgivende virksomhed 191–92. — Rådgivningens forudsætninger 192–97. — Rådgivningens formål 192–93. — Analyse af klientens problem 193–94. — Overvejelser og undersøgelser 194–95. — Den retlige diagnose 195–99. — Grundregler for rådgivning 197–201. — Ikke retsstridige handlinger eller undladelser 197–99. — Ingen uret imod nogen 199. — Klientens tarv på moralsk grundlag 199–201. — Egen interesse 201. — Rådgiverens forudsætninger 201–07. — Saglige forudsætninger 201–03. — Personlige forudsætninger 204. — Menneskekundskab 204–06. — Kendskab til praktiske forhold 206–07. — Rådgivningens form 207–09. — Rådgivningens betydning 209–10.

FORKORTELSER

- Ahnfelt-Rønne*: Ø. Ahnfelt-Rønne, Sagførergerningen, (1935), S.B. 1949, s. 254—59, N.S.B. 1935 s. 93—97.
- Benedikt*: Benedikt, Die Advokatur unserer Zeit, Berlin (1912) 3. udg.
- Bødtker*: Henning Bødtker, Den Norske Sakførerforening 1908—1933, Oslo (1933).
- Bødtker Sakførerskikk*: Henning Bødtker, Om god sakførerskikk og kollegiale forhold, Oslo (1951).
- Rolf Christophersen*: Salærberegning, Rolf Christophersen, Sakføreres salærberegning, Oslo, 2. udg. (1961).
- Louis Cremieu*: Traité de la profession d'avocat, Deuxième édition, Paris (1954).
- Finger*: Richard Finger, Die Kunst des Rechtsanwalts, 3. opl. Berlin (1926).
- Gärde, Engströmer m. fl.*: Nya Rättegångsbalken. Med kommentar. Utgiven af N. Gärde, Thore Engströmer, Tore Strandberg och Erik Söderlund, Stockholm (1949).
- Victor Hansen*: Victor Hansen, Retsplejen ved højesteret (1959).
- Højesteret 1661—1961*: Højesteret 1661—1961 I—II ved Povl Bagge, Jep Lauesen Frost og Bernt Hjejle.
- Holmstrøm*: Alfred Holmstrøm, Bidrag til belysande av advokatverksamhetens etik, Åbo (1921).
- Hurwitz, Strafferetspleje*: Stephan Hurwitz, Den danske Strafferetspleje, 3. udg. (1959).
- Hurwitz-Gomard*: Stephan Hurwitz, Tvistemål, 2. udg. ved Bernhard Gomard (1959).
- Kalsbach*: Werner Kalsbach, Standesrecht des Rechtsanwalts, Köln (1956).
- Kalsbach*: U. I. A. Les barreaux dans le monde. Die Rechtsanwaltschaft in der Welt. Udgivet af Union Internationale des avocats I, Paris (1959).
- Lohsing-Braun*: Ernst Lohsing, Österreichisches Anwaltsrecht, 2. Aufl. von Rudolf Braun, Wien (1950).
- Stang Lund*: Fr. Stang Lund, Sagførergerningen, 2. opl., Oslo (1949).
- Magnus*: Julius Magnus, Die Rechtsanwaltschaft, Leipzig (1929).
- Payen*: Ferdinand Payen, Le barreau. L'art et la fonction, Paris (1934).
- Axel H. Pedersen, C. B. Henriques*: Axel H. Pedersen, C. B. Henriques. En rettens tjener, 1. udg. (1956), 2. udg. (1957).
- Axel H. Pedersen, Sagførersalærer*: Axel H. Pedersen, Sagførersalærer. En håndbog (1958).
- Leif S. Rode*: Leif S. Rode, Forsvareren i Praksis, Oslo (1949).
- Stjernstedt*: Georg Stjernstedt, Brottmålsadvokaten, Stockholm (1928).
- Tjerneld*: John Tjerneld, Advokatverksamheten, Stockholm (1909).
- Jørgen Trolle*: Jørgen Trolle, Procedure i straffesager (1951).
- Vinge*: Karl Axel Vinge, Om god advokatsed, Lund (1944).
- AR*: Advokatrådet.
- SR*: Sagføerrådet
- AN*: Advokatnævnet.
- SN*: Sagføernævnet.
- SA*: Sveriges Advokatsamfund.

FA: Finlands Advokatförbund.

DNS: Den Norske Sakførerforening.

A. B.: Advokatbladet.

S. B.: Sagførerbladet.

N. S. B.: Norsk Sakførerblad.

T. S. A.: Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund.

Defensor legis: Defensor legis, Organ for Finlands Advokatförbund.

DRGA: Regler for god advokatskik og kollegialitet af 7/9 1956, *S. B.* 1956, s. 265—69 og *T. S. A.* 1961 s. 219—27.

FRGA: Justieministeriets beslut om fastställelse av stadgar för allmänna advokatföreningen af 24/4 1959.

NRGA: Regler for god sakførerskikk og kollegialt forhold. Vedtaget af Den norske Sakførerforening, *N. S. B.* 1960 s. 57—59. Håndbok for medlemmer af Den norske Sakførerforening, 3. udg. (1961) s. 34—40 og *T. S. A.* 1961 s. 228—34.

IRGA: Regler for god advokatskik i internationale forhold. Vedtaget af International bar association 23.—28. juli 1956, *S. B.* 1956 s. 297—99, *N. S. B.* 1956 s. 210—11 og Håndbok for medlemmer af Den norske Sakførerforening (1961) s. 40—43.

INDLEDNING TIL ADVOKATGERNINGEN I (1951)

er bl. a. anmeldt af: *Bernt Hjejle*, *S. B.* 1951 s. 176—80, *J. Hartvig Jacobsen*, *Juristen* 1951 s. 115—29, *Oscar Smith*, *N. S. B.* 1951 s. 96—99, *Bruno A. Salmiala*, *Defensor legis* 1951 s. 228—34, *Fr. Vinding Kruse*, *U. f. R.* 1951 s. 177—189, *Gunnar Bomgren*, *T. S. A.* 1951 s. 115—24, *Rudolf Sand*, »*Stud jur.*« 1951 s. 110—11, *Chr. L. Jensen*, *Norsk Rettstidende* 1951 s. 125—26, *V. Ravnsholt Rasmussen*, *Samrådet* 1951 s. 55—56, *Tauno Ellilä*, *Lakimies* 1951 s. 649—51, *Holger Wiklund*, *Sv. J. T.* 1953 s. 36—43.

ADVOKATSTANDENS OPSTÅEN OG UDVIKLING I NORDEN

»Sagaen om sakførerne er sagaen
om den næringsdrift, som har reist sig
av rett og urett mellem menneskene.«
Trygve Sundt.

OPTAKTEN

Fra de ældste historiske kilder ved vi, at de stridende parter i en tvist mødte personlig for at tale deres sag på tinge. Lovregler var hvermands eje.

Endnu i middelalderen kunne *nordisk-germansk* ret nøjes med et

1. Af den nordiske litteratur, hvortil der henvises i det følgende, kan nævnes:

H. Hjorth-Nielsen, Danske prokuratorer med kongelig bevilling 1660–1869, (1935), *samme*, Danske sagførere under loven af 26. Maj 1868 (1942), *samme*, Af den danske sagførerstands historie 1736–1936, Juristforbundets festskrift i anledning af tohundrede års dagen for indførelsen af juridisk eksamen ved Københavns universitet, (1936) s. 311–411, *Palle Rosenkrantz*, Prokuratorerne i Danmark i det 17. og 18. århundrede (1927), *samme*, Prokuratorerne i Danmark i det 19. århundrede, (1928), *Nicolaj Abrahams*, Procuratorstanden i Danmark indtil midten af det 18. århundrede (1902), *H. Hjorth-Nielsen* og *Sv. Heltberg*, Sagførerstanden gennem 300 år, S. B. 1938 s. 75–91, *Erik Westerby*, Juristen 1939 s. 278 ff., 1940 s. 45 ff., *Oluf Friis*, Juristen 1944 s. 1 ff., *Oskar Bondo Svane*, Dänemark, hos Magnus s. 79–86, *Tage Holmboe* i samarbejde med *Arild Falk-Jensen* og *H. Hjorth-Nielsen*, Advokaterne, herunder deres rekruttering m. v., *Højesteret 1661–1961* II s. 230–56.

S. H. Finne-Grønn, Norges prokuratorer, sakførere og advokater 1660–1905, Oslo 1926–40, *Trygve Sundt*, Av sakføernes saga i Norge, T. f. R. 1929 s. 409–79, *Helge Refsum*, Rettens tredjestand, N. S. B. 1931 s. 55–59, *samme*, Bidrag til historien om sakførerne, N. S. B. 1933 s. 72–79, *Henning Bødtker*, Den norske Sakførerforening 1908–1933 (1933), *Arthur Skjelderup*, Sakføeres stilling før, nu og fremtidig, hos *Bødtker*, s. 193–210, *Fr. Stang Lund* s. 13–41, *Leif S. Rode*, Sakføeren, en dyd av nødvendighet eller et nødvendigt onde? N. S. B. 1932 s. 13–20, *Rolf Christophersen*, Den norske Sakførerforening 1933–1958 (1958), *Oscar Smith* Les barreaux en Norvêge. *Kalsbach*, U. I. A. (Paris) 1959 s. 272–307. En fortegnelse: Norsk litteratur om sakføervirksomheten findes i N. S. B. 1951 s. 212–14.

Gunnar Bomgren, Det svenska advokatväsendet före bildandet av Sveriges Advokatsamfund (1937) (også i T. S. A. 1937 s. 67–173), *Tom Forssner*, Advokatens verksamhet utom rätta, Nordiska juriststämman, 1926 s. 152–59, *Tom-Erik Forssner*, Danmarks advokatstånd under gångna tider, T. S. A. 1939 s. 3–15, *Georg Stjernstedt*, Sveriges Advokatsamfund de 25 första åren, *Tom Forssner*, Domare och advokater, Festskrift til *Erik Marks von Würtemberg*, (1931) s. 169–81.

system af enkle, overskuelige retsregler, der harmonerede med de primitive livsforhold. [2] Fortalen i *Jyske Lov* (1241) krævede:

»Loven skal være ærlig og retfærdig efter Landets Sædvane, passende og nyttig og tydelig, saa at alle kan vide og forstaa, hvad Loven siger.« [3]

Lovreglerne blev håndhævet ved klage til frie mænd, forsamlet på tinge, der mindre lagde vægt på at søge den konkrete sandhed end at afgøre, hvem der havde adgang til formelt bevis, navnlig med mededsmænds ed. [4]

Selvom parterne har måttet møde personligt til tinge, har det næppe varet længe, før der er blevet slækket på dette krav. Parterne mødte efterhånden *med* andre, venner og frænder, til støtte for deres sag. For kirker og klostre, for kvinder og børn har vel altid andre måttet møde, og har en part haft lovligt forfald, var det kun rimeligt, at en anden har måttet varetage hans tarv *efter fuldmagt*. [5] Efterhånden

Bertil Godenhielm, Om advokat-institutets oppkomst och utveckling genom svensk-finsk lagstiftning före tillkomsten av 1734 års lag, Defensor legis 1932 s. 117—38, *Håkon S. Grunér*, Sakförarväsande och sakförarmonopol under tiden 1615—1734, T. J. F. F. 1937 s. 664—85, *Alfred Holmström*, Bidrag till frågan om bildande av Finlands Sakförareförbund, 1919 og T. J. F. F. 1919 s. 265—309, *Hjalmar Hellström*, Finska advokatförhållanden, T. S. A., 1938 s. 1—24, *Axel Forsman*, Ett advokatstånd, Defensor legis 1935 s. 94—100, *Lars Gestrin*, Vad kräver lagen av en advokat eller sakförare? T. J. F. F. 1955 s. 330—47, *Ake Roschier-Holmberg*, Defensor legis 1956 s. 329—43 og En utblick över utländskt advokatväsande, T. J. F. F. 1958 s. 163—72, *Holger Wiklund*, T. S. A. 1959 s. 217—27, *Bertil Godenhielm*, Den danske advokaten, Defensor legis 1944 s. 149—66.

2. Herfra må dog undtages England og Island, der er gået sine egne veje. *Sundt*, l.c. s. 414, har givet en malende skildring af den islandske ret, således som vi møder den i »Graagaasen« og i sagaerne. Se bl. a. skildringen af rettergangen efter *Nials* død. Det var en over al måde formalistisk procesordning, hvor det mindste fejltrin kunne blive skæbnesvangert for selv den retfærdigste sag, jfr. *Andreas Heusler*, Das Strafrecht der Isländersagas, Leipzig (1911) s. 224, *Finnur Jonsson*, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie, I—III, 2. udg. (1920—24) II s. 902 ff., og *Niels Knud Andersen*, Kanonisk rets indflydelse på Jydske Lov i »Med lov skal man land bygge« (1941) s. 88.

3. Efter Danmarks gamle love ved *Erik Kroman* under medvirken af *Stig Juul*. 3. hæfte (1945) s. 135, jfr. 4.—5. hæfte (1948) s. 133, hvori det dog fremhæves, at fortalen i modsætning til loven er en fri gengivelse af kanonisk ret, især det såkaldte Decretum Gratianum (fra c. 1150).

4. Ved standens 300 års jubilæum i 1938 iklædte *Hans Hartvig Seedorff Pedersen* disse historiske kendsgerninger en digterisk form: »Lov og liv slog tidligt følge / loven selv blev livets tolk — / bar hver slægt, hvis svundne bølge / endnu rinder i vort folk. / Hør de fjærne tider klinge: / frænde-edens vægt paa tinge — / djærv mands tale, glat mands ord, / strid om ære, arv og jord.« Se  vrigt *Fritz M ller*, Edsaflæggelse, Berl. Aftenavis 14 og 21/2 1956.

5. *Godenhielm*, Uppkomst s. 117—21, *Holmstr m*, s. 1, *Bomgren*, s. 5—15,

som lovene blev vanskeligere at lære, og da der »gik kunst i ordene og måden at sige dem på«, kan også den mindre retskyndige have ønsket at støtte sig til erfarne venners råd. Men der var i nordisk-germansk ret ingen trang til en erhvervsmæssig, skolet bistand, ingen plads for en egentlig advokatgerning.

I *Tyskland* skifter denne baggrund fuldstændig henimod den nyere tids begyndelse gennem den ejendommelige udvikling, der gerne betegnes som romerrettens reception som »*gemeines Recht*«. Tysk national ret fortrænges af romersk (og kanonisk) ret.

I en lang række af de mest betydningsfulde livsforhold skulle afgørelserne nu træffes efter et højtudviklet, men fremmed system, som kun var tilgængeligt på latin. De blev truffet efter en rettergang, der vel stræbte mod konkret sandhed, men som var præget af skriftlighed, formalia og sine krav til juridisk viden og fortolkningskunst. Den var ikke og kunne aldrig blive den menige mands sag.

Det er i denne jordbund, at det moderne advokatsvæsen spirer frem i *Tyskland* [6] med forbillede i nogen grad i den klassiske romerret. [7]

Nogen større popularitet har advokaten i Tyskland næppe turdet påregne under disse forhold. Advokatstanden har så nær kontakt med det kulturtrin, som samfundet til enhver tid befinder sig på, at advokatstanden bliver præget af samtidens retlige og moralske niveau. Advokaten har da været et onde, omend nødvendig. Hans handlinger har i væsentlig grad været uforståelige for klienten, der sad med smerten, når sagen var tabt, uden at kunne vurdere den indsats, hans repræsentant havde gjort. Sandsynligvis har mistro og misbrug også rent faktisk rakt hinanden hånden, idet den almindelige moral og ansvarsfølelse i samfundet stod lavt, og kravet til hæderlighed var tyndt i alle samfundslag. [8] En meget væsentlig del af de for advokatstanden ned-

Sundt, s. 412–13, *Arthur Skjelderup* s. 193–94, *Palle Rosenkrantz* I s. 15–19. Om den tyske Vorsprecher se *Magnus* s. 458 ff., *Stang Lund* s. 18 ff.

6. Med den klassiske sontring mellem de retslærde *advocati*, der gav råd og udfærdigede indlæg for parterne, og *procuratores*, der optrådte som partsrepræsentanter i retten, men som efterhånden fortrængtes af advokaterne, se. bl. a. *Erik L:son Bremberg*, T. S. A. 1939 s. 68–85, *Tom Forssner*, s. 3, og *Bomgren*, s. 3–4.

7. Se herom, med sontringen mellem *advocati* eller *jurisconculiti*, der gav råd, og *oratores* (*patroni*), der talte i retten, efterhånden sammensmeltet til en enhed under navnet *advocati*, *Leopold Wenger*, *Die Anwaltschaft im römischen Recht*, hos *Magnus* s. 443 ff., *Adolf Weissler*, *Geschichte der rechtsanwaltschaft* (Leipzig 1905), *August Kneer*, *Der Rechtsanwalt* (1928), s. 15–19, *Hans Liermann*, *Richter, Schreiber, Advokaten*, (München 1957) s. 34 ff.

8. *Einar Sunde*, *Sakførerernes rådgivende virksomhet* (Oslo 1950) s. 3.

sættende folkelige mundheld [9] er alle af ældre tysk oprindelse. De tillagde advokaterne gridskhed (»Advokater elsker dukater«), bestikkelighed (»Jeg har på følelsen, at manden har ret,« sagde advokaten, da klienten stak ham et guldstykke i hånden), og usandfærdighed (»Min søn skal være advokat,« sagde bonden, »siden han er begyndt at gå i skole, har han ikke sagt et sandt ord«). En række af disse mundheld og vittigheder er internationale vandreanekdoter. [10]

I *Norden* blev vi forskånet for en tilsvarende retlig revolution. Romerrettens sejrsgang gjorde holdt ved Danmarks port. [11] Kun indirekte, gennem den begyndende videnskab, ved bevidst efterligning, har den her sat enkelte spor, og da vistnok i højere grad inden for det svensk-finske end inden for det dansk-norske område.

Den nationale kontinuitet i den nordiske retsudvikling forblev ubrudt. Vi undgik i det hele pludselige, voldsomme brud med fortiden. Men det kan ikke bestrides, at der også her har fundet en udvikling sted, der ændrer det middelalderlige billede af retstilstanden. Det måtte føre konsekvenser med sig netop på dette felt. Det er ikke mindst i det 16. århundrede, reformationens tidsalder, at bevægelsen for alvor begyndte at tage fart.

Christian II gjorde et stort anlagt forsøg i sin »gejstlige« og »verdslige« lov (1522) på at sprænge de hidtidige rammer og skabe en ny forvaltnings- og retsplejeordning efter fremmede — formentlig hollandske forbilleder. Heri skulle også beskikkede advokater (»Talsmænd«) indgå. [12] Dette forsøg kan man imidlertid se bort fra, thi efter at

9. Se f. eks. *Lund Madsen*, Juristen for folkets domstol, (1942) og *Oluf Friis*, Juristen i dansk digtning, Juristen 1944 s. 1—20.

10. Af den omfattende litteratur kan nævnes: *Cornelius Veth*, Der advokat in der karikatur, mit einer einleitung von *Max Alsberg* (Berlin 1927), *Hans Rothe*, *Daumier und die justiz*, mit einen anhang: *Daumier und die sociale frage*. 64 tiefdruck. Reproduktionen nach originallithographien mit einer einleitung und bildtexten, (Leipzig 1928) 65 s.

Herhjemme bl. a. *Andreas Hansen*, Ret og retfærdighed. En samling citater fra oldtid til nutid. Med forord af justitsminister *K. K. Steincke* (1938). *Lund Madsen*, Juristen for folkets domstol (1942). *Henrik Bramsen*, *Daumier* (1945). *Thi kendes for ret*, 40 retskarikaturer af *Honoré Daumier*, udgivet af *H. Krarup* og *K. Segilman*, 1.—2. udg. (1948), *Bag gitter og skranke*, 63 tegninger af *Robert Storm Petersen* med forord af *J. A. Melchior* (1952).

11. Jfr. *Poul Johs. Jørgensen*, Dansk Retshistorie s. 139 og Juristforbundets Festskrift (1936) s. 64. Kun i hertugdømmerne trængte romerretten ind. Se også *Frantz Dahl*, Hovedpunkter af den danske Retsvidenskabs Historie, Juristforbundets Festskrift s. 115 ff.

12. Jfr. ordene: »Hvilken som ej selv kan sin tale fremføre for retten, han må skikke en anden udi sin sted, som hans tale fremføre kan, og tie selv stille, og skal udi hver købstad skikkes to eller tre, efter som behov gøres, der som tals-

kongen var blevet fordrevet, blev hans lovbøger brændt på Viborg ting, og i den følgende tids recesser savnes ethvert spor.

Talsmænd eller snarere »Tingstude« [13] kan dog være forekommet, selvom der århundredet ud mangler konkrete holdepunkter for denne antagelse. *Arild Huitfeldt* fastslår i fortalen til sin *Christian I.s Historie* (1599) at »enhver taler sin egen tarv hos os, som kan, uden procuratoribus, som sagerne ofte for deres store gerrighed forhaler«. Der var allerede nu dukket en gruppe af smarte småborgere op — ofte tilhørende kategorien halvstuderede røvere — der drev virksomhed med at yde retshjælp som næringsvej. Der forlangtes ingen forudsætninger eller kundskaber. Det var nærmest incassovirksomheden, de fik overladt. For at vise at de gjorde nytte gjaldt det om at være så hårdhudet som muligt og til sidste trevl udnytte den brutale gjældslovgivning. [14] Deres virksomhed var nærmest lyssky, de måtte hjælpe parten i det skjulte.

De nedarvede enkle, usammensatte livsforhold ændrede sig med den gamle kirkes fald og de store omvæltninger og opdagelser ude i verden. Økonomiens grundlag begyndte at skifte med den tiltagende mængde ædelmetal. Lovgivningsmagten måtte i stigende grad gribe ind, således at retsstoffet tabte sin simple overskuelighed. Processen ændrede mål. Det var ikke den formelle afgørelse, men den reelt retfærdige løsning, den nu stræbte mod. Tingmændenes brogede skare måtte vige for faste dommere (fogder). Der gennemførtes en instansfølge, hvor de øvre lag geografisk kunne være langt fjernede fra hjemstedet.

Skriften rykkede frem indenfor retsplejen. I Danmark påbydes førelsen af rets(ting-)bøger i den dronningborgske reces af 21/12 1551. I Norge holdt sorenskriveren sit indtog ved fr. 21/6 1591.

Nu blev der efterhånden grundlag for advokatens virke.

mand være skulle og fremføre sådanne deres sager i rette, og skulle vore scultus, borgermestre og råd gøre derpå en skikkelig løn, som samme talsmænd have skulle for deres umage«, *Arthur Skjelderup*, s. 194, *Palle Rosenkrantz I*, s. 21–23.

13. Sprogligt betyder udtrykket »Tingstøtte«, men det synes tidligt at have fået den odieuse klang, det unægteligt har i nutidsøren. I udgaven fra 1652 af »Glossarium juridicum Danico-Norvegicum« forklarer *Christen Osterson Weylle* det således »Tingstud er den som er trættekier oc vil rage ud hver mands sag til tinge, som hannem intet vedkommer eller oc en ret gammel trættebelle som for sin skalckhed practiker oc krog lower ikke bør at lidis eller tilstedis inden tinge udi nogen sag for andre at bruges«.

14. *Leif S. Rode*, l. c. s. 14.

ADVOKATGERNINGEN OPSTÅR SOM ERHVERV

CA. 1600-CA. 1735

Det er i Bergen, vi finder de første sikre vidnesbyrd om egentlig advokatvirksomhed. Bergen var da Nordens store åndehul: »Allverden hadde i hundrer av år stått under seil inn over Vågen og gjort byen til en verdensby på mange vis«. [15] Her virkede — med borgerskab fra 1607 — den *Matz Rytter*, der satte de stedlige myndigheder mange grå hår i hovederne. Allerede i 1609 var Chr. IV »naadigst kommet udi forfatning hvorledes nogen løsgængere og tjenesteløse kumpaner, som ikke have borgerskab eller noget synderligt ved at hefte, der uti vor kjøbstad Bergen sig skulde understå og tilfordriste at drive borgernes sager«. Kongen bød, at dersom nogen »som ikke dertil selv er kvalificeret og dygtig« har der sag for retten, skal han søge hjælp hos »oprigtige, svorne borgere og lovfæstede dannemænd der sammesteds og ikke nogen sådanne kumpaner«. De som handler herimod og som bruger »slige gesinnecher og procuratores«, skal tiltales og straffes. [16]

Kongen greb således ind imod det første udslag af den professionelle, erhvervsmæssige retshjælp, den han en menneskealder senere så sig nødsaget til at godkende som lovligt »handverck«.

Selvom der ikke kan påvises noget legalt grundlag, står det i hvert fald fast, at der i århundredets første årtier har været faste, offentlige udnævnte *procuratorer* — og dette blev betegnelsen i Norge og Danmark.

De ældste lovbestemmelser i Norden — som iøvrigt næppe er upåvirkede af tyske forbilleder [17] — møder vi imidlertid i Sverige i »rättegångsprocessen« af 23/6 1615 for Svea Hovrätt, der var oprettet 1614. Her kom en velvillig vurdering af brugen og betydningen af kyndige *ombud* til orde. Fra adgangen til at bruge advokater og prokuratorer ved Svea Hovrätt har man sluttet, at de også iøvrigt turde anvendes i retssager. Kun den sigtede i en straffesag ved underret ansås afskåret derfra. Det er typisk for svensk-finsk ret, også for tiden fremover, at der ikke gøres noget forsøg på, noget tilløb til at skabe en egentlig *advokatstand* ved en eller anden form for autorisation gennem et legalt grundlag. At der ikke stilledes krav om juridiske kvalifikationer, var forståeligt efter universitetsundervisningens daværende karakter.

15. *Sundt* s. 435—42. Se også *Rolf Christophersen*, Sakførerlovgivningen — en historisk oversigt, N. S. B. 1960 s. 25—40.

16. Jfr. *Erik Westerby*, Rettergangsfuldmægtige og prokuratorer før 1638, *Juristen* 1939 s. 237—304.

17. Jfr. *Bomgren* s. 25 ff, *Godenhielm*, Uppkomst s. 121—22 og *Holmstrøm* s. 1—2, *Tom Forssner*, l. c. 169 ff.

Ericus Schroderus [18] klager i 1619 over prokuratorernes gridskhed, bestikkelijkheid, trættelyst, fordrejninger af loven m. v. Disse beklagelser fremsættes desværre — som reglen er i datidens litteratur — uden at det med sikkerhed kan ses, om disse jeremiader bygger på hjemlig erfaring eller blot er en genklang af det evige kontinentale hylekor.

Men lad dette nu være, hvad det være vil. Det er i hvert fald med bange anelser, man søger oplysning om forholdene i *Danmark* og *Norge* efter at have gennemgået den lovgivning, der nu var kommet i disse lande: fr. af 9/9 1638, der optages i den »store« Reces af 1643 og med enkelte ændringer i *Christian V.s Danske og Norske Lov* (1—9). I disse bestemmelser behandles også prokuratorvæsenet ved underretterne — i modsætning til Rätttegångsprocessen af 1615.

Allerede titlen på *Christian IV.s* forordning af 1638 varsler ilde: »*Om Præstedruckenskab, ærrørige domme, kost oc tæring, arrest, Procuratorer, Lougfeldis rettergang, Krybeschyttere och bysser.*«[19]

Hvor de svenske regler i ombudet ser en værdifuld støtte for parter og dommere, ser man i *Danmark* og *Norge* øjensynligt et onde i prokuratoren, som det blot ikke længere er muligt at undgå. Prokuratoren skal holdes under kontrol, samtidig med at man heller ikke forsømmer at få udøverne af denne bestilling til at holde sig på rette vej ved løfte om befordring.

»Eftersom nu på nogen tid lang, mod all gammel oc loughlig sædvane, procuratorer lader sig finde, som andre folckis tretter forfølge, oc sig aff egen mact sådant påtage, oc deraff som it handverck leffue, oc dog mange fattige wadvittige sammenhitze, och for deris egen fordeel føre i vitløffthighed, trette oc pengespilde: Oc effterdi sådanne dog med allt icke vel kunde ombæris oc affskaffis for en deel undersåtters ukyndighed i sprog oc lough, siugdom, tidsspilde, viitaffligheden oc andre årsager, da skal udi kiøbstederne være procuratorer som effterfølger:

For det *første* skal ingen sig dertil må lade bruge, uden de som aff Kongens lenssmænd, oc borgemestere oc råd tilsettis, huilcke skulle være gode fromme uberøctede oc oprictige dannemænd. For det *Andet*, samme procuratorer skulle beædigis, at de i ingen dennom beviste vrang oc uretfærdige sager ville lade sig bruge, ey heller vidende nogen uretvissheder, i rettergang, vidners føring eller anderledis driffue; Så oc at de deris principaler oprigtigen ville tiene, ville oc ey sagen med krogelough, udebliffuelse, forhaal, unødvendige eller søgte schutzsmål uden billig årsage, opholde... For det *fierde*, de skulle icke antagis, altid at bliffue udi bestillingen, meden sådan tieniste skal dennom må opkyndis, når øffrigheden som dennom tilsetter, finnis at de hitze folck sammen, bruge

18. *Godenhielm*, Uppkomst s. 123—26.

19. Jfr. *Erik Westerby*, Prokuratorforordningen af 1638 og tiden derefter, *Juristen* 1940 s. 45—117, se også *Vagn Dybdahl*, *Vello Helk* og *Finn H. Lauridsen*, *Sagførererne i Aarhus* (1956) s. 11 ff.

krogloffue, hindre billige forligelsemaal, spille rettergange, forlunge tretterne, sager oc processer oppeholde, vitløffiggjøre rettergangene med vitløfftige forsetter, indvickelde steffninger oc processer, udsue de fattige oc andre med ubillig løn; ... For det *tiende*, på landsbyen må ingen procurator brugis, meden der skal helst en huer føre selff sin sag ud, (på det tretter ey skulle formeris) eller oc bevilge en i herrit eller birck boesat oprigtig dannemand, som ellers icke er tingstud, eller oc lader sig gemenligen bruge i procureren: End kand hand ingen sådan få, da skal herskab lade suare for hannom, eller skaffe hannom een, som kand suare for hannom for en billig vederlaug. For det *ellefte*, på landsbyen skal oc ey mue brugis oc tilstedis andenstedtz affsatte eller forviste procuratorer oc tingstude, som antagis til andre folck, eller deris tiennere at tribulere ... For det *trettende*, forbemelte procuratorer, som nogen sag opricktigen, som forbemelt udfører, skulle ey derfor aff nogen øffrighed leggis for had, medens lidis oc forfremmis til underøffrigheds bestilling, når deris retvisshed altid befindis, på det retten uden fryct, fordeel, vrangvisshed, spille oc opholde en oc huer upartiisk oc snarligen kand meddelis.

Forordningen af 1638 er den danske og norske prokuratorstands ældste *hjemmelsbrev*. Det viser, at prokuratorgerningen har kæmpet sig frem af egen magt. Den har vist sig som en nødvendighed [20] på grund af en del undersåtters ukyndighed i sprog og lov, sygdom, tids-spilde og andre årsager. Den har opnået godkendelse trods manglende sympati også hos enevoldskongen. Efter sin idéindstilling måtte enevælden ellers være alt andet end gunstigt stemt mod procuratorerne som stand, idet enevælden gerne gjorde alt til statsmonopoliseret administration. [21]

Men under alle omstændigheder blev rammerne lagt for advokaternes virke i adelsvældens sidste og enevældens første tid. I modsætning til Sverige er det ikke uberettiget at tale om en stand, selvom procuratorprofessionen kun blev tilladt i byerne. Landsfaderen anså professionen som et nødvendigt onde, der skulle begrænses, og i hvert fald skulle bønderne forskånes. Endnu i Chr. V.s norske Lov af 1687 gentages forbudet imod procuratorvirksomhed på landet.

Forordningen pålægger procuratorerne visse pligter (»tienze de fat-tige«), men indrømmer dem på den anden side en vis eneret til at føre retssager. Dette rettergangsmonopol, som således blev principielt fastslået, har bestået siden. Christian IV fastslog også »skrankens frihed« ved den udtrykkelige bestemmelse, at »procuratorer, som nogen sag oprigtig udfører, skal ej derfor af nogen øvrighed lægges for had«. [22]

Efter fr. af 1638 kunne bevilling gives af borgmestre og råd, men

20. *Leif S. Rode* s. 16, *Sundt* s. 434. Om de danske procuratorer i Skåne efter 1658, se *Oscar Fich*, T. S. A. 1938 s. 279.

21. *Helge Refsum* s. 57.

22. Jfr. *Oscar Fich*, S. B. 1938 s. 96 ff.

efter enevældens indførelse 1660 kunne prokuratornæringen også udøves efter kgl. bevilling. Ved fr. af 14/2 1661 oprettedes *Danmark-Norges* fælles Højesteret, og for at møde for Højesteret var det *nødvendigt* at have kgl. bevilling. [23]

I tiden efter D. L. 1683 og N. L. 1687 meddelte stiftamtmand og amtmænd bevillinger, der gav ret til advokatvirksomhed [24] ved alle retter — derunder, trods lovens almindelige forbud, også på landet [25] — eller dog visse af retterne inden for stiftets eller amtets grænser.

Det er ejendommeligt, og det forekom i ikke helt ringe udstrækning gennem hele denne periode, at man kunne nedsætte sig som prokurator i en købstad, blot ved at løse borgerskab [26]

Det er dog fuldt berettiget at fastholde, at der blev en principiel forskel på advokaternes stilling i *Danmark-Norge* og i *Sverige-Finland*.

I Danmark og Norge findes en stand, holdt sammen af den af en offentlig myndighed meddelte autorisation. I Sverige-Finland findes derimod en mere vekslende og broget skare, selvom der naturligvis også rent faktisk udskiller sig en kerne af professionelle advokater. Domstolene havde det i deres magt gennem censur i den enkelte sag at holde de værste udvækster borte.

Denne forskel gav sig bl. a. udslag i den meget betydelige rolle, som den rent erhvervsmæssige drevne »*embedsmandsadvokatur*» har spillet i Sverige helt tilbage til det 17. århundredes første halvdel. [27]

»Så gott som alla slag av statstjänstemän utövade yrkesmässig advokatur. Så ser man lagmän och andra domare, ja till och med präster uppträda såsom advokater«. [28]

Præsternes virksomhed standsedes dog allerede ved kirkeloven af 1686. Samme år — den 14/5 1686 — fastslår et kgl. brev til hovrätterne, at »icke någon såsom fullmächtig må agere i the saker, hwilka han tilförene i the nedre instansierne, såsom domare eller rättens betiente handterat hafwer« (gentaget i kgl. res. 16/10 1723).

Ti år senere med kgl. brev af 17/3 1696 kommer der så virkeligt et almindeligt, men dispensabelt forbud, at »inge Kongl. May:ts betiente utan erhållet särdeles tillstånd sig skola understå at emottaga och drifwa private actioner som them sielfwe icke angå«. Under de fattige og forviklede forhold i det 18.

23. Jfr. *J. H. Deuntzer*, Højesteret i 1683, Københavns universitets festskrift 1898 s. 25 ff og *Højesteret 1661—1961* I s. 53—127.

24. Jfr. *Tage Holmboe*, *A. Falk-Jensen* og *H. Hjorth-Nielsen*, Advokaterne herunder deres rekruttering, *Højesteret 1661—1961* II s. 231 ff.

25. Se om tidligere omgælder deraf en forudsætning i fr. 11/7 1654, *Palle Rosenkrantz* I s. 41.

26. Jfr. *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets festskrift (1936) s. 312, *Palle Rosenkrantz* I s. 43 ff, *Helge Refsum* s. 72.

27. Jfr. *Godenhielm*, *Uppkomst* s. 129—31, *Bomgren* s. 46 ff.

28. *Godenhielm* I. c.

århundredes begyndelse lader dette sig dog ikke fastholde, og ved kgl. res. af 16/10 1723 på en af Göta Hovrätt indgiven memorial kom det officielle tilbagetog:

»Kongl. May:t tillåter dem, som i någon publique tjänst äro, och icke hafwa någon Cronans upbörd om händer, at hädanefter få betiäna sine wänner uti processer och andra angelägenheter så som fullmächtige, utan at de behöfwa därtill begiära Kongl. May:ts specielle tilstånd... allenast de därtill erhållit wederbörande collegiers, landshöfdingars, eller andre sine förmäns tillåtelse, under hwilke de höra, och sådant pröfwas kunna ske utan försummelse af deres ämbetes sysslor...«

I D. L. 2—11—10 fastslås om *præster*, at »de må ingen verdslige bestillinger sig med bevare, som: fogeds, skriwers, procurators til tinge, kiøgemesters til bryllupper, eller andet vertskab«. Iøvrigt reguleres embedsmænds prokureren hos os gennem bevillingens nødvendighed. [29] Spørgsmålet synes først at opstå i større omfang i slutningen af denne periode — og senere i det 18. århundrede — da det bliver alvor med at befordre veltjente prokuratorer til retsbetjentembeder. Oprindelig antog man ikke, at dette bragte bevillingen til ophør. De små indtægter af embederne kunne nok friste til lidt ekstra virksomhed [30] i fremmede jurisdiktioner.

Der spores i hele Norden fra det 17. århundredes slutning en bevidst tendens til at søge de procederende advokaters kvalitet højnet.

I *Sverige-Finland* må domstolene efter hof-artiklerne af 1687 påse, at de, der optræder som advokater, er »redelige« og »i vår Hofrätt eedswurne«, og at »ärelöse, kettare, tiufwar, kyrkiohärjare, röfware« og personer, der er frakendt retten til at advocere på grund af fornærmelser mod domstol eller modpart, grove rettergangsmisbrug eller prævariation, ikke giver møde. [31]

Og den 10/12 1696 fastsættes straf af fængsel i »Barnhuset« i 8 à 14 dage pro temerario litigio.

Alligevel ser samtidens videnskab, bl. a. *Clas Rålamb* i *Observationes juris practicae* (1674), ikke med blide øjne på advokaterne. [32]

Henimod periodens slutning kræves til antagelse af retten som fast edsvoren advokat (procurator, procureur, commissaire) »gode studier

29. Der foreligger dog fra det 17. århundredes slutning en række eksempler på, at prokuratorbevilling er meddelt retsbetjente, vel i reglen for en enkelt sag, men dog også mere almindeligt, *Palle Rosenkrantz* I s. 59—60.

30. Jfr. *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets festskrift (1936) s. 314, 321 (Niels Slanges erklæring) 344—45.

31. Jfr. *Godenhielm*, Uppkomst s. 128, *Bomgren* s. 27 ff, jfr. s. 44.

32. Om *Clas Rålamb* og *David Nehrman-Ehrenstråle*, se *Jan Eric Almquist*, *Svensk juridisk litteratur historia* (1946) s. 26, 150—162 og 30—33 og 195 ff.

eller akademisk examen, d. ä. goda »testimonia«, juridisk praktik, förmodligen genom auskulterande i någon domstol, samt en vis vana i uppträdandet«. [33] Disse krav ligger sikkert i overkanten af, hvad der forlangtes i Danmark og Norge.

Prokuratorerne var stadig omgivet af en højst ugunstig opinion. Det er en af de få helt sikre ting, der tør siges om standen på dette tidspunkt. [34]

Den almindelige fordom står fast som en kendsgerning. [35] Selv en så liberal skribent som *Ludvig Holberg* kan næppe omtale advokatvæsenet uden med uvilje: »Prokuratorer er et slags gevext der fremspirer af chicaner og fødes og giødes af formaliteter.«[36]

Man kan uden betænkelighed gå ud fra, at prokuratoren dengang havde samme juridiske kvalifikationer som underdommeren. Han synes rekruteret fra ganske tilsvarende kredse, blandt folk, der havde »tjent ved pennen«, og udrangerede teologiske studenter. Men man har ikke som ved dommerstanden et samlet materiale, officielle indberetninger, protokoller o. l., som kan give autentisk oplysning om enkelthederne i standens udvikling. Visse trin i udviklingen står dog fast. Det er en kendsgerning, at standen ved egen hjælp banede sig vej som et uundværligt element i retsplejen. Trods lovforbud vandt standen i det 18. århundredes begyndelse indpas i landjurisdiktionerne, hvor lovgiveren til sidst accepterede den. [37] Det er også en kendsgerning, at der allerede ved det 17. århundredes slutning udskilte sig en lille gruppe af prokuratorer i højesteret, som ved en både anset og indbringende virksomhed formåede at hæve sig over standsfællerne. Der dannedes efterhånden en fast kerne, der gik i spidsen for den udvikling, som i tidens løb førte til, at det lykkedes standen at vinde sejr over den århundredgamle fordom. Under alle omstændigheder er det sikkert, at der omkring 1730 her i landet fandtes et veludbredt advokatvæsen, som derefter tæller med i den juridiske stands historie.

Højesteretsprokuratorerne [38] har åbenbart været mænd af et vist format, på højde med tidens almindelige dannelse. Det fremgår bl. a. af universitetsfundatsen af 31/3 1732, hvorefter den juridiske doktor-

33. *Godenhielm*, Uppkomst s. 132, *Bomgren* s. 32 ff, *Holmstrøm* s. 2.

34. *Kai Fr. Hammerich*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 283–84 og *samme*, Den danske dommerstand under enevælden (1931).

35. Jfr. *Oluf Friis*, Juristen 1944 s. 1–20.

36. Danmarks og Norges Beskrivelse Cap. XIII. Se særligt *Nicolai Abrahams*, der giver en fremstilling af procuratorstandens historie på *Ludvig Holbergs* tid.

37. Se for Norge *Arthur Skjelderup* s. 197, *Sundt* l. c.

38. *Palle Rosenkrantz* I s. 51.

grad kun skulle stå åben for »fornemme embedsmænd«, herunder også »højesteretsadvokater, som var bekendte for grundig lærdom«. [39]

På denne tid vågner en forståelse af, at der må gøres noget for at højne de almindelige prokurators (og retsbetjentes) standard. Det kunne ikke gøres *alene* ved »Lovens skjærpelse imod temere litigantes samt uretvis dommere og prokuratorer«, jfr. fr. 23/12 1735. Tanken om en bedre *faglig* uddannelse opstår.

KRAV OG KAMP OM UDDANNELSE CA. 1735–1850

Danmark og Norge gik i spidsen for et hårdt tiltrængt reformarbejde, forsøget på at højne standen ved opnåelse af bedre uddannelse og bedre kvalifikationer. Dette er ejendommeligt, når man tager i betragtning, at Sverige havde et betydeligt forspring i det videnskabelige studium af den nationale ret i det 17. århundrede med mænd som *Joh. O. Stiernhöök*, *Clas Rålamb* m. fl. [40]

Da der i *Sverige* blev fremsat forslag til den nye lovbog af 1734, var der i Rättegångsbalken optaget en bestemmelse om, at advokater, foruden at være »oberycktrade«, »ärlige« og »redelige« tillige skulle være »lagfarne«, ligesom de skulle godkendes og autoriseres af retten til at optræde for andre.

Men mod dette angreb på »den naturliga friheten att få anförtro sin sak åt hvilken man vill«, som kunne skabe et højt højtbetalt advokatlaug med monopol, vendte Rigsdagens overvejende flertal sig med styrke. I den endelige lovtekst blev »lagfarne« ændret til »förståndige«. Kravet om rettens tilladelse begrænsedes til dem, som »allmänneliga« benyttedes som fuldmægtige.

Ikke destomindre fastsatte den kgl. fr. 10/3 1749, at erhvervsmæssig advokatvirksomhed ved »hofrätter, kollegier och justitierevisionen« kun måtte udøves af eksaminerede jurister (»efter fullgjorda akademiska specimina«). Ved det kgl. brev af 27/5 1801 udvidedes disse bestemmelser til at gælde alle, der drev advokatvirksomhed ved underretterne — med undtagelse af »kronobetjante på landet, som ej varo oppbördsmän (ellers var de jo udelukkede ved resol. 16/10 1723) och stadsfiskaler«. [41]

I *Finland* blev disse eksamenskrav, der iøvrigt ikke skal have været efterlevet i praksis, ophævet ved fr. 24/2 1873.

Det er en temmelig strid modvind, der mødte advokaterne fra lovgivningens side i årene efter lovbogen fra 1734, selvom brugen af advokater i retssager igennem det 18. århundrede blev mere og mere almindelig. Teorien — *David Nehrman* — så derimod med megen forståelse på deres virksomhed og betonedes bl. a. advokaternes betydning for kontrollen med domstolene. [42]

39. *Poul Johs. Jørgensen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 88–89.

40. *Frantz Dahl* l. c. s. 1., Juristforbundets Festskrift (1936) s. 117.

41. *Holmström* s. 3, *Bomgren* s. 53 ff, 71, 81.

42. *David Nehrman-Ehrenstråle*, Om Fullmäktige och Advocater fra »Inledning til then swenska Processum Civilem«, (1751), T. S. A. 1936 s. 89–99, *Bomgren* s. 72–73.

Og konkurrencen var hård, ikke blot fra de ulærde praktikanter, »brännvinsadvokaterne«, men ganske særligt også fra embedsmændene.

Reglerne suppleredes med den endnu gældende kundgørelse af 1/2 1758 om, at »The, hwilka följa härads höfdingarne på tingen, antingen til biträde eller för egen information i lagfarenheten«, ikke måtte anvendes som fuldmægtige ved vedkommende ret. Tilstanden karakteriseredes af *Bomgren* [46] således:

»I slutet av 1700-talet uppträdde personer av de mest skilda stånd och villkor såsom advokater. Adeln, bruksägarna och de stora handelshusen vände sig helst till lagmän, härads höfdingar, assessorer, hovauditörer, eller hovkamrerare, medan det lägre borgerskapet oftast biträdde av hantverkerifiskaler, stadsfiskaler, kommissarier, överauditörer, extrakanslister og handelsbetjante. Allmogen nöjde sig med att anlita lantmätare eller ofta synnerligen okunniga och moraliskt lågt stående landskanslister, länsmän och ombudsskrivare.«

Tendensen gik mod større og større frihed. I *Finland* ophævedes begrænsningerne i underretternes tjenestemænds adgang til at advocere ved fr. 24/2 1873.

I Sverige fremkom fra 1822 og fremover en række forslag til ændringer i Rättegångsbalken med udvidet adgang til fri konkurrence. De blev ikke gennemført. Et forslag i 1867 om at ophæve forbudet mod oppebørselsbetjentes advokatvirksomhed fik samme skæbne. Det skyldtes, at det i udvalget blev oplyst, at det allerede faktisk var ude af kraft!

Et forslag fra samme år, som *O. A. Beckman* fremsatte fik på denne baggrund en krank skæbne. [43] Modstanden mod reformer kom ikke blot til orde på rigsdagen, men også Högsta Domstolen udtalte sig gentagne gange derimod.

I *Danmark-Norge* berøres tanken om en særlig juridisk uddannelse af advokaterne — forøvrigt ikke blot med henblik på en forbedring af kvaliteten, men også på en begrænsning i antallet — af *Frederik Rostgaard* i 1720 i en erklæring, han afgav som justitiarius i højesteret. [44]

»Det hele land er temmelig velforsynet med det slags stridsmænd.«

»Når det tages i betragtning, at den mindste part af »disse gode mænd« selv har haft midler at leve af, da de begyndte at advocere, at ingen af dem bruger nogen negotie eller avling, men alene lever af deres prokuratorembede, og at en del af dem har samlet sig midler ved deres profession, men fremfor alt, at de alle med hustruer, børn og betjente skulle leve af deres salario, som kongens undersåtter må kontribuere til dem, så er intet vissere, end at landet tager af, om prokuratorerne tager for meget til, »thi de ville alle leve, og en Deel leve vel, Give Gud alleniste at de vare så gode, som de ere mange.«

»Og på det at unge skikkelige mennesker, lige så vel i Danmark, som på andre steder, kunne undervises i lov og ret og i rettergangsmåde, skulle det være at ynske, at noget sligt på Universitetet enten publice eller i private collegier i det danske sprog blev dennem forelæst, hvorefter dennem kunne tilladis for under-retterne i Kiøbenhavn at øve sig, indtil de nåede den fuld-

43. *Bomgren* s. 89—95, jfr. s. 177 ff.

44. Jfr. *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 311 ff, *Poul Johs. Jørgensen*, s. 91 ff.

kommenhed, at de kunne kiendis dygtige til at betiene en privilegered procurator eller i det mindste en herretzfogeds eller herretzskrivners Embede.«

Med eksamensforordningen af 10/2 1736 oprettes en juridisk eksamen ved Københavns Universitet. »Paa det iustitien ved retvise og bekvemme rettens betjente og procuratorer kan blive plejet.« Herefter må ingen studiosus søge dommer- eller prokuratorembede, medmindre han forud var publice eksamineret af det juridiske fakultet og havde fået en karakter, som kunne vidne om habilitet til det attråede embede.

Eksamen skulle holdes månedlig. Der blev indført et kinesisk mandarinsystem med tre hovedkarakterer.

Man var imidlertid fuldt på det rene med, at det »var at formode, at der ej så hastigt skulle findes så mange bekvemme og in jura velstuderede subjecta, som til allehånde dommeres, skrivers eller prokurators embeder ved underretterne erfordredes«, men at der på den anden side alle tider ville findes vittige og habile samt i lov og ret vel øvede, omendskønt ustuderede personer.

Derfor indførtes en dansk-juridisk eksamen, hvor fagene var elementær dansk-norsk ret og naturret. Eksaminanden skulle tillige godtgøre sin praktiske færdighed i at forfatte et indlæg og en dom.

Prøven skulle egentlig aflægges privat for fakultetet og har [45] kun krævet ca. 3–4 ugers forberedelse. Ved reskr. 5/4 1737 strakte man sig videre endnu og tillod, at den, der kaldtes til en ringe — og lidet indbringende — justitsbetjening, kunne nøjes med at lade sig eksaminere på sit hjemsted af en dertil beskikket lokal embedsmand. Ikke mindst i Norge har dette haft betydning [46] og ordningen blev bibeholdt lige til reskr. 17/10 1794.

Skønt det i og for sig var en lempelse, må den sidste ordning ses som udtryk for, hvilken vægt man lagde på, at prokuratoren (og dommeren) i hvert fald formelt var eksamineret, idet eksamensordningen ikke ubetinget stillede dette krav. Der findes eksempler på, at en prokuratorbevilling blev givet på vilkår, at den pågældende lod sig eksaminere, før han påbegyndte sin praksis.

Fr. 10/12 1736 [47] var et vendepunkt i standens historie. [48]

Samtidig hermed kom prokuratorudnævnelsen under fastere kontrol. [48a].

Siden 1730'erne foreligger næppe noget eksempel på, at procuratorvirk-

45. *Stampe*, Erklæringer m. v. III s. 457 (1762).

46. Jfr. *Hammerich*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 289–90, *Helge Refsum*, N. S. B. 1933 s. 73–74.

47. Til juridisk (kandidat-) eksamen kræver fr. 11/5 1775 § 10 som forudsætning examen philosophicum; sin »moderne« form har eksamen fået ved fr. 26/1 1821, hvis §§ 15 og 16 kræver »fuldstændig juridisk Examen« af »Advokater ved høiesteret og overrets-procuratorer«, medens iøvrigt »den juridiske examen for ustuderede« er tilstrækkelig.

48. *Poul Johs. Jørgensen*, Juristforbundets festskrift (1936) s. 113–14.

48 a. Om udnævnelsen ved kgl. bevilling af høiesteretsadvokater se *Sofus Vedel*, *Den Danske-Norske-Høiesterets Historie* (1888), *Tage Holmboe*, *Advokaterne, Høiesteret 1661–1961* (1961) II s. 231 ff. Den første kgl. bevilling udstedtes 1684 til *Reinhold Wordemann*, jfr. *A. Falk-Jensen* og *H. Hjorth-Nielsen*, l. c. 444.

somhed er udøvet i henhold til almindeligt borgerskab. [49] I en erklæring af 1/12 1755 [50] udtaler *Stampe*, at det er »gået af moden, at borgmestre og råd antage procuratorer«.

Vejen går nu kun gennem en kgl. (eller overøvrigheds-)bevilling. Det er kun konsekvent, når *Stampe* i den nævnte erklæring fortsætter:

»Den bevilling, en procurator af Deres Majestæt allernådigst forundes på at gå i rette, er af samme kraft som en kongelig bestalling på at nyde og forrette et embede.« — Deraf drog man den konklusion, at en procurator, der er forsynet med kgl. bevilling, ikke kunne sættes fra sit embede uden ved kgl. resolution eller ved dom.

Ved kgl. resolution af 19/12 1809 bestemtes det endeligt, at samtlige advokater og procuratorer i hele landet skulle forsynes med bestallinger som embedsmænd, underskrevne af kongen. Det pålægges dem, jfr. res. 24/8 1810, pl. 4/9 1810, som andre embedsmænd at gøre indskud i Den almindelige Enkekasse, således at indskuddet for højesteretsadvokater skulle beregnes efter en årlig indtægt af 1.500 Rdlr. og for over- og underretsprocuratorer af 500 Rdlr. [51]

Det var et vigtigt led i procuratorernes uddannelses- og ansættelsesforhold, at den anden af de Rostgaardske tanker i 1720, de unges adgang til at erhverve praktisk færdighed, førtes ud i livet i den af *Chr. Colbjørnsen* konciperede fr. 3/6 1796 angående »Rettens vedbørlige og hurtige pleie«. Her indførtes den særlige prøveprocurator-ordning — dog ikke ved højesteret, hvor der fra 1744 krævedes tilfredsstillende aflæggelse af prøveprocedure for retten selv. [52]

Når en andrager havde godtgjort at opfylde eksamensbetingelserne »må han først gives tilladelse til at føre sager for retterne i et vist distrikt, hvor der behøves procurator, i 2 år, og derefter, når han, i denne prøvetid, har lagt for dagen, ved sit forhold, at han er en duelig og retskaffen mand, bør ham meddeles bevilling til at være virkelig procurator ved over- og underretterne i et helt stift«.

Beskikkelserne som prøveprocuratorer meddeltes af amtmændene for underretterne, af kancelliet for overretterne og hof- og stadsretten,

49. *Palle Rosenkrantz* I s. 45.

50. I. c. s. 165—67, *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 350 ff.

51. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Den almindelige Enke-Casse 1810—1845, i »Strejflys over advokatstandens understøttelsesvirksomhed« (1961) s. 9—13.

52. Her kan erindres om *Orla Lehmann*, der efter flere gange forgæves at have søgt om at blive prøveprocurator eller om at måtte aflægge prøve for højesteret, i 1842 førte sit forsvar for højesteret i den mod ham rejste generalfiskalsag så ypperligt, at han selv mente, at det var grunden til, at han fik prøvetilladelsen året efter. Jfr. *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 331.

indtil — i *Danmark* — pl. 23/3 1827 tilkendegiver, at kongen har fundet det »mindre passende«, at tilladelserne blev givet af amtmændene, og at ansøgninger om prøvetilladelse fremtidig skal sendes til kancelliet. Herefter blev alle ledige stillinger som prøveprokuratorer opslåede, således at samtlige eventuelle aspiranter kunne få lejlighed til at melde sig. [53]

I *Norge* bortfaldt antagelsen på prøve ved lov 2/6 1821 og erstattedes med et krav om 3 års juridisk praksis. Derefter kunne en juridisk kandidat udnævnes til prokurator ved stiftoverretterne, og efter yderligere 3 års praksis der til højesteretsadvokat, efter at have bestået prøven, der også blev indført i *Norge* efter 1815.

Sprogbrugen har endnu ikke fæstnet sig. *Andreas Hojer* har i sit »Juridisk collegium över processen« (1742) et kapitel »Om procuratorer og advocater«, hvori det hedder: »I Dannemark bruges begge disse navne i flæng.« *Christian Magdalus Thestrup Cold* siger i sine forelæsninger ved Sorø akademi o. 1760: Der er ingen forskiel... dog det navn advocater er meere honorable end procuratorer og tillegges Høyeste Rets procuratores i forordn. af 10/12 1736 [54]

Her tales udelukkende — også i højesteretsinstruktionen 7/12 1771 og patentet 10/11 1774 — om prokuratorer. I daglig sprogbrug anvendtes advokattitlen ret tidligt om de prokuratorer, som procederede for højesteret, første gang officielt i pl. 4/9 1810. [55] Derefter synes denne terminologi at stå fast, se f. eks. eksamensfr. 26/1 1821.

Betegnelsen »sagfører« forekommer i fr. 19/7 1793 og i fr. 3/6 1796. [56] Heri gentages tilsagnet om, at »Prokuratorer, som udmærker sig ved duelighed, flid og retskaffenhed, skulle, efter nogle års tjeneste, fortrinligen befordres til dommerembeder og andre justitsbetjener«. Dette rummer ikke noget egentlig nyt. Der foreligger adskillige eksempler på, at højesteretsadvokater har taget sæde i selve den ret, hvis skranke de har tilhørt. Gennem hele det 18. århundrede er det ingenlunde sjældent, at en prokurator udnævnes til retsbetjent, oftest med bibeholdelse af den tidligere beskikkelse til fortsat anvendelse i andre retskredse. [57]

53. Jfr. *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 361–66, *Palle Rosenkrantz* II s. 10–14.

54. Utrykte forelæsninger, stillet til rådighed af lrs. *Jørgen Cold*.

55. Jfr. *Skjelderup* s. 198.

56. Cfr. *Palle Rosenkrantz* I s. 146 og *N. Cohn*, J. T. 1927 s. 111.

57. Se *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 314, 344–45 og *Tage Holmboe*, *Højesteret 1661–1961* II s. 249.

Men en sundere praksis, støttet af dommerembedernes efterhånden bedre afkastning, baner sig dog vej.

Jens Kragh Høst, [58] der i 1792 havde fået bevilling som prokurator ved hof- og stadsretten, og som i 1801 var udnævnt til assessor i samme ret, blev i 1807 dømt til at have begge beskikkelser forbrudt, fordi han havde forsøgt at gøre brug af prokuratorbevillingen ved en jysk underret. Ved kgl. resolution af 3/8 1816 blev det fastslået, at en sagførers bestalling skal tilbagekaldes, når han beskikkes til dommer eller øvrighedsperson. Ingen dommer eller øvrighedsperson kan fremtidigt meddeles bevilling af kancelliet.

Dermed er ringen sluttet: procuratorgerningen hviler i sig selv, både værnet og begrænset udadtil — såvidt dette står til staten.

Dette sidste forbehold må vel accentueres, thi jævnsides med standens konsolidering på sit oprindelige felt drager procuratoren stadigt nye områder ind under sig.

Det centrale i virksomheden var i hele denne periode *sagførelsen*. Her blev hans bistand mere og mere påkrævet, efterhånden som den skriftlige procesmåde kom til at beherske rettergangen uden for højesteret. Det gav fristelser til misbrug i retning af forhaling m. v. («papiret rødmer ikke»). Både lovgivningen [59] og litteraturen helt op til den store retsplejereform kommer stadigvæk ind på de misbrug, som fandt sted.

Ved siden af sagførelsen blev procuratoren helt tilbage i det 17. århundrede, dog vistnok mere i Norge end i Danmark, brugt til at forfatte »Suppliqver og memorialer« til kongen og myndighederne iøvrigt. [60] På dette område havde procuratorerne dog skarp konkurrence fra andre skrivekyndige. Derimod blev den egentlige dokumentskrivning først i løbet af det 19. århundrede en opgave, hvortil der søgtes procuratorhjælp. Et fremstød fra Københavns Magistrat den 4/3 1757 for at opnå, at »kun de, der er berettigede til at møde for andre i retten, må indlevere dokumenter til tinglysning« blev afvist, efter at generalprokurør *Stampe* i erklæring af 6/7 1757 bestemt havde frarådet at »udvide procuratorernes eneret fra *jurisdictio contentiosa* til *jurisdictio voluntaria*«, som »til lykke, her i landene, ikke udfordre større kundskab og indsigt i lovkyndighed eller lands lov og ret, end de fleste gerne

58. J. A. 12. bd. s. 88 ff, *Palle Rosenkrantz* II s. 37–42.

59. Se f. eks. fr. af 10/7 1795 § 38, der forbyder »enten at medtage eller i sit Sted at sende Prokuratorer til at handle ved Forligelses-Kommissionen«.

60. Jfr. *Sundt* s. 448–49, *Palle Rosenkrantz* I s. 60, jfr. s. 165–69.

kan have eller dog, om de få brug for det, kan erhverve sig på en time«. [61—62]

Stampe peger i sin erklæring af 1/2 1755 på, at navnlig handelen har taget et sådant opsving, og kontraheringen tildels er blevet så indviklet, at det til at være prokurator nu ikke længere er nok at »være fornuftig og ærlig« og kunne anlægge og udføre sager for andre, man må også kunne »give dem et godt og sikkert råd ved at indgå kontrakter, pådrage forbindtligheder og tage forsikringer«. [63]

Det er den rådgivende virksomhed, som nu toner frem med et stadigt voksende virkefelt. Under de store kompagniers tid, den florissante periode, men også gennem kaperkrigens, statsbankerottens og landbrugskrisens tid var »gode råd dyre«. Ikke mindst ved at tage denne opgave op har datidens advokater bidraget til at underbygge standens anseelse, ikke blot for så vidt angår en lille elite, men helt ned i standens bredeste lag. Da de politiske frihedsrørelser sætter ind i midten af forrige århundrede, var også advokaterne rede til der at fylde en rolle som medborgernes betroede tillidsmænd på tinge.

Der er spring i tiden, når vi ser tilbage: fra Holbergs [64] »Tobias Prokurator« [65] til Orla Lehmann. Der foreligger adskillige skrifter om prokuratorerne, der karakteriserer deres virksomhed i hele denne periode. [66]

61. Jfr. *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 349. Først ved lov nr. 128 af 15/4 1930 blev det forbudt fuldmægtige ved underretterne at drive privat juridisk virksomhed som erhverv eller være økonomisk interesseret heri, ligesom de ikke ved anden privat virksomhed må have beskæftigelse, som kan være egnet til at fremkalde tvivl om den uhildede udførelse af vedkommendes arbejde på dommerkontoret. *Axel Bang* har betegnet dommerfuldmægtigernes privatpraksis som en skamplet på vor retspleje, S. B. 1924 s. 87. Det var Celestin-Floridor!

62. Se også *C. B. Henriques*, Det nye århundred 1907—08 s. 364 ff.

63. I. c. s. 351, jfr. *Oscar Fich*, S. B. 1938 s. 98.

64. Man skal dog ikke tage *Holberg* alt for højtideligt. Han var ingenlunde så ringe en jurist, som man traditionelt har villet gøre ham til, se *Hjorth-Nielsen*, Juristforbundets Festskrift (1936) s. 324—25. Men prokuratorer har han ikke kunnet lide, og komediernes figurer er efter tidens smag rent skabelonmæssige: »Ligesom Jeronimus'serne altid er bornerte, Henrik'erne altid er snu, således er Prokuratorerne altid pengegridske og trættekære«, *N. Cohn*, J. T. 1927 s. 111 og *Oluf Friis*, I. c. s. 7 ff.

65. Jfr. *Erik Solem*, Holberg som jurist, T. f. R. 1946 s. 381—423 og 525—56.

66. Der kan nævnes *Friderich Horn*, Meditationer over Procurator-Professionen (1737) der mener (§ 14), at »Procuratores bør være af de skikkeligste, klogeste, redeligste og meest veltalende folk i deres société eller republique« — men at det ikke lader sig realisere, fordi sådanne mennesker ikke vil være prokuratorer, da det er et ubehageligt hverv, der tilmed ikke er ansat.

ORGANISATIONERNES TIDSALDER

Det er et fælles karakteristisk træk for standen i de nordiske lande i det sidste hundred år, at advokaterne i de enkelte lande søger indbyrdes kontakt for at varetage og fremme fælles interesser og for at højne standen. Denne udvikling blev i særlig grad påkrævet og fremmet i Danmark og Norge, efter at advokatgerningen også her blev fri næring, der kan udøves af enhver, som opfylder de betingelser, loven stiller, særlig om uddannelse. Den tid forsvandt, hvor adgangen til at blive advokat var afhængig af kongens nåde.

I *Danmark* og *Norge* måtte udgangspunktet for advokaternes organisationsmæssige samling i faglige spørgsmål blive et tilbagetog fra statsmagtens side: opgivelse af enevældens opfattelse af advokaterne som embedsmænd. Fra kongebud til selvstyre!

Men i *Finland* [67] og *Sverige* lå forholdene helt anderledes: Her samlede interessen sig om myndighedernes autorisation af de private organisationer.

I *Finland* [68] var der adgang til at drive erhverv som advokater for »hvarje välfrejdad och redbar person, man eller kvinna, som ej står under målsman-skap«. Ganske vist blev der ved fr. 23/11 1898 påny stillet krav om, at den, der ville drive advokatvirksomhed ved overret, skulle have samme eksamen som for at beklæde et dommerembede, men dette krav blev ophævet ved lov af 31/12 1917.

I 1871 tog »Juridiska Föreningen« initiativet til at danne en mere omfattende organisation, men forsøget mislykkedes. På samme måde gik det et forslag, som blev fremsat i 1894 på initiativ af hovrättsassessoren *Oskar Wilskman*. [69]

C. Testrup, Relation om Tingene og Tingstederne (Flensborg 1747), der s. 47—48 udtaler: »... Men det er høylig at beklage, at disse tidens procuratores, som lader sig bruge ved underrættene, hvor fundamentet til sagerne egentlig skal lægges, søger meest, ved megen vidtløftighed og mange udflugter at udføre sagerne, hvorved de gemeenlig har tvende øyemeder, nemlig at fordreye, fordunkle og forvirre sandheden, så og påfølgelig at fortjene desmere salarium. Da det og ikke eragtes af dem for nogen roes, at vinde en retfærdig sag, men deris største konst og roes består udi, ved megen vidtløftighed, udflugter og forvendinger, at forvilde dommerne og derved vinde en uretvis sag.«

I »Den retskafne Advokat« udgivet ved en ærlig mand (o: *Christian Ditlev Hedegaard*) (1777), der gennemgås hos *Palle Rosenkrantz* I s. 114—16 er niveauets højnelse kendelig. En smuk vurdering giver endelig *A. S. Ørsted i sine indledningsbemærkninger* til *J. O. Hansens* besvarelse af en prisopgave, N. J. A. XXVII. bd. (1818) s. 1 ff, hvor Ørsted vender sig bl. a. mod påstandene om, at prokuratorerne skulle være tilbøjelige til at modvirke forlig og til at forhale sagerne.

67. Jfr. *Holmstrøm* s. 3.

68. *Lars Gestrin*, T. J. F. F. 1955 s. 330—47.

69. T. J. F. F. 1894 s. 418 ff.

I 1919 dannedes »Finlands Advokatförbund«. [70]

Der fulgte nu en energisk indsats for at få vedtaget en lov om advokater efter svensk mønster. [71] *O. Hj. Granfeldt* foreslog i 1952 oprettelse af et offentligt advokatregister, hvori optagelse var betinget af en vis uddannelse. [72] Finlands Advokatförbund lod i 1952 indregistrere et mærke i patent- og registerstyrelsen med en personfigur og ordet »rättsadvokat«. [73] Og forbundets opfattelse gav *Ake Roschier-Holmberg* udtryk for i 1956. [74] Først ved lov af 12/12 1958 om advokater har Finland fået en lovfæstet advokatornning. Der indstiftedes et advokatforbund, Finlands Advokatförbund (Suomen Asianajajaliitto), hvis vedtægter fastsættes af justitsministeriet. Dette er sket ved justitieministeriets beslut om fastställelse av stadgar för allmänna advokatförening den 24/4 1959. Forbundets styrelse har disciplinærbeføjelser overfor medlemmerne, der skal udføre de dem betroede sager ærligt og samvittighedsfuldt og iagttage »god advokatsed«. Der indførtes tillige klientkontosystemet.

Loven giver dog ikke forbundets medlemmer eneret til at møde i retssager, idet det samtidig er bestemt: »Såsom rättegångsombud eller -biträde må nyttjas endast advokat eller annan välfrejdad, redbar och till uppdraget förmögen person, som råder över sig och sin egendom.« [75]

Det har næppe været uden betydning for udviklingen i *Sverige*, [76] navnlig til at vække forståelse i andre juristkredse, særlig blandt dommerne, at man på det første nordiske juristmøde i København 1872 diskuterede spørgsmålet: »Skall sakförareverksamheten betraktas såsom ett fritt yrke, hvilket bör stå öppet för enhver välfrejdad person, eller böra serskilda kvalificationer erfordras för utöfvande af denne verksamhed?»

Indlederen, adjunkt *L. Annerstedt*, fremhævede stærkt, [77] at der her forelå en konflikt mellem to hovedsynspunkter: Sagførergerningen

70. *Holmström* s. 7–25.

71. Se bl. a. T. S. A. 1937 s. 205–06 om et finsk advokatmonopol.

72. *O. Hj. Granfeldt*, T. J. F. F. 1952 s. 163.

73. *Bruno A. Salmiala*, Defensor legis 1952 s. 243–46 og 1959 s. 73–82.

74. Defensor legis 1956 s. 329–43, jfr. T. S. A. 1956 s. 191.

75. Rättegångsbalken 15 kap. 2 § ved lov af 12/12 1958, jfr. S. B. 1959 s. 63. Defensor legis 1959 s. 187–90.

76. *Bomgren* s. 96–97. *O. A. Beckmann*, Framställning av nödvändigheten att införa ett advokatstånd i Sverige (1867) og *Georg Stjernstedt*, Sveriges Advokatsamfund. De 25 første åren. Kort redogörelse för Sveriges Advokatsamfunds verksamhet 1887–1911 (1912).

77. Juristmødets forhandlinger bil. VII s. 70–77.

som en næring, for hvilken den almindelige næringsfrihed bør gælde, ctr. sagførgergningen som en faktor i retsplejen, der må ordnes efter dennes tarv. *Annerstedts* konklusion gik ud på, at retsplejehensyn gjorde det ubetinget nødvendigt, at der til virksomhed som sagfører normalt burde kræves kvalifikationer som til at blive dommer.

Højesteretsadvokat *Nellemann* [78] gav udtryk for, at de danske forretningsmænd og sagførere »med stor glæde« ville hilse en lovændring i Sverige, der skabte en særlig advokatstand. Det samme kom også til orde fra norsk side på det følgende møde i 1875.

Det blev dog ikke lovgivningen, men det private initiativ, der greb ind. Efter et forberedende møde, der var indkaldt af en kreds af juridisk uddannede advokater i 1885, holdt »Sveriges Advokatsamfund« den 19/3 1887 sit konstituerende møde. Det begyndte umiddelbart efter sin virksomhed. [79]

»Rättegångsbalken af 18/7 1942«, der trådte i kraft 1/1 1948, indførte den mundtlige procesform i Sverige og placerede samtidig *Advokatsamfundet* og dets medlemmer som et offentligt anerkendt led i retsplejen.

Det gælder dog stadig, Nya R. B. 12. kap. 2 §, at man som ombud kan bruge enhver, som »rätten med hänsyn till redbarhet, insikter och tidigare verksamhet finner lämplig at vara ombud i målet«, men advokatbetegnelsen forbeholdes nu for medlemmer af Sveriges Advokatsamfund, og alene de kan optræde som beskikkede forsvarere, 21. kap. 5 §.

De regler, som Nya R. B. indeholder om advokatvirksomheden, hviler på den betragtning, at virksomheden som advokat er fri næring. »Syftet med nämnda reglering är att tillgodose den rättssökande allmänhetens behov av kvalificerade ombud och rättegångsbiträden. Ur denna synpunkt har föreskrivits att de yrkesutövare, som äga begagna advokattiteln, skola vare sammenslutna i ett allmänt advokatsamfund samt upställts vissa kompetenskrav för medlemskap i samfundet«. [80]

»Advokat är endast den som är medlem i samfundet. Tillsyn över medlemmarnas verksamhet utövas av advokaterna själva, genom samfundets styrelse. Även Justitiekanslern äger beivra disciplinärt förfarande av advokat. Mot styrelsens beslut kan i vissa fall talan föras i Högsta Domstolen.«

78. Forhandlingerne s. 196–200.

79. Spørgsmålet om ændring i advokatordningen er drøftet på årsmøderne i 1899 og 1931, S. A. F. 1899 s. 6–31 (indleder: *Tjerneld*), 1931 s. 27–67 (indleder: *Ahrnborg*).

80. *Gärde, Engströmer* m. fl. s. 71, *Ivar Glimstedt*, Sveriges Advokatsamfund och dess verksamhet, T. S. A. 1949 s. 15–26, og *Holger Wiklund*, Advokatsamfundet efter processreformen, Sv. J. T. 1950 s. 812–28, *samme*, T. S. A. 1942 s. 128–37.

I *Norge* blev prokuratortitlen afskaffet 1848, og det blev bestemt, at enhver juridisk kandidat med laud kunne få autorisation som overretts-sakfører, med laud som underrettsakfører, og med adgang til at blive overrettssakfører efter et års praksis. Medens de gamle prokuratorer kun kunne virke der, hvor de var beskikkede, fik alle sakførere adgang til at procedere over det hele land.

For højesteretsadvokaterne skete der først en forandring ved lov af 28/9 1857, hvorefter enhver kandidat med laud og 3 års praksis kunne blive advokat, såfremt han bestod den foreskrevne prøve. Bostedsbåndet for advokater blev først hævet ved lov 8/8 1924. [81] Hverken i disse forhold eller i de betegnelser, [82] som anvendes, har de nye norske proceslove medført nævneværdige forandringer.

Umiddelbart efter denne »frigørelse« begyndte foreningsdannelsen.

»*Sakførerforeningen*« blev stiftet 1860. [83] Blandt stifterne var statsminister *O. Richter*. Foreningen startede i 1860 »Ugeblad for Lovkyndighed, Statistik og Statsøkonomi«, som i 1870 blev slået sammen med »Norsk Rettstidende« under fælles redaktion. Foreningens ledende mænd stiftede i 1866 »Understøttelsesforeningen for norske sakførere og deres enker«. Foreningen havde imidlertid manglende tilslutning til sin øvrige virksomhed, og efterhånden sygnede den hen.

På initiativ af højesteretsadvokat *A. C. Bonnevie* stiftedes »Den norske Advokat- og Sakførerforening« [84] i 1894, der arvede den første forenings aktiver. Denne forening blev betydelig mere livskraftig, men fik i det væsentligste kun tilslutning fra Oslo.

Først ved stiftelsen af »*Den norske Sakførerforening*« i Bergen den 17-18/9 1908 [85] blev der skabt en egentlig standsorganisation med disciplinærmyndighed indenfor medlemmerne. Der er ingen pligt til at være medlem. [86]

I *Danmark* begyndte udviklingen først påny efter gennemførelsen af den frie forfatning i 1849 med løfteparagrafferne om adskillelse mellem retspleje og forvaltning, om offentlighed og mundtlighed i retsplejen og om lægmænds deltagelse samt om ophævelse af alle indskrænkninger i den frie og lige adgang til erhverv, som ikke er begrundet i det almene vel.

81. *Arthur Skjelderup* s. 198.

82. Jfr. N. S. B. 1946 s. 107 (fra 1/7 1936–23/10 1946 anvendtes betegnelsen lagmannsrettssakfører i st. f. overretssakfører), S. B. 1940 s. 79–81. Om forslag til ændringer se N. S. B. 1951 s. 151–61.

83. *Bødtker* s. 97–99, N. S. B. 1932 s. 136, *Sverre M. Halbo*, Norges Advokater og sakførere, 1932 s. 4, *Arthur Skjelderup*, Den norske Sakførerforening 1908–18, *Reidar Selmer*, T. S. A. 1951 s. 271 ff.

84. *Bødtker* s. 100–01.

85. *Bødtker* s. 5–8.

86. Jfr. *Chr. L. Jensen*, Foreningens stilling og opgaver, N. S. B. 1950, s. 121–27, *Gerhard Holm*, N. S. B. 1937 s. 10–11, *G. Heiberg*, 1938 s. 85–86.

Bortset fra oprettelsen af Sø- og Handelsretten ved lov 19/2 1861, hvor advokaterne uden for højesteret fik lejlighed til mundtlig procedure, skulle der dog gå 70 lange år, før junigrundlovens retsplejideal blev ført ud i livet.

Det var det ændrede syn på næringsfriheden, som var årsag til laugenes ophævelse, der forplantede sig. En frihedsmand som *Grundtvig* [87] anså det for ønskeligt, at enhver skulle kunne give møde for andre i retssager, og at i hvert fald den langvarige akademiske uddannelse blev erstattet med »hensigtsmæssige planteskoler« bl. a. for folkelige sagførere.

Så vidt drømte nu næppe nogen om at gå, men justitsministeren fremsatte i 1867 et lovforslag i Landstinget, idet han henviste til, at »den anskuelse, ifølge hvilken sagførerstillingen nærmest er opfattet som en embedsstilling, [88] mer og mer har tabt sig, så at man i sagførervirksomheden mere ser en næringsudøvelse«. Det blev vedtaget som lov af 26/5 1868 om adgang til sagførervirksomheden. [89] Det var oprindeligt påtænkt at optage en bestemmelse i lovforslaget om et disciplinærråd, men dette blev så skarpt afvist af procuratorerne, at det udgik. Højesterets flertal udtalte sig iøvrigt imod, at loven kom til at omfatte højesteretsadvokaterne.

Loven fastslog, at »sagførere (højesteretssagførere, overretssagførere og underretssagførere) ikke længere skulle udnævnes af kongen, men beskikkes af justitsministeriet. Beskikkelse meddeles enhver, når« — vedkommende opfylder visse almindelige betingelser, derunder med hensyn til eksamen og praktisk uddannelse [90] og — som højesteretssagfører — består en prøve ved retten. Betegnelserne advokater og procuratorer bortfaldt, men den gamle tredeling blev bevaret.

Der gjalt visse stedlige begrænsninger for adgangen til at møde, men ingen havde længere pligt til at overtage udførelsen af offentlige og beneficerede sager, og endelig lovfæstedes det hidtil praktiserede system med autoriserede fuldmægtige. [91]

Loven af 1868 var kun en foreløbig ordning af reglerne om adgang til at virke som rettergangsfuldmægtig med en stærkt begrænset eneret og med visse

87. Jfr. *Poul Andersen*, *Grundtvig som Rigsdagsmand* (1940) s. 38, 44.

88. Justitsministeriets skrivelse af 22/5 1862 fastslår, at sagførere som andre embedsmænd må kunne kassere stempelmærker, jfr. *Palle Rosenkrantz II* s. 156.

89. Om forslaget behandling kan, foruden til Rigsdagstidende 1867–68, henvises til *Palle Rosenkrantz II* s. 176–94. *F. H. T. Leth*, Spørgsmålet om sagførervirksomhedens frigivelse, (1868), fremhæver betænkelighederne ved ændringerne, herunder, s. 44, faren for korruption ved standens overfyldning.

90. Efter Rpl. skal AR føre tilsyn med fuldmægtigene. Se *Julius W. Wilcke*, *Sagførerfuldmægtigene og retsreformen*, U. f. R. 1903 s. 186–89, *P. M. Getz*, *Om sagførernes uddannelse*, 1906 s. 97–108 og 191, *K. K. Steincke*, *Sagførerfuldmægtigenes organisation*, 1906 s. 281–86, jfr. også 1907 s. 266–70; *H. Rendal*, *Sagførerfuldmægtigenes fagforening*, 1906 s. 160–63; *Erik Krag*, *Sagførerfuldmægtigenes stilling*, 1908 s. 77–81 og *K. K. Steincke*, *Også en tilværelse. Minder og meninger* (1954) s. 231–33. Der er i 1946 dannet en organisation for sagførerfuldmægtigene, se bl. a. *S. B.* 1951 s. 17.

91. Jfr. *Nicolai Abrahams*, s. 63–67. Prokuratorerne brugte fuldmægtige allerede i det 17. århundrede, og det var ikke ualmindeligt fra det 18. århundredes begyndelse. Det var dengang et slags tyendeforhold. Om brugen af fuldmægtige i begyndelsen af det 19. århundrede findes oplysninger hos *Kjeld Winding*, *Treschow*, (Oslo 1951) s. 23.

Om det praktisk-juridiske kursus se *Axel H. Pedersen*, *Indledning til sagførergerningen II* (1953) s. 79–101.

krav til uddannelsen. [92] Loven fik imidlertid større betydning end forudsat. Det skyldtes dels samfundslivets uanede udvikling, og dels at der hengik så lang tid, før retsreformen blev gennemført.

I proceslovkommissionens betænkning af 1876 var der fremsat forslag til en obligatorisk organisation med selvstændig disciplinærmyndighed. Regeringen fremsatte på dette grundlag et lovforslag i rigsdagssamlingen 1879—80. Det blev fremhævet i motiverne, at sagførerne må betragtes som offentlige funktionærer, til hvilke staten henviser borgerne, for at de hos sagførerne kan nyde retsbistand. Sagførernes bestilling består i at udføre retssager for dem, der trænger til sådan hjælp, og efter denne opfattelse afpasser loven de betingelser, som den fordrer opfyldt af dem, der vil have beskikkelse som sagfører. Det disciplinære tilsyn, som bør foregå, bør ikke udøves af domstolene eller andre myndigheder, men af sagførerne selv. Lovforslaget indeholdt bestemmelser om oprettelse af et sagførersamfund, omfattende samtlige landets sagførere, med et sagførerråd i spidsen, bestemt til at våge over, at sagførerne i deres virksomhed undgår ethvert uhæderligt forhold, og derfor udrustet med en vis disciplinærmyndighed.

Lovforslaget af 1879 blev ikke gennemført. Dette skyldtes ikke saglige, men udelukkende politiske grunde. [93] Samme skæbne fik et tilsvarende lovforslag, som blev fremsat i rigsdagssamlingen 1888—89.

I 1869 stiftedes »*Den københavnske Sagførerforening*«, der bestod af højesterets- og overretssagførere, og i Aarhus stiftedes i 1871 »*Den almindelige Sagførerforening*«, der omfattede alle landets sagførere med højesteretsadvokat S. S. Nellemann som formand. [94]

Disse to foreninger blev i 1886 smeltet sammen i »*Den danske Sagførerforening*«, hvis formål var at »værne om sagførerstandens hæderlighed, hævde dens lovlige rettigheder og understøtte sagførere, deres enker og uforsørgede børn«. Som medlemmer optog foreningen »enhver dansk sagfører« . . . [95]

92. Efter § 1 — og nu også efter rpl. — er det bl. a. afgørende for beskikkelsen, at den pågældende har ført en retskaffenandel. Det er efter dommen i U. f. R. 1960 s. 264 udelukket, at justitsministeriet i praksis kan gøre kravet om retskaffenandel intetsigende. Dommen fastslog, at AR har retlig interesse i et sagsanlæg til afgørelse af, om en person, der er meddelt beskikkelse, opfylder vandelskravet, og dommen tog afstand fra ministeriets opfattelse, hvorefter det allerede skulle følge af motiverne til loven fra 1868, at ministeriet endeligt afgør, om vandelskravet er opfyldt. Endelig afstod landsretten ikke fra at tage beskikkelsen op til en realitetsprøvelse, uagtet kravet om retskaffenandel må betegnes som en retlig standard med et vist skønsmæssigt indhold. Herefter kan det antages, at domstolene vil støtte ARs bestræbelser på at give reglen i rpl. § 119, stk. 1, et reelt indhold og erklære beskikkelser ugyldige, når de efter den herskende forvaltningsretlige lære lider af mangler ved indholdet eller iøvrigt af formelle mangler, f. eks. svig fra den beskikkedes side.

93. Jfr. *Hans Madsen*, Förhandlingarna vid Sveriges Advokatsamfunds årsmöte 1934 s. 32—41.

94. *Hjorth-Nielsen* l. c. s. 387—88 samt *Knud Petersen*, U. f. R. 1915 B s. 145—49.

95. Se *Axel H. Pedersen*, Strejflys over advokatstandens understøttelsesvirksomhed (1961) s. 23—30, 37—53.

Landet var delt i 5 sagfører kredse, hver med en bestyrelse, der benævntes sagførråd, hvis afgørelser af disciplinære og kollegiale spørgsmål medlemmerne var pligtige at underkaste sig. Foreningen var i det væsentligste organiseret på grundlag af det omtalte, ikke gennemførte lovforslag fra 1879.

For at skaffe foreningen foreget tilgang i København vedtoges det imidlertid på et alm. sagførrådsmøde i 1894 at lade bestemmelserne om den disciplinære og dømmende myndighed udgå. [96] Først i de på et alm. sagførrådsmøde i København 1905 vedtagne nye regler blev der hjemlet adgang for medlemmer til at æske sagførrådenes afgørelser om salærer, samt kendelser om, hvorvidt vedkommende sagfører i sin virksomhed har forbrudt sig mod en sagførers pligter. [97]

Denne ordning bestod indtil rpl. af 1916 trådte i kraft 1/10 1919. Den indførte en organisatorisk ordning indenfor standen med selvstyre og selvdømme. [98]

»Den danske Sagførerforening« blev afløst af *Sagførersamfundet*, der ifølge rpl. kap. 15 består af *samtlig*e sagførere, med en hovedbestyrelse, der betegnes *Sagførrådet*, medens de tidligere »sagførråd« erstattes af 11 *kredsbestyrelser*. Det første valg fandt sted 5/12 1919 ved et møde i København, der var indkaldt af retspræsident *Winther*. Mødet blev tillige skuepladsen for en kraftig demonstration mod kriminaldommer *Viggo Thorups* forhørsmetoder, der blev skarpt fordømt af *C. B. Henriques*. [99]

Til sagførrådets første formand valgtes *Otto Liebe* (1919–27).

»Den danske Sagførerforenings Understøttelsesfond« blev lagt ind under sagførersamfundet. Formuen udgjorde pr. 1/1 1920 nominelt kr. 275.511,65 hvoraf de særlige legater kr. 117.700,—.

Ved lov nr. 125 af 10/5 1958, der trådte i kraft 1/7 1958, er rpl.'s bestemmelser ændret. *Advokat* er gennemført som fællesbetegnelse. Enhver højesteretssagfører, overretssagfører, landsretssagfører eller sagfører har ret til fortsat at benytte sin nuværende titel, men kan endvidere anvende betegnelsen advokat enten i forbindelse med eller i stedet for den nævnte titel.

96. *Aarsberetning 1894* s. 4–5.

97. Den danske Sagførerforenings beretning for 1904–05, s. 9–10. Se også diskussionen i U. f. R. 1907 om »Sagførerstanden og sagførerforeningens bestyrelse« *Wm. Angelo*, s. 302–03, *N. H. Bache*, s. 249–60, 297–302, *Axel Bang*, s. 265–66, *H. Steinthal*, s. 266–70, og i 1908 om disciplinærregler, *N. H. Bache* 1908 s. 39, *V. Byrdal*, s. 66–69 og *Ernst Møller* s. 19–23, 53–55, og om »Sagførerpligter«, *N. H. Bache* 1908 s. 217–19, 268–70, *Axel Bang* s. 283–85.

98. Jfr. *Axel H. Pedersen*, *C. B. Henriques* 2. udg. (1957) s. 112 ff.

99. Om sagførerne og procesreformen, se *Nellemann* i U. f. R. 1868 s. 1, *F. Asmussen* 1906 s. 17–20, 1908 s. 201–02, *N. H. Bache*, 1906 s. 1–12, 25–26, 1908 s. 185–88, *Edmund Warburg*, 1906 s. 45–46, »*Provinssagførerfuldmægtig*«, 1908 s. 194–95, *N. H. Bache*, 1916 s. 129–31, *Manniche*, s. 161–62 og *H. Munch-Petersen*, s. 137–42.

Sagførerrådet er ændret til *advokatrådet* og sagførernævnet til *advokatnævnet*.

Efter rpl. af 11/4 1916 havde højesteretssagførere eneret til at møde for højesteret. Lov nr. 209 af 23/7 1932 gav landsretssagførere med 8 års virksomhed ret til at møde for højesteret i egne sager, og ved lov af 10/5 1958 blev højesteretssagførerbeskikkelsen og prøven for højesteret afskaffet. Mødeberettiget for højesteret er enhver advokat, der er mødeberettiget for landsret, når han i 5 år har været i virksomhed som sådan, og har landsrettens erklæring om, at han er øvet i procedure. Der var langtfra udelt enighed om dette skridt. [100] Loven har imidlertid ikke standset diskussionen om de mange forskellige betegnelser for møderetten. [101]

Ved lov af 10/5 1958 indførtes endvidere *møderet for nordiske advokater*, § 260 stk. 4, idet retten kan tillade, når det under hensyn til sagens karakter og øvrige omstændigheder findes forsvarligt, at der mødes ved advokater fra andet nordisk land. [102]

Ved rpl. opnåede advokatstanden den fortrinnsstilling, at den fik ret til gennem de af standen selv valgte repræsentanter at føre kontrol med standens medlemmer, ligesom den fik visse magtmidler til at holde justits indenfor sine egne rækker.

Det stod imidlertid snart klart, at advokatsamfundet som en af lovgivningen skabt organisation med særlige lovbestemte opgaver ikke stod så frit som en organisation skabt på frivilligt grundlag. Da yderligere en række medlemmer af den nedlagte »Den danske Sagførerforening« [103] kæmpede energisk for at få

100. Skr. af 27/4 1954 til justitsministeriet, aftrykt som bilag til Betænkning om højesteretssagførerprøven m. v. nr. 164 1956 s. 53–56, jfr. *Victor Hansen* og *Stig Rode* i bet. s. 17–23. *Knud Illum* i U. f. R. 1957 B s. 1 ff, skr. af 14/9 1954 til justitsministeriet, bet. s. 58–65, jfr. *Poul Christiansen* og *Schelle* i bet. s. 12–17.

101. *Bernt Hjejle* i A. B. 1959 s. 1 og *Johan Asmussen*, A. B. 1961 s. 36–38. Se også *Holger Wiklund*, T. S. A. 1958 s. 267 ff. og *Gunnar Behm* 1961 s. 207 ff.

102. Forslaget om en internordisk advokatstand blev fremsat *Erik Thomasson*, T. f. R. 1949 s. 370–72 og S. B. 1950 s. 198–201. Det fik tilslutning af *C. Torkild-Hansen* s. 201–04, *Erik Skaaning* s. 313–14, *Sigrid Beckman* s. 363–64, *Hans Brøckner* 410 ff. Spørgsmålet blev på initiativ af *C. Torkild-Hansen* behandlet på det nordiske justitsministermøde i 1953, S. B. 1955 s. 184. Forslaget mødte modstand fra Sveriges Advokatsamfund, T. S. A. 1955 s. 68–69, cfr. *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1955 s. 186. Trods fortsat modstand fra Sveriges Advokatsamfund vedtog den svenske rigsdag 25/5 1956 følgende: »Ombud skall vara svensk medborgare med hemvist inom riket; dock må även annan brukas såsom ombud, om rätten med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter finner det lämpligen kunna ske.« T. S. A. 1955 s. 68–69 og S. B. 1956 s. 180–84. Forslaget blev forelagt på delegeretmøde for de nordiske advokatorganisationer i København 1955 af *C. Torkild-Hansen*. Der foreligger ikke referat.

103. Se U. f. R. 1920 B s. 39–46 om sagførermødet i København den 5/12 1919 med valg af medlemmer til SR og vedtagelse af vedtægter.

ophævet rpl.s regler om disciplinærmyndigheden, ansås det for ønskeligt at få tilvejebragt en sammenslutning, der kunne løse de opgaver, som AR på grund af sin særlige struktur ikke kunne påtage sig: forberedelser af valgene til AR og støtte i bestræbelserne for at håndhæve disciplinærmyndigheden.

På denne baggrund stiftedes »Sagførerforeningen af 1924« [104] med det formål, at »arbejde for at højne standens anseelse, særlig for en virksom håndhævelse af disciplinærbestemmelserne. Foreningen virker som vælgerforening til kredsbestyrelserne, AR og AN.

Som vælgerforening konkurrerer foreningen med »Sagførerforeningen af 1937«, der blev stiftet med henblik på en mere aktiv varetagelse af standens erhvervsinteresser og med *Advokatforeningen af 1961*«.

Disciplinærmyndigheden blev ved lov nr. 209 af 23/7 1932 henlagt til et særligt »Advokatnævn«.

»Kollegiale Regler« blev vedtaget i 1943. De er bygget på et forslag, som var udarbejdet af *N. H. Bache* og *J. B. Jørgensen*, og som blev fremsat på et almindeligt sagføermøde i 1918, hvor forslaget vakte en storm af modstand og faldt med et brag. [105] Forslaget var imidlertid en disciplinærvedtægt med straf for overtrædelse af vedtægtens bestemmelser, medens de i 1943 vedtagne regler ikke indeholder straffebestemmelser. Straffen for overtrædelse er kollegernes foragt, [106] og advokatmyndighedernes misbilligelse. Ved grove overtrædelser rejses der dog tiltale ved AN. Reglerne fra 1943 er 7/9 1956 afløst af »Regler for god advokatskik og kollegialitet« (DRGA).

Den islandske Sakførerforening blev stiftet 11/12 1911. Efter 1942 har foreningen hjemmel til at udøve både disciplinær- og straffemyndighed. Sakærtviser afgøres af bestyrelsen og kan indbringes for højesteret.

Den historiske udvikling i de nordiske lande er trods alle indbyrdes afvigelser i advokatstandens samfundsmæssige stilling havnet i et fællesprincip: *intet advokatmonopol, ingen advokattvang*. [107] Lovgivningen har fra ældgammel tid og til vore dage hjemlet borgeren ret til at tale sin egen og sine nærmestes sag for enhver domstol. [108]

For hele Norden gælder det nu, at advokatgerningen er en fri næring, der kan udøves af enhver, som opfylder de krav, som lovgivningen stiller, først og fremmest om juridisk uddannelse. Den tid er forlængst forbi, da adgangen til at blive advokat var afhængig af kongens nåde.

104. Jfr. *Hans Madsen*, S. B. 1924 s. 84–86, cfr. *Dedenroth-Berg*, 1924 s. 94–95 og *Fr. Phister*, 1924 s. 105–07, *Detlef Thomsen*, *Sagførerforeningen af 1924*, (1949) og *Niels Olesen*, S. B. 1950 s. 417–19.

105. *H. C. Langkjær*, S. B. 1949 s. 201.

106. *H. C. Langkjær*, l. c. s. 198.

107. *Holger Wiklund*, T. S. A. 1944 s. 87 ff.

108. *Betænkning angående sagføervæsenet*, 1929 s. 7.

Advokaternes stigende antal, advokatstandens voksende anseelse og styrke har medført, at advokaterne har gjort sig klart, at deres eksistensberettigelse bygger på den indsats, de yder i retslivets, samfundets og den enkelte borgers interesse. [109] Derfor har advokaterne indset, at det er nødvendigt både for standen og for samfundet at have en advokatstand, der står højt, moralsk, fagligt og økonomisk, og som kan hævde sin uafhængighed både overfor staten, myndighederne og klienterne. I meget vidt omfang har advokaternes egne organisationer bidraget til at skærpe denne målsætning og til at fastslå kravene til god advokatskik. [110]

109. Jfr. *Chr. L. Jensen*, l. c. s. 163 og *Bernt Hjejle*, *Sagførerstanden i den sociale udvikling*, N. S. B. 1958 s. 167—177, *Defensor legis* 1959 s. 64—66 og A. B. 1958 s. 263—73.

110. Advokatorganisationerne i Danmark, Finland, Norge og Sverige vedtog i 1937 at indlede et samarbejde til drøftelse og varetagelse af fælles interesser. Der afholdes nordiske delegeretmøder, hvortil hver organisation sender 4 delegerede. Island indtrådte i samarbejdet i 1957.

GOD ADVOKATSKIK

»Procuratorens embede består i at udrede det, som andre søger at forvilde, forsvere folks liv og velfærd, samt forhjælpe dem, der lider uret, til deres ret.«

Andreas Hojer — David Nehrman.

GOD ADVOKATSKIK SOM RETSSTANDARD

Sprogbrugen har udkrystalliseret særlige betegnelser for visse gruppebestemte opfattelser af rettigheder og pligter indenfor visse erhverv.

Ikke alene skik og brug, men også en stor del af moralforskrifterne ligger normalt udenfor retsordenen. På disse områder af vor fælles livsførelse og vort indbyrdes samliv er det ofte ikke hensigtsmæssigt at formulere faste regler. Det er tillige overordentligt vanskeligt, fordi de stadig er på vandring, på nye veje.

Men afgørelsen af hvorvidt en vis handlemåde eller adfærd fremkalder billigelse eller mishag, fæstner sig som udtryk for en fælles konventionel opfattelse hos den overvejende del indenfor et erhverv, eller en faggruppe. Det sker under vekselvirkningen mellem de moralske normer, moralforskrifterne og skik og brug (praksis, kutyme).

Indenfor visse grupper af erhvervslivet vælger medlemmerne periodevis en mindre kreds af deres midte — f. eks. Grosserer-Societetets Komité, Assurandør-Societetet, Revisorforeningens responsumudvalg, Advokatrådet — til at træffe afgørelser i konkrete tilfælde om pligter og rettigheder, til at udtale sig om kutyper (skik og brug), og til at angive retningslinier, der skal følges. Disse kan indeholde en sammenfatten af tidligere trufne afgørelser eller en idémæssig indstilling af, hvilke principper der skal anlægges, m. a. o. en målestok, et adfærdsmønster, der viser standens egen professionelle etik. [1]

Sådanne organers afgørelse af, hvad der skal betragtes som god forretningsskik, god forsikringspraksis, god revisormoral, god advokatskik, er af praktisk-real betydning for håndhævelsen af en vis retstilstand. Dette

1. *Frederik Stang*, *Fra spredte Retsfelter*, I, 1916 s. 77—78 og 81.

gælder i særlig grad, hvor alle indenfor erhvervsgruppen er medlemmer af organisationen.

Selvom grundlaget for sådanne afgørelser som regel falder udenfor lovgivningen, har denne dog — vel vidende, at der ligger en verden udenfor Verona — i mange tilfælde henvist til disse handlenormer. På denne måde bliver disse særlige moralforskrifter og skik og brug — uskreven lov på det tidspunkt den anvendes — ophøjet til at have bindende virkning. På grund af deres snævrere virksomhedsområde og den større entydighed, hvormed de kan fastlægges, er der langt mindre betænkeligheder ved at ophøje dem til retsforskrifter. Dertil kommer, at der om disse gruppebestemte regler tør forventes nogenlunde enighed.

Disse særlige retsforskrifter, der er dukket op i dette århundrede, betegnes som *retsstandarder*. Betegnelsen har længe haft hjemstavnsret i England og U. S. A. — hvor den vistnok første gang er anvendt af amerikaneren *Roscoe Pound*. I de senere år er den også adopteret i andre lande, og efter disse forbilleder har *Ragnar Knoph* [2] indført betegnelsen i Norden.

I den fælles nordiske lovgivning findes en række retsstandarder: god forretningsskik i gældsbrevsloven, ordentlig forretningsbrug i købeloven, redelig forretningskik i konkurrenceloven og god forsikringspraksis i forsikringsaftaleloven.

God advokatsed er nævnt i Nya R. B., og i den finske lov om advokater af 12/12 1958; derimod findes betegnelsen god advokatskik ikke i rpl.

Retsstandarderne er karakteristiske ved en vis flydende karakter, ved deres smidighed. De har ikke noget eksakt indhold. De er ikke absolut formulerede, således at afgørelsen efter sin natur må blive skønsmæssig. De tillader, at der tages hensyn til det særegne ved det individuelle tilfælde, således at både tid, sted og alle øvrige forhold, som specielt gør sig gældende, kan komme i betragtning. Der må tages hensyn til tidens og omstændighedernes relativitet.

De retlige standarder indeholder en bedømmelse af, hvorvidt en adfærd indenfor et bestemt område kan betegnes som *middeltypen* på den korrekte sociale optræden, og hvorvidt den er overensstemmende med den normale målestok på vedkommende livsområde. Der henvises med andre ord til *en moralsk målestok*.

2. *Ragnar Knoph*, Rettslige Standarder, Oslo 1939, 2. udg. Oslo, 1949 og *samme*, Utviklingslinjen i moderne formuerett (1934), s. 62 ff. *Alf Ross*, Om ret og retfærdighed (1953) s. 367 ff og *Stig Juul*, *Alf Ross*, *Jørgen Trolle*, Indledning til retsstudiet (1956) s. 80 ff, *Phillips Hult*, Regel, standard och skön, Festskrift til *Nils Stjernberg* (1940) s. 128—46.

Retsstandarderne ejer derfor evnen til at holde sig i kontakt med de skiftende livsforhold i modsætning til de almindelige retsregler, der ofte med deres stive ubevægelighed må se det levende liv vandre videre, og som undertiden endog må forsone sig med strådøden (*desuetudo*).

Ved standarderne kan afgørelserne nuanceres. Der kan ydes konkret retfærdighed, samtidig med at standarden alligevel er værnet mod vilkårlighed, idet domstolene henvises til at træffe deres afgørelse efter en bestemt målestok.

DRGA — efter revisionen i 1956 — siger i indledningen: »Erfaringen har forlængst vist, at der udover de advokatpligter, som pålægges ved lovgivningen, er behov for normer, som ikke blot er vejledende for forhold og optræden advokaterne imellem, men som fæstner sig som bindende regler om kollegiale pligter og god advokatskik. Disse normer og regler fremgår af en udvikling, som ikke afsluttes, men stadig er i gang, både således, at nye områder efterhånden omfattes af normerne, og således, at stadigt flere normer føles som bindende bud. Reglerne af 1943 fremtrådte som et første forsøg på at samle de normer, som man dengang mente at kunne fastslå som almindeligt gældende. De regler, som nu er vedtaget, fører udviklingen videre, og skal lære ikke mindst den unge uerfarne advokat, at han ikke blot har pligter, som han ved sit eksamensløfte og sit advokatløfte har påtaget sig, men at han også som medlem af Det danske Advokatsamfund er bundet af de kollegiale pligter og af den opfattelse af, hvad der er god advokatskik, hvorved foregående slægtled har hævet og hævdet advokatstandens anseelse, den han i sin gerning skal bygge på og føre videre frem.«

Ragnar Knoph forsøger som praktisk anlagt jurist — og hvem vil ikke gælde for at være det i vore dage? — at få fordelene ved de retlige standarder til at komme til deres ret og samtidig at reducere de mindre heldige sider mest muligt. Man må først og fremmest søge at få de forstandsmæssige sider ved afgørelsen så skarpt frem og så klart belyst, som det er muligt. *Knoph* kalder denne fremgangsmåde for at *rationalisere* standarderne — i Tyskland taler man om at *systematisere* dem.

Det materiale, som skal bruges ved rationaliseringsprocessen, kan ikke hentes fra luften, østen for solen og vesten for månen, eller fra ens egen subjektive opfattelse. Som hovedregel kan kun positivretligt materiale bruges til at klargøre og rationalisere standarderne. Her nævner *Knoph* forskellige kilder: først og fremmest enkeltregler i loven, der er udslag af samme tankegang som den almindelige standard. Dernæst lignende regler i andre love eller retsprincipper, som står i forbindelse med det retsområde, standarden virker på. Endvidere andre lovregler

eller principper, der mere eller mindre røber den hovedindstilling, som standarden må antages at have, og den interesseafvejning, den hviler på. Endelig enkeltafgørelser i praksis, normalt domme, men hvis standarden henviser til en anden målestok end den retlige, virker afgørelser af de kompetente instanser på disse særlige områder på samme måde.

Ussing [3] har fremhævet, at materialet ikke udelukkende skal hentes fra positiv ret. Videnskaben må også have lov til at forsøge på at vejlede kommende afgørelser. Men Ussing tilføjer dog: Knoph har selvfølgelig ret i, at her er noget at vogte sig for, når målestokken hentes fra områder, hvor politiske modsætninger gør sig gældende, eller hvor ens livs- og samfundsopfattelse spiller stærkt ind.

RATIONALISERING AF RETSSTANDARDEN GOD ADVOKATSKIK

For at klargøre og rationalisere retstandarden »god advokatskik«, [4] er det derfor nødvendigt at undersøge de forskellige kilder, der kan komme i betragtning.

Enkeltregler i lovgivningen.

Først og fremmest må der henvises til de enkeltregler i lovgivningen, som er udslag af den samme tankegang, som ligger til grund for god advokatskik. Disse lovregler kan betragtes som konkrete eksempler.

Efter rpl. § 143 har AR ikke blot at påse, at advokater i deres forhold holder sig lovene efterrettelige, men også at de i deres advokatvirksomhed undgår alt, hvad der ikke kommer overens med den hæderlighed, nøjagtighed og pålidelighed, som en offentlig beskikket advokat altid må udvise.

Se f. eks. S. B. 1956 s. 13: For stedfundne grove overtrædelser af sagførerpligterne blev en sagfører af SN i medfør af rpl. § 144, jfr. 143 idømt en bøde på 5.000 kr. ØLD fandt, at han havde gjort sig skyldig i overtrædelse af strfl. § 155, jfr. § 21, men under hensyn til den ikendte bøde, bortfaldt den forskyldte straf i medfør af strfl. § 89, stk. 1, U. f. R. 1958 s. 443.

En advokat havde som næstformand i et aktieselskab på generalforsamlingen uden forbehold udtalt, at der ikke forelå bindende aftale om salg af bestyrelsens

3. Anmeldelse af *Ragnar Knophs* bog i U. f. R. 1939 B s. 183 ff.

4. Den legaliseres herhjemme først i DRGA (1943), men forekommer forinden i en række afgørelser og kendelser.

aktier i aktieselskabet til et andet aktieselskab, skønt han vidste, at man i det andet aktieselskab var af den modsatte opfattelse. AN fandt, at advokaten herved havde handlet i strid med advokatpligterne. Det statueredes samtidigt, at en advokats virksomhed som bestyrelsesmedlem i et aktieselskab med forretningsmæssigt formål, måtte anses omfattet af rpl. § 143. Kendelsen er senere stadfæstet af Landsretten. A. B. 1959 s. 112—115.

Nya R. B. kap. 8 § 4 bestemmer »att en advokat skal vid utövande av sin verksamhet redbart och nitisk utföra honom anförtrödda uppdrag och i allt iakttaga god advokatsed«.

Vedtægterne for advokatorganisationerne.

Af stor betydning er endvidere vedtægterne for de forskellige advokatorganisationer. Det må erindres, at Det danske advokatsamfund er lovfastet ved rpl., og at samtlige danske advokater eo ipso er medlemmer. [5]

Advokatsamfundets formål er at varetage advokatstandens lovlige og naturlige interesser, såvel udadtil som indadtil, at påse og håndhæve opfyldelsen af almindelige og særlige advokatpligter.

I *Finland* er advokatförbundets opgave »att vidtmakthålla och öka sina medlemmars ansvarskänsla och yrkesskicklighet samt att även på annat sätt främja advokatverksamheten i landet, så att förbundets medlemmar bilda en advokatkår, som tjänar en god rättsvård och åtnjuter allmänt förtroende och aktning. Förbundet strävar till att följa med rättsutvecklingen i landet samt att genom utlåtanden och initiativ ställa sin erfarenhet till samhällets förfogande«. FRGA, jfr. § 12 stk. 2: »Styrelsen skal tillse, att medlemmarna, då de uppträda inför domstol eller annan myndighet samt även i sin övriga verksamhet, fylla sin plikt som advokat och iakttaga god advokatsed.«

I *Norge* er formålet »å søke de sedvanemessige regler og prinsipper for sakførervirksomheten fremmet i et korrekt spor«.

I *Sverige*: »Vid utövande av sin verksamhet skall ledamot redbart och nitiskt utföra honom anförtrödda uppdrag och i allt iakttaga god advokatsed«.

Regler for god advokatskik.

International Bar Association har i 1956 vedtaget regler for god advokatskik (IRGA), S. B. 1956 s. 297—99. DRGA fastsætter, at det er

5. Jfr. *Gerhard Holm*, N. S. B. 1937 s. 10—11 og *Holger Wiklund*, Advokatsamfundet efter processreformen, i *Festskrift til Natanael Gärde* 1950 s. 812—28.

enhver advokats pligt at iagttage god advokatskik og at udvise god kollegial adfærd.

Den vedtagne kodex for international god advokatskik er ikke tænkt som en afløsning af nationale eller lokale regler, idet en advokat ikke blot skal efterleve de pligter, der påhviler ham ifølge hans egne nationale eller lokale regler, men også skal bestræbe sig på at iagttage reglerne i den internationale kodex, når han behandler sager af international karakter, dog med den modifikation, at de nationale regler har fortrin for de internationale.

§ 2 indeholder en generalbestemmelse om, at advokaten stedse skal hævde sin stands ære og værdighed, ligesom han såvel i sin praksis som i sit privatliv må undgå enhver optræden, som måtte kunne bringe hans stand i miskredit.

Efter NRG er det »en sakførers opgave å fremme rett og hindre urett. På dette grunnlag plikter han innenfor lovens ramme etter beste evne å vareta sine klienters interesser. Det skall skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning eller andre utenforliggende hensyn«.

Domspraksis.

Det foreliggende domsmateriale viser — i hvert fald for Danmarks vedkommende — domstolenes stillingtagen til de afgørelser, der forud er truffet af advokatmyndighederne, jfr. rpl. § 145 om adgang til appel til landsretten. Eksempelvis kan anføres ØLD i U. f. R. 1922 s. 932, jfr. S. B. 1922 s. 2, der stadfæster en suspension af en sagfører i 3 måneder.

Hvis domstolene imidlertid træffer en afgørelse om, hvad der må anses for stemmende med eller stridende mod god advokatskik, uden at der foreligger en afgørelse — enten en aktuel eller en tidligere — fra advokatmyndighederne, kan der opstå spørgsmål om, hvorvidt en sådan dom bør betragtes som præjudicat.

Et sjældent tilfælde foreligger i U. f. R. 1947 s. 676, hvor ØLD fandt det fuldt begrundet, at en advokat havde ment, at det ville stride mod god advokatskik at fremsætte formalitetsindsigelser, som en opsagt lejer i et butikslokale hævdede, at advokaten burde have fremsat, og at det ikke kunne bebrejdes advokaten, at han ikke havde drøftet disse muligheder med klienten. Det er muligt, at dommen i ikke uvæsentlig grad

søger sin begrundelse i en bedømmelse af sagens karakter som helhed, og at det derfor vil være betænkeligt at drage for vidtgående slutninger af denne dom. [6]

Dommens stillingtagen til spørgsmålet om god advokatskik ved fremsættelse af formalitetsindsigelser er blevet stærkt kritiseret. [7] Det er med rette fremhævet, at det for at iagttage god advokatskik ikke er nødvendig at foretage en privat klassificering af vore retsreglers forsvarelighed. Indsigelser af formel art forekommer meget hyppigt i retssager — fristerne i lejelovene, forældelses- og umyndighedsindsigelser, appellfrister, manglende vekselprotest, for sen reklamation m. v. — og i det omfang lovgivningen indeholder formelle regler, bør en advokat, hvis han derved kan fremme sin klients lovlige interesser, være pligtig at anvende disse regler. Hvis han ikke ønsker dette, må han have pligt til at meddele klienten, hvilke indsigelser der kan gøres gældende, men at han ikke selv ønsker at fremsætte dem. I modsat fald ville advokaten tiltage sig et moralsk formynderskab overfor klienten. [8] Det kan ikke være korrekt uden om en klient at foretage en privat afvejelse af, hvorvidt de gældende retsregler strider mod advokatens personlige opfattelse af, hvad der er god advokatskik. Derimod må en advokat ikke fremsætte en formalitetsindsigelse, som beror på en juridisk spidsfindighed, og som efter hans mening ikke kan føre til noget resultat i realiteten.

Dommen må betragtes som en enlig svale, der forhåbentlig ikke vil overvinde.

En advokat bør iøvrigt under en procedure ikke påberåbe sig god advokatskik, medmindre der enten i det foreliggende tilfælde er indhentet en udtalelse fra advokatmyndighederne, eller der kan henvises til udtalelser, kendelser eller vedtagelser, der tjener som præjudicater. Modpartens advokat bør på tilsvarende måde protestere imod påstande af denne art og bør eventuelt begære sagen udsat for at indhente en udtalelse. Advokaterne kan således medvirke til, at der ikke forekommer

6. Jfr. *G. L. Christrup*, S. B. 1949 s. 94—95 og *Holger Wiklund*, Advokatsskådeståndsskyldighed, Försäkringsjuridiska föreningens publikation (1953) s. 255 og 313.

7. Jfr. *Sten O. Lüders*, *K. Byrskov Ottosen* og *Tidemann-Petersen* i S. B. 1947 s. 132—134, 139—40 og 1948 s. 39, cfr. *Knud Nielsen* 1947 s. 169—70.

8. *Den danske Sagførerforenings Beretning* 1891 s. 5—6. — Hovedbestyrelsen fandt, at man vel ikke lige overfor den gældende lovgivning kan være berettiget til at bebrejde en sagfører, at han fremsætter umyndighedsindsigelsen, men at man på den anden side på ingen måde fandt den af forespørgeren i en procedure brugte udtalelse »ufine handlemåde« forkastelig eller dadelværdig.

domme på tilsvarende grundlag og af lignende art som den ovennævnte. [9]

Kendelser og responsa fra advokatorganisationerne.

DRGA henviser til de offentliggjorte udtalelser fra advokatsamfundets myndigheder.

I NRGAs fastslås det, at de ikke på nogen måde må betragtes som udtømmende, men de trækker retningslinier op, som gennem årene er givet i en lang række udtalelser fra hovedstyret og kretsstyrene.

Sådanne afgørelser har stor betydning ved rationaliseringen af retsstandarden »god advokatskik«.

Dette forudsætter imidlertid, at kendelsen ikke alene har til formål, at den afgør den foreliggende sag, men at afgørelsen har et sådant indhold, at den kan anvendes i et videre perspektiv, nemlig som håndhævelse af en vis retstilstand, således at den bliver afgørende eller dog vejledende for tilsvarende tilfælde.

Det må derfor kræves, at kendelsen indeholder en fuldstændig omend kortfattet beskrivelse af hele begivenhedsforløbet, en fremdragen af de facta, som er anset for relevante, således at man heraf kan se, hvilke af de i sagen foreliggende facta der er anset for irrelevante, hvis dette ikke udtrykkelig fremhæves, og endelig en fremstilling af de anstillede retlige betragtninger, jfr. U. f. R. 1950 s. 991. Det må ligeledes være en selvfølge, at der i den eller de afsagte kendelser gives udtømmende og korrekt referat af de fremkomne klagepunkter, S. B. 1950 s. 369 ff. Der må sondres skarpt mellem faktum og jus. Præmisserne må derfor være så indgående, at det af kendelsen fremgår, hvor langt de betragtninger der er lagt til grund for kendelsen, rækker. Det er et rimeligt krav til kendelsens funktion, at den ikke alene afgør den foreliggende sag, men også virker som et led i den almindelige håndhævelse af det retssystem, som er henlagt under advokatmyndighederne. [10]

9. Jfr. H. C. Langkjær »Lejlighedsvis kan man i domme finde udtryk for, hvad der ikke kan anses for god sagførerskik, men det er heldigvis ret sjældent«, S. B. 1949 s. 202.

10. C. Torkild-Hansen, Kredsbestyrelseskendelsers formulering, S. B. 1950 s. 38—40 og A. B. 1961 s. 28 noten, der omtaler en kendelse i »telegramstil«, Bernt Hjejle, A. B. 1960 s. 185, Carl Lundqvist, Några exempel från advokatsammanslutningars upplysnings- och vägledande verksamhet (responsaverksamhet) särskilt med hänsyn till begreppet god advokatsed, T. S. A. 1935 s. 6 ff, J. L. Frost, Om affattelse af domme i borgerlige første-instans sager, Juristen 1956 s. 195—234, og S. B. 1956 s. 214—35, og Henrik Tamm, U. f. R. 1947 B. s. 244 ff, Knud Illum, U. f. R. 1946 B s. 170 ff.

Som et typisk eksempel på en kendelse vedrørende advokatpligterne kan nævnes:

Det er i strid med de pligter, der er pålagt offentligt beskikkede sagførere, at sagføreren medvirker til, *at* en ejendom erhverves af en stråmand, *at* der udstedes pantebrev i ejendommen uden skyldgrundlag, og *at* disse pantebreve anvendes som grundlag for et forsøg på at stille ejendommen til auktion med henblik på udslettelsen af en lejers lejerettigheder for på denne måde at forbedre ejendommens rentabilitet. SN fandt, at sagførerens adfærd indeholdt grove overtrædelser af sagførerpligterne. Der blev også lagt vægt på, at sagføreren under et forberedende auktionsmøde havde forsøgt at bibringe fogden den fejlagtige opfattelse, at der forelå et virkeligt skyldforhold mellem rekvirent og rekvirent. SN ikendte sagføreren en bøde på 5.000 kr. under henvisning til rpl. § 144, jfr. § 143. S. B. 1956 s. 163—65.

Der blev derefter rejst tiltale mod ham for bedrageri. ØLD fandt, at han ved proformatransaktioner havde misbrugt sin stilling som advokat, og at han havde gjort sig skyldig i overtrædelse af strfl. § 155. Under hensyn til at han af SN var idømt en bøde på 5.000 kr., fandtes den forskyldte straf at burde bortfalde i medfør af strfl. § 89 stk. 1, U. f. R. 1958 s. 443.

Advokatorganisationerne må samvirke med retslivets øvrige organisationer, og det kan kun gøres ved en stadig vekselvirkning med det øvrige retsliv og samfundsliv. *Bernt Hjejle* har træffende sagt om organisationers selvstyre og selvdømme:

»Vi må aldrig glemme vor sammenhæng med det øvrige samfund og vor stilling som rettens tjenere. Det er som sådanne, at samfundet har givet os frihed til selvstyre og selvdømme. Vor frihed hertil vil i længden kun kunne holde, hvis vi stadig tænker samfundsmæssigt og føler vort ansvar.

Derfor bør vort arbejde i sagførerorganisationerne gå ud på at bevare den højeste standard både fagligt og alment. Der gør sig, når en afgørelse skal træffes, ofte det synspunkt gældende, at vi bør strække vor beskyttelse af kolleger, der er kommet i konflikt med omverdenen på den ene eller den anden måde, så vidt som muligt. Kollegialiteten skulle være vort første bud. Ved enhver afgørelse, vi træffer, må vi se det som vor første opgave at styrke vor stands anseelse. Det er og bliver den eneste linie, der i vor tid vil kunne holde vor stand på et højt og respekteret niveau. Selv med risiko for, at nogle kolleger måtte beskyldes os for ukollegialitet. I det lange løb er der ingen anden vej at gå.«
N. S. B. 1951 s. 131.

Monografier og biografier.

I modsætning til England og tidligere Tyskland er den nordiske litteratur sparsom.

Herhjemme foreligger:

Jens Kragh Høst, Erindringer om mig og mine samtidige (1835). *Hother Hage* m. fl., Orla Lehmanns efterladte Skrifter, I (1872) 233 s. II (1873) 424 s., III (1873) 262 s. IV (1874) 280 s. *C. Nyholm*, Af en gammel Sagførers Erindringer, U. f. R. 1892 s. 1—8. *M. Cl. Gertz*, Til Minde om cand. juris. Peter Martin Gertz. Med indledning af *C. L. David* (1907) 148 s., *Thomas Graae*, Alberti: Bondefangerfrø, Student, Prokurator, Politiker, Minister, Milliontyv, 1—3. opl. Kbhvn. (1908) 83 s., svensk udg. Uddevalla (1908). *Jul. Clausen* og *P. Fr. Rist*, Efterladte Optegnelser af Generalfiskal P. Uldall, Dronning Caroline Mathildes Defensor (Memoirer og Breve XXI) (1914) 190 s. *Kristian Westerby*, Prokurator Niels Westerby 1788—1849, Et Familieskrift, Kbhvn. (1917) 82 s. *H. Hjorth-Nielsen*, Peder Jacob Hvid. Den Horne-Asdal Præst, der blev Procurator. Vendsysselske Aarbøger 1919, s. 50—194. *Jeppé Aakjær*, Prokurator Peder Lund (Skive 1920). *Palle Rosenkrantz*, »30 år på det danske parnas« (1927). *Friderik Graae*, Erindringer fra »Sydhavsøerne«, Nykjøbing F. (1934) 162 s. ill. *Johannes Stein*, Fra lykkelige Tider. Livserindringer (1943) 204 s. *Guy Shaw* m. fl., Højesteretssagfører Ch. Shaw 1845—30. maj—1945 (1945) 51 s. *Th. Thorsteinsson*, Fra fremmede retssale I (3. udg. 1950) II (1950) III (1952) IV (1954) og V (1957). *Kjeld Winding*, Treschow, Advokat — Godsejer — Politiker, 1786—1869, (Oslo 1951) 278 s. Selvbibliografi i Ill. Tid. 11/4 1869. *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques, En rettens tjener, 1. udg. (1956), 2. udg. (1957). *Ejnar Krenchel*, Lykken ved aldrig at blive til noget, (1959) 116 s. *T. M.*, Mit liv i kravlegården (1960), 184 s., *E. Falbe-Hansens* erindringer 1961 (19 artikler i »Amtsbladet Holstebro«).

Fra Norge:

E. Hagerup Bull, Profiler af noen samtidige (1933) med veltegnede portrætter af høyesterettsadvokaterne *Emil Stang* og *Fr. Stang Lund*, s. 9—38 og 193—217. *Vilh. Dybwad*, På Anklagebænken. Små hverdagshistorier fra rettsalen. (1933) 183 s. *Einar Østved*, Bernhard Dunker. Juristen. Politiker. Kulturmennesket. (1940) 223 s. *J. B. Hjort*, Justitsmord (1952) 272 s.

Fra Sverige:

Nils Alexanderson, Juristprofiler (1948) med biografier af Henrik Almstrand og Albert Koersner, *Eliel Löfgren*, Klockorna i Østervåla (1955). *Mia Leche Löfgren*, Upplevet (1959), Så var det då 1900—1940 (1941). Begge bøger bringer erindringer om Eliel Löfgren, en af Sveriges største advokater. *Ruth Stjernstedt*, Ringdans kring fru justitia (1956). *Otto Mannheimer*, Minneskrift i anledning av att 100 år förflutet sedan Otto Mannheimers födelse den 12. september 1860 (1960).

Fra Finland:

Kaapo Murros, Lainlukijtoa ja kärjäkansaa (1952) Lagläsare och tingsfolk). *Sulo Vuolijoki*, Kun minä olin asianajajana (1948) (När jag var sakförare).

KRAVENE TIL GOD ADVOKATSKIK

På grundlag af Knophs teorier har *Vinge* [11] gjort forsøg på en klarlæggelse og belysning af, hvilke krav der må stilles til den gode advokatskik. De vigtigste kilder finder han i advokatvirksomhedens egen natur og i de almindelige moralregler, som gælder indenfor standen. Der er ikke spørgsmål om nogen særskilt etik for advokaten, men snarere om de krav, som de almindelige etiske normer medfører på dette specielle arbejdsområde, og som vanskeligt kan angives bedre, end det er gjort af *Nehrman-Ehrenstråle* i »Then swenska proccessus civilis« (Lund 1732 s. 157): »En advokats syssla är att utreda det som andra förvillat, försvara folks liv og välfärd samt förhjälpa de orättlidande til deras rätt.« [12]

Axel Forsman mener, [13] at god advokatskik ikke lader sig definere, men hvis han desuagtet skal forsøge en definition, kan den måske udformes således, at god advokatskik betegner de krav, som »ansvarsmedvetandet« stiller til standens udøvere. [14]

Efter *Vinges* opfattelse udgør »ansvarsmedvetandet« selve kærnepunktet i advokatvirksomheden.

Det er ikke muligt at give en udtømmende opregning af de krav, der stilles til god advokatskik, så lidt som til nogen af de øvrige retlige standarder. Det må erindres, at de retlige standarder ikke har noget eksakt indhold. De kan kun delvist udkrystalliseres i en række enkeltregler, ofte endda kun i form af understandarder. Herigennem gives der domstolene eller andre myndigheder, ikke mindst advokatsamfundets organer, visse retningslinier for afgørelsen af fremtidige konkrete tilfælde. Standarden svæver så at sige stadig over vandene og virker regulerende og kontrollerende på nye opstående tilfælde. De afgørelser, som allerede foreligger, og de regler, som allerede er vedtaget, må derfor betragtes som specielle konkrete udslag af retsstandarden.

Det vil imidlertid være vejledende og nyttigt at undersøge, med hvilke interesserfærer der kan opstå kollisioner og hvorvidt det er muligt at fremdrage momenter og faktorer, som er af betydning til belysning af,

11. S. 10.

12. Jfr. udtalelsen i *Hojers Juridiske Kollegium* såvidt den danske og norske proces vedkommer. Andet oplag. Befordret og udgivet af *C. D. Hedegaard*, (Kbhvn. 1769) s. 31: En »Prokurators embede er at udrede det, som andre søger at forvilde, forsvere folkes liv og velfærd samt forhielpe de uretlidende til deres ret«. Jfr. også *Carl Lundqvist*, T. S. A. 1935 s. 9.

13. *Axel Forssman*, T. S. A. 1937 s. 293.

14. *Tjerneld* s. 44.

hvilke formål god advokatskik forfølger, og hvilke interesser den beskytter.

Med hvilke interessesfærer kan der opstå kollisioner?

I England [15] har man betragtet pligterne for »members of the Bar« ud fra følgende synspunkter:

A. The public generally, B. The lay client, C. Solicitors, D. Other members of the Bar, E. The Court.

I Sverige [16] systematiserede man i 1935 begrebet ud fra følgende synspunkter:

A. Formen för rörelsens bedrivande samt om reklam, B. Arvodesberäkning, C. Förhållandet till domstol, D. Förhållandet till den enskilde kollegan, E. Förhållandet till yrkessammanslutningen, F. Förhållandet til huvudmannen, G. Diverse frågor.

NRGA er opbygget på følgende relationer:

A. Sakførerens opgave, B. Sakførerens forhold til parterne, C. Sakførerens forhold overfor retten, D. Sakførerens forhold til kolleger, E. Sakførerens forhold til offentligheden.

Det vil være naturligt og rationelt at undersøge begrebet god advokatskik i Norden ud fra følgende synspunkter:

A. Klienterne, B. Kollegerne, C. Statsmagten og de offentlige myndigheder, D. Domstolene, E. Modparten, F. Trediemand, G. Andre erhvervsdrivende, hvis arbejdsområde direkte berører advokatgerningen, bl. a. ejendomsmæglere, revisorer, vinkelskrivere m. fl.

Denne sontring [17] er ikke anvendt tidligere.

DRGA omtaler endnu ikke forholdet til statsmagten og de offentlige myndigheder, domstolene og trediemand.

NRGA indeholder kun afsnit om advokaternes forhold til parterne, domstolene, kollegerne og offentligheden.

FRGA har ingen tilsvarende inddeling.

Ved undersøgelsen af de mulige interessekollisioner viser det sig imidlertid, at det er vanskeligt at bestemme begrebet god advokatskik i

15. *J. E. Singleton*, *Conduct at the Bar*, 3. udg. (1946) s. 2—3.

16. Jfr. *Carl Lundqvist*, T. S. A. 1935 s. 6—24. Ændret og forbedret først af *Vinge*, senere af *Holger Wiklund*, T. S. A., Register 1935—1954.

17. *H. C. Langkjær* opstiller følgende sontring A. Klienten, B. Modparten, C. Det offentlige, i særdeleshed retten, S. B. 1949 s. 202.

Jfr. *Upplandslagen*: Lag skall vara stadgad och stiftad alt folk till ledning, båda rika och fattiga och till åtskillnad mellan rätt och orätt.

forholdet til klienten, hvor området er størst, og kriteriet ofte så vagt, at løsningen undertiden bliver et taktspørgsmål. I forholdet til det offentlige og domstolene yder lovgivningen derimod en vidtstrakt støtte til afgørelse af spørgsmålet, hvorimod afgørelserne i forholdet mellem kolleger indbyrdes samt i forholdet overfor andre erhvervsdrivende, som ikke er advokater, udelukkende kommer til at hvile på kollegiale vedtagelser og på kutymen.

I kollisionstilfælde må ofte hensynet til statsmagten og offentlige myndigheder og domstolene gå forud for hensynet til klienten, og hensynet til klienten må normalt gå forud for kollegiale hensyn.

Det kan imidlertid ofte være vanskeligt at fastholde de ovenfor nævnte sondringer, idet synspunkter og relationer ofte krydser hinanden. Det er cirkler, som griber ind i hinanden. Men selvom vi ofte bevæger os på områder, som berører eller glider over i hinanden, vil sondringen vise sin nytte.

*Hvilke formål forfølger den gode advokatskik og hvilke
interesser beskytter den?*

På basis af det foreliggende positive materiale er det muligt at fremdrage momenter og faktorer, som har betydning ved afgørelsen af, hvilke formål den gode advokatskik forfølger, og hvilke interesser den beskytter.

I en virkelig retsstat er en uafhængig og højtstående advokatstand lige så nødvendig og uundværlig til gennemførelse og hævde af rets-ideen som en uafhængig og dygtig dommerstand. [18]

Hovedformålet for god advokatskik, de krav, som først og fremmest må stilles af *samfundet*, er klart præciseret i indledningen til NRG: »En saksførers opgave er at fremme rett og hindre urett.« [19]

Advokatsamfundets opgave er »at fremme lov og ret, navnlig på retsplejens område«. Det må dog være advokatsamfundets opgave at fremme lov og ret på alle områder, ikke særligt på retsplejens.

Rpl. stiller i § 143 krav til advokaterne om, at de som sådanne holder sig lovene efterrettelige, men også om, at de i deres advokatvirksomhed undgår alt, hvad der ikke kommer overens med den hæderlighed, nøjagtighed og pålidelighed, som en offentlig beskikket advokat altid må

18. Jfr. Axel H. Pedersen, Acta Jutlandica (1954) s. 148.

19. Jfr. Poul Christiansen, N. S. B. 1954 s. 48.

udvise. Forinden beskikkelsen udleveres, skal advokaten underskrive en højtidelig erklæring om, at han med flid og troskab vil udføre de sager, som betroes ham, og at han i det hele samvittighedsfuldt vil opfylde sine pligter som advokat (§ 121).

Til yderligere belysning af de krav, samfundet stiller ikke alene til advokaterne, men til alle jurister, skal fremhæves »*Juristløftet*» som aflægges, når eksamen er forbi. Kandidaterne afgiver overfor den professor, som har eksamineret i det sidste fag, et højtideligt løfte om, at de *aldrig vidende vil vige fra ret og retfærdighed, ikke råde nogen til uforholdsmæssige processer, og ej heller med råd eller i andre måder befordre nogen uretvis sag eller intention*. [20]

På eksamensbeviset fra de rets- og statsvidenskabelige fakulteter er dette løfte gengivet: »Efter at den mundtlige prøve var aflagt, har han med håndslag lovet og forpligtet sig til aldrig vidende« o. s. v.

Ordene findes i forordningen af 10/2 1736 om indførelse af den juridiske embedseksamen, jfr. også Danske Lov 1—9—10.

Udtrykket »aldrig vidende at ville vige fra ret og retfærdighed« ligger nær op ad det norske: »fremme rett og hindre urett«. Det burde være gentaget i rpl. eller i den højtidelige erklæring, som advokaterne efter rpl. § 121 skal underskrive, og hvis formulering iøvrigt ikke er særlig højtidelig i sit ordvalg.

Af *domstolene* stilles iøvrigt en række specielle andre krav til advokaterne, som følger af forholdets natur; flere af dem må dog vistnok ses på historisk baggrund.

Om advokaternes forhold til retten fastslår NREGA, at en advokat ikke på nogen måde må søge at påvirke rettens medlemmer underhånden, en regel, som for mange forekommer overflødig, både overfor advokaterne og ikke mindst overfor dommerstanden. Advokaten skal endvidere i retten optræde korrekt og værdigt, hvilket er en bedre formulering end den tilsvarende bestemmelse i rpl. § 133, hvorefter advokaterne skal afholde sig fra usømmelig tale og skrivemåde for retten [21] og efterkomme de pålæg, som særligt gives dem af retten i medfør af rpl. [22]

20. Jfr. *Nicolaj Abrahams* »Procuratorstanden i Danmark indtil Midten af det 18. Aarhundrede«, (1902) s. 164—65 og *Poul Johs. Jørgensen*, Retsundervisningen og retsvidenskaben ved Københavns universitet 1537—1936, forordningen af 10. Februar 1736, Juristforbundets festskrift (1936) s. 106.

21. Jfr. rpl. § 151: Rettens formand våger over, at forhandlingerne foregår med den tilbørlige orden og værdighed.

22. Jfr. §§ 150 og 151.

Hvad dernæst angår advokaternes forhold til deres *klienter*, bestemmer rpl. § 133, at »advokaterne er pligtige at fremme de dem betroede retssager med den hurtighed, som tilfældets beskaffenhed tillader. De må som følge heraf ikke forhale sagerne ved unødvendige udsættelser«. Forbudet mod at forhale sagerne ved unødvendige udsættelser, grundløse formalitetsindsigelser eller andre udflugter må i første række betragtes som en historisk henvisning til de misligheder, som tidligere tiders procuratorer under den skriftlige procedure gjorde sig skyldige i.

I den virksomhed, som advokaten udfolder, skal han i varetagelse af *klientens* interesser selv holde sig lovene efterrettelige. Han skal med flid og troskab udføre de sager, der betroes ham, og han skal efter bedste evne varetage klientens interesser, hvad enten det er i forhold til det offentlige, domstolene eller modparten og den af denne engagerede kollega. Egeninteressen må ikke spille ind. NRGÅ kræver, »at det skal ske uden tanke på personlig fordel eller risiko, politisk opfattelse eller andre udenforliggende hensyn.« Kan han ikke honorere disse krav, må han ikke påtage sig det pågældende hverv.

Overfor *kollegerne* er god advokatskik ensbetydende med, at der udvises god kollegial adfærd. Enhver advokat er derfor pligtig til i sin virksomhed at rette sig efter de forskrifter, som organisationernes myndigheder giver. *I spørgsmål, som angår standens virke og interesser, må en advokat ikke henvende sig til andre end advokatsamfundets myndigheder uden først at have rettet henvendelse til disse*, DRGA. Interne anliggender må kun behandles i A. B. eller andre blade og skrifter, som alene udsendes til advokaterne. Enhver advokat må bidrage til, at de sædvanemæssige regler og principper for advokatvirksomheden fremmes i et korrekt spor, NRGÅ.

I NRGÅ fastslås det endvidere, at en advokat overfor kolleger skal optræde med al den hensynsfuldhed, som er forenelig med klientens interesser. Kritik af kollegers arbejde skal være saglig og nøgtern. Det er i strid med god advokatskik at rejse spørgsmål om ansvar for en kollega, for derved at søge at influere på hans optræden under berettiget varetagelse af en klients tarv.

God advokatskik kræver *standsinteresse, standsfølelse og standsbevidsthed*. Advokaterne bør således undgå alt, som er egnet til at nedsætte standens anseelse. De må ikke gøre sig skyldige i forhold, der gør dem uværdige til den agtelse og tillid, som bør kræves til advokatvirksomhed (rpl. § 137), og de må heller ikke udenfor deres advokatvirksomhed eller i andre forhold af økonomisk art udvise en adfærd, der er uværdig for en advokat (rpl. § 144).

MÅLESTOKKEN FOR AFGØRELSEN AF DE ENKELTE TILFÆLDE

Gældende lovbud, vedtægter og som regel også trufne afgørelser, der omhandler god advokatskik, må respekteres. Dette må dog ikke føre til en slavisk præjudikatdyrkelse. [23] For det første er det et hovedtræk ved de retlige standarder, at de som nævnt forudsætter en individuel helhedsbedømmelse af den enkelte konkrete situation. Og for det andet er den målestok, de henviser til, aldrig i ro, men i stadig bevægelse og udvikling.

Fremtiden kræver ikke alene mulighed for revision af tidligere præjudikater, men også — og i langt højere grad — afgørelse af kollisioner og forhold, som ikke hidtil har været fremme.

Det praktiske liv stiller stadig — og dette gælder ikke mindst inden for advokatgerningen — sin rigt nuancerede mangfoldighed til skue og påkalder afgørelser af vanskelige tvivlsspørgsmål. Samfundet er levende og i udvikling, nye institutioner opstår, og de bestående ændrer deres indhold. Relationer og magtforhold skifter stadig, og livsanskuelser ændrer sig. En tidligere afgørelse kan derfor være rudimentær. Den har måske haft sin baggrund i livsforhold, der nu er ændrede, således at afgørelsen ikke længere har nogen rimelig og fornuftig basis.

De engang vedtagne regler, de allerede trufne afgørelser er ikke tilstrækkelige for det levende liv, som går videre uden hensyn til alle vedtagelser. Retstandarderne er ikke statiske, men altid i bevægelse. Advokatstandens opgave må da være at løfte dem opad. [24] Men efter hvilken målestok skal da nye tilfælde afgøres og gamle revideres?

Ved *Knoph*s forsøg på at rationalisere standarden »god forretnings-skik« [25] antog han — støttet til lovens forarbejder — at det er den skik, som »de gode og hæderlige elementer inden for forretningsverdenen holder på og handler efter«.

For advokatgerningens vedkommende kan man vistnok ikke komme det nærmere end at sige i lighed hermed, at der ved *god advokatskik forstås den skik, som gode og hæderlige advokater holder på og handler efter. Heri ligger — som træffende udtrykt af Marcel O. Stati* [26] — en bedømmelse af, hvorvidt en handling kan betegnes som middeltypen

23. *Knoph* s. 44.

24. *Bernt Højle*, S. B. 1951 s. 178.

25. *Ragnar Knoph*, *Åndsretten* s. 523 ff.

26. *Marcel O. Stati*, *Le Standard Juridique*, (Paris 1927), s. 45.

på den korrekte optræden, og om den stemmer med den normale moralske målestok.

Dette stemmer med fortolkningen af redelig forretningsskik i konkurrencelovens § 15. Afgørelsen af, hvorvidt en handling er stridende mod god forretningsskik, beror på et dommerskøn støttet på, hvad der godtgøres at være redelig forretningsskik inden for faget (forretningsmandens begreb om redelighed). Man kan ikke komme generalklausulens tanke nærmere end gennem det udtryk, at den rammer handlinger, som gode forretningsfolk fordømmer. [27] På tilsvarende måde er *god advokatskik* udtryk for *de handlinger, som gode advokater anvender og anerkender, således at advokatgerningen udføres på den måde, som samfundet er bedst tjent med*. Resultaterne må altid være forenelige med samfundsinteresserne.

HVORLEDES GENNEMFØRES RETSTANDARDERNE? SANKTIONER

Efter rpl. §§ 143—44 kan AR skride ind mod hver enkelt advokat, såvel af egen drift som ifølge begæring, og både når en advokat i sin virksomhed som advokat, og når han uden for sin virksomhed [28] i forretningsforhold eller i andre forhold af økonomisk art har udvist en adfærd, der er uværdig for en advokat.

AN kan tildele misbilligelse, [29] advarsel, irettesættelse, forbyde udførelse af enkelte sager, pålægge bøde af ikke over 5.000 kr. og suspendere fra advokatvirksomheden, dog ikke længere end 1 år.

Beslutningen om anvendelsen af disse straffe skal indeholde en bestemmelse om, hvorvidt den ved AR's foranstaltning vil være at bekendtgøre i »Statstidende« og i bekræftende fald tillige, i hvilke nærmere angivne af de på stedet mest udbredte blade, § 144, stk. 2. Dette sidste anvendes imidlertid sjældent. [30]

Rpl. § 145 giver en advokat, som er idømt advarsel, irettesættelse, bøde på over 40 kr., forbud mod udførelse af enkelte sager eller forretninger eller suspension, adgang til at lade kendelsen prøve, inden den kan træde i kraft, af den landsret, i hvis kreds han har kontor, når han inden 3 dage efter afsigelsen forlanger dette i en skrivelse til landsrettens præsident. Præsidenten tilkalder da AR og advokaten til et møde med landsrettens medlemmer, af hvilke mindst

27. *Fr. Vinding Kruse*, Til den åndelige Ejendomsret, U. f. R. 1937 B s. 87.

28. Indføjet ved lov nr. 209 af 23/7 1932, om domspraksis forud se U. f. R. 1923 s. 120 og 1926 s. 249.

29. *Misbilligelse* omtales ikke i rpl.

30. Jfr. dog U. f. R. 1936 s. 1137.

5 må være til stede. I dette møde, som holdes for lukkede døre, gives der alle vedkommende lejlighed til mundtlig at udtale sig, hvorefter landsretten enten stadfæster eller ophæver beslutningen. Der er således skabt de bedst mulige kauteler for, at afgørelsen bliver rigtig og rimelig.

Fra justitsministeriet modtager AR til gennemsyn de sager, hvori der er rejst sigtelse eller tiltale imod en advokat, hvad enten sagen er gennemført til dom, eller sigtelsen eller tiltalen er frafaldet. AR kan da af egen drift rejse disciplinærsag mod den pågældende. Det er imidlertid et spørgsmål, hvorvidt AR er berettiget til at rejse disciplinærsag, hvis den pågældende advokat allerede er idømt straf ved domstolene. Da rpl. § 145 giver den advokat, som er dømt efter rpl. §§ 143—44 adgang til at lade kendelsen prøve for landsretten som appelinstans, må det anses for naturligt, at AR normalt ikke kan foretage videre imod den pågældende advokat i de sager, hvori der foreligger domstolsafgørelser, i hvert fald fra landsret og højesteret, medmindre sagen indeholder særlige advokاتمæssige momenter, som ikke er pådømt under straffesagen, f. eks. overtrædelse af DRGA. Østre Landsret har ladet den forskyldte straf bortfalde, jfr. strfl. § 89 stk. 1, efter at AR havde idømt en bøde på 5.000 kr., U. f. R. 1958 s. 443. Se foran s. 47. AR er dog under alle omstændigheder berettiget til at forlange en revisorattest for, at reglerne om klient-konto er overholdt. Retsstillingen i det øvrige Norden er i princippet i overensstemmelse med den danske, men afviger dog på en del punkter.

I *Norge* kan hovedstyret, hvis et medlem har optrådt i strid mod god sakfører-skik, give ham en advarsel eller en irettesættelse og i grovere tilfælde idømme ham en bøde på indtil 500 kroner. Bøden tilfalder »Understøttelsesforeningen for norske advokater og sakførere og deres efterlatte«. Disciplinærstraf kan også idømmes efter udmeldelse af foreningen på grund af forhold i medlemstiden. Et medlem kan ekskluderes, og bøde kan idømmes i forbindelse med eksklusionen.

I *Finland* skal forbundsstyrelsen udelukke et medlem, som »i sin verksamhet uppsåtligt gör orätt eller eljest såsom advokat förfor oredligt«. Den, som udelukkes af forbundet, kan efter 3 års forløb påny blive medlem efter ansøgning. Asidosätter medlem eljest sina pliktor såsom advokat eller förfar han i strid med god advokatsed, må styrelsen tilldela honom anmärkning eller varning». FRGA § 45—47.

I *Sverige* skal styrelsen ekskludere et medlem »som i sin verksamhet uppsåtligt gör orätt eller som eljest förfar oredligt«. Hvis der foreligger formildende omstændigheder, kan der tildeles varning eller erinran, Nya R. B. 8 kap. 7. §. [31]

31. På de nordiske advokatorganisationers delegeretmode i Stockholm 1959 blev spørgsmålet om disciplinærsag mod en advokat, som er blevet mistænkt eller tiltalt for en forbrydelse, drøftet, T. S. A. 1960 s 82—87 og N. S. B. 1960 s. 111—13

SAMMENLIGNING

Analysen af begrebet god advokatskik giver anledning til overvejelser om ændringer og forbedringer ved fremtidig lovgivningsarbejde, ændring af vedtægter, og regler for god advokatskik, ved terminologien i afsagte kendelser og udtalelser og ved disses offentliggørelse, og på en række andre områder, der omhandler god advokatskik.

Sondringen: A) klienterne B) kollegerne C) statsmagten og de offentlige myndigheder D) domstolene E) modparten F) trediemand og G) andre erhvervsdrivende bør iagttages for at skabe klarhed og ensartethed. Betegnelsen »Kollegiale regler« er nu forsvundet og i 1956 afløst af »Regler for god advokatskik og kollegialitet«. Ved en kommende revision vil det være tilstrækkeligt at give regler for god advokatskik, da forholdet til kollegerne kun er en af de mange relationer. Reglerne bør udbygges til en codex, der indeholder regler for advokatvirksomheden indenfor alle de ovennævnte synsvinkler.

Ved en fremtidig revision af rpl. og af AR's vedtægter bør udtrykket »god advokatskik« indføres. AR er pligtig at afgive responsum om en blandt advokaterne herskende kutyme, såvel som om andre spørgsmål der er af almindelig interesse for advokaterne i deres virksomhed. Sådanne responsa bør som hovedregel også tage deres udgangspunkt i den gode advokatskik.

Terminologien i de af AN, AR og kredsbestyrelserne trufne afgørelser savner også ofte anvendelsen af betegnelsen god advokatskik som udtryk for det afgørende kriterium.

I de hidtil afsagte kendelser og udtalelser forekommer en række forskellige betegnelser af de indklagedes adfærd, som f. eks.: Det var ukorrekt handlet, det anses for uheldigt, det er uforeneligt med en advokats pligter, at o. s. v.

Ved anvendelsen af retstandarden »god advokatskik« som kriterium for bedømmelsen af den pågældende adfærd burde kendelserne som regel konkludere i, at den pågældendes adfærd ikke kan anses for stemmende med eller må anses for stridende mod god advokatskik.

Sveriges Advokatsamfund offentliggør med mellemrum styrelsesbeslutninger i disciplinærsager eller andre sager, hvor spørgsmålet om god advokatskik er blevet bedømt. Offentliggørelsen sker i T. S. A. under overskriften »*Till tolkningen av begreppet god advokatsed*«. [32] Dette

32. T. S. A. 1937 s. 22 ff, 1940 s. 121 ff, 1943 s. 70 ff, 1947 s. 290 ff, 1949 s. 27, 1950 s. 13—20, 1951 s. 6—15, 1952 s. 14—30, 1953 s. 20—49, 1954 s. 20—50, 1955 s. 28—52, 1956 s. 8—24, 1957 s. 45—66, 1958 s. 142—78, 1959 s. 45—72, 1960 s. 30—

er en rationel og hensigtsmæssig offentliggørelsesmåde. I A. B. forekommer afgørelser og kendelser om god advokatskik spredt under forskellige rubrikker som f. eks. »Advokatnævnskendelser«, »Fra kredsbestyrelsen«, »Advokatrådets møde« og andre overskrifter. [33]

Det ville være ønskeligt, om de nordiske organisationer med nogenlunde samme periodiske mellemrum ville offentliggøre de afsagte kendelser som bidrag til fortolkningen af god advokatskik. Hvis der blev vedtaget regler for god advokatskik i de enkelte lande ud fra samme systematiske ordning, ville rubriceringen ved offentliggørelsen blive nemmere, og sammenligningsgrundlaget klarere.

Det ville være en værdig opgave at udarbejde fælles regler for god advokatskik, idet hvert af de nordiske lande kunne gøre de tilføjelser, som det pågældende lands særlige forhold gør naturlige og nødvendige. En fælles vedtagelse ville udstyre sådanne regler med den størst mulige autoritet og ville tillige være et ikke ubetydeligt bidrag til det fælles-nordiske lovgivningsarbejde. [34]

International Bar Association har i 1956 vedtaget regler for god advokatskik, IRCA. [35]

65 og 1961 s. 27—62. Tidligere blev der ikke givet oplysninger om de disciplinære forholdsregler. Jfr. *Holger Wiklund* Sv. J. T. 1950 s. 828.

33. Til belysning af emnet kan yderligere nævnes: *Axel Bang*, S. B. 1924 s. 86—89, *M. C. A. Bjerre*, 1937 s. 6—12, *H. C. Langkjær*, 1938 B s. 141—45, 1943 s. 11—14 og 1949 s. 198—206, *N. J. Gorrisen*, 1941 s. 17—21, *Oscar Fich* s. 21—23, *Kr. Steglich-Petersen*, 1942 s. 19—20, *Aksel E. Larsen*, 1942 s. 13—18, 1943 s. 9—11, *Axel H. Pedersen*, 1948 s. 348—52, *Kuno Alfthan*, *Defensor legis* 1929 s. 154—62, *M. Hansson*, 1933 s. 21—27, *Bruno A. Salmiala*, 1944 s. 136—48.

34. Forslaget har fået tilslutning af *Bernt Hjejle*, S. B. 1951 s. 178.

35. Jfr. N. S. B. 1955 s. 176, 1956 s. 134, 209—11, *Arthur Boström*, *International kodex i yrkesetik för advokater*, T. S. A. 1956 s. 103 ff, 196, *Union internationale des avocats*, bulletin juli 1957 s. 25—28, S. B. 1956 s. 297—99 med bemærkninger af *Bernt Hjejle*.

ADVOKATENS YTRINGSFRIHED

»Ordets udstrakte frihed er skrankens hævdede odel og eje.«

Orla Lehmann.

YTRINGSFRIHEDEN I DE DEMOKRATISKE LANDE

På det berømte hjørne ved Marble Arch i Hyde Park kan enhver uanset hudfarve eller politisk farve rejse sig en talerstol. Det er sindbilledet på den uindskrænkede totale ytringsfrihed, retten til at kritisere samfundsformer, politiske retninger og idéstrømninger, institutioner og personer, alle livsområder, ja, endog religion. I demokratiets moderland betragtes ytringsfriheden som et kulturgode, en ret for den enkelte samfundsborger. *Fri mands tale, fri mands ret.*

Ytringsfriheden hører [1] i forbindelse med organisationsfriheden og retssikkerheden til *frihedsrettighederne*, der er uløseligt forbundet med enhver form for demokrati. Ytringsfriheden [2] kan ikke udskilles fra den almindelige åndelige frihed. Hvis den svigter, [3] risikerer man, at frygten for den personlige sikkerhed gør sig gældende.

Ytringsfriheden er livsvigtig for ethvert demokratisk samfund, hvor folkets frit valgte repræsentanter på tinge [4] og advokaterne i særlig grad er talsmænd og forsvarere for andres meninger og synspunkter. [5]

1. Jfr. *Alf Ross*, Nordisk Demokrati, (1949) s. 201, *Stephan Hurwitz*, Den danske kriminalret, Alm. del (1951) s. 226, *Poul Andersen*, Menneskerettighederne, Gads danske Magasin 1949 s. 140–57, *Alf Ross*, Dansk Statsforfatningsret II (1960) s. 583–604.

2. Jfr. *Ingemar Hedenius*, Filosofiska skäl för demokratin, l. c. s. 218.

3. *Kristen Andersen*, Retssikkerheten og de nordiske lande, l. c. s. 327.

4. Se *Frede Castberg*, Freedom of speech in the West. A comparative study of public law in France, The United States and Germany (Oslo 1960).

5. *Orla Lehmann* aflagde under enevælden næstsist prøve for højeesteret i 1844. Han sagde i sin allocution bl. a.: » Nu vel, allernådigste konge! Domstolenes fuldkomne uafhængighed af statsforvaltningen er under alle statsforfatninger erkendt for en agtværdig retsplejes første og nødvendige grundbetingelse. Ordets udstrakte frihed er skrankens hævdede odel og eje. Henstillet ligesom på grænseskellet mellem den egentlige statsorganisme og det borgerlige livs mangfoldige, sig krydsende kredse, er det af staten selv pålagt advokaten — ikke blot at forfølge den urettslige, men også at forsvare den forurettede — ikke blot at understøtte magtens lovlige virken, men også at tale lovlighedens sag imod enhver

Det er en af advokatstandens mange opgaver — endda en af de smukkeste og mest værdifulde — at gøre klientens synspunkter gældende og forsvare dem, både i og udenfor skranken. Dette blev betonet i en hilsen til Sveriges Advokatsamfunds 50 års dag:

»Det danske Sagførersamfund mødes med Sveriges Advokatsamfund i den forvisning, at en højt uddannet advokatstand, som frit tør tale hver mands sag for retten og overfor statens øvrighed, er en af grundpillerne i rettens stolte bygning.« [6]

Men medens rigsdagsmændene har en grundlovmæssig sikret ret til ytringsfrihed, [7] har spørgsmålet en ganske særlig kolorit for advokatstanden.

Det må ses på baggrund af den uafhængighed, der er en grundforud-

vilkårighed, ihvor denne end måtte vise sig. Således tilbyder da advokaturen den, hvem en samvittighedsfuld overbevisning ikke tillader at slutte sig til det til en given tid fremherskende forvaltningssystem, en hæderlig og gavnlig virkekreds selv indenfor de bestående statsinstitutioner »Med lov skal man land bygge!« — det er nu atter det løsen, hvorom den vågnende længsel efter en højere og friere samfundsorden samler sine legitime bestræbelser.«

Efter prøven aflagde Orla Lehmann den absolutistiske embedsed, men søgte samtidig i »Fædrelandet« at hævde, »at embedsedens efter sit indhold« ikke går ud på at pålægge nogen indskrænkning i den ytrings- og handlefrihed, som tilkommer borgerne i almindelighed, og at sagførerkaldet ikke identificerer sig med det herskende forvaltningssystem. Kancelliet anså denne opfattelse for stridende mod embedsedens, og Chr. VIII forlangte hans erklæring om, at hans underskrift på embedsformularen var ubetinget bindende — eller bestallingen forelagt til kassation. Juridisk Ugeskrift 1844 s. 353—55, Ny Collegialtidende 1844 s. 613. *Troels G. Jørgensen*, Juristen 1940 s. 533—47, og *samme* Højesteret fra 1790 til Grundloven (1950) s. 178—79. Sammenlign *Jørgen Gorrisen*, A. B. 1958 s. 107—09 om højesterets adgang til at kassere advokater og *N. J. Gorrisen*, Juristen 1961 s. 147 ff.

6. T. S. A. 1937 s. 301—02 og S. B. 1937 s. 114. Se også *Oskar Fich* i S. B. 1941 s. 21 om »Skrankens Frihed«. Og fra den senere tid HRD i U. f. R. 1960 s. 33:

Statsradiofonien nægtede i 1957 partiet *De uafhængige* ret til deltagelse i et vælgermøde i radio og fjernsyn. Højesteret fastslog, at Statsradiofonien havde været ubejogtet til at afskære *De uafhængige* fra deltagelse i vælgermødet. Under hensyn til dettes betydelige agitationsmæssige betydning må det for et demokratisk samfund afgørende hensyn til en ligelig behandling af alle de i folketingsvalget deltagende partier, et hensyn som det i særlig grad påhvilede forvaltningen af statsradiofonien at udvise, føre til, at et enkelt parti ikke blev udelukket. *De uafhængige* hævdede, at udelukkelsen havde været ulovlig som stridende mod den ved grundloven hjemlede ytringsfrihed og den almindelige grundsætning om borgernes lighed for loven og administrationen.

7. Jfr. grl. § 57, se bl. a. *Svend Thorsen*, Den tredje juni grundlov (1955) s. 69 ff, *Carl Rasting*, Presseretten (1951) s. 46. Om tjenestemændenes ytringsfrihed se *Poul Andersen*, Dansk Forvaltningsret 3. udg. 1956 s. 172 ff og Ministeriernes Maanedssblad 1935 s. 89—95. Om dommernes ytringsfrihed se *Axel H. Pedersen* i Festskrift til *Poul Andersen* (1958) s. 342—55.

sætning for advokaternes virke, nemlig uafhængighed, både af klienten og offentlige myndigheder, herunder domstolene, og tillige på baggrund af, at det hører til god advokatskik, at advokaterne i deres optræden og i deres udtalelser ikke identificerer sig med klienten.

Disse synspunkter er frugtbare som grundlag for en undersøgelse [8] af de grænser for advokaternes ytringsfrihed, som naturligt må drages ud fra andre hensyn, til: domstolene, modparten, vidner, klienten og udenforstående trediemand.

YTRINGSFRIHEDEN OVERFOR DOMSTOLENE

Omfanget og det reelle indhold af proceduren.

Reglerne om beskyttelse af domstolenes værdighed, der giver selvfølgelig indskrænkninger i advokaternes ytringsfrihed, vil blive behandlet under afsnittet om dommere og advokater i bind II. Det er i helt andre retninger spørgsmålet om advokatens ytringsfrihed overfor retten har praktisk betydning, nemlig med hensyn til omfanget og det reelle indhold af proceduren. Det er spørgsmålet om retssagens koncentration, domstolens og advokatens forskelligartede bedømmelse af, hvad der er af betydning for retssagens rigtige afgørelse i forbindelse med hensynet til den til domsforhandlingen fastsatte og reelt anvendte tid. [9]

8. *B. Fisch-Thomsen* S. B. 1950 s. 209—19 og N. S. B. 1951 s. 18—25 (med bemærkninger af *Axel Heiberg*) begrænser ytringsfriheden under *retsforhandlinger* i overensstemmelse med *Stephan Hurwitz*, Lovgivningens Stilling til Pressens Behandling af Retssager, (1937) s. 47. Se *Thomas Graae*, Alberti (2. udg. 1908) s. 32—33 om den ytringsfrihed, som er tilstede i en polemisk diskussion mellem politiske presseorganer.

9. I et foredrag i Middle Temple berettede Mr. Justice *Mc Cardie* med fuld tilslutning om en advokat, der almindeligt var kendt under navnet »Mr. Tom Jones«. Han var en mand med en noget bred fremstillingsform, og en dag, da han procederede en sag for Chief Justice *Cockburn*, udviklede han sine synspunkter med stor grundighed. Til sidst sagde dommeren: »Mr. Jones — tiden går«, hvortil mr. Jones svarede: »Lad den gå, mylord.« Lidt senere kom dommeren igen: »Mr. Jones, der er andre sager på retslisten,« og fik til svar: »Ja, mylord, det er der, men ikke andre end denne, som min klient har den mindste interesse i« — og mr. Jones gik videre, til hans argumentation var slut!

»The Law, the Advocate, and the Judge«, 1927 s. 23. Om House of Lords fordømmelse af en dommers indblanding i krydsforhøret, se *Ole Røed* i N. S. B. 1934 s. 75-76: »advokaten kokte av reseri, men lod sig ikke forstyrre, ærbødigheten for dommersetet glemmer aldri en engelsk barrister«. Fra *Frankrig* kan nævnes følgende beretning hos *Bertil Godenhielm*, Defensor legis 1932 s. 239—40: »Maître, var så venlig at formulere Deres endelige påstand«, sagde retsformanden i Navion til advokat *Dumont*, som ikke havde sluttet sit foredrag: »Gerne, hr. retsformand«, svarede advokaten, »hvis retten finder, at jeg allerede har sagt nok til at vinde

Tiden er begrænset, og der kan hos enkelte dommere være en tilbøjelighed til, i hvert fald så snart bevisførelsen er sluttet, at danne sig en mening om sagen, og dermed en tendens til at beskære advokaternes afsluttende indlæg ud fra bestemmelsen i rpl. § 150 om, at dommeren (retsformanden), som forhandlingsleder »drager omsorg for så vidt muligt at fjerne alt, hvad der til unytte trækker forhandlingen i langdrag, og slutter forhandlingens enkelte dele, når han anser det foreliggende emne for tilstrækkeligt behandlet«. Såfremt sådanne tendenser tager overhånd, vil det være stridende mod rpl.s grundtanker og hæmme sagens klarlæggelse. [10]

Naturligvis vil ingen anstændig advokat lægge an på formålsløst at spille rettens tid, men lige så selvfølgelig vil og bør han, ikke blot for klientens, men for sin egen og standens værdigheds skyld, gå ind for kravet om at få anbragt alt, hvad der efter hans kendskab til sagen kan have betydning for den retlige vurdering. [11] »En utålmodig dommer er værre end en dum dommer, thi han begår sjælemord,« siger *Karsten Meyer*. [12]

I instanser med en mere formløs rettergangsmåde kan overraskende udviklinger fra en advokats side lettere give anledning til en øjeblikkelig ordveksel med dommeren. Men spørgsmålet om, hvad advokaten efter god advokatskik *må* sige uden korrektion fra dommeren i en eller anden form (eventuelt blot i »retsbelæringen«), tilspidser sig i retssager, hvor ikke-juridiske dommere medvirker som domsmænd eller som nævninger, altså i visse straffesager, hvor en eventuel urigtig fremstilling af retsreglerne fra en forsvarers side ikke automatisk afbalanceres af, at dommeren selv »ved besked«.

sagen i dens helhed. Ellers har jeg endnu så vigtige argumenter at fremføre, at jeg ikke kan undlade det uden at svigte min pligt som advokat og den tillid, som min klient har hædret mig med« — Han fik lov at fortsætte under udelt opmærksomhed.

10. Om dommerafbrydelser, se *P. Skadhauge*, S. B. 1945 s. 77—78, *K. Bruun Andersen* 1945 s. 92, 189, *Karsten Meyer* 1945 s. 100, *Henrik Sachs*, T. S. A. 1946 s. 145—46, *Eivind Møller*, Forsvarer-Strejke, S. B. 1937 s. 36 ff, *Karsten Meyer* i S. B. 1939 s. 14, *C. Torkild-Hansen* s. 196—97, *Emil Heijne*, T. S. A. 1944 s. 237—39, *M. C. A. Bjerre*, S. B. 1945 s. 37, *Jørgen Trolle*, s. 41 og 49, *Juridisk Forenings Årsbøger* 1944—49 s. 68 og 74, *Theodor Petersen*, *Juristen* 1954 s. 373 og 1959 s. 385. Se også *A. P. Herbert*, *Vrangen på Retten* (1948). Oversat af *Palle Bruun* og *Jørgen Trolle*.

11. Jfr. S. B. 1948 s. 300 ff. »Hvad kan dommerne og sagførererne lære af hinanden i retten?« Forhandlinger på dommerforeningens møde 1948 med indlæg af *K. Bunch-Jensen* og *Victor Hansen*.

12. »Forsvarerens Opgave og Stilling«, *Forbrydelse og Samfund* (1937) s. 86.

Forsvarets fortolkningsret

Spørgsmålet om denne »*Forsvarets fortolkningsret*« blev rejst kort efter rpl.s ikrafttræden. *Troels G. Jørgensen* [13] fandt »prøvestenen på forsvarers godhed« i, om »det egner sig til at bidrage til det rette domsresultat . . . Den beskikkede forsvarer bliver betalt af det offentlige for at udføre et arbejde i tiltaltes interesse. Hans virke skal yde sikkerhed for, at der ikke begås fejl ved udøvelsen af den straffende myndighed til skade for tiltalte. Det er derimod ikke hans opgave at modvirke retssystemet ved at tilsnige straffrihed for den efter loven skyldige«. Han må ikke forvanske sagens faktiske sammenhæng eller »bibringe nævningerne urigtige retsbegreber«, derunder »om en magtfylde, der fritager dem for at følge lovens bud«.

En protest [14] imod, at der i en nævningsag mod en fhv. sagfører for forbrug af dødsbomidler af den beskikkede forsvarer var påstået frifindelse på grund af manglende bedragerisk hensigt (vedkommende skulle på et noget spinkelt grundlag stedse have anset sig for solvent), fik af forsvareren [15] det svar, at »det formentlig næppe (kan) have formodningen for sig, at det offentlige i dyre domme skulle betale en forsvarer for at møde og fortælle, at han er enig med anklageren i, at tiltalte er skyldig«. Forsvareren må både overfor dommerne og nævningerne have »samme ret til at forsøge på at »køre dem rundt« i straffelovens bestemmelser« — altså to diametralt modstående synsmåder overfor forsvarers opgaver. [16]

I begyndelsen af 30'erne, før den nye straffelov var trådt i kraft, blussede debatten op påny. [17] Årsagen hertil var forsvarernes — undertiden heldige — forsøg på at udvide 1866-lovens begreb om barnemord (§ 192: »straks efter fødslen«) i forhold til de strengere mord- og

13. U. f. R. 1922 B. s. 89—91, 255—56, *Knud Jærner* s. 237—39, 256—57 (der anbefaler, at man lader »forsvarers pligt til at undgå overdrivelser og urigtigheder blive på moralbudenes gebet«), *J. B. Jørgensen* i 1923, B. 93—95 (og i S. B. 1923 s. 43), *Troels G. Jørgensen* s. 114—15. At reprimandere en forsvarer gennem en nedsættelse af salæret, må i hvert fald anses utilstedeligt, jfr. de nævnte forf. og HRD i U. f. R. 1922 s. 609 og *Hurwitz*, *Strafferetspleje* s. 167 og 173. Se iøvrigt *Leif S. Rode* s. 35 og *Georg Stjernstedt* s. 32 ff, der ligger på linie med *Troels G. Jørgensen*. Se også *Poul Christiansen*, N. S. B. 1954 s. 48.

14. *P. M. Poulsen*, U. f. R. 1923 B. s. 251—54.

15. *M. Wreschner*, U. f. R. 1923 B. s. 268—69 og S. B. 1927 s. 66—69, se yderligere S. B. 1927 *Troels G. Jørgensen* s. 29—30, 40—41, 90 ff og *Oluf Bay* s. 39—40.

16. Jfr. *Hurwitz*, *Strafferetspleje* s. 148—50 og 155, »De subjektive og objektive forsvarsteorier«.

17. Jfr. *M. Wreschner*, U. f. R. 1931 B. s. 169—76, *Troels G. Jørgensen*, s. 193—94, 204—05, *K. Jærner* s. 194—95, *O. Haack* s. 211—17, *Otto Bing* s. 245—46 og *Axel Bang* s. 276—77, *N. Busch-Jensen*, S. B. 1931 s. 25 og s. 38, *Troels G. Jørgensen* s. 37.

manddrabsparagraffer og, navnlig, på at opnå straffrihed for fosterdrab i svangerskabets begyndelse ved at lancere teorien om sondringen mellem »besjælede« og »ubesjælede« fostre. Fuld klarhed over de principielle retningslinier kan næppe siges at være nået gennem den stedfundne drøftelse, så lidt som ved senere, mere almene, behandlinger af emnet. [18]

Selv en så vag begrænsning som en påberåbelse af forsvarerens »juridiske samvittighed« er blevet afvist. [19] Ikke uden føje er der peget på, at såfremt en sådan »ujuridisk« lovforståelse faktisk har vundet gehør i foreliggende afgørelser, så ville en advokat, der i en tilsvarende sag undlod at påberåbe sig den, handle »i strid med sin menneskelige samvittighed og sin samvittighed som forsvarer«. [20] Det er iøvrigt betegnende, at der aldrig, hverken af justitsministeriet eller af AR har været skredet ind mod de advokater, der har forsøgt sig med de »nye« fortolkninger af gældende lovbrud.

Det drejer sig her om et område, hvor en nærmere fastlæggelse af standarden: god advokatskik, der må kræve hensyntagen *både* til de objektive retshåndhævelsesinteresser og til den individuelle klients rent menneskelige skæbne, næppe endnu er mulig.

Kritik af domme

En advokat har lov til fremdeles at mene, at klientens standpunkt er det »rette«, og at afgørelsen er forkert. Det afgørende er, *hvor* [21] og *hvorledes* han gør dette synspunkt gældende.

Hvis det drejer sig om præmisserne i en indanket dom foretrækker *Victor Hansen* en kritik, der går ud på, at præmisserne ikke kan anses for holdbare fremfor at betegne dem som fuldkommen blottet for sund fornuft. Det er ikke behageligt at se synspunkter, som er blevet karakteriseret som håbløse, tiltrådt af den øverste instans. [22]

18. Jfr. *Helge Hoff*, Forsvarerens rettigheder og pligter, *Juristen* 1938 s. 163—66, *Troels G. Jørgensen*, Nogle bemærkninger om forsvaret i straffesager, *Juristen* 1940 s. 37—40, cfr. *K. Anker-Jensen*, S. B. 1940 s. 21 ff, og *N. Busch-Jensen* s. 24—26 (med skarp afstandtagen fra den af *Troels G. Jørgensen* antydede forskel på den beskikkede og den privat antagne forsvarers ytringsfrihed). *P. Skadhauge*, *Juristen* 1950 s. 90 ff.

19. Jfr. *O. Haack*, U. f. R. 1931 B. s. 211—17 og *Axel Bang* U. f. R. 1931 B. s. 276—77.

20. *Otto Bing*, U. f. R. 1931 B. s. 245—46.

21. *Victor Hansen* s. 98—99.

22. Jfr. *J. T.* 1932 s. 169 og *Finger* s. 36 og 111 ff, cfr. *Fisch-Thomsen* s. 217.

Selvom dommen er upåankelig, eller hvis der iøvrigt foreligger en *endelig* afgørelse (f. eks. af en voldgiftsret), således at det konkrete resultat ikke lader sig ændre, kan det dog være berettiget at underkaste dommen en kritisk behandling. Dette kan ske med henblik på muligheden for en ny lovgivning eller for en ændring i fremtidig retspraksis. Dermed er visse retningslinier givet. Det må som almindelig regel være *dommen, ikke dommeren*, eller om man vil: *det må være hans synspunkter, ikke hans person*, [23] *som kritikken retter sig mod*. [24] En sådan kritik vil være stemmende med god advokatskik, hvis kritikken fremkommer i et fagligt eller videnskabeligt tidsskrift, i en til dette egnet form, men selvom den fremføres i dagspressens spalter, vil den efter sit formål, og såfremt den er holdt i en saglig form, kunne være berettiget. [25]

Som et enestående menneskeligt dokument kan nævnes *H. H. Bruuns* motiver til kritik af en dom i efterkrigsårene [26]:

»Retten har talt, og dermed bør sagen være forbi, måske i særlig grad for den sagfører, hvis opgave nu engang er den og kun den at søge at overbevise retten om sin opfattelses rigtighed. Ilde ville det være, om det blev skik, at sagførere, der havde tabt deres sag, bagefter procederede den om igen for offentlighedens forum og kom med kritik over for den dom, der var gået dem og deres part imod.

23. *Bernhard Dunker* blev i 1866 idømt bøde for æreskrænkelser mod en højesteretsdommer, der havde afgivet dissenterende votum i en straffesag, hvor tiltalte blev frifundet. Det udtaltes i dommen, at ytringer om, at en dommer har fejlet i opfattelsen af skyldspørgsmålet, ikke kan anses injurierende, *G. Hallager*, Norges Høiesteret 1815–1915 II (1916) s. 7–25 og *Bernhard Dunker*, Justitssagen mod Nicolai Jensen i Højesteret 1865.

24. Jfr. *Holmstrøm* s. 10–11. N. S. B. 1951 s. 224 og 1952 s. 16 (om sagen v. Manstein).

25. En advokat konciperede for sin klient et indlæg til højesteret, hvori der rejstes kritik af en dommer, som bl. a. beskyldtes for under en retssag at have forsøgt at påvirke klienten på en sådan måde, at dommeren måtte siges at have engageret sig så personligt i sagen, at han ikke derefter burde have beskæftiget sig med den. Iøvrigt blev det i indlægget påstået, at den pågældende dommer, inden retten havde truffet afgørelse, i forskellige retninger havde givet udtryk for, hvorledes hans stilling til sagen var. Efter at der blev indgivet klage, oplyste advokaten overfor styrelsen, at han havde udformet indlægget på grundlag af oplysninger, som han havde fået fra klienten, men at han havde haft det indtryk, såvel fra personlige erfaringer, som fra samtaler med andre, at klientens kritik af den pågældende dommer var berettiget. Advokatstyrelsen fandt, at advokaten, inden han medvirkede ved udfærdigelsen af det pågældende indlæg, burde have foretaget en omhyggelig undersøgelse af de oplysninger, han havde modtaget fra klienten. T. S. A. 1960 s. 62–63, jfr. 1954 s. 36 og 1953 s. 34.

26. *H. H. Bruun*, Dommen over generaldirektør P. Knutzen (1948) s. 5–6, jfr. *Peter Knutzen*, 40 år i statens tjeneste (1948) s. 236–333 og *Troels G. Jørgensen* To skæbner, (1950) s. 59–65.

Alt dette er rigtigt, og jeg tror at vide med mig selv, at jeg, der gennem et langt sagførerliv har ført og derfor også tabt mange sager, navnlig efterhånden har lært mig også den kunst at tabe med anstand.

Sagførerens arbejde er nu engang af ensidig art, han ledes derved let til at overvurdere sin sags chancer, men hvor tit har jeg ikke, hvis dommen gik mig imod, selv om jeg i øjeblikket følte skuffelse, hurtigt, ja, næsten straks, kunnet både forstå og forsoner mig med afgørelsen.

Ikke altid, i nogle — for øvrigt ikke mange — tilfælde har jeg ikke kunnet overbevise mig selv om, at rettens afgørelse var faldet ud til det rigtige, men selv her har jeg altid kunnet berolige mig med dette, at der i mange sager kan være to meninger om den samme ting — selv i Danmarks højesteret får denne sandhed jo jævnligt sit udtryk.

Men med dommen over generaldirektør Knutzen er det gået mig anderledes. Det er nu over et halvt år siden, ankeinstansen afsagde sin kendelse, og sagen dermed definitivt var forbi for mit vedkommende.

Men sagen er blevet ved med at leve i mit sind, og jeg kan ikke blive den kvit, kan ikke forsoner mig med afgørelsen. Stærkere og stærkere står for mig den hele retsforfølgning som en uret.

— — —

Kunne du som hans forsvarer ikke ved dit arbejde have evnet at hindre, at det, som du i dag ser på som en uret, alligevel blev sagens resultat?

Her ligger da svaret på, hvorfor de efterfølgende linier er skrevet.

Kan de ikke have anden betydning, kan de dog for en eftertid, der har større betingelser for en objektiv bedømmelse end den, de bevægede år efter krigen gav, give beviset for, at jeg, hans forsvarer, troede på generaldirektørens redelighed og vedblev med at gøre det.«

Advokatens stilling kan være vanskelig, hvis han direkte spørges af klienten, af dennes pårørende eller af pressen om sit syn på den foreliggende afgørelse. Over for de private, særligt måske over for klienten selv, kan advokaten af rent menneskelige grunde være fristet til at sige mere, end det er strengt korrekt. Det er et spørgsmål om takt, hvor langt man må gå.

En beskikket forsvarer [27] for en person, der ved underret og landsret var idømt henholdsvis 16 og 14 år efter straffelovstillægget, udtalte i to breve til den domfældtes broder umiddelbart efter landsretsdommen:

»Jeg var personligt oprørt over dommen, idet jeg både mener, at skyldspørgsmålet er urigtigt afgjort, og at straffen er ganske urimelig. Der ligger meget uklart i beviserne, og man kan måske være i tvivl om Deres broders skyldfrihed, men beviset for hans skyld er absolut ikke ført. Der er mange sager, hvori dommene bærer præg af forblændet hadefuldhed og mistroiskhed, der er trådt i stedet for klar bedømmelse af beviserne. Landet lever endnu i en psykose, der i sørgelig grad har besat vor dommerstand...« og: »Det er jo desværre en menneskelig svaghed at behandle sager mod småfolk noget mere nonchalant end sager mod kendte navne. Det gælder overalt og til alle tider.«

27. S. B. 1949 s. 339—41, jfr. *Fisch-Thomsen* s. 212.

SR udtalte, »at selvom en sagfører har ytringsfrihed angående konkrete domme, må det misbilliges, at sagføreren er fremkommet med *de generaliserende bemærkninger* i den form, de er fremsat i, og at sådanne meningsytringer overfor tiltalte og de af hans nærmere pårørende, der naturligt er med i overvejelserne vedrørende anke eller genoptagelse, må have en særdeles vid margin«. Uanset ytringernes skarphed fandt SR ikke anledning til at foretage videre. [28] Det er formentlig taget i betragtning, at opgøret i henhold til straffelovstilæggene mange gange har været genstand for offentlig kritik, der har været rettet både mod lovgivningsmagten, anklagemyndigheden og domstolene. I et vist omfang er det overladt den pågældende at stå inde for tonen med sit gode navn og rygte, selvom grænsen for almindelig takt var overskredet.

Hvis afgørelsen er appellabel, vil det naturlige afløb for misnøjn være anke. Herudover bør advokaten — også ved eventuelle forespørgsler — normalt indskrænke sig til at oplyse, at han har ment at burde søge dommen prøvet ved højere instans, eventuelt med angivelse af grunden hertil.

Men kritiske udtalelser om underrettsdommeren fremsat over for ankeretten? Ja også her må det være udgangspunktet, at det er dommen, ikke den, der har afsagt den, der kan udsættes for kritik. Vover man sig uden for denne grænse, er det ikke blot et spørgsmål om takt, men standarden god advokatskik overskrides, og længst ude lurer også det almindelige ansvar for ærefornærmelser.

Octavius Hansen, der som beskikket sagfører havde udtalt om en underdommer, at en sagfører i byen havde meddelt ham, at sagførerne der anså dommeren for sindssyg, havde overskredet grænserne for en forsvarers ytringsfrihed. Momentet er ingenlunde irrelevant, men sigtelsen på den anden side så alvorlig, at man kun har villet lade den passere mod sandhedsbevis. Han blev tillige dømt for under proceduren at have sigtet dommeren for at ville have forledt ham til at tale usandhed for højesteret, da han »ved et inden sagens foretagelser i højesteret optaget reassumptionsforhør havde fået fuldstændigt rede på, hvorledes sagens virkelige sammenhæng var på dette punkt« — og således ikke havde været i god tro. U. f. R. 1902 s. 29. [29]

28. *Bernt Hjejle*, S. B. 1951 s. 179, mener, at SR har ramt noget centralt ved at misbillige de generaliserende bemærkninger, men iøvrigt betone, at en advokats meningsytringer må have en særdeles vid margin. Cfr. Dommerforeningens årsberetning 1950—51 s. 4 og sammenlign 1949 s. 23—24.

29. Jfr. *Fisch-Thomsen* s. 215—16, der anser det for tilstrækkeligt, at den gode tro refererer sig til muligheden af, at sigtelsen kunne være sand. *Carl Rasting*, *Presseretten* (1951) s. 47—48.

Medens brugen af ringeagtsytringer, ukvemsord o. lign. altid vil være utilstedelig, eventuelt strafbar, såvist som »ytringsprivilegiet... [30] ikke (betegner) nogen indrømmelse til advokatens temperament«, [31] må underinstansen naturligvis tåle den vurdering af dens kunnen, der ligger i kritikken af dens påankede afgørelser. Jo mere disse objektivt udæsker til kritik, des stærkere ord må der også tåles, når de bliver fremført for det rette forum, [32] forudsat naturligvis, at det forhold, der påtales, virkelig kan lægges vedkommende myndighed til last. [33]

Uanset de almindelige injurieregler foreligger i disse tilfælde netop en sådan »berettiget varetægelse af... andres tarv«, der både i Danmark (strfl. § 269) og i Norge (strfl. § 249, stk. 2) [34] diskulperer. Efter standarden »god advokatskik« er der heller ikke noget at indvende.

En god illustration, dog ikke fra domstolenes område, giver følgende tilfælde. [35]

I et indlæg i en voldgiftssag, der var indbragt for voldgiftsrettens appelret, fremsatte en sagfører følgende besværing:

»Voldgiftsretten har altså domfældt mine mandanter på grundlag af materiale, som var mine mandanter ganske ubekendt, og som de ikke har haft lejlighed til at forsvare sig overfor. Voldgiftsudvalget har her efter min mening begået den største krænkelse, som man overhovedet kan tænke sig af de mest elementære principper for enhver retspleje, nemlig at dømme en mand uden at han har haft adgang til forsvar. Denne tilsidesættelse af de mest fundamentale retspleje-principper er så grov, at hvis mine mandanter nægtede at opfylde kendelsen, og modparten anlagde sag mod mine mandanter for at få dem dømt til at betale beløbet, nærer jeg ikke mindste tvivl om, at domstolene ville tilsidesætte kendelsen som ugyldig.«

Appelretten udtalte i sin kendelse, dels, at der ikke havde været anledning for sagføreren til at rejse kritik mod voldgiftsretten, dels at kritikken ikke er fremsat på passende måde, idet det pågældende indlæg er holdt i en udæskende og hånende tone, der virker stødende og krænkende for medlemmerne, uden at noget reelt hensyn har retfærdiggjort dette. Det hedder videre: »For at en sådan procedure, der strider imod udvalgets tradition, ikke skal blive almen,

30. Se om ytringsprivilegier *Stephan Hurwitz* Den danske Kriminalret, Speciel Del (1955) s. 345 ff og *Alvar Nelson*, Rätt och ära, Uppsala (1950) s. 239 ff og byretsdom af 25/9 1961 (»tugthuskandidat«).

31. *Fisch-Thomsen* s. 211–12.

32. Se om betydningen heraf f. eks. J. T. 1931 s. 86, og *John Scheie* i T. f. R. 1904 s. 243. Sml. S. B. 1923 s. 49–53 om den under landmandsbanksagen af en forsvarer i landsretten fremsatte kritik bl. a. af undersøgelsesdommeren.

33. Jfr. T. S. A. 1947 s. 299.

34. Jfr. *Fisch-Thomsen* s. 214 om, at der efter norske kollegers opfattelse ikke gælder nogen videre ytringsfrihed for advokater end for andre, se dog HRD i Rt. 1912 s. 478, men hertil *Axel Heiberg* i N. S. B. 1951 s. 25.

35. *Ludv. Bing*, Fra kredsbestyrelsens praksis, S. B. 1928 s. 190.

har appelretten anset det for nødvendigt, at reagere imod den«. Appelretten vedtog derefter at forhøje det normale gebyr fra 200 kr. til 300 kr.

Sagføreren begærede SR's udtalelse om, hvorvidt appelrettens karakteristik af hans procedure var berettiget. SR udtalte: »Den fremsatte kritik af voldgiftsrettens fremgangsmåde skønnes at være berettiget, og der findes i proceduren for appelretten intet, der med nogen føje kan karakteriseres som upassende eller som går ud over en saglig kritik.«

Og tilsvarende en afgørelse fra AN, A. B. 1959 s. 313—16.

En advokat protesterede imod, at en kollega i stævningen og i skrivelse til kredsbestyrelsen havde antydnet, at en godtgørelse på 1.000 kr. muligvis var oppebåret af ham og ikke af hans klient. Han skrev til kredsbestyrelsen:

»Advokat X kan endvidere spare sig sin forargelse over, at jeg til stadighed står uvidende om, hvorvidt hans forseelse er begået for klienternes eller for egen regning, den udstedte kvittering siger intet, og da det jo drejer sig om et straffbart forhold, kan han vel næppe forlange, at hans ord skal have kvalificeret vægt, for begår man en strafbar handling, er den første tanke vel i grunden ikke, at denne begås til fordel for andre. Men iøvrigt vil advokat X's bogføring jo sikkert vise, at de 1.000 kr. i de 14 dage, der henløb siden modtagelsen og til tilbagebetalingen, indeholder en passus om, at beløbet er fremsendt til klienterne, eller i hvert tilfælde er overført til klienternes konto, eventuelt advis.«

Kredsbestyrelsen udtalte, »at tonen og udtryksformen i Y's citerede skrivelse . . . er stridende mod god advokatskik som utilbørlig på det i sagen foreliggende grundlag«.

Advokatnævnet: »Da advokat Y's bemærkninger er fremsat i et processkrift til advokatmyndighederne, findes bemærkningerne — selv om der ikke er oplyst omstændigheder, som kunne underbygge bemærkningernes rigtighed — ikke at indeholde en sådan overskridelse af den en advokat tilkommende ytringsfrihed, at skrivelsen giver anledning til påtale.«

YTRINGSFRIHEDEN OVERFOR MODPARTEN

Det er tradition her i Danmark, at man indrømmer sagførerne den største frihed i de udtalelser, der bliver fremsat i skranken.

Højesteretsjustitiarius, dr. jur. *Niels Lassen* fastslog denne grund-sætning for advokaternes ytringsfrihed under rigsretssagen i 1910 mod fhv. konseilspræsident *J. C. Christensen* og fhv. indenrigsminister *Sigurd Berg*, en proces, som var en udløber af »*Alberti-skandalen*«. Begge de tiltalte havde *Frits Bülow* som forsvarer, medens Folketinget havde valgt *G. M. Ree* som offentlig anklager. Det kom til mange sammenstød mellem de to advokater. *Frits Bülow* protesterede gentagne gange imod, at *G. M. Ree* brugte ordet »lyve« om den hemmeligholdelse, som skulle finde sted med hensyn til det lån på 1,5 mill. kr. til Bondestandens Sparekasse, som var ydet efter en ordre, som *J. C. Christensen* havde

givet sine embedsmænd. Motiveringen var, at J. C. Christensen ønskede at undgå, at der blev run på sparekassen. Niels Lassen svarede på Frits Bülow's protest med den citerede udtalelse. Den blev yderligere understreget ved, at Niels Lassen erindrede om, at anklageren, *Gustav Brock* i den første rigsretssag, som var rejst imod *Anders Sandøe Ørsted* i 1855 — en udløber af Krimkrigen — i sin procedure stemplede Anders Sandøe Ørsted som »højforræder«. Det var en krænkende betegnelse imod A. S. Ørsted, som i 1848 på grund af sine videnskabelige fortjenester var valgt til præsident i Videnskabernes Selskab. A. S. Ørsted, der havde dannet ministeriet i 1853, blev tiltalt for at have afholdt betydelige udgifter uden hjemmel til rigets forsvar. A. S. Ørsted blev frifundet, [36] men Niels Lassen oplyste, at der fra rigsrettens side ikke blev skredet ind imod betegnelsen »højforræder«.

Men efter at Niels Lassen havde givet disse oplysninger, tilføjede han, at man på den anden side ingenlunde af den omstændighed, at han som præsident ikke greb ind og misbilligede visse af anklagerens udtryk, måtte slutte, at han derfor tiltrådte dem, eller langt mindre endnu, at rigsretten skulle gøre det. [37]

Til de to rigsretsdomme, der fastlægger princippet for advokaternes ytringsfrihed, [38] må dog gøres en tilføjelse og en indskrænkning. Både *Gustav Brock* og *G. M. Ree* optrådte som anklagere, det var i tiden før retsplejeloven, der indførte en egentlig anklagemyndighed, og de har formentlig — i deres stilling som anklagere — været begunstiget af advokaternes vidtstrakte ytringsfrihed. Det ville næppe passere for en dansk domstol i dag, at anklagemyndighedens repræsentant upåtalet fik lejlighed til at betegne en sigtet som »højforræder« eller til at benytte lignende udtryk, der er injurier, så længe der ikke foreligger dom for den rejste sigtelse. Der er næppe tvivl om, at anklagemyndighedens re-

36. *Gustav Brock* skød langt over målet ved påstanden om »højforræderi«, og *A. S. Ørsted* fældede en knusende dom i sin bog »Belysning af de med hensyn til rigsretsdommen af 28/2 1856 på højesteret gjorte angreb« (1856).

37. Jfr. *Frits Bülow*, Den store rigsretssag mod I. C. Christensen og *Sigurd Berg*, Berlingske Søndags Magasin 26/4, 3/5 og 10/5 1942, *Axel H. Pedersen*, Advokaternes ytringsfrihed, Berlingske Tidende 17/11 1960 og *Defensor legis* 1961 s. 10—19. Om rigsretssagerne se *Stig Iuul*, Rigsretten, i Den danske rigsdag 1849—1949 V s. 574—591, *Troels G. Jørgensen*, Bidrag til højesterets historie (1939) s. 108—79. Om sagen mod I. C. Christensen og *Sigurd Berg* se endvidere *H. H. Bruun*, For rigsretten, i Bogen om I. C., skrevet af hans venner, (1946) s. 167—75.

38. *Troels G. Jørgensen* hævder, at den rent tekniske brug af begrebet højforrædderi, som ikke påtaltes fra rettens side, ikke kan anføres som eksempel på skrankens ytringsfrihed, Bidrag til højesterets historie (1939) s. 122.

præsentanter i nutiden ikke har samme ytringsfrihed i skranken som advokaterne. Anklagemyndigheden skal optræde objektivt, og tiltalte bør ikke forlade retssalen med ubeføjede æreskrænkende betegnelser, lige så vel som det er utilstedeligt, at vidner forlader vidneskranken med anklagemyndighedens tilkendegivelse af, at deres vidnesudsagn har været »sandhed med modifikation«.

Spørgsmålet om en procederende advokats ytringsfrihed overfor modparten er i engelsk ret løst på den håndfaste måde, at han aldrig — selvom ren skadelyst har foreligget — kan drages til ansvar for, hvad han siger eller skriver »in the course of the administration of the law«. [39] Denne regel gælder også overfor vidner og andre. I Norden har vi ingen særlige regler til beskyttelse mod søgsmål fra modparten eller andre personer, der føler deres ære krænket ved en advokats udtalelser.

J. L. Frost fremhæver, at en advokat også skal vise sin modpart respekt, hvad enten det er en kollega eller en selvmøder. Han bør ikke være overlegen over for eller stikle til sin modpart. Han bør undgå gnidninger og sammenstød, der koster tid og kraft og gør et dårligt indtryk. Advokaten bør kun ganske undtagelsesvis afbryde sin modpart under dennes udvikling. Der må i det hele taget gælde det samme i Danmark som i Norge, hvor en advokat over for en kollega skal optræde med al den hensynsfuldhed, som er forenelig med klientens interesse. Eventuel kritik af kollegaens arbejde etc. skal være saglig og nøgtern. Og *Victor Hansen* fastslår, at man gavner ikke sin sag ved at anvende unødigt skarpe og sårende udtryk i sin kritik af modpartens argumentation. [40]

Der må imidlertid gives en advokat et vist spillerum, hvis han overhovedet skal kunne løse sin opgave. Derfor kan han omfattes af reglen om straffrihed for den, der har handlet til berettiget varetagelse af andres tarv, og derved i god tro har fremsat en krænkende sigtelse.[41]

Den advokat, der anvender ukvemsord mod modparten, vil ikke blot handle i strid med god advokatskik, men han risikerer også at blive draget til ansvar til straf og civilretlig oprejsning (jfr. ikrafttrædelses-

39. Se f. eks. *Clement Gatley*, *Law and Practice of Libel and Slander in a Civil Action*, London 1924 s. 169, jfr. s. 178—79, og *Fisch-Thomsen* s. 211, 213—14 og 216. Se også *T. S. A.* 1954 s. 36—38.

40. *S. B.* 1955 s. 79 og *Victor Hansen* s. 98.

41. Jfr. *Stephan Hurwitz*, *Dansk Kriminalret speciel del* (1955) s. 347 ff.

lovens § 15). [42] Selv hvor grænsen for strafbare ringeagtsytringer ikke er nået, må en advokat iøvrigt afholde sig fra personligt nedsættende bemærkninger til modparten eller hans advokat under ansvar overfor de kollegiale myndigheder.

SN har fundet den af sagfører Y anvendte skrivemåde overfor sin kollega usømmelig, navnlig hans udtalelse om, at kollegaen er »en kedelig og irritabel person«, og hans bemærkning om, at kollegaen har lidt den tort, at »Y ikke omkom ved et ham overgået automobiluheld«. [43]

Under en retssag om et automobilkøb mellem en bygningsarbejder og en automobilforhandler, udtalte bygningsarbejderens advokat, at hans klients oplysninger fortjente større tiltro end modpartens, i hvilken forbindelse, han bl. a. anførte, at automobilforhandleren tidligere havde været idømt straffe- og ungdomsfængsel, ligesom der for tiden forestod politiuundersøgelse imod automobilforhandleren i anledning af et bedrageriforhold vedrørende et andet bilsalg. De af advokaten fremsatte udtalelser var i overensstemmelse med sandheden, men medens advokatstyrelsen fandt, at advokatens oplysninger i retten om politiuundersøgelsen var af betydning for bedømmelsen af den foreliggende sag, misbilligedes det, at advokaten havde fremsat oplysning om, at der tidligere var overgået automobilforhandleren en straffedom. T. S. A. 1956 s. 15—16.

Loven slapper således ikke tøjlerne med hensyn til formen, men alene med hensyn til det reelle indhold af advokatens udtalelser. Ved bedømmelsen af, om advokaten i lovens forstand har handlet »i god tro«, og om der foreligger »berettiget« varetagelse af andres tarv, vil den »gode advokatskik« være af afgørende betydning. Det må erindres, at advokaten i hvert fald på sagens forberedende stadier ofte vil være henvist til at handle på et, objektivt set, ret ensidigt grundlag, nemlig klientens fremstilling.

Dette må mane til en vis tilbageholdenhed. Hvis sagen påkalder offentlighedens interesse, vil det ikke være stemmende med god advokatskik og i givet fald ikke være dækket af reglerne om »berettiget vare-

42. Se f. eks. HRD i U. f. R. 1943 s. 212, (»Kæltring«, »Slyngelagtige beskyldninger«). Sagføreren var dog her selv part. Om tysk ret, se *Finger* s. 275 ff og 339 ff og S. B. 1929 s. 169—70.

43. S. B. 1947 s. 87—88, jfr. 1929 s. 41—42, 1949 s. 342—43. Se fra tidligere tid *Den danske Sagførerforenings Beretning for 1910* s. 6—7, 1914 s. 10.

»Blodsuger overfor fattigfolk« anvendt mod kollega på en forenings generalforsamling, S. B. 1923 s. 74—75. Se T. S. A. 1936 s. 86 (Kritik af en udenlandsk forretningsmand) og 1940 s. 125 (»følelse for den kontante mønts betydning«) 1935 s. 21 (uværdig skrivemåde) 1958 s. 176—76, jfr. *Vinge* s. 76—77. Jfr. T. S. A. 1947 s. 298 om kollegial indskriden mod en advokat, der i en sag for Högsta domstolen om et fordringsmellemværende fremlagde udskrift af en fængselsdom over modparten for »rattfylleri«, og T. S. A. 1949 s. 31—32, 1951 s. 9—10. Se fra norsk praksis N. S. B. 1932 s. 33—34, 1949 s. 122—23 (krænkende udtalelser i retsmøde om fraværende kollega), 1950 s. 54—55.

tagelse», såfremt advokaten overfor pressen fremkommer med en »parts-præget« redegørelse, den være sig egentlig ærekrænkende eller ej. [44]

Selv over for det rette forum er påpasselighed på sin plads. Der bør således ikke uden tilbørlig omtanke indgives anmeldelse om en påstået alvorlig forbrydelse, [45] og det vil normalt være det rette at lade en politianmeldelse underskrive af klienten selv, eventuelt efter at han er vejledet om strafbarheden af det anbragte faktiske forhold.

Når en advokat anser det for påkrævet at henvise til, at der er begået strafbare handlinger, må han erindre, at en sådan henvisning kræver støtte i det foreliggende faktiske grundlag. Han må heller ikke udsætte sig for den mistanke, at han prøver på at anvende tvang eller afpresning. Han må derfor afholde sig fra enhver henvisning af denne art, når han ikke har fornødent holdepunkt herfor. [46]

En advokat skal i det hele taget undgå at identificere sig med klienten og hans sag. Han skal blot referere den fremsatte sigtelse og henvise til de data, på hvilke den støtter sig, men han bør undgå direkte eller indirekte at gøre sigtelsen til sin egen. [47]

De få retsafgørelser om ærefornærmende udtalelser understreger dette. To domme er vejledende.

En tjenestepige anlagde sag mod sin tidligere husbond, der bl. a. havde kaldt hende »*løgnkasse*«. Husbondens sagfører anførte bl. a., at klagerinden ved sin løgnagtighed havde foranlediget dette udtryk. Tjenestepigen sagsøgte derefter sagføreren. Sagføreren blev imidlertid frifundet. Det fandtes betænkeligt at lægge et sådant indhold i udtalelsen, at den måtte anses at stå for hans egen regning, fordi han ikke havde reserveret sig selv mod ansvar ved et indskud som »*efter min mandants udsagn*« eller lignende. Han havde herefter ikke overskredet grænserne for den en sagfører under hans procedure for sin mandant tilkomende ytringsfrihed. Udtalelsen, hvis rigtighed ikke var godtgjort, blev dog mortificeret. [48]

Og en HRD fra 1942 [49]

En sagfører havde under en retssag i to skrivelser til modpartens sagfører sigtet modparten for forsætlig tilintetgørelse og bortskaffelse af bevismidler. Sagføreren blev dømt efter strfl. § 267, stk. 1, idet § 269 ikke kunne komme til

44. Se ØLD i J. T. 1931 s. 86, *Vinge* s. 75—76 og *Finger* s. 111 ff, *Jørgen Trolle* s. 19.

45. T. S. A. 1937 s. 23, jfr. *Vinge* s. 76 og S. B. 1950 s. 479, jfr. *Den danske Sagførerforenings Aarsberetning for 1888* s. 10—11.

46. S. B. 1929 s. 170.

47. Jfr. S. B. 1928 s. 43—44 og *Tom Forssner*, Nordiska Juriststämman 1926 s. 159.

48. U. f. R. 1915 s. 962 og J. T. 1915 s. 493.

49. U. f. R. 1942 s. 1039.

anvendelse, da det antoges, at sigtelserne var urigtige, og at der ikke havde været tilstrækkeligt grundlag for at fremsætte dem.

Det er formentlig den samme tankegang, der har fundet udtryk i en afgørelse, SR har truffet i 1945. [50]

Under proceduren i en injuriersag for underretten og landsretten havde en sagfører fremsat følgende udtalelse: »Man kan ikke have en bankdirektør, der stjæler. Kan man stjele et juletræ, kan man også tage af kassen, eller på anden måde berige sig på bankens bekostning.«

Bankdirektøren havde henvist til, at sagføreren ved sine udtalelser under proceduren havde overskredet grænsen for ytringsfriheden, og havde anmodet om, at han måtte blive draget til ansvar og om muligt tilpligtet at udrede som erstatning for tort og ulempe et beløb af indtil 1.000 kr. Sagføreren gjorde gældende, dels at hans udtalelser under proceduren ikke gik ud over den ytringsfrihed, der tilkommer en procederende sagfører, dels at det ved dom var fastslået, at klagerens handlemåde vedrørende det omhandlede juletræ vel ikke kunne henføres under straffelovens bestemmelser om egentlig tyveri, men dog kunne anses som undtaget eller ringe tyveri efter strfl. § 287. Landsretten havde udtrykkelig mortificeret den fremsatte sigtelse for ulovlig tilegnelse af juletræet.

SR udtalte, »at rådet ikke kan billige de anvendte udtryk, men at sagen iøvrigt ikke giver anledning til at foretage videre«.

Man kunne rejse det spørgsmål, om en advokat altid har pligt til, forinden han træder i aktion, at indhente den eventuelle modparts syn på sagen.

Spørgsmålet har været rejst hos de statsautoriserede revisorer under en injuriersag [51]

»Bør det ikke være en undtagelsesfri regel for en statsautoriseret revisor, at han, forinden afgivelsen i denne egenskab af en for den ene part fældende erklæring, ikke nøjes med at høre sin egen klients udtalelser om sagen, men tillige indhenter oplysninger fra den anden part?« — Responsumudvalget svarede: »En statsautoriseret revisor er ikke forpligtet til i alle tilfælde at indhente oplysninger hos eller fremskaffe udtalelser fra den, hvis forhold eller handlemåde han kritiserer. I mange tilfælde vil det dog være naturligt, at han indhenter de fyldigst mulige oplysninger, forinden han afgiver sin beretning, men undertiden vil man endog med rette kunne rejse kritik mod en revisor, hvis han på et for tidligt tidspunkt af undersøgelsen søger oplysninger direkte hos den, der har foretaget besvigelser, særlig hvis besvigelsernes omfang ikke er endelig afklaret«.

Selvom man ikke uden videre kan drage parallellen advokat—revisor, kan det med sikkerhed fastslås, at nogen almindelig pligt for advokaten,

50. S. B. 1945 s. 176—77.

51. Samling af Responsa afgivet af Foreningen af statsautoriserede Revisorers Responsumudvalg, 1926—1943, (1944) s. 24—25.

der i endnu højere grad står som partsrepræsentant, til at søge forbindelse med modparten, kan der ikke være. Noget andet er, at hensynet til sagens oplysning hyppigt fører med sig, at en advokat som et naturligt led i sine orienterende undersøgelser sætter sig i forbindelse med den eventuelle modpart for at skaffe sig klarhed over dennes syn på sagen.

Såfremt en sådan forudgående forhandling finder sted, må advokaten under denne respektere de samme grænser for sin ytringsfrihed, som under selve retssagen.

I et tilfælde [52] fra 1928, der illustrerer forholdet, sagsøgte en sagfører på følgende grundlag:

Ved et møde på sit kontor havde sagføreren sigtet en klients modpart fru L. for at have skrevet et anonymt brev af fornærmeligt indhold. Da fru L. protesterede imod beskyldningen og spurgte, hvor hun skulle henvende sig for at blive renset, svarede sagføreren, at det vedkom ikke ham, og tilføjede: »De kan jo stævne mig for at have sigtet Dem i vidners overværelse for at have skrevet brevet, men det får De ikke noget ud af.« Underrettsdommen udtalte, at der måtte gives fru L. medhold i, at en beskyldning for at have skrevet et anonymt brev i al almindelighed må anses for fornærmelig, og at det i og for sig ikke var udelukket, at en fornærmelig sigtelse kan fremsættes i en spørgende form. Sagens afgørelse måtte bero dels på sagføreren's beføjelse til overhovedet at henvende sin forespørgsel til fru L., dels på, hvorledes denne var formuleret. Ved sin stilling som sagfører og i en skrifteksperts, iøvrigt ikke afgørende, udtalelse havde sagføreren haft rimelig adkomst og grund til, forinden han eventuelt tilrådede sin klient et sagsanlæg, at forelægge fru L. sit spørgsmål, til hvis beskaffenhed som antydende muligheden af en forseelse fra fru L.s side, der i retsplejen f. eks. under partsafhøring jævnligt forekommer paralleller, der anses som lovlige.

I de anvendte udtryk, specielt heller ikke i sagføreren's henvisning til det i skriftekspertens udtalelse liggende indicium, lå ikke nogen sigtelse mod fru L. for at have skrevet det nævnte brev.

Underretten frifandt sagføreren, men dommen blev omstødt af ØLR: »Indstævntes udtalelser findes at have *indeholdt en sigtelse* for at have skrevet det pågældende brev, hvilken sigtelse, der efter det foreliggende må antages at være *urigtig*, må anses for ærekrænkende. Under hensyn til, at indstævnte ifølge skriftekspertens erklæring havde nogen føje til at antage, at brevet var skrevet af appellantinden, og til de nærmere omstændigheder, hvorunder udtalelserne er fremsatte af indstævnte som sagfører for den ved brevet krænkede, findes der dog ikke grund til at pålægge indstævnte strafansvar for sigtelsens fremsættelse, hvorimod den vil være at mortificere.«

Landsretsdommens præmisser er vel næppe fuldt ud vejledende, men det er næppe uberettiget at antage, at det er tanken om, at en advokat ikke må gøre sigtelsen til sin, der har bevirket, at dommen anser den

52. S. B. 1928 s. 37—39, jfr. s. 43—44.

objektive grænse for det tilladelige overskredet, jfr. T. S. A. 1953 s. 34 og S. B. 1953 s. 190.

I 1949 havde en sagførerfuldmægtig sendt en lejer en opsigelse, hvori han skrev: »Begrundelsen er, at De har savet hul i garagen, gravet nogle af havens frugttræer op, er brudt ind i fru Andresens kælder og dér har tilegnet Dem hendes haveredskaber, hvoraf kun en del ved politiets mellemkomst er tilbageleveret, har fjernet skabene i køkkenet, har tilegnet Dem fru Andresens kartofler, og endelig har beskyldt fru Andresen for at ville stjæle.«

Lejeren tilskrev straks sagføreren, hos hvem fuldmægtigen var ansat og meddelte, at han ville blive draget til ansvar for de fremsatte beskyldninger, som fandtes ganske ubeføjede, og lejeren udtog stævning mod både sagføreren og hans fuldmægtig med påstand om straf for ærerørige sigtelse, mortifikation og en erstatning på 3.000 kr. Der henvistes til, at de anvendte udtryk gik langt videre end nødvendigt, og at det var i særlig grad krænkende, at opsigelsen var blevet forkyndt af en stævningsmand.

Vestre Landsret frifandt fuldmægtigen under henvisning til, at udtalelserne fremtrådte på en klients vegne og var fremsat i dennes interesse, ligesom landsretten fandt, at en opsigelse i medfør af lejeloven nødvendigvis måtte have en vis konkret karakter. Udtrykkene indeholdt i øvrigt i det væsentligste kun en stærkt modificeret og afsvækket gengivelse af ejerens notat til fuldmægtigen, og de havde ikke haft noget ud over begrundelsen for opsigelsen liggende formål.

Højesteret frifandt ligeledes, men løftede pegefingern og fastslog i sine præmisser, at det måtte bebrejdes fuldmægtigen, at han på det foreliggende ufuldstændige grundlag havde givet opsigelsen en så skarp form uden tydeligt at give udtryk for, at de til støtte for opsigelsen fremsatte alvorlige klager udelukkende hvilede på fru Andresens ukontrollerede angivelser. U. f. R. 1952 s. 144—47.

I 1955 anlagde en repræsentant retssag imod en advokat med påstand om en erstatning på 2.000 kr., idet advokaten havde skrevet i en stævning: »Sagsøgtens usande anbringender går ud på, at...« Nordre Birks civilret statuerede, at en advokats udfærdigelse af en stævning på grundlag af de af en klient givne oplysninger ikke kunne begrunde et selvstændigt ansvar for advokaten, og at en stævning ikke er noget bevismiddel i en retssag.

YTRINGSFRIHEDEN OVERFOR VIDNER

Afhøring af vidner [53] skal foregå »i passende form« og således, at »utilbørlige« spørgsmål undgås. Synspunkterne om forholdet til modparten må med fornødne modifikationer finde tilsvarende anvendelse.

Advokatstyrelsen tog afstand fra, at en advokat havde kritiseret under en pause i vidneafhøringen overfor et vidne, at dette var indgået på at afgive vidneforklaring. Der fandtes dog ikke grundlag for disciplinær indskriden. T. S. A. 1960 s. 63—64.

53. Rpl. kap. 18, særligt i §§ 181—84, jfr. 169—70. Se herom *Hurwitz*, Straffe-
retspleje, s. 330 og 474 ff, *Jørgen Trolle*, s. 58 ff, Om amerikanske forhold, se
Henrik Tamm, T. f. R. 1950 s. 40.

Advokaten nyder ikke noget værn mod misbrug af *formen* for afhøringen (ringeagtsytringer, ukvemsord). [54] Bestemmelserne om »rettergangspolitik« vil også kunne ramme ham her. Noget andet er, at hensynet til sagens rette oplysning må berettigte advokaten til en vis pågaaenhed, således at der overfor vidner gives ham fornødent spillerum, idet hans handlemåde væsentligst reguleres af standarden: god advokatskik.

Dermed er ikke sagt, at dette altid bliver aktuelt. Udspørgen af et uinteresseret vidne om, hvad der er vidnet bekendt om et faktisk forhold, behøver naturligvis ikke — og vil normalt ikke — give anledning til hårdhed i afhøringen. Men hvis vidnet er forbeholdent, måske endda interesseret i at skjule noget, eller hvis vidnet frejdigt har afleveret en forklaring, som advokaten betvivler rigtigheden af, og som eventuelt kan blive skæbnesvanger for hans klient, da er det både hans ret og hans pligt gennem videre afhøring at søge klaring, selv om dette overfor vidnet *kan* rumme en antydning om usandfærdighed eller almindelig personlig utroværdighed, [55] jfr. rpl. § 170, stk. 3.

Den engelske *cross-examination* kan være en skærsild for et vidne, men kan have umådelig betydning for sagens oplysning. Tendensen herhjemme går vist i det hele ud på at beskytte vidner lovlig stærkt, selvom en saglig afhøring har til formål at belyse en objektivt ikke altfor fjerntliggende mulighed for erindringsforskydning hos vidnet, eller endog [56] en personlig utroværdighed. En advokat, der stiller spørgsmålene og senere i sin procedure kommenterer indtrykkene af vidneførslen, [57] synes dog at være dækket af strfl. § 269 og af god advokatskik. Kravet om, at advokaterne skal undgå at gøre de krænkende — direkte eller stiltiende — udtalelser til sine, synes her at kunne omskrives i retning af, at de er fremsat bona fide og kun har relation til den afhørtes værdi som *vidne*.

54. Jfr. *Fisch-Thomsen* s. 212.

55. Jfr. U. f. R. 1950 s.257, hvorefter der under afhøring af private testamentsvidner må være adgang til at stille spørgsmål til afgørelse af vidnernes pålidelighed og upartiskhed. Jfr. *J. B. Hjort*, T. S. A. 1958 s. 229—38.

56. En sagfører idømt en irettesættelse, fordi han umotiveret under en tjenestemandssag havde spurgt en kollega, der mødte som vidne, om han havde gået på jagt med tyskerne, S. B. 1948 s. 37.

57. Mere betænkeligt og afgjort mindre loyalt vil det være først i proceduren at kaste tvivl på et vidne, uden at forholdet har været foreholdt dette under afhøringen. Se også *Finger* s. 134 ff.

Parts- og vidneafhøring er indgående behandlet af *J. B. Hjort*, Prosedyreteknik, herunder parts- og vitneafhøring (Oslo 1960) særlig s. 110 ff.

I *Sverige*, hvor sandhedsbevis for en ellers strafbar sigtelse normalt ikke tilstedes, [58] har overinstanserne [59] dømt en advokat til bøde og skadeserstatning for æresfornærmelse mod en læge, der var ført som vidne under en retssag. For at svække bevirkraften af en af lægen afgivet erklæring havde advokaten dels anført, at lægen på grund af alkoholisme var inhabil som vidne, dels henvist til flere domme for drukkenskab, som var overgået ham. Ved rådstueretten var advokaten blevet frikendt, eftersom beskyldningen mod lægen kun gjaldt hans habilitet som vidne, og der ikke forelå nogen animus injuriandi.

Afgørelsens rigtighed er ikke uden tvivl, men udfaldet i Danmark ville vel afhænge af, hvorvidt der blev ført sandhedsbevis.

YTRINGSFRIHEDEN OVERFOR KLIENTER

En advokat må have en vidtgående ret til at udspørge sin klient under fire øjne, selvom dette efter omstændighederne kan tydes som en manglende tro i hvert fald på den objektive rigtighed af klientens fremstilling. [60]

Advokaten må have lov til at fremhæve misforståelser, muligheden for erindringsforskydninger eller den gennem egeninteressen bevirkede ubevidste fortegnelse af kendsgerningerne, men i en borgerlig sag må han i almindelighed kun, hvis han er rede til at præstere sandhedsbevis, antyde direkte usandfærdighed. I en straffesag må forsvareren vel nok kunne gå videre endnu. *Leif S. Rode* mener, at hans indstilling i mange tilfælde bør være »velvillig skepsis«. Han bør blot lade klienten forstå, at hans spørgsmål og hans muligt udtalte tvivl overfor klientens anbringender for så vidt er i klientens egen interesse, som de antagelig vil være de samme, han må være forberedt på at blive udsat for i retten. [61]

Iøvrigt vil spørgsmålet om ytringsfriheden overfor klienten falde sammen med spørgsmålet om advokatens tavshedspligt. [62]

58. Jfr. *C. Popp-Madsen*, Om sagsogtes adgang til sandhedsbevis i æresfornærmelsessager, T. f. R. 1935 s. 276—77.

59. Nytt jur. Ark. 1919 s. 56, jfr. *I. Heckscher*, Meddelelser fra den svenske højesterets praksis i årene 1916—19, T. f. R. 1920 s. 348.

60. *Leif S. Rode* s. 8—9.

61. Jfr. *Ragnar Gottfarb* i SvJT 1950 s. 556: »Om en misstänkt inför en överväldigande bevisning förklarar för mig att han är oskyldig brukar jag säga ungefär följande: »Det är inte min sak att avgöra om Ni är skyldig eller inte och har Ni förklarat att Ni är oskyldig skall jag göra vad som står i min förmåga för att visa att Ni verkligen är oskyldig. Men jag vill gärna säga Er, att som saken nu ligger till, riskerar Ni att Ni blir dömd.«

62. Se om forbindelsen mellem spørgsmålene: Ytringsfrihed — tavshedspligt (fsv. ang. tjenestemænd) *Poul Andersen*, Grundtvig som rigsdagsmand og andre afhandlinger (1940) s. 94.

YTRINGSFRIHEDEN OVERFOR UDENFORSTÅENDE TREDIEMAND

Det er for at kunne udføre sit kald i rettens tjeneste, at advokaten er udrustet med en særlig ytringsfrihed. Der er redegjort for dens udformning og grænser overfor de forskellige led, som advokaten under sin virksomhed kommer i kontakt med. Spørgsmålet, om der for advokater gælder særlige vide grænser for ytringsfriheden overfor udenforstående, må derfor i det væsentlige besvares benægtende. Det ligger som regel uden for en advokats opgave at fremføre angreb på personer eller institutioner, der ikke har tilknytning til sagen og som ikke er tilstede, og som ikke kan tage til genmæle. Som almindelig norm vil sådanne udtalelser være et brud på god advokatskik.

En advokat havde i dagspressen direkte og indirekte antydnet, at en auditor ved misbrug af sin stilling havde tilstræbt, at advokaten ikke blev forsvarer i en militær straffesag (»Anklageren saboterede meddelelsen«, d. v. s. meddelelsen om, at advokaten havde lovet at påtage sig forsvaret). Advokaten påstod, at ordet »sabotage« blot havde været anvendt som »almindeligt avisudtryk«, men AN fandt artiklen »upåkrævet, lidet heldig og på visse punkter ikke overensstemmende med de faktiske omstændigheder«. AN måtte derfor »misbillige artiklens fremkomst og indhold«. S. B. 1953 s. 299. Jfr. T. S. A. 1953 s. 34—35 (om kritik af en person i borneværnsmyndighederne).

Men ingen regel uden undtagelser: det kan være relevant, hvis forsvareren i en straffesag anfører, at tilsvarende sager mod andre — navnlig — personer synes at være underkastet en afvigende behandling, eller at tjenestemænd eller institutioner har begået overgreb mod hans klient. Hertil kommer, at en advokat må have ret til at fremdrage alle momenter i sagen, som kan være af interesse for rettens afgørelse.

Her foreligger ikke ved fremførelsen i sig selv noget brud på god advokatskik, men advokaten må her i det store og hele være underkastet de almindelige regler om grænserne for ytringsfriheden, således at der med andre ord kræves sandhedsbevis eller ved angreb navnlig på tjenestemænd eller institutioner »god tro« tilligemed berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse. Der er dog vistnok tendens til at trække grænserne noget videre endnu.

Under en straffesag, hvorunder der var rejst tiltale imod en ledvogter for uagtsomt manddrab, fordi han havde glemt at lukke leddet, udtalte forsvareren: »En bevogtet jernbaneoverskæring er kun en illusion, og statsbanerne ved det, men de går uden om sagen som katten om den varme grod. De regner med, at der årlig skal »droppes« et vist antal menneskeliv, og når der sker noget, lader de ledvogteren tage ansvaret.«

SR fandt ikke, at grænserne for ytringsfriheden var overskredet.

I en af generaldirektoratet for statsbanerne mod forsvareren anlagt sag blev udtrykket om, at der årlig skal »dropes« o. s. v. kendt ubeføjet, men forsvareren blev frifundet ved underretten med følgende begrundelse:

»Under hensyn til den betydning, det har for retsplejen, at forsvaret i en straffesag frit kan udtale sig om sagen og om samfundsforhold i det hele uden at skele til herskende politiske anskuelser, folkestemninger eller lignende, og til at der i et frit mundtligt foredrag kan forekomme udtryk, der ikke er fuldt ud overvejede... findes (sagføreren) ikke at være gået ud over den ytringsfrihed, der må tilkomme ham efter strfl. § 269, hvorved bemærkes, at dommeren i straffesagen ikke har fundet anledning til under sagsøgte procedure at påtale noget af de anvendte udtryk.«

Ved ØLD frifandtes sagføreren, mens der ved underretten fandtes at være givet mortifikation i passende omfang: »Det er almenheden bekendt, hvilke muligheder der stadig foreligger for katastrofer som følge af bestående niveau-skæringer med bomme til afspærring ved togtid over for de tværgående vejes færdsel over banelegemet. Selvsagt kan man ikke lægge statsbanernes ledelse det nævnte system til last, idet ledelsen ikke råder over foretagelsen af de til ondets afhjælpning fornødne foranstaltninger med dertil hørende bevillinger. Men på den anden side findes ledelsen i nogen grad at burde vise tolerance overfor en sagfører, der i sit lovlige hverv som forsvarer for en tiltalt ledvogter påpeger det uheldige i ovennævnte system og heri ser et forsvar for sin klient.

At anse indstævnte til straf for injurier i anledning af hans under sagen omhandlede forsvarstale må efter rettens formening ud fra et berettiget samfundshensyn efter det foreliggende betragtes som udelukket.« U. f. R. 1951, s. 1106, N. S. B. 1951, s. 243–45.

Dommen må formentlig — selvom også andre hensyn spiller ind — kunne tages som udtryk for antagelsen af en rummelig adgang til kritik, hvor det drejer sig om offentlige myndigheder. [63]

Videre endnu er ØLR gået i nedenstående dom, hvor udtalelserne, som det vil ses, er fremsat uden for retten og til en forhenværende klient, S. B. 1950 s. 348–49.

Sagføreren havde under en telefonsamtale udtalt til fru H, at hun måtte være klar over, at hendes lejer, ejendomsmægler P., var en meget uheldig lejer, og en tarvelig person, som overhovedet ikke betalte nogen steder, og at han var skyld i fru H's separation. Ejendomsmægleren, der stod lige ved telefonen, kunne høre ikke alene hvad fru H. sagde, men også hvad sagføreren sagde.

Hillerød købstads dom: »Efter det således foreliggende må det anses for godtgjort, at sagsøgte har udtalt, at sagsøgeren var skyld i fru H.s separation, og det er nærliggende at forstå denne udtalelse derhen, at sagsøgte sigter sagsøgeren for at have stået i forhold til fru H. Det må ligeledes anses for godtgjort, at sagsøgte har udtalt, at sagsøgeren var en uheldig lejer, der hverken betalte for kost eller logis.

63. *Louis le Maire*, Kollektive enheders ære, Juristen 1952 s. 16 og i Kampen mod straffen (1952) s. 186. *Poul Christiansen*, N. S. B. 1954 s. 48 finder, at begrundelsen ligger nærved det storartede udtryk i NRG § 1. Se også N. S. B. 1956 s. 42 (krisretten er en uheldig indretning) og T. S. A. 1957 s. 66 (uvedkommende embedsmand).

Under hensyn til måden og de omstændigheder, under hvilke de pågældende udtalelser er fremsat, må de anses for at være ærekrænkende sigtelser, og da sagsøgte ikke har godtgjort sin berettigelse til at fremsætte dem, vil de være at kende for ubeføjede, og sagsøgte vil i medfør af strfl. § 267 være at anse med 10 dagbøder, hvis størrelse fastsættes til 10 kr., og forvandlingsstraffen til 10 dages hæfte.«

ØLD frifandt sagføreren. »Under hensyn til måden hvorpå og de omstændigheder hvorunder de påklagede ytringer er fremsatte under en privat samtale mellem en sagfører og dennes tidligere klient, med hvilken samtale indstævnte kun ved særlige, uforudselige forhold overhovedet er blevet bekendt, ses de ikke at indeholde retsstridige sigtelser, og appellant vil derfor være at frifinde.«

Der fastslås her en udvidet ytringsfrihed endog under en samtale med en forhenværende klient. [64]

Hvis en advokats udtalelser om trediemand fremsættes udenfor retten, kommer strfl.s alm. bestemmelser til anvendelse. Ved Københavns byretsdom af 25/9 1961 er en advokat idømt dagbøder for at anvende udtrykket »tugthuskandidat« om en navngiven person.

YTRINGSFRIHEDEN OVERFOR KOLLEGER

Dette spørgsmål vil blive behandlet i bind II, afsnittet »Mellem kolleger«.

64. Cfr. *Fisch-Thomsen* l. c. s. 218.

ADVOKATENS TAVSHEDSPLIGT

Enhver bør med fuldkommen tillid
kunne betroee dem sin velfærd, sit tarv
og sine hemmeligheder.

(Chr. VII's forordning 19/7 1793).

INDLEDNING

Søkrigsprokurør *Hans Haagen* repræsenterede i 1792 en klient, som muligvis havde beregnet sig ulovlige renter ved udlån af en kapital. Under en retssag fastslog Hof- og Stadsretten, at søkrigsprokurøren var pligtig at afgive vidneforklaring om, hvad klienten havde betroet ham. *Hans Haagen* afslog. Han henviste til procuratorernes tavshedspligt, uanset at denne endnu ikke var legalt anerkendt. Hof- og Stadsrettens afgørelse var fast forankret i Danske Lov 1—13—7:

Bliver nogen tilkrævet at vidne i nogen sag, og dommeren legger hannem eed for, sin sandhed i den sag at vidne da bør hand at vidne ved sin eed, alt hvad hannem derom vitterligt er, og hvis hand, enten af dommeren, eller af parterne, bliver tilspurt om til den sags oplysning, eller bøde sagsøgeren og kongen, hver ti lod sølv, medmindre hand kand og vil svære, at han veed intet deraf.

Højesteret gav imidlertid *Hans Haagen* [1] medhold. Han blev fritaget for at afgive vidneforklaring i strid med tavshedspligten. Det hedder i rettens voteringsprotokol [2]: »Loven pålægger en prokurator

1. 1754—1815, Prokurator for Hof- og Stadsretten som for alle over- og underretter i 1781, søkrigsprokurør 1788, politimester i København 1800, »entlediget« i nåde på grund af svagelighed 1809. Den egentlige grund tør dog snarere søges deri, at *Haagen* havde nægtet at modtage en irettesættelse fra udenrigsdepartementet, idet den preussiske chargé d'affaires havde beklaget sig over, at to arresterede preussiske skippere var blevet ledsaget til ham af politibetjente, og *Haagen* modtog derfor en allerhøjeste tilkendegivelse af misbilligelse. Generalauditor i søetaten 1812. Han påtog sig som politidirektør i København, udnævnt 1814, ansvaret for befolkningens holdning til det engelske kavaleris gennemmarch til Holmen i 1814. Se *H. Hjorth-Nielsen*, Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660—1869, (1935) s. 121—22, og *Jul. Clausen* og *P. Fr. Rist*, Memoirer og breve XLII (1924) s. 23—24 (kontorchef W. Kornerups memoirer).

2. *Troels G. Jørgensen*, Højesteret fra 1790 til Grundloven, (1950) s. 120 og Danmark-Norges Højesteret 1790—1814 (1930) s. 145.

at tjene sin part med oprigtighed og troskab, altså og med tavshed. En prokurator kan anses som en moralsk person med parten og som en embedsmand, der skal holde sine embedsforretninger hemmelige . . . Lovens generelle bud i 1—13—7 må da i dette tilfælde anses derogeret.»

Denne dom er den første i dansk rets historie, som tager stilling til konflikten mellem advokaternes tavshedspligt og vidnepligt, en konflikt, som meget tidligt har tildraget sig de nordiske lovgiveres opmærksomhed. Ja, lovgivningen om advokaternes udelukkelse fra vidneskranken har i adskillige tilfælde været det eneste grundlag for antagelsen af, at advokaternes tavshedspligt bestod som egentlig retspligt.[3]

Denne højesteretsdom fra 1793 viser, at vidnepligten er den ældste, og at lovgivningen oprindelig ikke har kendt begrænsninger i vidnepligten. Det er først i den nyere tid, da advokaternes og lægernes gerning har udviklet sig til et selvstændigt, samfundsmæssigt betydningsfuldt erhverv, at kravet om en legal anerkendelse af tavshedspligten opstår. Men allerede da tavshedspligten kom til eksistens, opstod kollisionen med vidnepligten. Da advokaternes virkeområde oprindeligt kun omfattede retssager blev de første lovregler af processuel karakter, der omhandler udelukkelse eller fritagelse fra at afgive vidneforklaring i retten. Derfor kan der af disse lovbestemmelser kun *indirekte* udledes, at der består en tavshedspligt som *egentlig retspligt*.

På denne måde bliver problemet imidlertid beskuet baglæns, fordi det kun bliver opstillet processuelt i relation til den *almindelige oplysningspligt i en retssag*. Der er ingen basis for at sondre mellem en *processuel tavshedspligt* og en *strafferetlig tavshedspligt*, der behandles isolerede, uafhængige af hinanden. [4]

Det er nødvendigt at rejse spørgsmålet: Er det vidnepligten, der begrænser tavshedspligten? Eller er det tavshedspligten, der begrænser vidnepligten. For at bedømme den processuelle tavshedspligt må der med andre ord foretages en afvejelse af tavshedspligten ctr. vidnepligten. [5]

3. Jfr. *Bomgren*, Advokats tystnads- og vittnesplikt, T. S. A. 1937 s. 221—44, *O. H. Granfelt*, Til frågan om tystnadsplikten, Juridiska meddelen 1903 s. 178—80. Om tilintetgørelse af breve se *Viggo Olsen*, S. B. 1951 s. 112, s. 221, 232 ff, *Gärde* og *Engströmer* m. fl. s. 497—98. *Theodor Petersen*, Retsliv og Retspleje i England (1949) s. 104—05.

4. Cfr. *Tauno Tirkkonen*, Advokaters och läkares tystnadsplikt i rättegång. Förhandlingarna å 19. nordiska juristmötet 1951 (Stockholm) s. 150—56.

5. *Axel H. Pedersen*, l. c. 162—65, Ugeskrift for Læger 1952 s. 828—30, *Berlingske Aftenavis* 18/5 1954, *Kriminalpolitibladet* 1954 s. 118—20, A. B. 1957 s. 155—57 og 1959 s. 39—40.

ALMINDELIGE RETSHENSYN

Klienternes interesser. [6]

I ethvert menneskes liv forekommer handlinger og begivenheder, der ønskes bevaret som hemmeligheder. »Bevar din hemmelighed, da sover du trygt, slipper den ud, da lever du i frygt.«

Usikkerhed eller uvidenhed om følgerne af en bestemt adfærd kan imidlertid gøre det naturligt eller påkrævet at søge rådgivning hos andre, særligt kyndige. Værnet og beskyttelsen mod andres viden om, hvad der ønskes bevaret som en hemmelighed, ligger da alene i rådgiverens tavshedspligt.

Motiverne til hemmeligholdelsen kan være personlige eller sociale hensyn — således som det særligt er tilfældet overfor en læge eller en præst. De kan også være af økonomisk, konkurrencemæssig eller standsmæssig karakter. Det kan dreje sig om forhold, som er livsvigtige for den enkelte.

En advokat kommer i kontakt med hemmeligheder af personlig, af forretningsmæssig og af anden karakter i så vidt omfang som næppe nogen anden. Advokatgerningens natur og mangesidige virkefelt fremkalder henvendelser fra klienten, der spænder over et rigt varierende register af motiver. Dette skyldes ikke mindst udvidelsen af advokaternes virkeområde. Fra oprindelig kun at være partens repræsentant under rettergang, er advokaten efterhånden blevet den almindelige rådgiver i det stadigt mere komplicerede livs utallige problemer, ikke blot af retlig natur som rent teknisk rådgiver, men også af økonomisk og af rent personlig karakter. Advokaten og lægen er trådt i stedet for skriftefaderen. De har overtaget *rådgiverens*, ikke mindst i Freuds århundrede, højt vurderede funktion. [7]

Klienten ved — og forudsætter — at det er unødvendigt, at en konsultation indledes med, at advokaten afgiver en højtidelig erklæring om tavshedspligten: à la parole d'honneur!

Det ligger indgroet i klienternes bevidsthed: »*Sin advokat og sin læge kan man betro alt,*« fordi forholdet til advokaten er et fortrolighedsforhold, der er bygget på traditionen gennem slægtled.

Hvad der er sagt, er sagt under fire øjne.

I *Frankrig* har man tidligere begrundet borgernes krav på tavsheds-

6. *Kalsbach* s. 315 ff, *Payen* s. 183—93.

7. Jfr. *Bomgren* s. 221—44.

pligt i den i menneskerettighederne fastslåede grundsætning, at borgerne har en absolut ret til beskyttelse for liv, ejendom og ære. Denne fortolkning holder sig endnu i vore dage, code penal art 378 med tillæg af 1934. Tavshedspligten begrundes under henvisning til »l'ordre public«. Bag denne abstrakte tankegang ligger imidlertid den realistiske betragtning, som fik udtryk i en dom allerede i 1858, hvori det fastslås, at tavshedspligten er: »une nécessité imposée par l'interêt de l'honneur, du repos et de la sûreté des individus et des familles.« [8]

Advokatstandens interesser

Varetagelsen af klientens interesser gennem tavshedspligten er af grundlæggende betydning for advokatgerningen. [9] Tavshedspligten er ikke alene en juridisk, men fremfor alt en bydende etisk pligt overfor klienten.

Dette er klart fastslået i IRGA:

En advokat har tavshedspligt med hensyn til, hvad der meddeles ham i hans egenskab af advokat, selv efter at hans hverv er ophørt, medmindre han ifølge retskendelse er forpligtet til at udtale sig. Dette gælder også hans kompagnoner, medarbejdere og personale.

Men i DRGA findes en vag formulering:

En advokat må ikke give uvedkommende oplysninger om en klients eller tidligere klients forhold.

Forholdet mellem advokat og klient er i udpræget grad et *tillidsforhold*. Det er forudsætningen for, at advokaten kan påregne at få de fuldstændige og sandfærdige oplysninger, som er nødvendige for hans effektive arbejde med klientens sag. Også fra et *procespolitisk* synspunkt er dette af største vigtighed. Sådanne nødvendige og fuldstændige oplysninger vil klienten ikke give, medmindre han er sikker på, at tavshedspligten ikke brydes, således at disse oplysninger ikke går videre.

Hvis advokaten svigter det naturlige og fra gammel tid fastslåede tillids- og fortrolighedsforhold, den juridiske pligt til tavshed, vil det ikke kunne ske uden konsekvenser både for klienten og advokaten. For *klienten* kan det åbne dystre perspektiver: i værste fald uoprettelig social og økonomisk skade. Advokaten må i gunstigste tilfælde se klienten søge sig en anden advokat. Men hvis et brud på tavshedspligten

8. Appellationsretten i Rouen 17/12 1858, se *Payen* s. 183.

9. Jfr. *Holmstrøm* s. 18, *Bruno A. Salmiala*, Om advokats tystnadsplikt (på finsk), *Defensor legis*, 1950, s. 412–30.

har medført et påviseligt økonomisk tab for klienten, må denne under visse omstændigheder have erstatningskrav mod advokaten.[10] Og selv om der ikke er forårsaget noget økonomisk tab, må advokaten under alle omstændigheder være forberedt på en reaktion fra advokatmyndighederne, hvis sagen indbringes for disse.

Det er således ikke alene for at beskytte klientens interesser og for at bevare tillids- og fortrolighedsforholdet, at advokaterne hævder og værner om tavshedspligten. Der ligger også andre hensyn bag. Tavshedspligten er en absolut forudsætning for advokatgerningens udøvelse. Den er simpelthen praktisk nødvendig. Den er i advokatstandens egen vel forståede interesse.

Men sidst og ikke mindst er tavshedspligten et etisk krav til den enkelte advokat og advokatstanden i sin helhed, rodfæstet gennem tiderne og godkendt af statsmagten i retsordenens egen interesse. Allerede under enevælden — i 1793 af *Chr. VII* — blev det fastslået, at en advokat eller procurator ikke alene var fritaget, men også forbudt at aflægge vidnesbyrd i en civilsag, som »enten har været ham overdraget til udførelse, eller hans rådførelse deri været brugt«. *Ikke alene fritaget, men også forbudt!* Dette viser problemet tavshedspligt både i relation til klienten og til advokaten. Det er ikke alene en pligt, men også en ret. Med en omskrivning af en kendt strofe kan advokaten sige: »Vi har retten til at tie!«

Benedikt [11] fremhæver, at der ikke gives nogen strengere pligt for en advokat end tavshedspligten, og i visse tilfælde knapt nok nogen sværere pligt. »Es gibt kein Handeln mit der Heiligkeit des Vertrauens, das die Grundlage der Rechtsbeistandschaft bildet.« Den indeholder ikke alene en direkte bevaring af betroede hemmeligheder, men advokaten må også iagttage den største årvågenhed og forsigtighed ved udtalelser, som kan udlægges således, at han sidder inde med oplysninger, som er ufordelagtige for klienten.

Endog bekræftelse af forhold, som er kendt af andre, kan indeholde et brud på tavshedspligten. [12] Den, som spørger om disse forhold, kan nemlig herved få en blot og bar formodning bekræftet, særlig hvis kilden opgives. For den, som har betroet en hemmelighed til sin advokat, kan det være vigtigt, at ingen ved, at advokaten kender hemmelig-

10. *Georg Lous*, Sakføreres taushetsplikt. Udgivet af Den norske Sakførerforening (1960) s. 38 ff.

11. *Benedikt* s. 90.

12. *Finger* s. 238.

heden. Allerede det er en hemmelighed, at man ikke ved, at en anden kender faktum.[13]

Samfundets interesser

Tavshedspligten har gennem århundreder været en af bærepillerne for privatlivets fred. Dette har fundet udtryk i strfl. § 263, der fastsætter straf for krænkelse af privatlivets fred.[14] Herunder indbefattes også advokaten og hans personale.

Det er en samfundsinteresse, at tavshedspligten har en vid udstrækning. Men absolut og uindskrænket har den aldrig været.

Selvom den enkelte borger har interesse i en uindskrænket tavshedspligt, må det erkendes, at den af samfundsmæssige hensyn ikke fuldt ud kan opretholdes. Tavshedspligten må som så mange andre livsområder tåle visse begrænsninger. Tavshedspligten må derfor som bindende regel ikke være for kategorisk, for hårdhændet. Den må brydes, hvor der foreligger tvingende hensyn, den må bøjes, hvor der foreligger mere tungtvejende hensyn.

Kampen om begrænsninger i tavshedspligten kommer således til at foregå på de områder, hvor den kolliderer med andre berettigede hensyn. Yderpunkterne for kampen er borgernes krav på fuldstændig hemmeligholdelse af private anliggender og statsmagtens ængstelse for og vægring ved, at tavshedspligten benyttes som et *røgslør*, der skjuler handlinger og værdier, som strider imod statens interesse og andre offentlige hensyn, f. eks. retshåndhævelsen.

Det ville føre til et urimeligt resultat, hvis en advokat havde tavshedspligt, når han fik kendskab til en planlagt forbrydelse eller et samfundsfarligt projekt, således at han skulle være afskåret fra at forhindre en forbrydelse for derigennem at redde andre menneskers liv, eller forhindre anslag[15] mod statens integritet eller sikkerhed, hvilket ikke mindst må gælde, når staten er i krig, jfr. strfl. § 141. Advokaterne må i sådanne tilfælde som et organ i retsplejens tjeneste først og fremmest bidrage til, at retsordenen opretholdes. Disse undtagelser — planlagte forbrydelser og samfundsfarlige handlinger — skal ikke omtales nærmere, heller ikke i det følgende, da der i alle lovgivninger er enighed herom.

13. *Bruno A. Salmiala*, l. c. s. 419.

14. Jfr. U. f. R. 1954 s. 154—55 (artikel i en lejerforenings blad).

15. Tavshedspligten for advokaterne i Tjcekoslovakiet gælder ikke i kollision med angiverpligten om handlinger, der er bilagt med straf af hensyn til den folkedemokratiske republiks beskyttelse, jfr. *Bo Hedman*, T. S. A. 1949 s. 253.

I den senere tid har statsmagten imidlertid gjort indskrænkninger i tavshedspligten ud fra helt andre hensyn, de fiskale.

Det moderne samfund kræver i stigende grad kontrol og indseende med borgerne, således at grænserne for privatlivets fred og individets frihed stadig indskrænkes og indsnævres. Statsindgrebene og statskontrollen tager til og manifesterer sig ikke mindst ved administrationens blanketudsendelser. Det er vittigt — men naturligvis overdrevent — sagt, at den ene halvdel af samfundet skriver skemaer, medens den anden halvdel kontrollerer dem! Indskrænkningen i privatlivets fred gælder ikke mindst, hvad der træffende er blevet kaldt *det økonomiske privatliv*, [16] der efterhånden »røntgenfotograferes« på grund af de krav, som stilles af vekslende samfundshensyn efter skiftende politiske magtkonstellationer, planøkonomi og skattepolitik.

Det må imidlertid ikke medføre, at der stilles urimelige krav til enkelte kredse indenfor samfundet, heller ikke i form af overvældende arkivarbejde. Det bliver under sådanne forhold i ganske særlig grad advokaternes opgave at forhindre, at administrationen stiller krav, som ikke har hjemmel i lovgivningen. En lovgivning af denne art må endnu mindre medføre, at der pålægges *angiverpligt*, jfr. s. 96—97. Lovgivningsmagten har i den sidste tid — hvor kontrol og restriktioner har medbør — overset den samfundsmæssige interesse, der ligger i advokaternes tavshedspligt.

Gunnar Bomgren har set problemet i et videre menneskeligt perspektiv: »Rensar man bort alla mer eller mindra tekniska oväsentligheter, kan man säga att reglerna om advokatens tystnadsplikt, liksom så många andra samhällsregler, är ett uttryck för den västerländska kulturens värdesättning av den enskildes möjligheter att bevara och utveckla sin egen personlighet även under växlande samhällsförhållanden.«

LOVGIVNING

Dansk lovgivning om advokaternes tavshedspligt

Efter at Hof- og Stadsretten i 1792 havde fastslået, at søkrigsprokurør *Hans Haagen* var pligtig at afgive vidneforklaring i overensstemmelse med D. L. 1—13—7, forelagde Hans Haagen »på egne og øvrige her-

16. Jfr. *T. Wad*, De offentlige myndigheders angreb paa tillidsforhold mellem bank og kunde — og vort forsvar, Haandværkerbankens kvartalsskrift, 1946 s. 9—10, *Arne Eken* og *J. Hartvig Jacobsen*, Bankloven af 15/4 1930 (1957) s. 98 ff, *T. Wad*, Bankernes kreditoplysninger, Fagskrift for bankvæsen 1956 s. 54—61.

værende prokuratorers vegne» dommen for Danske Kancelli. Hof- og Stadsretten blev afæsket en erklæring, medens Højesteret — det var på den tid sædvanligt — ikke blev hørt. [17]

Overvejelserne i Danske Kancelli medførte, at kongen — *Christian VII* — allerede året efter udstedte *Forordningen af 19. Juli 1793 angående hvorvidt en prokurator bør være enten pligtig eller berettiget til at aflægge vidnesbyrd i de sager, hvor enten hans rådførsel eller sagførelse har været brugt*.

I sit gammeldags landsfaderlige sprog — hvor man mærker generalprokurør *Chr. Colbjørnsens* [18] skarpe pen — peger den på det centrale:

»Vi Christian den Syvende... gjøre vitterligt, at da loven ikke udtrykkelig fastsætter, hvorvidt en prokurator kan i civile sager affordres vidnesbyrd om det, som hans part har åbenbaret og betroet ham i egenskab af sagfører, og vi have lagt mærke til, at retternes meninger desangående have været forskellige, når trætter derom ere blevne førte ved domstolene, så have Vi, i betragtning heraf, besluttet at foreskrive en så bestemt regel i det omhandlede tilfælde, at al tvivl kunne hæves, og de af samme flydende bekostelige processer afværges. Uagtet at loven i dens 1—13—7 byder, at når nogen kræves til vidne, skal han vidne alt, hvad ham om sagen er vitterligt, kan dog denne almindelige regel ikke ubetinget anvendes på advocater og prokuratorer, thi da disse ere de rådførere og talsmænd, loven har anviist medborgere, der mangle evne til selv at kunne påtale eller forsvare deres ret, så følger deraf, at enhver bør med fuldkommen tillid kunne betro dem sin velfærd, sit tarv og sine hemmeligheder; og da sagførere endog efter deres embeds ed ere forbundne til at tjene deres parter med troskab og oprigtighed, ligesom og Højesterets patent [19] erklærer den advocat strafskyldig, som efter at have modtaget en parts dokumenter, udfører modpartens sag... så kan lovgiveren så meget mindre have villet bifalde, at en sagfører skulle optræde som vidne imod den, der havde benyttet sig af hans rådførsel, i henseende til det, som igjennem denne fortrolighed kunne være blevet ham åbenbaret.

17. *Stig Iuul*, *Praksis indenfor privatretten, Højesteret 1661—1961* II s. 26—27, Indlæg til Sjællandske registre af 19/7 1793.

18. 1749—1814. Højesteretsadvokat 1773, kammeradvokat 1780—85, da han tog sin afsked, efter at han ved kgl. resolution havde fået en mild irettesættelse, fordi han havde klaget til rentekammeret i udtryk, som var temmelig nærgående for Højesteret, der i en retssag havde tilkendt ham et salær på 30 rdl. for møde for landstinget og højesteret i en sag om vildttyveri, som han fandt for ringe. Højesteretsassessor 1787, generalprokurør 1788—1804. I denne stilling var han den ledende kraft i Danske Kancelli. Højesteretsjustitiarius 1804—1814, *A. Falk-Jensen* og *H. Hjorth-Nielsen*, *Højesteret 1661—1961* II s. 272—73 og *Troels G. Jørgensen*, *Historisk Tidsskrift* 11. række 4. bind s. 77.

19. Højesteretspatent af 10/11 1774 § 9, jfr. U. f. R. 1953 s. 708 (om en forsvarer). Højesteretsinstruksen af 25/6 1670 pålagde sekretærer og assessorer tavshedspligt m. h. t. vota under deres bestillings, æres og boslods fortabelse. Se iøvrigt *Nellemann*, *Civilprocessens almindelige del* (1887) s. 479, J.U. 1855 s. 260, U. f. R. 1912 s. 628 noten.

Ifølge disse grundsætninger, der ere byggede på moralitet og overensstemmende med de ældre lovgivningers ånd, befale Vi herved allernådigst, at når en prokurator indstævnes til vidne i nogen civil sag, som enten har været ham overdraget til udførelse, eller hans rådførsel deri været brugt, bør han ei alene være fritagen for, men det bør endog være ham aldeles forbudt at aflægge vidnesbyrd deri, forsåvidt som de spørgsmål, der til ham fremsættes, ikke kunne besvares, uden ved at åbenbare, hvad ham af hans parti, eller den, der [20] har rådført sig med ham, måtte være betroet; derimod bør han være pligtig til, under sin ed, lige med andre vidner, at gjøre forklaring om det, som han veed til sagens oplysning, uden at samme formedelst partens fortrolighed er kommet til hans kundskab.«

Forordningen af 19/7 1793 var gældende indtil rpl. af 1916.

Rpl. indførte imidlertid ingen generel regel om advokaternes tavshedspligt, uanset at det både i og udenfor advokatstanden er den almindelige opfattelse, at advokaterne har tavshedspligt om, hvad de erfarer ved klientens fortrolighed.

Er dette ensbetydende med, at spørgsmålet om advokaternes tavshedspligt er løst? Tør man tro, at det er livet, der er faldet til ro i en balance, der har skabt sig selv? Hvis spørgsmålet kunne besvares bekræftende, ville det forekomme forbavsende, når det erindres, hvorledes der med mellemrum har stået gny om lægens[21] og om journalistens [22] tavshedspligt.

Ved rpl.s udarbejdelse var man kun opmærksom på problemet: advokaternes tavshedspligt ctr. vidnepligt. Lovgiverne tænkte i samme snævre baner som på Christian VII's tid: advokaternes virkefelt er udelukkende retssager. Udvidelsen af advokaternes arbejdsområde, som er foregået i de forløbne halvandet hundrede år, satte sig intet spor i lovgivningen i 1916. Resultatet blev da, at der ikke blev givet nogen hjemmel for en generel tavshedspligt, men at kun en forudsætningsvis lovfæstet tavshedspligt fandt udtryk i rpl. § 169, stk. 1 nr. 2. Det blev

20. Jfr. U. f. R. 1875 s. 735, 1896 s. 829, 1907 s. 508 og 1910 s. 897.

21. Jfr. *Ketil Motzfeldt*: Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1949 s. 56—64, *Louis le Maire*, smstds., s. 65—70 og U. f. L. 1950 s. 559—63. *Eyvind Olrik*, Om Lægens Tavshedspligt, U. f. R. 1905 s. 197—239, *Hans Wulff* 1953 s. 113—27, *Knud Illum* 138—40, *Lucas* s. 263—65, *Hans Wulff*, Ugeskrift for læger, 1950 s. 551—59, og *samme*, Om udlevering til retslig brug af sygehusjournaler og om dispositionsretten over dem, Ugeskrift for læger 1953 s. 280—87. Se også *Stephan Hurwitz*, Respekt for mennesket (1951) s. 200—01.

22. Se rpl. § 170, stk. 5, jfr. lov nr. 151 af 13/4 1938, *Oluf H. Krabbe*, Dansk Presseret, (1939) s. 127—30, jfr. s. 95—96 og *Carl Rasting*, Presseretten (1951) s. 150 ff, *Svend Thorsen*, Den danske Dagspresse II (1951) s. 166—69, *K. A. Frøbert*, Juristen 1956 s. 100—05 og *Fuldmægtigen* 1957 s. 113—19 og 125—29.

Om journalistens *anonymitetsret* se Forhandlingerne på det 20. nordiske juristmøde, Oslo 1954 s. 83—104 og bilag III (*Kaarlo Kaira*).

endda i snævert omfang. Denne lovbestemmelse antages jo kun at gælde om, hvad en advokat erfarer i forbindelse med egentlige retssager, altså når advokatens bistand søges med henblik på en verserende eller kommende retssag.

Derimod blev tavshedspligten taget op på bred basis ved forarbejderne til strfl. af 1930. Der blev ganske vist ikke givet nogen speciel regel om advokaternes tavshedspligt, men efter § 263, stk. 2.

straffes den, som i medfør af offentlig beskikkelse eller anerkendelse, udøver eller har udøvet et erhverv, såvel som sådanne personers medhjælpere, når de (underforstået: ved offentlig meddelelse) røber privatlivet tilhørende hemmeligheder, der er kommet til deres kundskab ved udøvelsen af deres virksomhed, medmindre de har været forpligtet til at udtale sig eller har handlet berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv. [23]

Herunder går advokaterne og deres personale.

Lovgivningen har således ikke taget konsekvensen fuldt ud. Den har navnlig undladt at afstemme rpl.s regler efter strfl.s. Rpl. nøjes stadig med at forudsætte tavshedspligten i specielle konfliktsituationer.

Denne lovgivning om advokaternes tavshedspligt er mangelfuld og haltende. [24] Men efter ophøret af den anden verdenskrig blev der faret endnu voldsommere frem imod tavshedspligten.

Tyskernes kapitulation i maj 1945 nødvendiggjorde en række ekstraordinære skridt overfor de såkaldte »værnemagere« (»barakbaroner«). For at inddrage en række ulovlige fortjenester blev Danmarks Nationalbank ved lov nr. 275 af 13/6 1945 bemyndiget til at pålægge banker, sparekasser, vekselerer, *sagførere* og andre at spærre konti eller tilgodehavender, der tilhørte personer, som var sigtet for overtrædelse af loven om forræderi og anden landsskadelig virksomhed (nr. 259 af 1/6 1945). Nationalbanken kunne tillige give pålæg om spærring af konti eller tilgodehavender, der tilhørte personer, mod hvilke der efter Nationalbankens skøn kunne blive tale om at rejse sigtelse, samt i tilfælde, hvor det fandtes påkrævet, når de pågældende havde haft økonomiske mellemværender med eller modtaget tilskud fra eller stået i tjenesteforhold til den tyske værnemagt.

23. Jfr. *Stephan Hurwitz*, *Kriminalret*, Speciel Del (1955) s. 66–67 og *Carl Rasting*, *Presseretten* (1951) s. 28 ff.

24. Ud fra forholdets natur er det statueret, at en advokat som medlem af en kredsbestyrelse har tavshedspligt angående de forhandlinger og indstillinger, der fører til ARs afgørelser. Vidneforklaring kan ikke kræves angående størrelsen af et eksekutorsalær, U. f. R. 1932 s. 569. Se herimod HRD af 8/3 1961: Det findes ikke antageliggjort, at meddelelsen til Berlingske Tidende om kendelsen og dens indhold er givet af nogen, for hvem advokatsamfundet er ansvarlig. En tavshedspligt, der udelukkede denne kreds fra enhver omtale af den afsagte kendelse, kan iøvrigt ikke anses at have bestået . . . Det tiltrædes iøvrigt, at der ikke har været nogen pligt til at træffe særlige foranstaltninger til sikring af omtale af kendelsen i pressen . . . A. B. 1961 s. 79 og U. f. R. 1961 s. 355.

Under henvisning til denne bemyndigelse udsendte Nationalbanken den 4/7 1945 et cirkulære til samtlige sagførere og udbad sig underretning, såfremt en sagfører måtte føre konti eller opbevare værdier for personer, der efter vedkommende sagførers skøn kunne blive tale om at rejse sigtelse efter nævnte lov, eller for personer, der må antages at have oppebåret åbenbar urimelig avance ved deres forretningsforbindelse med den tyske værnemagt og institutioner og firmaer, som var tilknyttet denne.

SR svarede, at sagførerne ikke kunne indlade sig på at give de ønskede oplysninger. Nationalbankens cirkulære indeholdt ikke alene opfordring til at gøre brud på sagførernes tavshedspligt, men den søgte også at pålægge sagførerne *angiverpligt* overfor klienterne.

Nationalbanken fremhævede heroverfor, at den ifølge sagens natur ikke forventede, at sagførerne i almindelighed ville give oplysninger om klienters forhold, men kun at de i særlige tilfælde ville sætte sig i forbindelse med banken for at hindre, at personer, der gennem deres optræden under krigen har sat sig udenfor samfundet, unddrog sig de krav, der måtte forventes rejst imod dem fra det offentlige side.

SR henviste til, at den bemyndigelse, som var tillagt Nationalbanken til spærring af visse bankkonti ikke kunne videregives. Nationalbankens anmodning, hvorved den lagde det i loven omhandlede skøn m. h. t. spørgsmålet om at rejse sigtelse over på sagførerne, var derfor uberettiget. »At lade en sagfører skønne over, hvorvidt der kan blive tale om at rejse sigtelse mod en af hans klienter, og i givet fald foretage anmeldelse herom, strider mod sagførerpligterne«. Da Nationalbanken imidlertid havde ændret sin anmodning til sagførerne til kun at gælde særlige tilfælde, udtalte SR, at det gerne skulle yde sin bistand til, at sagførerne i påkommende tilfælde satte sig i forbindelse med banken for at hindre, at personer, om hvem det vidstes, at de gennem deres optræden under krigen havde sat sig udenfor samfundet, unddrog sig de krav, der måtte forventes at blive rejst imod dem. [25]

Dette angreb imod sagførernes tavshedspligt blev således afbødet, men tavshedspligten blev tilsidesat ved den såkaldte »Værnemagerlov« nr. 406 af 26/8 1945. I lovens § 13 blev det bestemt:

»Offentlige institutioner og private personer eller virksomheder er uanset en dem i henhold til lov eller anden forskrift påhvilende tavshedspligt med hensyn til, hvad de erfarer under deres virksomhed, berettiget til at meddele politiet eller anklagemyndigheden enhver oplysning, som skønnes at være af betydning for gennemførelse af straffesag efter denne lov. Dette gælder dog ikke tilfælde, der omfattes af bestemmelserne i rpl. § 169, stk. 1.«

Med andre ord: alene præsternes tavshedspligt blev respekteret! Lovens § 14 pålagde endda angiverpligt. Angiverpligt hjemles ligeledes i lov nr. 139 af 1/5 1954 om familiefideikommiens overgang til fri ejendom.

25. S. B. 1945 s. 113. Korrespondancen mellem Nationalbanken og SR blev offentliggjort »i anledning af visse alarmerende meddelelser i dagspressen«, S. B. 1945 B. s. 1—4.

Dansk lovgivning iøvrigt

Dansk lovgivning har lovfæstet en tavshedspligt i en lang række forhold, hvor personlige, sociale og økonomiske hensyn spiller ind, eller hvor formålet er at værne statsmagtens egne interesser.

1. *Retsplejen*: Rettens rådslagninger og afstemninger er hemmelige, jfr. rpl. § 214, stk. 2. Dommeren kan pålægge retsvidnerne at iagttage tavshed om, hvad de ved retshandlingen erfarer om undersøgelsens genstand. Jfr. også § 194 a om tavshedspligt begrundet i hensynet til fremmede magter m. v., § 895, stk. 6 om nævninger. Se om voldgiftsmænd lov nr. 94 om voldgift i tvistigheder ang. handel med husdyr af 15/3 1939 § 5, stk. 5.

Dommerne og anklagemyndigheden er iøvrigt omfattet af den almindelige bestemmelse i tjenestemandslovens § 3, se nedenfor under 3.

2. *Folketingets Ombudsmand* skal iagttage tavshed med hensyn til de forhold, som han i sit hvervs medfør bliver bekendt med, såfremt hemmeligholdelse ifølge sagens natur er påkrævet. Overfor ombudsmanden kan myndighederne iøvrigt påberåbe sig tavshedsret i overensstemmelse med retsplejelovens regler, men gør det i praksis ikke. [26]

3. *Den alm. tjenestemandslovgivning*: Tjenestemandsløven, lov nr. 154 af 7/6 1958 § 3, stk. 3 pålægger tjenestemanden tavshedspligt med hensyn til forhold, som han i sin tjenestemandsstillings medfør bliver bekendt med, og hvis hemmeligholdelse ifølge sagens natur eller særlig forskrift er påkrævet. Tavshedspligten ophører ikke med hans udtræden af tjenesten [27] Jfr. med hensyn til kommunale tjenestemænd den ligelydende bestemmelse i den af indenrigsministeriet affattede normaltjenestemandsvedtægt § 2, stk. 2 (bilag 1 til indenrigsministeriets cirkulære af 19. august 1959).

4. *Den særlige tjenestemandslovgivning*: D. L. 2-5-20 om *præster*, jfr. *Matzen* og *H. A. Timm*, *Den danske Kirkeret* (1891) s. 475, lov nr. 149 af 10/4 1922 § 44 om *skattemyndighederne*, jfr. lov nr. 109 og 111 af 1/4 1922 om hhv. beskatning af spiritus m. v. § 15 og beskatning af øl § 3, lov om afgift på omsætningen af stærke drikke nr. 537 af 31/10 1946 § 14, lov om tobaksafgifter nr. 68 af 25/3 1955 § 30. Tidligere indeholdt også chokoladeafgiftsloven nr. 219 af 1/5 1923 § 17 en bestemmelse om tavshedspligt, men denne synes ejendommeligt nok ikke optaget i den nugældende chokoladeafgiftslov, jfr. lovbek. nr. 62 af 29/2 1960, cfr. derimod konsumafgiftsloven, lovbek. nr. 2 af 8/1 1960 § 7, stk. 5. Se videre f. eks. lovbek. nr. 242 af 7/7 1959 § 3, stk. 2 (om distriktsjordemødre).

Postloven nr. 288 af 9/5 1919, lovbek. nr. 426 af 8/11 1950, foreskriver tavshedspligt, § 9.

5. Lovgivningen vedrørende *nævn* og *råd* fastslår i vidt omfang tavshedspligt, jfr. f. eks. monopollov nr. 109 af 31/3 1955 § 21 (monopolrådet), lov om forsikringsvirksomhed nr. 147 af 13/5 1959 § 142, stk. 2 (forsikringsrådet). Tavshedspligten gælder i så fald alle medlemmer af nævn og råd, ikke blot de til organet knyttede tjenestemænd. Iøvrigt antages tavshedspligt at følge af forholdets natur, jfr. *Bent Christensen*, *Nævn og råd* (1958) s. 170 note 29.

26. Jfr. *Stephan Hurwitz*, *Karnov* (1960) s. 37 og *Stephan Hurwitz*, *Det menneskelige ansvar* (1961) s. 170.

27. Jfr. *Poul Andersen*, *Dansk Forvaltningsret* (1956) s. 163 f.

6. Til stillinger, der kræver særlig *autorisation* eller *godkendelse*, knytter lovgivningen hyppigt tavshedspligt, jfr. f. eks. lov om udøvelse af lægegerning, lovbe-
bek. nr. 236 af 9/8 1955 § 9, lov nr. 209 af 11/6 1954 om apotekervæsenet § 40,
lov nr. 90 af 31/3 1953 om jordemodergerningen § 8, lov nr. 127 af 25. maj
1956 om sygeplejersker § 6. Lov nr. 190 af 11/6 1954 om tandlægevirksomhed
indeholder derimod ikke nogen bestemmelse om tavshedspligt.

Reglerne i strfl. kap. 16, derunder § 152 finder iøvrigt tilsvarende anvendelse på
statsautoriserede revisorer, [28] næringslov § 72, stk. 2, translatører og tolke, § 77,
dispachører, § 80, mæglere, § 84, og vejere og målere, § 87 stk. 3.

7. For personalet i *særlige virksomheder*, som beskæftiger sig med klientens
personlige forhold er der undertiden foreskrevet tavshedspligt, se f. eks. lovbe-
k. nr. 11 af 15/1 1951 § 15 om personale og agenter i Statsanstalten for livsforsik-
ring. [29]

Det er karakteristisk, at tavshedspligten ikke i alle tilfælde har samme ud-
strækning. Undertiden rækker den ikke videre end strfl. § 263, stk. 2, jfr. f. eks.
lægens tavshedspligt. Undertiden foreskrives reglen i strfl. § 152, således f. eks. for
statsautoriserede revisorer, jfr. også tjenestemandslovens § 3, stk. 3, hvis over-
trædelse imidlertid tillige er sanktioneret med disciplinært ansvar efter tjeneste-
mandslovens § 18.

Og efter lov om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse, jfr. lovbe-
k. nr. 145 af 1/5 1959 § 11, straffes »den, der ved ubeføjet at benytte
eller give meddelelser til andre om sin nuværende eller tidligere prin-
cips eller kompagnons forretnings- eller driftshemmeligheder, forsæt-
lig krænker et kontraktligt tillidsforhold, i kraft af hvilket disse hemme-
ligheder er kommet til hans kundskab«.

Udenlandsk lovgivning

Frankrig.

Advokaternes tavshedspligt har fra Napoleonstiden været stærkest beskyttet i
Frankrig. [30] Her rammer allerede Code pénal — fra 1810 — art. 378 med
straf af fængsel og bøder, les médecins, chirurgiens et autres officiers de santé,
ainsi que les pharmaciens, les sages-femmes et toutes autres personnes dépositaires
par état ou profession par fonctions temporaires ou permanentes, des
secrêts qu'on leur confie, qui, hors le cas où la loi les oblige à se porter denon-
ciateurs, auront revelé des secrêts. Herunder regnes advokaterne.

Der er en dybtgående forskel mellem fransk ret og de øvrige retsforfat-
ninger. I Frankrig forankres tavshedspligten i almene abstrakte principper
(ordre public). Den er absolut. Den kan end ikke fraviges med klientens

28. Jfr. *Emil Brückner*, Angiverpligt og diskretionspligt, Revision- og Regnskabs-
væsen 1939 s. 48—53 og *H. C. Steen Hansen*, Revision og Regnskabsvæsen 1953
s. 258—65 og 316—27 og *J. A. Kittelsen*, sammested 1954 s. 275—81 og 306—15.
Om »Bankhemmeligheden«, se *Håkan Nial*, *Banksekretessen*, Stockholm 1946, og
T. Wad, Bankhemmeligheden, Handelsvidenskabeligt Tidsskrift 1947 s. 68—78.

29. Om »Bankhemmeligheden«, se *Håkan Nial*, *Banksekretessen*, Stockholm
1946, og *T. Wad*, Bankhemmeligheden, Handelsvidenskabeligt Tidsskrift 1947
s. 68—78.

30. *Bomgren* l. c. s. 222—24, *Bruno A. Salmiala* l. c. s. 412—13, *Jean Appleton*,
Traité de la profession d'avocat (Paris) 2. udg. 1928 s. 370—73.

samtykke. Kun når det objektivt er i klientens interesse, og når advokaten tvinges til at værgе sig mod angreb fra klienten, kan der gøres brud på tavshedspligten.

England.

I England er barristers og solicitors ifølge common law også undergivet streng tavshedspligt om, hvad klienten har betroet dem. Det engelske system er et typisk produkt af det engelske retsliv, [31] udformet gennem sædvane og retspraksis.

»The object of the rule of privilege is to ensure that a client can confide completely and without any reservation whatever in his own solicitor, and the privilege extends to communications made to solicitors' agents and to counsel. The duration of the privilege is for ever.« [32] Undtagelser gøres kun, hvor nationale interesser spiller ind: klienten er af fjendtlig nationalitet, oplysningen bidrager til at skjule en fjendtlig spion, klienter, som er anarkister o. lign. Hemmeligheden betragtes som klientens, derfor kan klienten give samtykke til, at tavshedspligten fraviges. [33]

Norge.

Tavshedspligten er i *Norge* fastsat i almindelig borgerlig strfl. af 22/5 1902 § 144, der straffer såvel en advokat som dennes medarbejdere, hvis de retsstridigt åbenbarer hemmeligheder som er dem eller deres foresatte betroede i stillingens medfør. De processuelle reglers (§ 205 i lov om rettergangsmåden for tvistemål af 1915 § 178 og straffeprocesslov af 14/12 1917) vigtigste indhold er: »Uten samtykke av den, som har krav på hemligholdelse, må retten ikke ta imod vidnesbyrd av . . . sakførere, forsvarere i straffesaker . . . om noget, som er betrodd dem i deres kald, undtagen når de efter lov er pliktig till å åpenbare det. Det samme gjelder underordnede og medhjelpere som i stillings medfør er kommet til kundskap om det som er betrodd de nevnte personer«.

Forbudet bortfalder, når vidneforklaring er nødvendig for at forebygge, at uskyldige bliver straffet. Klienten kan ligeledes fritage advokaten for den ham påhvilende tavshedspligt. [34]

Sverige.

I *Sverige* har Nya R. B. 36. kap. 5. §, stk. 2—4, fastslået reglerne om advokatens tavshedspligt som vidne:

»Ej heller må advokat, läkare, tandläkare, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

Rättegångsombud, biträde eller försvarare må ej höras som vittne om vad för uppdragets fullgörande förtrotts honom, med mindre parten medgiver, att det må yppas.

31. *Bomgren* l. c. s. 227—28.

32. Jfr. *Thomas G. Lund*, A lecture on professional conduct and etiquette, udgivet af »The Law Society«, London (1950) s. 40—48, professional secrecy, særlig s. 41 og *Theodor Petersen* s. 104.

33. l. c. s. 40.

34. Se *Georg Lous*, s. 1—88 og *Andreas Aulie*, Forhandlinger på det 19. nordiske juristmøde i Stockholm 1951 s. 170—74. Om ulovbestemt fritagelse for at opgive kilden, når der er fare for velfærdstab, *Johs. Andenæs'* Almindelige strafferet (1956) s. 162—63.

Utan hinder av vad i andra eller tredje stycket sägs vare annan än försvarare skyldig att avgiva utsaga i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.» [35]

Medlemmer af Sveriges Advokatsamfund er iøvrigt underkastet reglen i vedtægternes § 30: Ledamot är skyldig att, där god advokatsed så fordrar, förtiga vad han erfar i sin yrkesutövning.

Derimod findes der ingen straffebestemmelse, som påbyder en almindelig tavshedspligt. [36]

Sveriges Advokatsamfund har i 1953 afgivet »remissyttrande« i anledning af et lovforslag om effektivere taxering. Det indeholdt en kraftig og velunderbygget protest. T. S. A. 1954 s. 301—11. Protesten er gentaget flere gange senere.

Finland.

Den *finske* lovgivning om advokaters tavshedspligt er dels af strafferetlig og dels af processuel karakter. I systematisk og principiel henseende hviler den på samme synspunkter som i Tyskland, Norge og Danmark. [37]

Hovedreglen findes i strfl. (1889) 38 kap. 3 §:

»Uppenbarar sakförare eller annan ombudsman ... eller sådan persons biträde i yrket, olovligen enskild persons eller familjs hemlighet, varom han eller hon i utövning av yrket fått kännedom, straffes med böter eller fängelse i högst sex månader.«

De processuelle regler findes i rättegångsbalken 17. kap. 23. §, jfr. lov af 29/7 1948:

»Vittnesmål må icke avfordras ... ombud eller rättegångsbiträde därom, vad huvudman honom anförtrött för målets utförande, i fall icke huvudmannen samtycker till avläggande av vittnesmålet.«

»Utan hinder av förestående ... kan annan i desamma avsedd person än rättegångsbiträde för den anklagade förpliktas att vittna i saken, då allmän åklagare utför åtal för brott, å vilket kan följa sex års tukthus eller strängare straff eller för försök till eller delaktighet i dylikt brott.«

I FRGA er det i § 38, stk. 2, fastsat: Medlem är, då god advokatsed det fordrar, skyldig att förtiga hvad han i sin verksamhet erfarer.

BEGRÆNSNINGER . PROBLEMSTILLING

Begrænsninger forekommer i tilfælde, hvor tavshedspligten kolliderer med andre berettigede hensyn, der er tvingende eller mere tungtvejende. De kan fremkomme både i *personlig* og *saglig* henseende. Det er hensigtsmæssigt at gennemgå dem systematisk i relation til det offentlige, domstolene, modparten, kolleger og trediemand. Klassificeringen kan diskuteres. Linierne er ingenlunde skarpe. Det er her som på andre områder cirkler, der skærer hverandre.

35. Jfr. *Gärde* og *Engströmer* m. fl. s. 497—98. Se endvidere *Gunnar Bomgren*, Forhandlingerne på det 19. nordiske juristmøde i Stockholm 1957 s. 165—70, *Karlmark*, l. c. s. 175—79 og *Gunnar Bomgren*, Advokatens tystnadsplikt, *Dagens Nyheter* 2/7 1953.

36. *Bomgren* l. c. s. 232.

37. Jfr. *Bruno A. Salmiala* l. c. s. 414 ff, *Holmström* s. 18—20, *Tauno Tirkkonen*, Forhandlingerne på det 19. nordiske juristmøde i Stockholm 1951 s. 150—56, *Aaro Ahte* l. c. s. 174—75 *Helvi Sipilä*, l. c. s. 179—81.

Overfor det offentlige

I sin karakteristik af lægens gerning i dag har *le Maire* fremhævet, at det ikke er tavshedspligten, men måske netop hans udstrakte anmeldelses- og indberetningspligt, der ikke i tilsvarende omfang kendes indenfor andre professioner, [38] der er det centrale moment. Det er utvivlsomt rigtigt, at der på denne baggrund består en afgørende forskel over for advokater i hele Norden. [39]

Forsorgsloven indeholder, jfr. bek. nr. 341 af 1/9 1960 § 172, stk. 2, jfr. § 178 en egentlig anmeldelsespligt, idet

»enhver som er kommet til kundskab om, at et barn fra forældres eller andre opdrageres side er genstand for forførelse, mishandling eller vanrøgt, eller behandles således, at dets sjælelige eller legemlige sundhed eller udvikling udsættes for alvorlig fare, er forpligtet til at gøre anmeldelse til børneværnsudvalget i den kommune, hvori barnet opholder sig.«

Anmeldelsespligten opretholdes ved lov nr. 170 af 31/5 1961 om børne- og ungdomsforsorg, der træder i kraft 1/4 1962.

Strfl. § 141 forlanger, at

den, som er vidende om, at visse alvorlige statsforbrydelser eller en forbrydelse, der medfører fare for menneskers liv eller velfærd eller for betydelige samfundsværdier — af økonomisk eller ideel karakter — tilsigtes begået, uden at udsætte sit eget eller sine nærmestes liv, helbred eller velfærd for fare, skal gøre, hvad der står i hans magt for at forebygge forbrydelsen eller dens følger, *om fornodent* ved anmeldelse til øvrigheden.

Både efter indholdet af disse paragrafer og efter forbeholdet i strfl. § 263 stk. 2 »forpligtede til at udtale sig«, må det antages, at pligten til anmeldelse eller afværgelse også gælder advokater, derunder forsvarere. Dette gælder, selvom deres viden stammer direkte fra en klients fortrolige udtalelser, og selvom advokatens handling kan medføre alvorlige følger for klienten. Efter den vægt lovgivningen lægger på disse forhold, må man fortolke disse bestemmelser således, at advokatens tavshedspligt må vige. Fra sagens natur er der næppe noget at indvende herimod. Iøvrigt kender vi ikke i den almindelige lovgivning nogen pligt til anmeldelse af afsluttede forbryderiske forhold. [40]

38. *le Maire* l. c. s. 70.

39. Jfr. norsk Strfl. 1902 §§ 139 og 171, finsk Strfl. 16. kap. § 19, *Vinge* s. 20; om advokaterne i Tjekoslovakiet, *Bo Hedman*, T. S. A. 1949 s. 253.

40. Jfr. *Emil Brückner*, Angiverpligt og diskretionspligt, *Revision og Regnskabsvæsen* 1939 s. 42 ff, og *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1944 s. 114; se også *Finger* s. 252 ff.

Overfor domstolene

Der melder sig her to spørgsmål: Er der adgang til at føre en advokat som vidne om, hvad han ved fra en klient? Og har en forsvarer sandhedspligt under proceduren, m. a. o. således at sandhedspligten fortrænger tavshedspligten overfor klienten?

Det, som er afgørende, er hensynet til, at afgørelserne i størst mulig udstrækning kan blive rigtige, d. v. s. stemmende med de virkelige forhold.

Advokaten som vidne

Borgerlige sager

I borgerlige sager [41] findes reglerne om advokaters udelukkelse fra at blive afkrævet vidnesbyrd mod den berettigedes ønske i rpl. § 169 nr. 2. Bestemmelsen er ikke omredigeret efter den yngre bestemmelse i strfl. § 263, stk. 2, men drager noget snævrere grænser for den berettigede tavshed. Den omfatter kun »Advokater angående det, som de ved partens fortrolighed har erfaret i en sag, der har været dem betroet til udførelse, eller hvori deres råd har været søgt.«

Det er tidligere hævdet, [42] at reglen kun gælder advokaten selv, ikke hans *medarbejdere*. [43] Både strfl. § 263, stk. 2, og en slutning fra reglerne i § 9 i lægeloven af 1934, jfr. også § 40 i apotekerloven af 1954, taler imidlertid imod en sådan indskrænkning. Denne blev heller ikke draget i ældre praksis, jfr. U. f. R. 1884 s. 652, hvor spørgsmålene til en advokatfuldmægtig blev begrænset, og hvor det udtrykkelig blev fastslået, at tavshedspligten også gælder personalet.

Efter omstændighederne ville en indskrænkende fortolkning kunne gøre hele klientens beskyttelse illusorisk. Både i Finland, [44] Norge [45] og Sverige [46] omfatter tavshedspligten advokaternes medarbejdere og personale.

Hurwitz antager, at ordet »sag«, der omfatter såvel borgerlige sager som straffesager, efter bestemmelsens forhistorie ikke rækker videre end til egentlige retssager, altså ikke til *konsultationer* i almindelighed, uanset den tavshedspligt, der her efter forholdets natur i almindelighed

41. *Hurwitz*, Strafferetspleje s. 476—79.

42. Motiverne til kommissionsudkastet af 1899 til strafferetsplejeloven, sp. 73 s. 390 afgiver støtte herfor.

43. *Hurwitz*, Strafferetspleje 2. udg. (1949) s. 698, note 14 (dog under tvivl), men herimod *H. Munch-Petersen*, Den danske Retspleje I s. 207.

44. *Bruno A. Salmiala* l. c., *Tirkkonen* l. c. s. 12.

45. *Georg Lous* s. 32 ff.

46. *Bomgren* l. c. s. 242 og *Nya R. B.* 36. kap. 5. §.

påhviler advokaten. [47] Således er reglerne ganske vist i Finland [48] og tidligere i Sverige, [49] men efter den nye udvikling herhjemme, hvor den positive tavshedspligt nu ikke blot følger af forholdets natur, men i sin videste udstrækning er sanktioneret i strfl., synes det naturligt at udnytte den i paragrafen givne sproglige mulighed ved dens sondring mellem »sager, der betros til udførelse« og »sager, hvori der søges råd«, til at værne tavshedspligten i denne retning i dens fulde og for klienten berettigede omfang. Dette er antaget i tidligere praksis.

En sagfører, der agtedes ført som vidne af en part, for hvem han tidligere havde givet møde, fritaget, da han var blevet konsulteret af begge parter, U. f. R. 1887 s. 1214.

Uanset at sagføreren ikke længere var den konsulterende klients sagfører, og at denne ikke stod som part i sagen, blev sagføreren fritaget for at afgive vidneforklaring om, hvad der var tilsigtet ved oprettelsen af en deklaration, U. f. R. 1901 s. 807.

Derimod er der efter gældende ret, ligesom i Finland, [50] men modsat Sverige [51] og Norge, [52] ingen mulighed for at udelukke vidnepligten med hensyn til, *hvad advokaten selv ved sin befatning med sagen har opdaget*. Her bliver det lovgivningsmagtens sag at tilvejebringe harmoni mellem rpl.s og strfl.s regler. Der er formentlig al mulig anledning dertil. [53]

Straffesager

I straffesager udhules tavshedspligten i langt højere grad. Den anerkendes her ikke over for krav om vidnesbyrd for advokater i almindelighed, men kun for »forsvarere [54] om, hvad der er betroet dem

47. Hurwitz-Gomard, Tvistemaal s. 153.

48. Salmiala l. c. s. 424 (anderledes dog *Tirkkonen*).

49. Bomgren l. c. s. 242, Vinge s. 20 (tvivlende). Se om advokater modsat andre »rättegångsombud, biträde eller försvarare« Nya R. B., 36. kap. 5. §, stk. 2, jfr. stk. 3, *Gärde og Engströmer* m. fl. s. 497—99.

50. Finsk RB, jfr. lov 29/7 1948, 17. kap. 23. §, pkt. 4.

51. Nya R. B. 36. kap. 5. §.

52. Bomgren l. c. s. 231.

53. Jfr. Københavns byrets fogedrets kendelse, J. D. 1939 s. 36, hvor en sagførers forretningsbøger antoges at måtte ligestilles med »gemmer« i rpl. § 519. En sagførers insolvenserklæring var ikke til hinder for, at der gaves rekvirenten adgang til hoved- og kassebog for at konstatere, hvorvidt han havde udestående fordringer.

Se også U. f. R. 1954 s. 901: Ransagning tilladt i papirer, der beroede hos sigtedes sagfører, idet der dog forinden ransagningen blev givet sagføreren lejlighed til af det pågældende materiale at udtage skriftlige meddelelser mellem sigtede og sagføreren samt eventuelle optegnelser om, hvad der mundtligt måtte være meddelt sagføreren af sigtede, jfr. rpl. § 745, stk. 2.

54. Herunder både valgte og beskikkede forsvarere og formentlig også disses medhjælpere.

i denne egenskab«. Selv da må den vige — forøvrigt ganske rimeligt, jfr. strfl. § 143 — når »retten skønner at det for at forebygge, at nogen uretlig domfældes, er magtpåliggende, at det pågældende vidnesbyrd aflægges«. [55]

Både begrænsningen til, hvad der er »betroet«, og til egentlige »forvarere« kan føre til lidet ønskværdige resultater. [56]

Under en straffesag mod en person, som var sigtet for dokumentfalsk, blev en sagfører idømt en bøde på 10 kr. ved en kendelse afsagt af byretten, fordi han som vidne havde nægtet at besvare spørgsmålet om, hvorpå han støttede den formodning, han havde fremsat om, hvorledes forfalskningen var foregået, og hvad formodningen gik ud på.

Byrettens kendelse blev prøvet af HR.s kæremålsudvalg. [57] Sagføreren henviste dels til, at rpl. § 168 kun pålægger pligt til at afgive vidnesbyrd om, hvad der er en »bekendt«, dels til, at sigtede, der var hans klient, havde udset ham til at være forsvarer, og derfor måtte han komme ind under undtagelsesreglen i rpl. § 169 nr. 2, der også omfatter valgte forsvarere.

HR fandt imidlertid, at de spørgsmål, som var rettet til sagføreren, også var omfattet af den vidnepligt, som er pålagt ved rpl. § 168. Og da sagføreren var indkaldt som vidne, var han efter rpl. § 730, stk. 3 udelukket fra at vælges som forsvarer, og han ansås derfor pligtig at besvare de stillede spørgsmål.

Hans Lauritzen [58] har kritiseret, at det efter højesteretskendelsen er forbundet med risiko at udtale sig til sin advokat, fordi denne kan blive indkaldt som vidne, og hvis han bliver det, er han udelukket fra at blive forsvarer og dermed igen udelukket fra den fritagelse fra at afgive vidneforklaring, som efter rpl. § 169 stk. 2 tilkommer forsvareren. Efter højesteretskendelsen er forholdet det, at en klient, der sigtes for en forbrydelse, ikke kan henvende sig til en advokat uden at han kan risikere, at advokaten tvinges til at forklare, hvad der betros ham. Der kan ikke henvises til, at advokaten må sørge for at lade sig beskikke til forsvarer, inden han modtager klientens forklaring, thi dette vil i mange tilfælde være umuligt, idet en advokat i al almindelighed ikke påtager sig hvervet som forsvarer før han kender sagen.

De pågældende bestemmelser i retsplejeloven bør ændres, og det kunne der måske så meget des mere være anledning til, som reglerne om vidneudelukkelse også må være bestemmende for omfanget af advokaternes editionspligt med hensyn til korrespondance m. v. med klienten. [59]

55. Jfr. rpl. § 169, stk. 3. Om forening af hvervet som beskikket forsvarer og administrator efter straffelovstillæggene, se *Richter*, S. B. 1946 B. s. 99.

56. Se s. 98.

57. U. f. R. 1924 s. 775.

58. S. B. 1924 s. 75.

59. *Hurwitz-Gomard*, Tvistemål s. 60 og 153, Förhandlingarna å det åttonde

Medens herefter »forsvarere« er beskyttet ifølge rpl. § 748, nyder andre advokater eller rettere deres klienter i en straffesag for så vidt intet værn. Der kan henvises til afgørelsen i U. f. R. 1939 s. 660:

Under forberedelse af domsforhandling for landsretten i en ankesag begærede forsvareren fremlagt al korrespondance, som 3 sagførere i 1938 havde haft med nogle af de tablidende, som var deres klienter. De tre sagførere protesterede, da de »som sagførere af principielle grunde må vægre sig ved at stille korrespondancen med deres klienter til disposition, uanset at denne korrespondance ikke indeholdt noget, hvis fremdragning vil kunne skade klienterne« — og krævede i hvert fald specifikation. ØLR imødekom forsvarers begæring, da »retten ikke kan anse det for udelukket, at nævnte korrespondance m. v. indeholder oplysninger, der kan være af betydning som bevismidler, uden at det henset til sagens art er muligt for forsvaret at præcisere disse oplysninger og deres betydning, og da de fremhævede principielle hensyn ikke kan komme i betragtning heroverfor«. Sammenlign U. f. R. 1926 s. 29 hvor begæring om fremlæggelse af Krigssøforskringens protokoller blev afslået af byretten og ØLR, fordi bestyrelsen havde tavshedspligt, af HR fordi protokollerne ikke antoges af betydning for sagens afgørelse.

Forsvarerens sandhedspligt under proceduren

Dette klassiske spørgsmål foreligger i sin enkleste form, hvor den tiltalte under fire øjne over for sin forsvarer har tilstået sig skyldig, men samtidigt ønsker udadtil i retten at fastholde sin benægtelse, uden at dog derigennem en uskyldig medtiltalt udsættes for domfældelse. I dette sidste tilfælde vil strfl. § 143 [60] pålægge en forsvarer at fravige tavshedspligten.

Der er enighed om, [61] at forsvareren intet direkte må røbe om, hvad han således har erfaret. »Skulde forsvareren være pligtig til å gi retten besked om det som han har erfaret under sin befatning med forsvaret, vilde den siktede kunne bli verre stillet enn om han aldeles ingen forsvarer hadde.« [62]

I *England* anses det for advokatens pligt at fortsætte sit forsvar uden

nordiska juristmötet i Stockholm 1896 (1897) s. 128—59 med bilaga V. *Ernst Kallenberg*, Om förpliktelsen till edition i civilprocessen, samt afgørelse i S. B. 1950 s. 257 ff og i U. f. R. 1950 s. 761. Med hensyn til responsa o. lign. se *Lennart Hagberg*, T. S. A. 1954 s. 261—70 og *Hans Pedersen*, T. S. A. 1955 s. 297—300. Om ransagning af papirer hos en advokat i en valutasag, U. f. R. 1954 s. 901 (ØLK).

60. Denne paragraf angår dog vistnok kun grovere forhold, *Stephan Hurwitz*, Den danske Kriminalret, Almindelig Del (1952), s. 22.

61. Jfr. *Stjernstedt* s. 23, 36—37, med citat af *Benedikt*, særligt s. 90, *Stang Lund* s. 89, 102 ff, *Leif S. Rode* s. 14, *Holmstrøm* s. 17—18, *Børge Harup* S. B. 1948 s. 122, *C. B. Henriques* S. B. 1948 s. 155, *A. Hemming Sjöberg*, Advokatens sanningsplikt, Sveriges advokatsamfunds förhandlingar 1922 s. 21—39 og efterfølgende diskussion s. 39—58.

62. *Stang Lund* s. 102—03, jfr. *Finger* s. 124 ff.

hensyn til sin særlige viden, derunder også, såfremt det øvrige materiale gør dette rimeligt, at procedere til pure frifindelse.

I *Norden* har spørgsmålet ikke foreligget til afgørelse, hverken for domstolene eller for de kollegiale myndigheder. Der er iøvrigt ikke enigthed mellem de forfattere, der har udtalt sig om spørgsmålet.

Stjernstedt [63] mener, at »advokaterne i vårt land skulle nog icke ostraffat kunna slå in på den väg, som beträffs i England«. Han finder, at det rette vil være at give klienten valget imellem, at advokaten fortsætter sin bistand for ham i de rent formelle spørgsmål, men uden nogen som helst argumenteren for hans frifindelse — hvilket naturligvis let vil vække domstolens opmærksomhed — eller at han fratræder. »I varje fall må ingen begära, att advokaten skall plädera mot sin övertygelse«.

Vinge fastslår derimod støttet af *Engströmer*, [64] at »i en dylik situation förtroendet mellan den tilltalade och hans advokat anses mera värt att skydda än samhällets behov av att få en skyldig brottsling straffad«, og understreger iøvrigt, at »fallet torde emellertid vara ytterligt ovanligt i praktiken«.

I *Norge* stemmer opfattelsen vist nærmest hermed. *Stang Lund* [65] oplyser, at han i sin lange praksis kun et par gange har været stillet overfor spørgsmålet, og da har været i den heldige stilling, at han kunne trække sig tilbage i tide og under sådanne omstændigheder, at det ikke kunne være til skade for tiltalte. Netop med henblik på dette sidste forbehold betoner han, at det kan være en forsvarers pligt at fortsætte, men at han i disse tilfælde selvfølgelig ikke i sin tale kan give udtryk for nogen personlig opfattelse af spørgsmålet om tiltaltes skyld.

Leif S. Rode, [66] der aldrig selv har været ude for konflikten, er enig heri. Forsvareren kan prøve at »finne et plausibelt påskudd til å frasi seg saken. Men er dette påskudd for gjennemsiktig, eller er man kommet for nær opp til hovedforhandlingen, kan han bli nødt til å fortsette forsvaret«. I så fald kan han »vanskelig direkte prosedere på noe, som han nå positivt vet er uriktig. Gjelder tilståelsen bare et uvesentlig punkt, kan han kanskje unngå i det hele tatt å komme inn på det.

Gjelder det et viktigere spørsmål, må han ha rett til å prosedere på bevisbyrden og hevde at påtalemyndigheten ikke har oppfylt den. Og skulle da tiltalte bli frifundet, får forsvareren trøste seg med, at det dog er bedre at en skyldig blir frifunnet enn — som dog desverre også hender — at en uskyldig blir dømt«.

I Danmark vil en forsvarer, der følger de sidst angivne retningslinier, formentlig bevæge sig både på lovens og på den gode advokatskiks grund. [67]

63. S. 58—59 og i T. S. A. 1954 s. 15—16, jfr. med tilslutning *Troels G. Jørgensen*, S. B. 1928 s. 86—87.

64. Sveriges Advokatsamfunds förhandlingar 1922 s. 56 og *Sten Rudholm*, T. S. A. 1948 s. 144, *Stjernstedt* s. 117—18, T. S. A. 1950 s. 79. Se også *Torkild-Hansen* om uriktig påtagelse af skyld, S. B. 1954 s. 132—33.

65. S. 102—05.

66. S. 13—14. Sammenlign *C. D. Hedegaard*, Den retskafne Advocat (Odense 1777) s. 31 ff, 137 og 172 ff (jfr. *Erik Westerby*, S. B. 1937 s. 119): »Selv om en misgerning betragtes som notorisk og uomtvistelig, er det defensorns pligt at finde eventuelle huller i beviset, men han må aldrig betjene sig af rænker og bedrag.«

67. *C. Torkild-Hansen* hævder dog, at »Sagføreren bør frasige sig hvervet, selv om retten og anklagemyndighederne kan gætte på, at årsagen er, at forsvareren

Overfor modparten

Her er ligeledes to spørgsmål, for det første advokatens sandhedspligt overfor modparten i en borgerlig sag, for det andet advokatens adgang til at optræde som vidne i en sag, i hvilken han giver møde, hvad enten denne er civil eller kriminel.

Advokatens sandhedspligt overfor modparten i en borgerlig sag

Både *Stang Lund* [68] og *Vinge* [69] behandler konflikten mellem advokatens tavshedspligt mod sin egen klient og de hensyn, som god advokatskik pålægger ham overfor modparten angående en særlig viden om sagens rette sammenhæng, som han sidder inde med. Retsplejehensynet, sandhedspligten overfor retten, spiller selvfølgelig også ind.

Efter disse forfattere kan der angives følgende retningslinier:

Hvis de bevisligheder, som advokaten sidder inde med, efter deres art og indhold ligeså fuldt tilhører modparten, må han ikke holde dem tilbage og derved unddrage modparten benyttelsen deraf. Eksempel: Under en grænsestrid besidder den ene parts advokat en skelkonstate-ringsforretning. [70]

Gælder det oplysninger, som advokaten iøvrigt er i besiddelse af, og som han finder afgørende for sagens rette sammenhæng, kan han meget vel være pligtig at tilkendegive sin part, at han kun kan fortsætte, såfremt det pågældende forhold erkendes, eller vedkommende oplysning lægges frem for modparten.

I den eneste danske sag, der ses at have foreligget, [71] blev det statueret, at selv om advokatens anbringende om, at han havde ment at kunne afkræfte de

er blevet vidende om, at tiltalte er skyldig», S. B. 1944 s. 116, *Hurwitz*, Strafferetspleje 2. udg. (1949) s. 245—46, 3. udg. (1959) s. 164—65.

68. S. 74—76. Se også *Johan Bredahl* hos *Bødtker* s. 242.

69. S. 67—68, *Sven Hallström* i T. S. A. 1945 s. 24; i T. S. A. 1944 s. 128 hævder derimod *Birger Barre*, at advokaten aldrig har pligt til at fremlægge et ham bekendt, for klienten skadeligt, dokument, hvis det er tilgængeligt for modparten i et offentligt arkiv, idet det så må blive dennes egen sag eventuelt at finde det frem. Jfr. også *Holmström*, s. 15—17.

70. Eksemplet er fra *Stang Lund* s. 74. *Oscar Smith* oplyser, N. S. B. 1948 s. 64, at *Stang Lunds* modpart var *Johan Bredal*.

Om andre tilfælde se N. S. B. 1935 s. 83, *Defensor legis* 1955 s. 182, 182—83.

71. HKK i U. f. R. 1942 s. 363, jfr. *Otto Liebe* i forhandlingerne på det nordiske juristmøde (Stockholm) 1896 s. 137 om pligt for parten ikke alene til

oplysninger, der indeholdtes i en i hans besiddelse værende skrivelse fra klientens arbejdsgiver, ikke måtte kunne forkastes, burde han ikke i forbindelse med sin fra modpartens afvigende fremstilling af det pågældende forhold have tilbageholdt skrivelsernes oplysninger, om hvis processuelle betydning i modpartens favør han ikke kunne være uvidende.

ØLR udtalte en misbilligelse, uden at der dog blev fundet aldeles tilstrækkelig grund til at pålægge sagsøgeren og advokaten bøder i denne anledning. Misbilligelsen blev påkæret til HR, som stadfæstede. ØLR havde i sin erklæring over kæren udtalt, at det ikke var stemmende med loyal procedure at forholde modparten oplysning i dennes favør, blot fordi man skønnede, at den ikke var rigtig. [72]

Stang Lund har træffende sagt, at »i tvilstilfælde er det altid trygt å legge frem de oplysninger man sitter inne med«.

Advokatens adgang til at optræde som vidne i en sag

Borgerlige sager

I Sverige antages det, at en rettergangsfuldmægtig ikke kan optræde som eller af modparten kræves afhørt som vidne under sagen, men har han fået hvervet netop for at unddrage modparten hans vidnesbyrd, er det hævdet, at han så må nedlægge sit hverv og vidne om, hvad han uafhængig af dette vidste. [73]

Dette spørgsmål rækker i og for sig ud over rammerne for tavshedspligten. Det rummer et principielt problem om, hvorvidt stillingen som partsrepræsentant kan forenes med adgangen til under vidneansvar, og med krav på den dermed forbundne troværdighed, at udtale sig om det foreliggende stridsspørgsmåls faktiske forudsætninger. Et sådant »advokatvidne« kan rent psykologisk være ubehageligt for modparten at komme op imod, idet hans procedure let vil komme til at virke svagere end »vidnets«, der jo kender sagen af selvsyn og derfor skulle kunne udtale sig med særlig vægt.

at han »skal procedere loyalt og sandfærdigt, men også at han positivt skal medvirke til sagens retfærdige afgørelse ved at fremkomme med alle de bevisdata og oplysninger, han ligger inde med, og som kunde tjene til sagens klargørelse, aldeles uanset om de i selve processen taler til hans fordel, eller om det modsatte er tilfældet«.

72. Se iøvrigt *H. R. Brøcker*, Fremlæggelse af ugunstig oplysning, S. B. 1951 s. 55 med bemærkninger af *C. Torkild-Hansen* og henvisninger til S. B. 1950 s. 232, 295, 296, 359, 428 og 487.

73. *Per-Axel Weslien*, Något om hörande av partsombud såsom vittne, T. S. A. 1952 s. 77–82, *Bomgren* s. 231, cfr. S. B. 1944 s. 115.

SR afgav i 1933 en udtalelse om advokaten som vidne:

»Det er vistnok ikke ualmindeligt, at den sagfører, som procederer sagen, under eller i forbindelse med domsforhandlingen afgiver forklaring under vidneansvar, uden at nogen gør indsigelse herimod. Hvorledes stillingen er, såfremt modparten afkræver sagføreren vidneforklaring og samtidig protesterer mod, at han fører sagen, er såvidt rådet bekendt ikke afgjort i praksis, og spørgsmålet hører formentlig ikke til dem, for hvis afgørelse der kan danne sig en kutyme, idet det i påkommende tilfælde vil være at afgøre ved rettens kendelse overensstemmende med gældende lov«, S. B. 1933 s. 10.

H. H. har knyttet følgende bemærkninger til denne udtalelse [74]:

»Et generelt forbud imod at en sagfører fører en sag, når modparten begærer ham afhørt som vidne, ville sikkert være uheldigt. Det er åbenbart, at et sådant forbud ville kunne medføre misbrug. Men man bør sikkert heller ikke gå den vej, generelt at udelukke den, der har påtaget sig en sags udførelse, fra at afgive vidneforklaring. Endvidere er det vistnok for rigoristisk at pålægge retten at gribe ind *ex officio*. Rettest er det vel at lade vidneforklaring finde sted, når der ingen protest foreligger. Retten må da [75] tillæge forklaringen den betydning, som man under hensyn til »bevisbedømmelsens frihed« finder det rigtigt at tillægge den.

I tilfælde af at der nedlægges protest, og denne tages til følge, må retten afgøre, om virkningen skal være den, at vidneførselen tillades, men sagføreren udelukkes fra at procedere sagen, eller om retten vil nægte tilladelse til vidneførsel og i konsekvens heraf naturligvis ikke udelukke sagføreren fra at procedere sagen. Den sagfører, som vil rejse protest, bør som regel nedlægge alternativ påstand.

Såfremt sagførerstanden selv udviser tilstrækkelig agtpågivenhed og kritik ved overvejelsen af, om man vil påtage sig sagernes udførelse, vil afgørelsen af de herhenhørende spørgsmål sikkert kun sjældent volde tvivl.«

Hvis advokatens vidneforklaring kan forventes at være af særlig stor betydning, bør han tilråde klienten at lade en anden advokat føre sagen. [76]

Lovregler foreligger ikke, for så vidt borgerlige sager angår. Derimod har en kendelse, afsagt af HR.s kæremålsudvalg, taget stilling til spørgsmålet i 1934:

En sagfører fremsatte under domsforhandlingen begæring om at afgive forklaring som vidne om nogle forhandlinger mellem parterne, der havde fundet sted på hans kontor. Dette blev afslået af ØLR, hvorimod HR gav sagføreren medhold, idet modparten havde givet tilladelse til vidneforklaringen, der således ikke var i strid med rpl. § 169. [77]

74. *H. H.*, Sagfører som vidne, S. B. 1933 s. 10—12.

75. Jfr. redaktionsnoten til HRD i U. f. R. 1927 s. 542.

76. Jfr. *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1944 s. 116.

77. U. f. R. 1934 s. 678, jfr. *Troels G. Jørgensen*, Meddelelser fra den danske højesterets praksis, T. f. R. 1935 s. 333—34, se under den ældre procesordning U. f. R. 1874 s. 1085 og 1891 s. 251.

Straffesager

Til forsvarer i en straffesag kan der ikke antages en advokat, der er indkaldt som vidne, eller som er begæret indkaldt som vidne, før retten har truffet afgørelse herom, jfr. rpl. §§ 730 og 734, se S. B. 1922 s. 27.

Dette kan næppe udelukke, at den, der allerede er blevet forsvarer, afgiver vidneforklaring. Her synes bemærkningerne s. 105 at kunne finde tilsvarende anvendelse. At en forsvarer i underinstansen under anken kan afgive vidneforklaring i tiltaltes favør om, hvad der under sagen er passeret, og det under sædvanligt ansvar, er nu forudsat af ØLR, U. f. R. 1940 s. 842. [78]

OVERFOR KOLLEGER

God advokatskik er ensbetydende med, at der udvises god kollegial adfærd, eller som NRGÅ udtrykker det, at der optrædes med al den hensynsfuldhed, som er forenelig med klientens interesser.

Udover den materielle sandhedspligt overfor modparten må imidlertid tavshedspligten nøje iagttages.

Vinge [79] fremhæver, at en advokat, der f. eks. for en klient skal iværksætte en arrest, hvis værdi netop kan bero på, at den kommer uventet, har både ret og pligt til ikke på forhånd at nævne noget for modpartens repræsentant. Man bør aldrig vise kollegaen så stor fortrolighed, at hans pligt til at tale åbent med sin klient kan kollidere med hans tavshedspligt mod hjemmelsmanden. Man må afvise en fortrolighed, der tilbydes en med forbehold om, at man ikke må sige noget til klienten — ganske særligt, når man afkræves tavshedsløfte uden at vide, hvilke oplysninger det overhovedet drejer sig om. [80]

»Hvor højt man end må sætte hensynet til kollegialitet, må dette hensyn dog begrænses ved de pligter, sagføreren har overfor sin mandant, og i fornødent fald vige for disse.« Denne principielle udtalelse blev fremsat af hovedbestyrelsen for Den danske Sagførerforening i 1905. [81]

78. Jfr. S. B. 1940 s. 67—71.

79. S. 82—83.

80. *Den danske Sagførerforenings Aarsberetning 1892* s. 10 (misbilliget at en sagfører havde misbrugt fortrolige meddelelser fremkomne før en retssag fra den anden sagfører).

81. *Den danske Sagførerforenings Aarsberetning 1905* s. 14—15.

OVERFOR TREDIEMAND

Trediemand i almindelighed

Om oplysninger om klientens økonomiske forhold se s. 181 ff.

Det er en følge af god advokatskik — og iøvrigt også af strfl. § 263, stk. 2 — at advokaten også på andre områder må udvise tilbageholdenhed og agtpågivenhed i sine udtalelser om klientens øvrige anliggender, der ikke vedrører hans økonomiske forhold.

En advokat må i en retssag kunne bevidne de udtalelser, han har fået, uden at han behøver at have nogen »officiel« udtalelse fra vedkommende. Det er domstolens sag at bedømme værdien af udtalelser fra trediemand, som fremkommer fra en procederende advokat, N. S. B. 1955 s. 21 og Defensor legis 1955 s. 183.

Det er i strid med god advokatskik at oplyse om sin klients forhold overfor en journalist, N. S. B. 1954 s. 172.

Udtalelser herom bør aldrig gå ud over de grænser, der ligger i et udtrykkeligt eller forventet samtykke fra klienten, medmindre de hjemles i en varetagelse af klientens tarv eller — undtagelsesvis — i et nødretslignende hensyn til andre livsvigtige interesser. [82]

Der er i almindelighed hverken ret eller pligt til at give oplysning om en klients adresse til en tilfældig forespørger. [83] Københavns Byret har imidlertid i en kendelse fra 1947 anset advokaten pligtig at oplyse adressen, hvis forespørgeren har en retlig interesse deri. [84]

Det drejede sig om en tandlæge, der til brug for retsforfølgning imod en reklamekonsulent, der var rejst til Sverige, påstod reklamekonsulentens advokat kendt pligtig til som vidne at opgive debtors adresse. Dette nægtede advokaten principalt under henvisning til, at der ikke var hjemmel til den ønskede vidneførsel, subsidiært under henvisning til rpl. § 169. Byretten statuerede, at tandlægen havde en sådan retlig interesse, at vidneførsel kunne finde sted, uanset at retssag ikke var anlagt, og da en simpel adresseoplysning ikke kunne anses omfattet af rpl. § 169, stk. 1 nr. 2. Advokaten blev derfor kendt pligtig at besvare tandlægens spørgsmål om reklamekonsulentens nuværende opholdssted.

82. Et ejendommeligt tilfælde blev behandlet af SR i 1930 (utrykt). En funktionær i et selskab henvendte sig til en sagfører, der tillige var direktør for selskabets bankforbindelse, og gav ham forskellige oplysninger om selskabet. Funktionæren beklagede sig over, at sagføreren i strid med et løfte til ham havde bragt disse oplysninger videre og derved bevirket, at funktionæren mistede sin stilling i selskabet.

SR udtalte, at sagføreren havde handlet fuldt ud korrekt ved at foranledige, at de af funktionæren fremdragne forhold, der efter sagens natur ikke kunne behandles som fortrolige, blev nærmere undersøgt. Herefter blev klagen afvist som grundløs med bemærkning om, at sagføreren påstod, at han ikke havde opgivet sin hjemmelsmand.

83. S. B. 1928 s. 21.

84. S. B. 1947 s. 128—29.

Lov om offentlig forsorg nr. 169 af 31/5 1961 § 38 stk. 5 foreskriver, at enhver, der kan formodes at vide besked derom, på begæring er forpligtet til at meddele den udbetalende myndighed alle de oplysninger om den bidragsskyldiges opholdssted, som han måtte sidde inde med.

Klientens nærmeste

Hvis forespørgeren hører til klientens nærmeste, må de samme synspunkter anvendes. For forsvareren i en straffesag, hvor tiltalte er fængslet, kan problemet dog antage en særlig kolorit.

Leif S. Rode siger herom. [85] »Det kan være detaljer, som de pårørende, særlig da en hustru eller mor, vil bli fortvilet over å få høre, og det kan være et stort spørgsmål om forsvareren er berettiget til å fortelle det. Fremgår det av offisielle dokumenter, er det vel neppe noe som er ham »betrodd i hans kall«, så han direkte har taushetsplikt. Men jeg søker i hvert fall å være varsom med å fortelle slikt. Kanskje behøver de pårørende aldri å få vite det, og i hvert fall kan det ofte være bedre at de får vite det først på et senere tidspunkt. Men når dommen er falt og virkelig har fastslått gjerningen, hender det nok at jeg forteller detaljer som jeg tidligere har tidd stille med. Særlig hvor det er nødvendig for å forklare straffens strenghet, og unngå at de pårørende i tillegg til alt det andre skal gå rundt å synes at tiltalte er blitt mishandlet av samfunnet ved å få en altfor hård straff. Det kan virke forsonende, når de forstår at tross alt var straffen dog fortjent.«

Det er i Norge fastslået, at en advokat efter testators død ikke kan udlevere kopi af et tilbagekaldt testamente. N. S. B. 1951 s. 203.

Advokatens øvrige klienter

Også overfor advokatens øvrige klienter kan betydningen af tavshedspligten komme frem. [86] Det kan tænkes, at en advokat, der skal råde en klient i en given situation, i sin erindring gemmer relevante oplysninger, som en anden klient umiddelbart forinden har betroet ham — og hvad så?

85. S. 12. Se også udtalelse af SR. i S. B. 1948 s. 88—89: »Spørgsmålet om oplysning til pårørende om kriminelle sager (må) være et taktspørgsmål, hvor også hensyn til sigtede selv kan føre til, at forsvareren ikke bør give oplysninger.« Om udlån af akter, S. B. 1948 s. 347. Iøvrigt gælder rpl. § 1016 a om, at »ingen som i embeds medfør er beskæftiget med en straffesag må, så længe sagen ikke er pådømt eller bortfaldet, udtale sig udenfor retten til offentligheden om skyldspørgsmålet«, også for forsvarere.

86. Se til det følgende *Vinge* s. 22.

I England [87] anses det for et pligtbrud mod den sidste klient, hvis en solicitor giver ham et råd, der netop ikke er det bedst tænkelige.

I NRGAs er det fastslået: »Det er i strid med god sakførerskikk å benytte seg av opplysninger som er betrodd en som sakfører for motparten.« [88]

Hvor vanskelig det end kan være overfor en måske gammel klient, og uanset hvilke slutninger denne måtte kunne drage, er den rigtige løsning på dette vanskelige spørgsmål formentlig den, at man må afstå fra at beskæftige sig med sagen eller give råd herom og henvise klienten til en kollega. [89]

Fru A. erhvervede i 1953 en kro. Den advokat, der bistod hende under ejendomshandelen, nægtede at besvare fru A's forespørgsel om, hvem der ejede et i kroen indestående pantebrev på ca. 4.000 kr. Under mødet for kredsbestyrelsen foreviste advokaten det nævnte pantebrev med behørig transport til en navngiven kreditor, idet han anførte, at denne kreditor ikke ønskede sit navn frem. Kredsbestyrelsen fandt ikke »for tiden at kunne pålægge indklagede at oplyse navnet på transporthaveren på pantebrev ca. 4.000«. S. B. 1957 s. 99 (SN).

REFORMER

I de fleste kulturlande har man stillet sig på det standpunkt, at samfundet er bedst tjent med, at advokaternes tavshedspligt gøres så vidtstrakt som absolut muligt. Det første skridt i denne retning i den moderne tid blev taget i Napoleons lovgivning, som senere har været forbilledet for retsudviklingen i andre lande. [90]

Diskussionen har altid stået om, hvor man skal drage grænserne for tavshedspligten, men denne diskussion er i altfor stærk grad indskrænket til tavshedspligten ctr. vidnepligten. Dette synspunkt er forældet, og det er derfor utilstrækkeligt at diskutere advokaternes tavshedspligt indenfor retten. Problemet må ses i et videre perspektiv, ud fra moderne og praktiske synspunkter.

For dansk rets vedkommende har gennemgangen af lovgivningen og retspraksis formentlig bidraget til at tegne et billede af tavshedspligten

87. *Edgerley, J. T. Cordery's Law relating to Solicitors*, London 1935 s. 241.

88. Se om et tilfælde, hvor det endog fandtes tilladeligt, at en sagfører påtog sig en sag mod en tidligere klient, N. S. B. 1941 s. 12–13.

89. Således også *Birger Barre*, T. S. A. 1944 s. 125. Noget mere forbeholden er *Sven Hallström*, smstds. 1945 s. 18, der peger på, at en sådan generel regel *kan* gøre det muligt at unddrage modparten en »frygtet« advokat ved selv skyndsomt at tage en konsultation hos denne. Jfr. T. S. A. 1947 s. 294.

90. *Bomgren* I. c. s. 222.

som en si eller rettere et sold, hvori lovgivningsmagten i forening med domstolene har skabt ikke alene flere, men også større huller. Advokaternes tavshedspligt er beskyttet i et yderst ringe omfang i Danmark, ringere end i vore nabolande.

Ved en fremtidig revision af rpl. bør spørgsmålet om advokaternes tavshedspligt, der er af livsvigtig betydning for befolkningen, og iøvrigt også for advokatstanden, tages op til en grundig overvejelse. Tavshedspligten bør have direkte hjemmel i rpl., således at den del af befolkningen — langt den overvejende del — der ikke fører processer, også kan føle sig beskyttet på dette område. Der ses heller ingen grund til, at den del af befolkningen, som har gjort sig skyldig til samfundets straffereaktioner, skal have et fortrin med hensyn til advokatens tavshedspligt.

Tavshedspligten dækker i det hele taget et retsgode, som næppe respekteres.

Systemlitteraturen har vist tavshedspligten for ringe interesse, og det samme gælder standen. I dansk retshistorie har der kun været en, *Hans Haagen*, som har kæmpet energisk for tavshedspligtens anerkendelse overfor både domstolene og lovgivningen.

Men også i det daglige liv devalueres tavshedspligten. Den, som bryder den tavshedspligt, som påhviler ham, camouflerer som regel dette brud og garderer sig overfor den, som får de fortrolige oplysninger, ved at pålægge ham tavshedspligt. Sagt fortroligt!

Såfremt advokatstanden uindskrænket vil bevare sin stilling som et uundværligt led i retsplejen, bør den selvfølgelig ikke alene selv overholde tavshedspligten, men også kæmpe energisk imod alle indgreb, fra lovgivningsmagtens side, hvor interesseafvejningen går ud over advokaternes ret *til at bevare klientens fortrolige meddelelser som fortrolige*.

Tavshedspligten blev behandlet på de nordiske advokatorganisationers delegeretmøder 1955 i København [91] og 1957 i Helsingfors. [92] Udviklingen indenfor skattelovgivningen — særligt den skærpede kontrol [93] — gav anledning til, at der nedsattes et udvalg — *Finn Arnesen, Axel H. Pedersen, Holger Wiklund, Matti Ylöstalo* — der på et møde i Oslo 25/8 1958 foreslog følgende resolution:

91. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Offentlige indgreb i advokatens tavshedspligt, S. B. 1957 s. 155—57.

92. S. B. 1958 s. 53, N. S. B. 1958 s. 182 og 1959 s. 9.

93. Se Taxeringskontrollen, Ytrande av Sveriges advokatsamfund, T. S. A. 1954 s. 301—11.

»De nordiska advokatororganisationerna har enhälligt beslutat uttala, att det i ett fritt och demokratiskt samhälle är obetingat nödvändigt för medborgarna, att man upprätthåller principen att advokaterna har både plikt och rätt att iakttaga tystnad om de förhållanden, som anförtros dem i deras verksamhet.

Då under senare år i de nordiska länderna vidtagits vissa lagstiftningsåtgärder, som innebär betänkliga avvikelser från nämnda princip, vill advokatororganisationerna härmed till Nordiska Rådet rikta en hemställan att upptaga frågan till behandling och undersöka möjligheterna att vidtaga sådana åtgärder, att medborgarnas intresse av tystnadsplikens upprätthållande icke kränkes.«

Denne blev godkendt af de nordiske advokatororganisationer og fremsendt til Nordisk råd. [94]

Problemerne er i 1960 fulgt op af *International Bar Association*, der vil støtte de advokatsamfund i forskellige lande, hvor de offentlige myndigheder gør indgreb i advokaternes rettigheder ved at nægte anerkendelsen af tavshedspligten. [95]

I Danmark har justitsministeren 9/12 1958 nedsat et udvalg til at undersøge tavshedspligten for jordemødre, læger, advokater og journalister, men udvalgets arbejde er ikke begrænset til disse grupper, idet det er udvalgets opgave at beskæftige sig med spørgsmål vedrørende tavshedspligten i al almindelighed. [96]

94. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Advokatens tavshedspligt og tavshedsret, A. B. 1959 s. 39–40.

95. Jfr. *Bernt Hjejle*, A. B. 1960 s. 173–74.

96. Jfr. *Axel H. Pedersen*, A. B. 1959 s. 40.

ADVOKATEN OG KLIENTEN

INDLEDNING

Der går en stadig strøm af mennesker gennem en advokats kontor, som gæsterne på et moderne hotel. Deres bagage er hverdagens konflikter og krav. På det levende livs, på realiteternes arena, møder advokatgerningen mennesker og problemer. Det er advokatgerningens charme; også dens ansvar.

I rådgivning gennem udformning af aftaler og under procedure skal problemerne belyses, vejes, løses, undertiden på områder, hvor der foreligger en forældet eller mangelfuld lovgivning — endda måske slet ingen — nu og da i konfliktsituationer, hvor ikke synderlig vejledende præmisser i en sparsom domspraksis blot antyder retstilstanden, og ofte i økonomisk vigtige retsforhold, som videnskaben endnu ikke har taget under plov, eller hvor det efterhånden er klart, at det praktiske retsliv forlængst har forladt de forudsætninger, som de gængse teorier bygger på. Retslivet vil altid være i udvikling.

Trådene skal vindes fra hinanden, linierne trækkes op, og problemerne ses i et retlig-økonomisk og menneskeligt perspektiv i en advokats juridiske værksted for at nå målet, sikre klienten hans ret overfor modparten, administrationen og lovgivningen.

Advokatgerningen giver derfor ofte rig anledning til at vinde nøglegarn af et førstehånds erfaringsmateriale og til kritik af retssystemet, hvoraf store dele befinder sig i »hviletilstand«. Advokaterne kan bidrage til at bringe retssystemet i kontakt med det levende livs skiftende retsforhold ved ændring af domspraksis, lovgivning og teori. [1]

Advokatgerningen er mangesidig, men i ethvert forsøg på definition af advokatgerningens opgave går som en rød tråd forpligtelsen til at varetage *klientens interesse*. Ordvalget varierer:

NRGA:

En sakførers opgave er å fremme ret og hindre urett.

På dette grunnlag plikter han innenfor lovens ramme etter beste evne å vareta sine klienters interesser. Det skal skje uten tanke på personlig fordel eller risiko, politisk oppfatning eller andre utenforliggende hensyn.

Finsk lov om advokater af 12/12 1958:

Advokat skall redbart och samvetsgrant utföra honom anförtrödda uppdrag samt i all sin verksamhet iakttaga god advokatsed. Dette

1. *Axel H. Pedersen*, Årsskrift for Aarhus universitet **XXVI** (1954) s. 149—50. Se om advokaternes indsats for at fremme retsudviklingen endvidere *Bernt Hjejle*, S. B. 1941 s. 56 og *J. L. Frost*, S. B. 1955 s. 83.

gentages i FRGA med følgende tilføjelse: och de forskrifter, som faststälts medlemmarna till efterrättelse.

DRGA:

En advokat skal alene og udelukkende handle i klientens interesse og rpl.: Advokaterne er pligtige med flid og troskab at udføre de dem betroede forretninger.

IRGA:

En advokat skal frygtløst forsvare sin klients interesser uden hensyn til ubehagelige følger for ham selv eller andre.

En advokat bør altid sætte sin klients interesser og kravene til gennemførelse af ret og retfærdighed over sine personlige interesser.

KLIENTENS UAFHÆNGIGE STILLING

Når en klient søger advokatens bistand, er det *hans* interesser, små eller store, der står på spil. Advokatens handlen *kan* blive bestemmende for klientens velfærd, og den frihed, som advokaten må kræve i tilrettelæggelsen af sin kurs ved varetagelsen af klientens interesser, må derfor modsvares og underbygges af klientens fulde og ubetingede tillid.

Er tilliden borte hos klienten — med rette eller urette — er forudsætningen for at fortsætte samarbejdet dermed bristet.

Såfremt advokaten — i en civil eller kriminel sag — er antaget af klienten selv, må konsekvensen blive, at klienten nårsomhelst uden varsel, ja endog uden at angive nogen grund derfor, kan bringe forholdet til ophør, såfremt ikke trediemands ret er til hinder derfor.

Advokaten er ikke uafsættelig. Tværtimod er hans levebrød afhængigt af, at hans klienter er tilfreds med ham. [2]

»En mand har lov til at blive ked af sin tidligere sagfører og skylder ikke nogen regnskab for grunden hertil, og denne hans frihed har advokaten ingen ret til at betage ham.« [3]

2. Jfr. *Kristen Johanssen*, N. S. B. 1933 s. 101, jfr. 1940 s. 66.

3. Jfr. *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1944 s. 118 (ad *Vinge* s. 87–88) jfr. s. 119, hvor der tales om »en naturlig ret til efter forgodtbefindende at skifte sagfører«, og S. B. 1947 s. 34–36, 1950 s. 224 ff, *Henry Ussing* Obligationsretten, Almindelig del, 4. udg. ved *Anders Vinding Kruse* (1961) s. 198–200.

I Norge er opfattelsen den samme. I Sverige fastslår Nya Rättegångsbalken 12. kap. 18. §, at »Fullmakt kan av parten när som helst återkallas«. Den ledende retsregel må blive grundsætningen i § 46 i den fællesnordiske kommissionslov, hvorefter et hverv til enhver tid frit kan tilbagekaldes.

Dette må gælde, selvom der er truffet aftale om en vis varighed af hvervet, f. eks. en ejendomsadministration, og selvom advokaten p. gr. a. en særlig salæraftale (»no cure, no pay, if cure, good pay«) er specielt interesseret i at føre sagen til ende. [4] Han har ingen ret til at fortsætte mod klientens ønske. Advokaten er da berettiget til et salær for det allerede udførte arbejde, medmindre der foreligger uforsvarlig eller pligtstridig udførelse. Ofte vil salæret kun kunne fastsættes som et arbejdsvederlag, da det tilsigtede resultat endnu ikke er opnået. Advokaten har således ikke krav på at beregne salæret, som om hvervet var tilendebragt, og det må præciseres, at klienten ikke kan ifalde erstatningspligt for tab af det forventede salær.

Optræder advokaten i en straffesag som *beskikket* forsvarer, lader mandatsreglerne sig ikke direkte anvende.

Grundlaget for hans optræden er beskikkelsen, og rpl. udstyrer ham over for sigtede med et vist mål af selvstændighed, jfr. § 740. [5]

Sigtede har ikke nogen ret til at afskedige den beskikkede, jfr. § 736, men også for forsaret gælder det, at dets alfa og omega er det urokkede tillidsforhold. Finder sigtede, at dette ikke længere er tilstede, vil det, forudsat naturligtvis, at det drejer sig om en moden mands rolige og velovervejede beslutning, normalt ikke være stemmende med god advokatskik at påtvinge ham sin assistance. Advokaten bør resignere og en ny forsvarer søges beskikket. Retten kan nægte at beskikke en ny forsvarer, og her kan hensynet til øgede omkostninger for staten spille en rolle.

Dette er også opfattelsen både i Norge [6] og i Sverige. [7]

4. Jfr. *Axel H. Pedersen*, *Sagførersalærer* (1958) s. 38.

5. Jfr. *Hurwitz*, *Strafferetspleje* s. 168, hvorefter stillingen mest retvisende udtrykkes derhen, at den beskikkede forsvarer er sigtedes bistand, ikke hans rettergangsfuldmægtig.

6. Jfr. *Stang Lund*, s. 106: »... Det ligger i selve tillidsforholdet at det må være frit, og det skal forsvareren bidra til, sålangt loven åbner adgang til det.«

7. *Ragnar Gottfarb*, Sv. J. T. 1950 s. 558: »om min huvudman förklarar, att han önskar en annan försvarare, gör jag aldrig några svårigheter«, og *Albert Hansson*, *God advokatsed contra rättspraxis*, T. S. A. 1960 s. 129–132.

ADVOKATENS UAFHÆNGIGE STILLING

Uafhængighed af klienten

Det er advokatens opgave indenfor den gældende rets grænser at skaffe klienten hans ret. Men det er et ideal at gøre dette ikke blot som et redskab for klienten, men som et organ for retsplejen, der søger at skabe forståelse for det eller de andre mennesker, der er part eller parter i sagen. [8]

Ved standens 300 års jubilæum i 1938 fremhævede domstolenes talsmand [9] standens uafhængighed:

»Skal retsplejen hævde den uafhængighed, som vi alle erkender er en livsbetingelse for den, må ikke blot dommerne stilles uafhængigt, men også sagførernes hele indstilling og standard bør garantere uafhængighed, således at den borger, som ønsker en retsafgørelse, ikke afskæres fra at få sagførerbistand, fordi denne betingelse svigter.«

En advokat skal under alle forhold bevare den fulde uafhængighed ved udøvelsen af sit hverv, han må undgå at påtage sig noget som helst bånd overfor sin klient, for så vidt det indeholder fare for, at den pligtmæssige bevægelsesfrihed derved kan hæmmes.

Uafhængigheden er livsnerven i hans virke. Han må kunne påtale sket uret og fejlgreb, ligegyldig mod hvem kritikken rettes. Det er denne uafhængighed, som giver gerningen dens magt, og gør den så dybt tilfredsstillende for dens udøvere.

Stang Lund [10] fremhæver, at det, som skal bære advokatens gerning er en kamp for ret og en indignation overfor uret, og *C. B. Henriques* siger det samme: i fuld frihed, i uafhængig frihed, at tjene retten og bekæmpe uretten. [11]

Advokaten må være fri og uafhængig af klienten. Et afhængighedsforhold, ligegyldigt under hvilken form, er en hindring for en fri standpunkttagen.

Navnlig for en ung advokat skal der mod til at gå imod en klient, som han betragter som en stor klient — men gør det! Og gør det med styrke! Den position, som bygges op ved håndhævelsen af, hvad der er ret og rigtigt, uden skelen til privatøkonomiske interesser, er for advokaten et uvurderligt aktiv.

8. *C. C. Heilesen*, S. B. 1941 s. 78—79.

9. *Troels G. Jørgensen*, S. B. 1938 s. 100, jfr. I *Justitias tjeneste* (1954) s. 189.

10. *Stang Lund* s. 40—42.

11. S. B. 1942 s. 1 og *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques 1. udg. (1956) s. 303—06 og 2. udg. (1957) s. 197—98.

En advokat skal handle uden tanke på personlig fordel eller risiko.

En advokat skal være uafhængig både i personlig og økonomisk henseende, siger *Ahnfelt-Rønne*. Og han tilføjer, at en advokat skal leve sit arbejdsliv under uafhængighedens våbenmærke. [12]

Men også i en anden relation skal advokaten være uafhængig: nemlig af klientens instrukser eller ordrer. En advokat træder kun i skranken for de synspunkter, han selv kan stå inde for, som stemmer med hans opfattelse af god advokatskik. Hvis klienten ikke vil følge hans råd, frasier han sig sagen.

»Det [13] er trist at se, at en sagfører lader sig kommandere af en klient eller undskylder sig med, at hans standpunkt skyldes en bestemt ordre fra hans klient. Det ligger udenfor en sagførers opgave at optræde som ukritisk nuntius. Det kan klienten bruge et kioskbud til.

Men navnlig virker det beskæmmende, når en procederende sagfører undskylder sin nærværelse eller sit standpunkt i en sag med, at hans klient har ønsket det netop således.

Og ofte føler sagførere sig tvungne til at lade deres optræden, deres »standpunkt« til et forligstilbud el. a. *diktene af klienten*.

Men jeg er enig med den dommer, der nylig sagde til en sådan mindreværds-kompleks kollega: »De skal ikke således lade Dem kommandere af Deres klient.«

Det vil hæve den danske sagfører og specielt den procederende sagfører, om han noget oftere end det hidtil har været tilfældet kunne tage og vedkende sig et standpunkt, ganske bortset fra om det falder i god jord hos klienten (specielt en kværunderende klient) eller ej. Og det er en grundig misforståelse at tro, at det forretningsmæssigt skader den sagfører, der gør det.

Den fornuftige klient vil før eller senere påskønne, at hans sagfører i stedet for at snakke ham efter munden sætter hårdt imod — ja endog gør sin fortsatte optræden i sagen afhængig af, at klienten følger hans råd — når klienten er ved at komme på afveje.

Ganske naturligt! For hvis man ikke skal følge sagførerens råd på de punkter, hvor han har større indsigt, end man selv har, hvad skal man så med ham? Så kan han jo spares.«

Aksel Steenbuch [14] fremhæver advokatens uafhængighed på følgende måde:

»Sagførerens hjælp er ikke alenvarer, der lige så gerne kan afhændes for den ene mands penge som for den andens. En hæderlig sagfører siger mellem år og dag nej til adskilligt. Måske sukker han, hvis han er ung og endnu ikke har banet sig vej, eller han dårligt har råd til at gå uden om en fortjeneste, men jo længere hans finfølelse når ud i fingerspidserne, desto mindre vil han betænke sig på nej. Og han giver ikke blot afslag, hvor enten personen selv eller den

12. S. B. 1949 s. 258—59

13. S. B. 1938 s. 33—34, Klient og kollega (af kollegaen).

14. *Aksel Steenbuch*: »Juristen som forretningsmand«, Tilskueren 1905 s. 809—10.

tilbudte forretning eller dens motiver eller forhistorie har anstrøg af ukorrekthed. I følelsen af, at det ikke er en sagførers opgave at være løbedreng for sit klientel, men derimod at være ansvarlig rådgiver, indskrænker han sig ikke til, selv når sagens moralske side er befunden hævet over al tvivl, at udføre, hvad han udtrykkelig anmodes om, men han undersøger selvstændigt, om den måde, klienten har tænkt sig at gå frem på, vil føre til målet og vil gøre dette sikrest og heldigst; og han overvejer endda yderligere, om overhovedet forretningen vil være fordelagtig for klienten, f. eks. om den ejendom, der påtænkes købt, ikke er for dyr til den pris, klienten vil give, eller om klienten er pengestærk nok til at kunne magte det påtænkte foretagende, eller om långiveren, der ønsker skrevet en panteobligation, får ordentlig sikkerhed for sine penge. Kommer sagføreren da til det resultat, at prisen for ejendommen er for høj, eller at klienten løber en fare ved det påtænkte foretagende, eller at pantesikkerheden er utilstrækkelig, må han råde fra, og vil man ikke følge hans råd, må han bede sig undskyldt for at have med sagen at gøre. Den sagfører, der ikke ville handle således, men med krum ryg ville besørge de ærinder, klienten gav ham at besørge, og hvem sådanne ræsonnementer kunne komme på tungen, som at han jo kun udfører den formelle juridiske ordning af sagen, medens han iøvrigt er uden ansvar, eller at han jo lige så godt kan besørge forretningen, da klienten ellers får den besørget af en anden, den sagfører ville foreveksle sin bestalling med et detailhandlerborgerskab og fejlagtig tro, at han ligesom høkeren samvittighedsfrit kan udlevere alle forlangte varer, når han blot ikke snyder på vægten«.

Og fra et dommersynspunkt [15] er opfattelsen den samme:

»Har advokaten taget en sag, som han er klar over ikke kan gennemføres, eller har han taget en sag, som han vel mener *kan* vindes, men som han anser for en »snavs sag«, så forsynder han sig groft mod sagføreretikken love, hvis han procederer sagen, måske oven i købet med fynd og klem, og det kan ikke undskylde advokaten, at hans klient har »kommanderet« ham til at tage sagen og procedere den. Advokaten bør også over for sin klient bevare sin uafhængighed. Hvor grænsen for tilladeligheden af at procedere en sag går, *kan* være vanskeligt at afgøre, men mon det ikke i tvivlstilfælde kan være gavnligt endnu en gang at tænke på det gamle juristløfte om: »aldrig vidende at vige fra ret og retfærdighed, ikke råde nogen til uforholdne processer og ej heller med råd eller i anden måde befordre uretvis sag eller intention«.

Advokaten bør ikke identificere sig med klienten

Mange er faldet for fristelsen til at påberåbe sig deres personlige overbevisning eller sagt på en anden måde *til at identificere sig med klienten*. [16] Det er ønsket om at gøre den bedst mulige indsats til gavn for klienten i forbindelse med ukendskab til dette for standen vigtige princip, der gør sig gældende. Overholdelsen af dette princip er i lige så høj grad i klientens interesse.

15. J. L. Frost, Procedure, S. B. 1955 s. 87.

16. Jørgen Trolle, s. 12: Den procederende vil let mere eller mindre identificere sig med opgaven og kommer til at dele de synspunkter, det er hans hverv at forfægte.

Dette synspunkt har ikke været gjort til genstand for større litterær behandling. Herhjemme er spørgsmålet blevet rejst i tilknytning til en diskussion om anklagemyndighedens og forsvarerens stilling. [17] »*Amicus curiæ*«, [18] rejste spørgsmålet for så vidt angår proceduren:

»Intet er så fristende som at slå på sin personlige overbevisning, og intet nedværdiger sagførerstanden mere end en procedure, hvor dette er skik.

Nogle sagførere har det held altid uden undtagelse at møde for dyden mod lasten, andre mere akademiske, men mindre lykkelige naturer formår at se lys- og skyggesiderne hos begge parter, men i ingen skranke med tradition vil det blive tålt, hvis den personlige overbevisning bliver påberåbt. I samme øjeblik, sagføreren påberåber sig selv, må han træde ud af sagen eller optræde som vidne eller sagkyndig. I den engelske advokatur anses det også for et utilgiveligt fejlgreb, hvis en sagfører påberåber sig sin egen eller modpartens personlige overbevisning. Sagføreren møder for at udvikle sin mandants standpunkt, hans eget interesserer ikke retten. Sagførerens opgave er at udvikle, hvad der taler for den ene side af en sag, og et er, at ingen anstændig sagfører udvikler, hvad der taler for en smudsig sag, et andet er hans personlige opfattelse af problemet, om hvis rette teoretiske løsning han måske har en mening, der afviger både fra hans egen parts, modpartens og domstolenes.

Når dette princip: at det er urigtigt i en procedure at påberåbe sig sin personlige mening, slås fast, vil samarbejdet mellem sagførerne indbyrdes også blive langt lettere, og sagførernes stilling bliver helt anderledes værdig. Publikum, der ofte har hørt den urigtige tone anvendt, vil også, hvis tonen skifter, lettere kunne forstå, at sagførerne ikke er et med deres mandanter. Det rigtige forhold mellem sagførerne og sagen illustreres bedst ved en gammel historie om en bondemand, der med sin søn overværede en hidsig procedure. Sønnen sagde da til faderen: »Om et øjeblik farer de to i totterne på hinanden,« hvortil den kloge fader bemærkede: »Nej, sagførere er ligesom en saks, to klinger, de rører heller ikke hinanden, men kun klædet, hvori saksen klipper.« Som ganske ung sagfører forhandlede jeg en gang med højesteretssagfører *Asmussen* i en sag, hvor jeg kraftigt hævdede, at min mandant havde ret, og fik da det svar: »Hvem der har ret, må domstolene afgøre, jeg ville med fornøjelse have repræsenteret Deres mandant, hvis han var kommet først til mig.« Der fortælles om en nylig afdød berømt norsk højesteretsadvokat, at han en gang med styrke havde fremstillet en sag efter den ene parts synspunkter, da rettens sekretær gjorde ham opmærksom på, at han mødte for modparten, hvorpå han fortsatte en kort tid på samme måde og derpå sagde: »Sådan kan jeg tænke mig, at min ærede kollega vil sige, men derimod kan her anføres« o. s. v. og vendte bøtten. Kun sagførere kan forstå, at noget sådant kan gøres, men alle sagførere bør også forstå det.

I de fleste sager kunne man lige så godt have repræsenteret sin kollegas mandant. Den stillede opgave har nu, takket være den ensidighedens nådegave, som hører med til en god sagførers egenskaber, gennemtrængt en således, at man ønsker at lægge hele sin person i sagen, men man må aldrig glemme,

17. S. B. 1922, *Henrik Sachs* s. 30–32, *Axel Bang* s. 32–33, *Axel Bang* og *Henrik Sachs* s. 42–45, *H. H. Bruun* s. 41–42 og 52, *Troels G. Jørgensen*, *Juristen* 1940 s. 39.

18. S. B. 1922 s. 57–58, cfr. dog om *Marshall Hall*, *Thorsteinsson II* s. 93 ff; se ligeledes om *F. Asmussen*, *Axel Bang* i *U. f. R.* 1910 B. s. 145–46.

at man er sagfører, og at den opgave, som nu en gang er stillet en, er begrænset.«[19].

Synspunktet er imidlertid lige vigtigt på alle andre områder. Dette har *Tom Forssner* behandlet i en afhandling om »Advokatens verksamhet utom rätta«.[20]

»Låt mig då först med styrka framhålla, att advokaten icke i någon gren av sin yrkesverksamhet är eller får känna sig som någons tjänare — icke domstolens och icke klientens. Han får icke lyda order varken från det ena eller andra hållet, varken uppenbart eller i hemlighet. Det senare är kanske numera det viktigaste att framhålla. Visserligen finns det ännu och kommer väl alltid att finnas morska och själtvillräckliga personer, som vända sig till en advokat blott för att få sina besked utförda, men en vida vanligare och även farligare klienttyp är den, som fordrar, att advokaten skall uppträda i eget namn och därvid som sin personliga uppfattning förfäktat klientens åsikter eller rättare hans för tillfället anlagda lämplighetssynpunkter.

Mot bägge dessa typer gäller det att vara på sin vakt. Advokaten *får icke låta identifiera sig med klienten*. Denna förbisedda synpunkt kan icke nog kraftigt understrykas. Även när det gäller beröm, men framför allt när det gäller klander, är nämligen både allmänheten och vad som är mera förvånande ofta domarekåren ytterst benägen att betrakta advokaten och hans klient som siamesiska tvillingar. Tyvärr är det i viss mån ursäktligt, ty advokaterna själva äro icke alltid fullt på det klara med sin ställning. Pretenderar man att på ett fullvärdigt sätt utöva advokatens yrke, måste man emellertid ha gjort klart för sig och i varje situation fasthålla, att man utövar ett självständigt yrke med egna viktiga och ofta höga uppgifter. Glömmer man det, nedsätter man sin egen och sitt yrkes värdighet och — det vill jag särskilt betona — försvagar sin förmåga att främja klientens verkliga intresse.«

Senest har *Victor Hansen* fastslået, at det ikke er rigtigt at påberåbe sig egen personlig erfaring eller sagkundskab.[21]

Afslag på anmodninger fra klienten [22]

Advokaterne er ikke ansatte eller fastlønnede af klienterne. Derfor står en advokat i princippet fri og ubundet i sin afgørelse af, hvorvidt han ønsker at påtage sig en sag eller udføre et hverv, medmindre han er antaget til udførelse af beneficerede sager. Dette er fastslået i rpl. § 132: »Ingen advokat er, bortset fra de tilfælde, hvor han hertil kan beordres, pligtig at påtage sig udførelsen af en retssag.« [23] og i

19. Jfr. *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques, 2. udg. (1957) s. 194, hvor det oplyses, at »*amicus curiæ*« var *Karsten Meyer*.

20. Nordiska Juriststämman, Stockholm 1926 s. 159—60.

21. *Victor Hansen* s. 101.

22. Jfr. *Bruno A. Salmiala*, *Defensor legis* 1955 s. 358—80.

23. *Hurwitz-Gomard* s. 59.

IRGA: En advokat skal altid frit kunne nægte at påtage sig en sag, medmindre han beskikkes dertil af den kompetente myndighed.

Heri ligger en afgørende forskel fra ordningen i England, hvor en barrister er stillet »som en droskechauffør på holdepladsen, forpligtet til at køre for den første, der råber ham an«. [24]

Afslag på anmodninger om at påtage sig en sag eller udføre et hverv kan skyldes 1) god advokatskik 2) hensynet til klienten 3) personlige årsager 4) eventuel vidnepligt og 5) kollegiale hensyn. Grænsen mellem disse sondringer er ikke altid skarp.

God advokatskik

Hvis det allerede ved en første gennemgang af sagen må stå klart, at klienten har uret, eller at sagen indeholder umoralske momenter, bør den afvises. [25] Enhver samvittighedsfuld advokat må have selvstændighed og mod nok til at afvise en sådan sag og til at nægte at varetage klientens interesse, hvis hans krav er ubeføjede. [26] Der kan dog fremkomme en forskel, når det drejer sig om at repræsentere en sagsøgt, og navnlig hvis den pågældende hører til det faste klientel.

Hensynet til klienten

Inden en sag påbegyndes, må risikoen bedømmes, og størrelsen af udgifterne tages i betragtning. Også andre grunde kan få betydning for klienten. Hensynet til klienten må veje meget tungt ved afgørelsen.

Personlige årsager

Som følge af sin frie stilling er advokaten berettiget til at afslå anmodninger udelukkende af personlige årsager, manglende tid, forestående ferie, helbredshensyn o. lign. I så fald er det formentlig rigtigst at henvise til en kollega, som må antages villig til at påtage sig sagen.

Advokaten er også berettiget til at tage hensyn til sin prestige, bl. a. også hvis han ikke mener, at han kan have tilstrækkelig tillid til den, som fremsætter anmodningen.

Derimod er det næppe stemmende med det almindelige advokatideal

24. *Th. Thorsteinsson*, Fra fremmede retssale I s. 21—22.

25. *Tjerneld* s. 44.

26. *Hemming-Sjöberg*, Sveriges Advokatsamfunds förhandlingar, 1922 s. 31.

at afvise en sag på grund af den ringe økonomiske betydning, hvis det er givet, at den pågældende virkelig har krav på retsbeskyttelse. Ikke mindst i de tilfælde, [27] hvor en klient har vanskeligheder ved at få anden kompetent juridisk assistance, er det sværere at afvise ham på grund af rent personlige grunde.

Misbilliget at en advokat lagde pres på en klient, der gjorde et erstatningskrav gældende, ved at betyde klienten, at såfremt denne ikke ville acceptere et af skadevolderen fremsat forligsforslag, ville advokaten træde tilbage, idet han ikke ønskede at repræsentere skadelidende under en retssag. Der knyttede sig imidlertid den særlige omstændighed til sagen, at advokaten var af den opfattelse, at erstatningskravet måtte rejses ved retten inden udløbet af en vis frist, som på forligets tidspunkt var ved at udløbe. T. S. A. 1954 s. 24—26.

Eventuel vidnepligt

Hvis advokaten på forhånd bør indse, at visse relevante fakta af betydning for en retssags udfald kan belyses ved hans vidneforklaring, må han ofte henvise klienten til at lade en anden føre sagen. Dette gælder ikke blot, hvis han må forudse, at sådanne relevante fakta eventuelt vil blive bestridt.

Hvis modparten [28] ønsker ham ført som vidne, bør han anmode modparten om en specificeret angivelse af de punkter, om hvilke han skal afgive vidneforklaring, og oplysning om i hvilken henseende disse punkter anses relevante for retssagen. Herefter bør han afgøre, hvorvidt disse spørgsmål er af den art, at hans vidnesbyrd ikke kan kræves af hensyn til trediemand.

Kollegiale hensyn

I de tilfælde, hvor en klients faste advokat f. eks. på grund af en sygdom, bortrejse e. l. har henvist en klient til en kollega, strider det mod god advokatskik, at denne kollega påtager sig en ny sag for vedkommende klient, medmindre klientens faste advokat stadig er forhindret. [29] Tilsvarende kollegialitet bør udvises, hvis henvisningen er sket på grund af advokatens særlige sagkundskab på et specielt område, eller fordi klientens advokat ikke kan møde eller mener at kunne påtage sig at møde.

27. *Vinge* s. 34.

28. *Curt Ekdahl*, T. S. A. 1936 s. 116.

29. Jfr. *Vinge* s. 31.

*Udtræden af en påbegyndt sag eller et påtaget
hverv eller forretning [30]*

Hvis en advokat har påtaget sig en sag, er der mellem ham og klienten opstået et retsforhold, der medfører, at klienten har en retlig beskyttet interesse i, at advokaten udfører sagen, medens advokaten får krav på, at klienten vederlægger ham for det arbejde, han udfører. [31] Men med hensyn til ophøret af dette retsforhold er klienten bedre stillet end advokaten — og bør også være det. Klienten kan når som helst og uden noget som helst varsel og endog uden at angive nogen grund skifte advokat. Derimod kan advokaten kun under visse betingelser træde ud af en sag, som han har påbegyndt. Klienten har stærkere krav på beskyttelse end advokaten. Det kan for en klient medføre både yderligere udgifter og ubehag, hvis han i et kritisk øjeblik bliver henvist til en anden advokat, som intet kender til sagen og dens særlige forhold og forudsætninger. Derimod lider en advokat mindre skade ved, at en klient uden gyldig grund skifter advokat. Og klienten har en ubetinget ret til at skifte advokat, uanset hvad grunden hertil end er, [32] ovfr. s. 113.

Spørgsmålet har for klienten en anden og meget vigtig side. Hvis en advokat træder ud af en sag, kan dette hos myndigheder, domstolene og modparten rejse mistanke om, hvorvidt denne udtræden skyldes grunde, som ville skade klientens sag, hvis de blev bekendt med dem.

De indskrænkninger, som bør gøres i en advokats adgang til at udtræde af en sag, er først og fremmest begrundet i klientens interesser, men hensynet til myndigheder, domstole og modpart bør også spille ind. Det er udenfor diskussion, at et advokatskifte medfører en forsinkelse af sagen, men hensynet til modparten kan i hvert fald ikke veje så stærkt, at dette kan medføre nogen begrænsning.

En advokat kan derfor ikke uden videre frasige sig en sag eller et hverv, men han må her som på alle andre områder tage hensyn til, hvad der er stemmende med god advokatskik. Dette er kommet til udtryk i IRGA: *En advokat bør kun, hvor vægtige grunde taler derfor, frasige sig udførelsen af en sag, som han behandler, og da så vidt muligt på en sådan måde, at klientens interesser ikke skades derved.*

30. Jfr. *Curt Ekdahl* »om advokats rätt att frånträda ett uppdrag«, T. S. A. 1936 s. 100—120, på hvilket det følgende i hovedsagen bygger.

31. Jfr. *Axel H. Pedersen*, *Sagførersalærer* (1958) s. 17—18 om salærkravets stiftelse.

32. Jfr. N. S. B. 1940 s. 60 og *Axel H. Pedersen*, *Afbestilling*, *Juristen* 1952 s. 257—76.

Efter NRGAs betragtes det som hovedreglen, at en advokat skal fuldføre en sag, hvis klienten ønsker det. Herfra gøres der dog en række vigtige undtagelser.

Efter DRGA må *man ikke frasige sig en overtaget sags udførelse, uden at levne klienten tilstrækkelig tid til antagelse af en anden advokat*. [33]

Under hvilke omstændigheder er en advokat da forpligtet, og under hvilke er han berettiget til at frasige sig en sag?

Curt Ekdahl [34] sonderer mellem retssager eller sager, som udføres overfor en offentlig myndighed, og andre hverv. Ved retssager sonderer han mellem de forskellige trin af retssagens forløb:

- a) fra modtagelsen og til sagens tingfæstning.
- b) tiden mellem tingfæstningen og første tægtedag.
- c) under retsbehandlingen iøvrigt
- d) andre instanser.

Ved a) sker der normalt ingen skade for klienten, medmindre visse tidsfrister overskrides.

Ved b) må kravet skærpes. Der er allerede her pådraget visse økonomiske forpligtelser ved at indlevere stævningen til retten.

Ved c) må der stilles større krav. Advokaten har overfor domstolen tilkendegivet, at han har påtaget sig sagen. Hvis han udtræder af sagen, har han derimod tilkendegivet, at han ved nærmere undersøgelse eller efter nye oplysninger ikke mener at kunne føre sagen igennem. Det er navnlig i dette interval, der må stilles ret strenge krav til udtræden, og i særlig grad, når sagen er færdig oplyst, og tidspunktet for domsforhandlingen nærmer sig.

Ved afgørelsen af, om en sag bør påankes, og til iværksættelse af anke, bør den advokat, som har haft sagen, yde sin medvirken, når han ikke finder anken ganske temerær. Men han må stå ganske frit med hensyn til, hvorvidt han vil påtage sig ankesagens førelse. Om den advokat, som har påtaget sig en ankesag, gælder det ovenfor under a-b-c anførte.

Måske vil en advokat anbefale, at sagen videreføres af en anden, som er specialist på det pågældende område.

Det kan på en række områder være stemmende med god advokatskik at udtræde af en sag.

33. Om udtrædelse med 14 dages varsel, se *Lohsig-Braun* s. 194 ff.

34. T. S. A. 1936 s. 103.

Fejlagtige eller ufuldstændige oplysninger

Dette forudsætter, at klienten bevidst har afgivet fejlagtige eller ufuldstændige oplysninger, eller skjult eller søgt at skjule eller tilintegøre bevismidler.

Klienten følger ikke advokatens råd

Dette skisma kan bl. a. forekomme, hvis klienten insisterer på, at advokaten skal rette sig efter hans ønsker ved udarbejdelse af breve, andragender, proces-skrifter o. lign. Selvfølgelig bør klientens legitime ønsker såvelsom hans førstehåndskundskab om faktiske forhold altid tages i betragtning. [35] Men hvis klienten mod advokatens råd på basis af hans juridiske indstilling til sagen desuagtet forlanger sine påstande og synspunkter gennemført, er advokaten berettiget til at udtræde.

Det bør ingensinde glemmes, at det ofte er klientens livsvigtige interesser, som står på spil. Ved takt og tålmod og fornyede overvejelser og undersøgelser nås langt, men hvis en tilfredsstillende løsning ikke opnås, og hvis advokaten blot skimter grænsen af det forsvarlige eller tilladelige, bør han udtræde.

Det samme gælder under forhandlinger på klientens vegne.

Kollision mellem klienternes interesser

Se s. 34 og *Curt Ekdahl* T. S. A. 1936 s. 106—08.

Klienten betaler efter anmodning ikke forskud eller stiller sikkerhed for salær og omkostninger

En advokat er ikke pligtig at påtage sig en sag, hvis han nærer tvivl om eller ikke har sikkerhed for at få et passende vederlag for sit arbejde. [36] Efter IRGA kan en advokat kræve udbetalt et depositum til dækning af sine udgifter, men dette bør svare til hans anslåede salær og formentlige udgifter, herunder nødvendig assistance.

Kravet om forskud [37] kan dog ikke altid godkendes som gyldig grund til at udtræde af en sag. Det hører til god advokatskik at gøre klienten opmærksom på, hvilket beløb der forlanges i forskud, allerede

35. *Vinge* s. 37.

36. Jfr. *Curt Ekdahl* l. c. s. 109—110.

37. Om forskud på salær og udlæg se *Axel H. Pedersen*, *Sagførersalærer* (1958) s. 18—19, *Julius Møller*, *Advokathonorarer og international privatret*, *Juristen* 1961 s. 512—14 og *Hambro*, *Juristiktionsvalg og lovvalg* (Oslo 1957) s. 183.

på det tidspunkt, hvor man påtager sig sagen. [38] Ud fra sin erfaring er advokaten vant til at bedømme størrelsen af det ønskede forskud og hvis advokaten ikke har gjort opmærksom herpå, eller hvis han har aftalt et bestemt forskud, kan han ikke senere forlange forskud for det allerede udførte arbejde. I hvert fald kan et sådant krav ikke stilles som betingelse for fortsat at udføre sagen. Der kan selvfølgelig under sagens gang forekomme tilfælde, hvor sagen har taget en sådan vending eller en sådan udvikling, som ikke med nogen rimelighed kunne forudses. Her må finde en nøje afvejelse sted af advokat- og klientinteresser. En advokat bør kun udtræde, hvis der er tale om et forskud, som er betinget, når han påtager sig sagen, og som ikke er indbetalt. [39]

Imidlertid kan klientens økonomiske situation ændre sig under sagens gang, han kan gå konkurs, træde i likvidation eller dø. Advokaten er da berettiget til at stille krav om forskud eller sikkerhed for tidligere udført eller fremtidig arbejde.

IRGA fastsætter: Hvis en advokat vil frasige sig en sag eller vil nægte at påtage sig den, fordi klienten ikke betaler forlangt depositum eller regninger for allerede udført arbejde, bør dette aldrig ske på et tidspunkt, da klienten måtte være ude af stand til at finde en anden advokat i så god tid, at uopretteligt tab undgås.

Der indtræffer sådanne omstændigheder, at det billigt ikke kan forlanges, at advokaten skal fortsætte.

Som et eksempel kan anføres det i litteraturen stærkt omdiskuterede, men i praksis vistnok kun sjældent forekommende tilfælde, hvor en tiltalt har erklæret sig skyldig overfor sin forsvarer, medens han i retten stadig nægter sin skyld, [40] jfr. s. 101. Som et andet eksempel kan nævnes, at der i en borgerlig sag under sagens forberedelse fremkommer sådanne oplysninger, at advokaten anser sagen for uigennemførlig.

En advokat må ikke frasige sig en overtaget sags udførelse uden at levne klienten tilstrækkelig tid til antagelse af en anden advokat, DRGA.

Dette gælder i alle tilfælde, altså uanset årsagen til advokatens fra-

38. Undlod at stemple en auktionstransport, fordi klienten (transporthaveren) trods gentagne opfordringer ikke indbetalte stempelgebyret. Advokaten havde pligt til inden stemplingsfristens udløb enten at indsende transporten til stempelberigtigelse eller at sende den til transportgiverens advokat, der havde været medvirkende ved aftalens indgåelse, S. B. 1955 s. 45 (SN).

39. Jfr. Defensor legis 1955 s. 180—81 og T. S. A. 1955 s. 33.

40. Jfr. Hurwitz, Strafferetspleje, s. 165, Helge Hoff, Juristen 1938 s. 165—66, og Kjærgaard, Juristen 1951 s. 93.

træden. I intet tilfælde bør en advokat udtræde af en sag eller opgive et hverv, hvor dette kan føre til retstab for klienten, fordi denne ikke får tid til at skaffe sig anden retshjælp, NRGÅ.

En advokat [41] har en videregående adgang til at frasige sig en sag eller et hverv, hvis dette ikke har nogen direkte relation til offentlige myndigheder eller domstolene, hvor begrænsningen må antages at være større af hensyn til, hvorledes frasigelsen vil virke på den offentlige myndighed eller domstolens syn på sagen. Det indebærer mindre risiko, hvis det er modparten, som gør sig sine egne tanker om advokatens fratræden, tvivl om sagens gennemførlighed, eller om klientens evne til at betale sin advokat. Men den fratrædende advokat må ofte også tilkendegive sin fratræden overfor modparten.

En sagfører, der optræder for køberen i en ejendomshandel, og som uden forbehold overfor sælgeren m. h. t. omkostninger har påtaget sig dokumenternes udfærdigelse og ekspedition, må enten fuldføre dette hverv uden hensyn til, om hans egen klient har betalt hans udlæg, eller dersom han ikke vil fuldføre hvervet, tilkendegive dette for sælgeren så betids, at denne er i stand til at varetage sine egne interesser, S. B. 1924 s. 28, jfr. 1950 s. 237.

Overfor klienten må frasigelsen tilkendegives så klart, at den ikke kan misforstås, og således at den er definitiv. Hvis det skyldes manglende indbetalt forskud eller depositum, må dette først bringes i erindring, og først når klienten alligevel ikke reagerer, bør advokaten meddele skriftligt, at han fratræder.

En klient må utvivlsomt have et berettiget krav på at få besked om — eventuelt en skriftlig udtalelse om — hvad årsagen er til frasigelsen. Klienten kan have interesse heri for at forebygge misforståelser hos modparten eller andre, hvis frasigelsen ikke skyldes klientens eget forhold.

På den anden side har advokaten næppe ret til mod klientens ønske og interesser eller uden hans samtykke at offentliggøre årsagen til sin fratræden, jfr. T. S. A. 1960 s. 37 (advokaten burde ikke have udtalt sig). Også her må klientens interesser gå forud.

TROSKABSPLIGT IMOD KLIENTEN

Troskabspligt

En advokat skal alene og udelukkende handle i klientens interesse, DRGA.

41. Se *Curt Ekdahl* l. c. s. 116—20.

Advokaterne er pligtige med flid og troskab at udføre de dem betroede forretninger, rpl. § 133. NRGGA har udtrykt pligten til troskab således, at en advokat er pligtig til indenfor lovens rammer efter bedste evne at varetage sine klienters interesser, og IRGA fastsætter, at han skal yde sin bistand omhyggeligt og samvittighedsfuldt.

Troskabspligten er undertiden også blevet betegnet som *loyalitet*pligt.

Den omstændighed, at en advokat ikke længere repræsenterer en klient, er ikke ensbetydende med, at alle advokatens forpligtelser overfor klienten er ophørt. Selv om advokaten ikke længere er forpligtet til at være positiv virksom for at fremme klientens interesser, påhviler der ham alligevel visse forpligtelser. Dette er således tilfældet med hensyn til tavshedspligten, ligesom det er tilfældet med hensyn til advokatens pligt til at optræde *loyalt*, samt til ikke direkte at skade klientens sag.

Hvis en advokat efter hvervets ophør synder imod forpligtelser som de nævnte, tilsidesætter han derved sine pligter som advokat.

Ikke billiget, at en sagfører, der på begge ægtefællers vegne indgav ansøgning om skilsmisse, ikke udtrykkelig havde gjort hustruen opmærksom på, at han alene betragtede sig som mandens sagfører, S. B. 1928 s. 79.

Ved oprettelse af en kontrakt, hvor en sagfører repræsenterer begge parter, bør han selvsagt overfor det ministerium, som skal godkende kontrakten, loyalt medvirke til godkendelsen, S. B. 1943 s. 93, jfr. 1924 s. 28—29, hvor der var spørgsmål, om en sag var behørig fremmet.

Sagføreren idømt bøde på 400 kr. af SN, fordi han ikke havde sørget for også at varetage sælgerens interesser, særligt ved tilstrækkelig sammenknytning af et foranstående pantebrev med pligt til opførelse af et hus til nogenlunde tilsvarende værdi, men tværtimod medvirket til at en betydelig del af pantebrevets provenu var blevet anvendt til udgifter, som køberen selv skulle afholde, og som ikke medførte nogen værdiforøgelse af ejendommen, S. B. 1941 B s. 237—38. Han blev tillige erstatningspligtig overfor grundsælgeren, U. f. R. 1939 s. 1063.[42]

Tavshedspligt

Se s. 82.

Oplysninger om sagen

Det er ikke stemmende med god advokatskik at undlade på forespørgsel at give sin klient eller en i sagen lovlig interesseret advokat meddelelse om forløbet af klientens sag eller forretning, DRGA. Og advokaten skal altid give sin klient sin oprigtige mening om enhver sag, IRGA.

Misbilliget, at de gang på gang stedfundne henvendelser var forblevet ubesvaret. Det var en sagførers pligt på henvendelse fra skifteretten at give denne op-

42. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Byggeriets retlige og økonomiske organisation 4 udg. (1960) s. 106—07.

lysninger om midler tilhørende en tidligere klients dødsbo. [43] Og advokaten skal naturligvis give rigtige oplysninger, T. S. A. 1952, s. 29—30 og 1954 s. 39—40.

Advokaten har også i et vist omfang en positiv pligt til uopfordret at underrette klienten om vigtige retsskridt i sagen og om sagens forløb i det hele, jfr. N. S. B. 1949 s. 122.

En sagfører idømt bøde 1.000 kr. for at have hævet en højesteretssag uden at spørge klienten, der ligeledes besværede sig over, at hverken hun eller hendes tillidsmand havde fået underretning om forliget før ca. 3 måneder efter, at det var indgået, S. B. 1948 s. 52—54.

En sagfører kunne have været mere aktiv med at tilvejebringe oplysninger under en retssag, og at han burde have drøftet dette spørgsmål med klienten, der også burde have haft underretning om tidspunktet for domsforhandlingen, S. B. 1950 s. 102.

Hvis en ejendom stilles til tvangsauktion på grundlag af klientens fordring, bør klienten underrettes herom, T. S. A. 1937 s. 42.

Idømt en skønsmæssig erstatning, fordi sagføreren overfor klienten ikke havde gjort tilstrækkelig rede for en del fordringer, som han havde til incasso i over et år, hvorefter det viste sig, at alt, hvad der var indkommet, var medgået til omkostninger, U. f. R. 1926 s. 47 (HRD).

Der må som regel heller ikke afholdes usædvanlige eller i forhold til sagens værdi urimelige udgifter, eller i det hele træffes særligt bekostelige foranstaltninger, f. eks. syn og skøn, indhentelse af responsa m. v., uden at klientens samtykke indhentes.

Hvis der under de indledende skridt i en incassosag modtages sådanne oplysninger om debitor, at kreditor burde have været spurgt, om yderligere udgifter ønskes anvendt, har advokaten ikke krav på at få senere omkostninger godtgjort af kreditor, S. B. 1931 s. 92 (kritikløst påført sagen udgifter), 1931 s. 93 (hensigtsløst at foretage yderligere skridt), jfr. 1931 s. 2, T. S. A. 1952 s. 23—24 og 25.

Klienten skal have sandfærdige oplysninger, T. S. A. 1960 s. 37—39, jfr. 1955 s. 33 og 36 misbilliget, at der var givet vildledende oplysninger.

Løfte om personligt møde

Det er indenfor advokatvirksomheder almindeligt, at advokaten giver møde ved en assosié, kompagnon eller medarbejder. Ved betydningsfulde retssager er advokaten dog ofte valgt, fordi klienten anser netop ham som særlig velegnet. [44]

Hvis en advokat udtrykkeligt har lovet personlig at udføre en retssag, er han pligtig selv at give møde i retten, medmindre der foreligger tvingende forfald.

En sagfører, som trods udtrykkelig løfte om personlig at møde og udføre i hvert fald domsforhandlingen havde overladt sagen til en medarbejder, og for hvem der ikke forelå tvingende forfald, anset med en irettesættelse og blev frakendt salær for domsforhandlingen, S. B. 1944 s. 68.

43. S. B. 1928 s. 68, N. S. B. 1950 s. 53. Jfr. også T. S. A. 1951 s. 8 og N. S. B. 1952 s. 117—18.

44. A. Hemming-Sjöberg, Sveriges Advokatsamfunds förhandlingar 1924 s. 26—44, Alexanderson, s. 44 ff.

Misbrug af klientens tvangssituation

Det vil være stridende mod god advokatskik, såfremt en advokat udnytter en tvangssituation til at betinge sin klient utilbørlige fordele eller til at betinge sig selv et særligt stort honorar eller til i det hele at få honorar. [45]

Dette følger iøvrigt af aftl. § 31, jfr. S. B. 1944 s. 144—45, hvor en uigenkaldelig fuldmagt og overenskomst blev erklæret for ugyldig, se også S. B. 1949 s. 122 ang. underskrift af et forlig, hvorved en 88-årig mand forpligtede sig til at betale et i forhold til hans økonomiske forhold betydeligt erstatningsbeløb.

Advokaten kan således ikke før foretagelse af vigtige skridt, som ikke kan opsættes, stille klienten det ultimatum, at han må betale salæret, idet advokaten ellers nedlægger sit hverv eller træder ud af sagen.

Iøvrigt vil betingelsen af et bestemt salær straks ved sagens overtagelse efter omstændighederne kunne være stridende mod god advokatskik.

Klienten skyldte sagføreren forskellige beløb, ialt 23.000 kr., hvorfor der var udstedt veksler, ligesom der var givet håndpant i to obligationer, som blev bortsolgt på auktion. Sagføreren fik tildelt en irettesættelse, fordi han forinden realisationen af håndpantet havde undladt på tilstrækkelig tydelig måde at tilkendegive klienten, at han ikke længere som sagfører ville varetage klientens interesser, stadfæstet ved V. L. D., S. B. 1928 s. 53—55.

Det er en sagførers uafviselige pligt at udvise den største varsomhed m. h. t. de krav, han stiller sin autoritet til rådighed for, (S. B. 1944 s. 109, spørgsmål om hvorvidt en sagfører havde misbrugt sin autoritet).

ADVOKATENS HABILITET

En advokat må ikke undlade at give sin klient oplysning om forhold, der kan give rimelig grund til tvivl om hans evne til uhildet at varetage klientens interesse, eller give urigtige oplysninger i så henseende. DRGA.

En advokat bør ikke engagere sig økonomisk i interesser, der vedrører en sag, han behandler. Ej heller bør han direkte eller indirekte erhverve ejendom, der er genstand for rettergang ved en ret, i hvilken han praktiserer. IRGA.

En advokat må ikke påtage sig en opgave, når det på forhånd må befrygtes, at han ikke kan løse denne opgave uden at lade sig bevæge af uvedkommende hensyn, d. v. s. alle andre hensyn end hensynet til

45. *Vinge* s. 54—55.

klienten. Denne regel har iøvrigt et tydeligt slægtskab med den i forvaltningsretten anerkendte grundsætning, at indehavere af offentlige hverv ikke må befatte sig med en sag, når de står under en så stærk indflydelse af uvedkommende interesser, at disse interesser må befrygtes at kunne øve en væsentlig indflydelse på den pågældendes stillingtagen i sagen. [46] Som eksempler af interesse for såvel forvaltningsretten som advokatgerningen kan nævnes, at en landsretsdom har antaget, at en advokat ikke burde udmeldes til at fastsætte en erstatning, der skulle udredes af den kommune, hvori han var skatteyder, [47] ligesom det er antaget, at en advokat, der var byrådsmedlem, ikke kunne deltage i behandlingen af en sag om ligelig fordeling af byrådets advokatforretninger mellem byens advokater. [48]

Denne oplysningspligt omfatter slægtskab, økonomiske interesser eller afhængighed af modparten og iøvrigt alle andre forhold, som kan give rimelig grund til tvivl.

En advokat havde efter at have modtaget en incassosag uden forbehold anerkendt modtagelsen, undladt at fremme sagen på normal måde, fordi han stod i venskabsforhold til debitor. Dette fandtes i strid med god advokatskik. A. B. 1959 s. 302 (KK).

En advokat kan ikke samtidig være beskikket forsvarer for en person og bestyrer i dennes konkursbo, T. S. A. 1958 s. 151.

Dobbeltstilling

Det er stridende mod god advokatskik at indtage en *dobbeltstilling*, [49] f. eks. ved at repræsentere en køber af en ejendom og samtidig være medlem af bestyrelsen i et aktieselskab, der også er liebhaver til ejendommen. En sådan dobbeltstilling bør en advokat ikke bringe sig i, og hvis det sker, skal han bringe sig ud af den snarest, S. B. 1943 B. s. 16, jfr. 1949 s. 124—27.

Uheldigt overfor en skyldner at repræsentere to forskellige fordringshavere, og sammenkæde sagernes behandling, idet dette let kan give anledning til mistanke om, at sagføreren forsåvidt angår den ene fordringshaver misbruger sin stilling overfor skyldneren i forholdet vedrørende den anden fordring, S. B. 1923 s. 31—33.

Stridende mod god sagførerskik at repræsentere en arving i et privatskiftet

46. Poul Andersen, Dansk Forvaltningsret (1956) s. 419 ff.

47. U. f. R. 1932 s. 150.

48. Erik Harder, Nordisk administrativt Tidsskrift 1955 s. 369.

49. C. Th. Ussing, Nationalbanken 1914—24 s. 220—24 giver en skarp kritik af en advokats dobbeltstilling.

bo og samtidig repræsentere en kreditor, der ellers ikke havde adgang til at deltage i skiftesamlingerne og derved blive bekendt med boets stilling. Uden betydning, at arvingen var af den opfattelse, at kreditors krav var berettiget, S. B. 1948 s. 181.

T. S. A. 1952 s. 21—22 (skilsmisse) s. 22 (leje) s. 22—23 (salg af grund) 1958 s. 149—50 (færdselsulykke) 1958 s. 150—51 (bosøndring, derefter rettens ombudsmand under mandens konkurs, hvorunder spørgsmål om afkræftelse overfor hustruen). Defensor legis 1952 s. 341—43 (skilsmisse) 1955 s. 178—80 (retssag).

Selvindtræde

En advokat bør i almindelighed ikke engagere sig personligt i klientens sted. [50] Mange har måttet bøde for deres ubetænksomhed i så henseende. [51]

Køb af en ejendom, hvor advokaten burde have underrettet klagerne om det passerede og have givet dem lejlighed til at købe ejendommen på de samme vilkår, på hvilke han selv i mellemtiden havde erhvervet den. S. B. 1943 s. 102—04, jfr. A. B. 1959 s. 300—01.

Hvis en advokat påtager sig at forfølge en sag i eget navn, må han i hvert fald drage omsorg for, at han ikke derved til skade for debitor opnår andre fordele end dem, han ville have opnået ved at udføre sagen for klienten, S. B. 1944 B. s. 3.

En advokat kan ikke i eget navn byde på en ejendom, som er stillet til auktion på klientens vegne. Advokaten kan ikke afregne fordringen til klienten og til egen fordel incassere det overskud, som fremkommer ved senere realisation af ejendommen, T. S. A. 1937 s. 25 og 1952 s. 27—28.

Egen interesse

Det er en selvfølge, at en klient forventer, at en advokat varetager hans interesser uden hensyn til advokatens eventuelle egne interesser, direkte eller indirekte. IRGA fastslår, at en advokat ikke bør engagere sig økonomisk i interesser, der vedrører en sag, han behandler. Ej heller bør han direkte eller indirekte erhverve ejendom, der er genstand for rettergang ved en ret, i hvilken han praktiserer. Reglen om erhvervelse af fast ejendom i advokatens jurisdiktion vil ikke finde anerkendelse her i landet.

50. *Vinge* s. 29.

51. *Tjerneld* s. 41.

Af praksis kan nævnes:

Bøde for at have anbragt en kvindelig klients penge i møbelkontrakter, hvor sagføreren var personlig interesseret i anbringelsen, S. B. 1932 s. 21.

Überrettiget som likvidator at opkøbe garantibeviser for 50 pct. og gøre dem gældende i likvidationsboet for hele beløbet. Fordelen tilkom boet, J. T. 1931 s. 367.

Überrettiget at afskrive indbetalinger fra en debitor ifølge en overgivet incassation på eget tilgodehavende, J. T. 1933 s. 77.

En sagfører, som administrerede og udstykkede en ejendom i h. t. en generalfuldmagt fra en klient, uigenkaldelig sålænge kreditorerne ikke var fyldestgjort, købte to store fordringer på klienten til en af sine venner med et betydeligt afslag, og for at få fuldmagten hævet, måtte klienten dække disse fordringer fuldt ud. Da det havde påhvilet ham at varetage klientens interesser ved afviklingen af disse gældsforpligtelser, og han hverken havde søgt udvej for at erhverve dem for klienten eller sikre denne et afslag eller gjort klienten bekendt med, at de kunne købes, dømtes han til at erstatte klientens tab 20.000 kr. Derimod intet krav mod sagføreren i anledning af hans overtagelse af nogle pantebreve til kurs 95, U. f. R. 1929 s. 478 (HRD), jfr. U. f. R. 1928 s. 937; køb af to håndpantssatte obligationer og senere overtagelse af ejendommen på tvangsauktion; sagføreren tildelt irettesættelse, stadfæstet af VLR og pålagt erstatningspligt, U. f. R. 1930 s. 658, S. B. 1948 s. 370.

Uheldigt, at en sagfører, der behandler et bo, selv underhånden overtager et foreliggende aktiv, S. B. 1924 s. 70, jfr. N. S. B. 1949 s. 121, hvorefter det fandtes i strid med god advokatskik som bestyrer i et konkursbo at købe en bil i konkursboet uden forelæggelse for kreditorudvalget eller skifteretten.

En sagfører havde aftalt med en bank, at denne anvendte en del af kursavancen ved købet af en obligationsandel til afskrivning på en nødlidende kassekredit, for hvilken sagføreren hæftede som kautionist. SR statuerede, at det havde været sagførerens pligt, når han med varetagelsen af klientens interesser ønskede at sammenkæde varetagelsen af sine egne interesser på ganske utvetydig måde at klarlægge en sådan hensigt for klienten, og at sikre sig ikke blot, at klienten gav sit samtykke dertil, men også, at han virkelig forstod betydningen deraf. S. B. 1925 s. 1—2 (irettesættelse).

Behandlingen af en bil, hvori sagføreren havde foretaget udlæg, anset for utilbørlig, fordi han havde henstillet den i sin gård og derefter ladet børnene lege med den og endvidere udlånt den til uvekkommende til dels til ture, i hvilke han selv deltog, S. B. 1927 s. 65.

Sagfører, som havde fået lån hos to ældre damer mod sikkerhed i værdipapirer, fik disse tilbage for at få dem ombyttet. Det påhvilede sagføreren som pantsætter at oplyse klienterne om, at han som skyldner ikke selv kunne ombytte værdipapirerne, T. S. A. 1950 s. 17 og S. B. 1950 s. 228.

En 68-årig dame, der var åndelig svækket og undertiden uklar, og som derfor af sine omgivelser var blevet indlagt på sygehus, testamenterede $\frac{1}{4}$ af sin formue — ca. 20—25.000 kr. — til sin sagfører. Testamentet blev erklæret for ugyldigt, da hun ikke havde været ved sin fornufts fulde brug, da hun underskrev testamentet, U. f. R. 1927 s. 971 (HRD). »Den mistanke, der herved måtte opstå om en sagførermæssig ukorrekt påvirkning af en klient, begrundede en skærpe af kravet om bevis for fuld »forståelse af dispositionen«, jfr. *Troels G. Jørgensen*, T. f. R. 1928 s. 380 og *O. A. Borum*, Arveretten (1950) s. 95. Se også T. S. A. 1958 s. 152, en advokat var værge for en umyndiggjort kvinde, hjalp hende med oprettelse af et testamente, der tillagde ham $\frac{1}{2}$ af formuen.

Andre økonomiske mellemværender med klienten

I 1892 skrev *C. Nyholm* [52]:

»En af mine hæderligste ældre kolleger plejede at sige, at en prokurator for sit eget vedkommende aldrig burde stå i andet retsforhold end alene i lejeforhold til hans husvært. Han kunne ikke engang lide, at en prokurator selv ejede fast ejendom. Han skulle have sit sind frit for udelukkende at arbejde for andre.«

Herimod opponerede *Axel Steenbuch* i 1905 [53]:

»Ud af de juridiske forretningsmænds store fællesskab skiller imidlertid sagførerne sig alligvel som en klasse for sig, fordi forretningsvirksomheden ikke for dem er et bierhverv, hvis fordele de tager med i ny og næ, når lejlighed gives, men de har valgt den som deres borgerlige livsstilling og driver den under sådant ansvar og således udsat for kritik, som en for en åben dør dreven erhvervsvirksomhed i almindelighed er det.«

Men det må fastslås, at forretningsforbindelse med klienten — udover krav på udlæg og salær — maner til forsigtighed, og at den som hovedregel bør undgås.

Vinge [54] hævder, at den advokat handler klogt, som med størst mulig strenghed følger den grundregel, at man ikke skal låne penge ud til en klient, ikke låne penge af en klient, ikke bede klienten om kaution, ligesom man heller ikke skal gå i kaution for klienten. Ligeledes bør man være forsigtig med salg til eller køb fra en klient.

En række undtagelser betragtes som naturlige.

Først og fremmest ved aktieselskaber. Det er almindeligt, at advokaterne har aktier i de selskaber, i hvilke de er bestyrelsesmedlemmer, og de frit omsættelige aktier er et meget anvendt objekt for kapitalanbringelse.

Normalt køb i klientens forretning, leverancer fra klienten o. lign. er almindelige og selvfølgelig.

Indenfor den del af byggeriet, der igangsættes og opføres af håndværkerkonsortier gælder andre regler. Det er hyppigt forekommende, at advokaten sammen med arkitekten og ingeniøren er konsortialdeltagere og derfor ligeledes modtager en del af honoraret i form af *håndværkeraktier*. [55]

52. Af en gammel sagførers erindringer, (Brudstykke af etatsråd *C. Nyholms* efterladte optegnelser), U. f. R. 1892 s. 1—8.

53. *Axel Steenbuch*, Juristen som forretningsmand, Tilskueren 1905 s. 808.

54. S. 59.

55. Om »håndværkeraktier« se *Axel H. Pedersen*, Byggeriets retlige og økonomiske organisation, 4. udg. (1960) s. 210—26 og *Sagførersalærer* (1958) s. 78—80.

Kollision mellem klienternes interesser

Advokaten har tidligere repræsenteret modparten

Det er i strid med god advokatskik at påtage sig en parts sag eller forretning efter først at have repræsenteret eller have været rådspurgt af den anden part i samme anliggende, DRGA [56] og så længe en sag eller et hverv ikke er afsluttet at overtage en ny sag eller et nyt hverv, hvor interesserne er i strid hermed, NRG. [57]

U. f. R. 1953 s. 708: I bankdrabsagen klagede Schouw Nielsen over medtiltalte Hardrups valg af forsvarer, idet denne tidligere havde drøftet sagen med ham. Højesteret fandt det betænkeligt at forkaste Schouw Nielsens opfattelse af, at hans udtalelser kunne være af betydning for forsvaret for Hardrup til fordel for denne og til skade for ham. Forsvareren måtte derfor frasi sig hvervet. Se også S. B. 1952 s. 185 og 1953 s. 106—07 og N. S. B. 1954 s. 44—45.

En amerikansk afgørelse har ikke anset det for foreneligt med standsværdigheden, at en advokat udfører en sag imod sin tidligere arbejdsgiver f. eks. en offentlig institution, når sagen har tilknytning til forhold, om hvilke han har fået kendskab under og som følge af sin ansættelse.

En købmand klagede over, at en advokat havde påtaget sig at incassere en grosserers tilgodehavende hos ham (købmanden) ifølge en 1 ½ år tidligere oprettet kontrakt, ved hvis oprettelse købmanden påstod, at advokaten havde optrådt som *hans* advokat, hvilket advokaten iøvrigt intet erindrede om. Selvom advokaten alene havde repræsenteret købmanden ved oprettelsen af den nævnte kontrakt, fandtes der intet advokatmæssigt ukorrekt i, at advokaten ca. halvandet år senere assisterede grossererens med inddrivelsen af tilgodehavendet hos købmanden, hvorved bemærkedes, »at en bistand af den nævnte art ikke ses at medføre en sådan benyttelse af oplysninger hidrørende fra det tidligere klientforhold . . ., at der ville kunne blive spørgsmål om en krænkelse af dette, og at klageren efter det oplyste har haft rigelig tid og adgang til om fornødent at søge assistance hos en anden advokat«. S. B. 1955 s. 276—77.

En advokat havde i 1956 repræsenteret manden og ægtefællen under en skilsmisssag, idet han havde udfærdiget ansøgningen om skilsmisse. Efter at ansøgningen var udfærdiget, blev sagen imidlertid henlagt. I 1957 påtog advokaten sig at repræsentere hustruen under en retssag om skilsmisse. Advokaten havde handlet i strid med god advokatskik, T. S. A. 1958 s. 150, jfr. 1959 s. 53—55 og 52—53. Se også 1952 s. 22—23, 1954 s. 32—34.

Modstridende interesser

IRGA fastsætter:

En advokat bør ikke repræsentere modstridende interesser i en retssag og bør kun gøre dette i andre sager, dersom han finder, at han derved tjener begge klienters interesser bedst, og de ikke har noget

56. Jfr. T. S. A. 1940 s. 125, 1950 s. 14—15, 1955 s. 32—33.

57. Jfr. T. S. A. 1940 s. 125, 1947 s. 294, N. S. B. 1931 s. 7 og S. B. 1928 s. 55, A. B. 1958 s. 213 (retssag). I »Mine livserindringer« af fru Aug. Goll, født Kaper (1943) s. 206—07 omtales et advokatskifte på grund af klientens indsigelse.

at indvende derimod. Dette gælder også kompagnoner og alle andre medlemmer af et advokatfirma.

DRGA fastsætter:

Hvor der er grund dertil, bør en advokat, der er anmodet om at varetage begge parter interesser, opfordre den ene af parterne til at antage en anden advokat.

En advokat kan ikke samtidig repræsentere to mod hinanden stridende interesser. [58] Dette udelukker også, at modparten repræsenteres af en kompagnon eller af en kollega, med hvem man samarbejder, f. eks. ved kontorfællesskab. [59]

Under en retssag var sagsøgte repræsenteret af advokat B. Sagsøgeren, der under sagens forberedelse havde været repræsenteret af en ikke jurist, lod sig under domsforhandlingen repræsentere af advokat A, som havde kontorfællesskab med advokat B, (advokaterne delte kontor med fælles venteværelse, kontordame og delvis fælles telefoner). Advokatstyrelsen udtalte: Når omfanget af kontorfællesskabet mellem A og B tages i betragtning, findes det, at god advokatskik medfører, at den ene af advokaterne ikke påtager sig den ene parts interesser under en sag, hvor den anden advokat allerede repræsenterer modparten T. S. A. 1960 s. 33–34, jfr. 1959 s. 55.

Der er dog selvfølgelig intet til hinder for, at en advokat efter begge parter anmodning foretager f. eks. opgørelse mellem parterne i et økonomisk mellemværende el. lign. Undertiden kan det være nødvendigt, at begge advokater frasiger sig deres hverv, hvis den ene advokat har fået kendskab til visse fakta, som burde være den andens hemmelighed, T. S. A. 1935 s. 20. I modsat fald må man træffe sit valg efter tidsprioriteten, således at man fratræder eller lader sin kompagnon fratræde den sag, som man sidst har fået anmodning om at udføre.

T. S. A. 1953 s. 30–31. Under et privat skifte repræsenterede en advokat arvingerne, 2 ældre damer og en noget yngre mand. I boet fandtes bl. a. 2 faste ejendomme, og den ene af disse blev udlagt et konsortium bestående af bl. a. advokaten og den mandlige arving. Dannelsen af konsortiet og de nærmere aftaler, der blev truffet i forbindelse dermed, viste sig at være meget uheldige for de 2 ældre kvindelige arvinger, og advokatstyrelsen fandt, at advokaten alvorligt havde tilsidesat sine advokatpligter.

Ved skifte af boet mellem to separerede ægtefæller, hvori manden påstod, at der ingen midler var at dele, ansøgte hustruen om fri proces. Den af skifteretten antagne faste medhjælper blev beskikket for hustruen. Hendes tidligere sagfører gjorde overfor justitsministeriet gældende, at det ikke var foreneligt med rigtige retsplejehensyn, at den samme sagfører både var skifterettens medhjælper og sagfører for den ene part. I et tilfælde som det foreliggende er der

58. Jfr. *Vinge* s. 31 og *Curt Ekdahl* l. c. s. 101–08. Om advokatens medarbejdere se T. S. A. 1958 s. 149–50.

59. *Vinge* s. 35.

mulighed for interessekollision, og skifterettens medhjælper må aldrig være identisk med den for en part beskikkede, medmindre alle parter samtykker i en sådan ordning. Den omstændighed, at der kan opstå vanskeligheder ved tilvejebringelse af medhjælperens honorar, kan ikke tillade at retsplejehensyn sættes til side, S. B. 1941 B. s. 238.

En advokat lå inde med ca. 50.000 kr. tilhørende et byggefond under Røde Kors og fik af bestyrelsens forretningsudvalg godkendt et forslag, hvorefter pengene skulle anbringes i kortfristede lån (af hensyn til den højere rente). Kredsbestyrelsen fandt det utilbørligt, at advokaten herefter udlånte en væsentlig del af pengene — på et tidspunkt over 45.000 kr. — uden reel sikkerhed til deponering vedrørende metervareimport til en grosserer, hos hvem der på samme tid var foretaget udlæg for 600 kr., som skyldtes til det kommunale gasværk. S. B. 1955 s. 274—75.

De modstridende interesser, som en advokat kan være kaldet at varetage, kan undertiden komme til kort på den ene eller den anden side. I nedgangstider kan denne sammenblanding af interesser formentlig volde mere skade end gavn. Se herom *Beretning om forholdene i Den danske Landmandsbank, Hypotek- og Vekselbank m. m., afgivet af den ved kgl. ordre af 21/9 1922 nedsatte kommission.* (1924) s. 11.

I den udstrækning det anerkendes, at en advokat kan repræsentere begge parter, kan advokaten naturligvis ikke uden videre bygge på de oplysninger, som han modtager af hver af parterne for sig, jfr. S. B. 1952 s. 39, hvor det misbilliges, at en advokat, der var eneadvokat ved ordningen af en ejendomshandel, havde undladt at undersøge rigtigheden af sælgerens udtalelse om, at køberen ville kunne opnå et sparekasselån på kr. 9.000, hvilket viste sig at være urigtigt, hvorfor køberen måtte lade handlen gå tilbage, hvilket påførte ham et tab på 7.500 kr.

Stridende mod god advokatskik, at en advokat, der under en ejendomshandel, har *repræsenteret sælgeren*, senere repræsentere køberen under en sag om handelens omstødelse på grund af manglende evne til at handle fornuftsmæssigt, som rejstes af sælgeren ved en anden advokat. T. S. A. 1960 s. 34 jfr. 1952 s. 22.

Indskrænkninger i bevægelsesfriheden

Hvis advokaten mener, at han ikke kan varetage klientens interesser uden at føle sig bundet eller indskrænket i sin bevægelsesfrihed, bør han ikke påtage sig opgaven. Han må ikke lade sig binde af hensyn, som er fremmede eller endog fjendtlige overfor klientens interesser. Under sådanne forhold bør advokaten træde tilbage og sige som *Stang Lund* til sin klient: »Her står jeg ikke frit, jeg føler mig ikke så uafhængig overfor de interesser, som kommer i spillet, at jeg tør ta den sak på mig.« [60]

60. *Stang Lund*, s. 43.

AFREGNING

Hvornår skal afregning foretages?

Afregning skal foretages så hurtigt, som muligt og under iagttagelse af reglerne i de vejledende salærtakster. Skjulte salærberegninger er utilstedelige. DRGA. I de tilfælde, hvor klienten har et tilgodehavende hos advokaten, er dette en pligt for ham, men reglen må formentlig gælde i samme udstrækning, hvor advokaten har et tilgodehavende hos klienten, selvom det her er andre hensyn, som gør sig gældende.

Sveriges Advokatsamfund har ligeledes fastslået at »redovisning skall ske med erforderlig noggrannhet og snabbhet«, T. S. A. 1935 s. 18, og »att det enligt god advokatsed åligger en advokat att omgående på begäran avgiva redovisning för omhändertavda ärenden, ävensom att tillse, att hans kontorsorganisation är i ordning«, T. S. A. 1943 s. 72.

Det kan ikke anses for ukollegial optræden, at en sagfører, der indbetaler et beløb til en anden sagfører på en klients vegne, forlanger denne sagførers fuldmagt til at modtage og kvittere for beløbet dokumenteret, S. B. 1933 s. 108, se s. 147.

Reglen om, at afregninger skal foretages så hurtigt, som det er muligt, må modificeres, hvor der foreligger løbende mellemværende, således at advokaten med andre ord har flere sager til behandling fra samme klient. Under disse forhold kan klienten ikke gøre krav på at få en enkelt sag afregnet særskilt uden hensyn til andre løbende sager. Advokaten har interesse i og er berettiget til at fremsende afregninger, således at han har sikkerhed for, at han får betalt sit salærkrav og udlæg for påbegyndte, men ikke afsluttede sager. Kontoudskrift kan dog altid forlanges.

Ofte træffes der dog aftale med klienten om periodiske afregninger, f. eks. ved ejendomsadministration, hvor halvårs- eller kvartals-afregninger er almindelige.

Periodiske afregninger — månedsvís eller kvartalsvis — forekommer iøvrigt hyppigt, hvor der til stadighed er løbende mellemværende.

Hvad skal afregningen indeholde?

Afregningen skal give et fuldstændigt og sandfærdigt billede af alle økonomiske bevægelser vedrørende den pågældende sag. Den skal være »fullständig och klagörande«, T. S. A. 1943 s. 72.

I afregning, som omfatter både udlæg og salær, skal udlæggene opføres særskilt, S. B. 1953 s. 238 (SN).

Ved afregning af *incassationer* skal kreditor krediteres fuldt ud alt, hvad der er indgået fra debitor, således at kreditor kan bedømme, hvor-

vidt debtors moraansvar har medført, at debitor har dækket incasso-honoraret helt eller delvis.

Afregningen må ikke debiteres udgiftsposter, som klienten ikke er pligtig at betale, f. eks. renter af for sent erlagte skatter og prioritetsrenter, når dette skyldes sagførerens forsømmelighed. S. B. 1927 s. 64.

Skjulte salærberegninger er utilstedelige

Bøde 2.000 kr. for uberettiget og skjult salærberegning. Den administrerede kapital var belastet med et uvedkommende salær på 3.000 kr., og sagføreren havde undladt af egen drift at oplyse overformynderiet om, at han havde taget sig betalt for salæret i kapitalafdragene, S. B. 1939 B. s. 87—88. Jfr. S. B. 1927 s. 47, hvor der på afregningen var opført gebyr 13,46 kr., skønt det kun udgjorde 6,73 kr., og »småudlæg« 10 kr., endskønt en række småudlæg var særskilt opført, således at det ikke kunne antages, at denne post dækkede over virkelig afholdte udlæg.

Ved incassation af en fordring havde sagføreren fået et passende salær hos debitor og måtte derfor tilbagebetale kreditor det salær, som var beregnet hos denne, S. B. 1922 s. 71.

Bøde 200 kr. for ikke at have medtaget et indgået beløb på 140 kr. på afregningen.

Sagførerpligterne var tilsidesat ved at angive på afregningen, at en kreditor var blevet betalt med 4.000 kr., skønt denne kun havde modtaget 3.500 kr., T. S. A. 1943 s. 72, jfr. T. S. A. 1947 s. 290—91, angående overskudet 170 kr. i et dødsbo, som sagføreren var uberettiget til at beholde. Ukorrekte oplysninger misbilliget, T. S. A. 1955 s. 38—39.

Uefterrettelighed i pengesager. Undladelse af at afregne og af at besvare forespørgsler

Det er et alvorligt brud på advokatpligterne at undlade afregning af klientens tilgodehavende, eller at undlade at besvare stillede forespørgsler. Denne slendrian er meget uheldig for standen, ikke mindst på de steder, hvor man bekæmper vinkelskriveriet, S. B. 1943 B. s. 101—02.

Som eksempler på disciplinære forholdsregler imod advokater, som har været uefterrettelige med afregning, eller som har undladt at besvare forespørgsler, kan nævnes:

Sagfører *suspenderet* i 6 måneder bl. a. fordi han ikke havde været at formå til at gøre afregning, ligesom hans afregninger i flere tilfælde ikke havde været korrekte, S. B. 1935 s. 5—7. Suspension i 3 måneder, 1946 s. 152—53. Suspension 3 måneder 1960 s. 103, stadfæstet af ØLR.

Bøde 800 kr., S. B. 1943 B. s. 94, bøde 1.000 kr., 1945 B. s. 5, 1947 s. 101, 500 kr., 1949 s. 225.

I et særligt groft tilfælde bøde 1.000 kr. Der forelå klager fra forskellige klienter, og trods gentagne påmindelser var der ikke givet oplysning om en ejendomshandel, ikke svaret på forespørgsler og ej heller tilbagesendt sagens dokumenter og ikke foretaget afregning af overgivne incassationer. S. B. 1943 s. 87—88, jfr. A. B. 1961 s. 94 (også bøde på 1.000 kr.).

Bøde 200 kr., for trods adskillige henvendelser ikke havde været at formå til at foretage afregning og ej heller til at besvare gentagne forespørgsler, S. B. 1944 s. 34, jfr. 1936 s. 44 og 1941 B. s. 194, 1948 s. 314—15. Bøde 300 kr. uefterrettelighed, idet den pågældende tidligere var idømt en bøde på 100 kr., S. B. 1944 s. 144, jfr. 1936 s. 117—18, 1938 s. 31—32, 1942 B. s. 78—79, 1943 B. s. 23—24, 1937 s. 87. Bøde 400 kr. for uefterrettelighed i 4 sager, S. B. 1942 B. s. 68, bøde 200 kr. for undladelse af at besvare forespørgsler. Erstatningsansvaret henvist til domstolene, S. B. 1944 s. 66—68.

Bøder på 500 kr.: 1955 s. 45, 1958 s. 62, 300 kr.: 1960 s. 275, 800 kr.: 1960 s. 75, idet advokaten tidligere var tildelt misbilligelse for uefterrettelighed, 300 kr.: 1961 s. 220 (revisorattest) og 1961 s. 243.

Advarsel, idet han havde beklaget sin uefterrettelighed og til undskyldning havde anført, at det ikke havde været ham muligt at skaffe sig tilstrækkelig kontorhjælp, S. B. 1944 s. 34, jfr. 1950 s. 30 og 1961 s. 220 og 245.

Irettesættelse for en på et meget sent tidspunkt fremsat svar på kreditors gentagne forespørgsler, og som havde givet tilsagn om at kunne afregne i løbet af meget kort tid, uden at have foretaget sig noget til sagernes fremme, S. B. 1944 s. 144. Se også 1951 s. 45—49, 1956 s. 275, forespørgsler fra offentlige myndigheder, 1957 s. 196, trods påmindelsen fra retten undladt at indsende indberetning i et bo, 1958 s. 131, undladt at fremme en sag, hvori han var beskikket, 1958 s. 63, undladelse af at indsende revisorattest om klientkontoen trods påmindelser.

ADVOKATENS FULDMAGT

INDLEDNING

En advokat handler i det store og hele på klientens vegne som hans befuldmægtigede. [1]

Det gælder ikke alene om retssager, [2] civile eller kriminelle, men også ved udførelsen af andre hverv eller forretninger. Både i forholdet mellem advokat og klient indbyrdes og mellem hver af disse og modparten og trediemand dannes den retlige baggrund af de almindelige fuldmagsregler, [3] derunder de nordiske aftaleloves kap. 2.

En henvisning til fuldmagsreglerne er imidlertid ikke tilstrækkelig eller tilfredsstillende. Den særlige stilling, som advokaterne indtager, vil i forbindelse med det udprægede tillidsforhold mellem klient og advokat og de krav, som den gode advokatskik stiller, farve forholdet så meget, at det må selvstændigt belyses.

Det gælder både forholdets stiftelse, indhold og ophør.

STIFTELSE

Anmodning

Fuldmagsforholdet stiftes i almindelighed ved en anmodning fra klienten. Handlemotivet for enhver advokat er en loyal fremsat anmodning fra klienten. [4]

En sagfører, der møder som repræsentant for et ansvarsforsikringsselskab under en motor- og færdselssag, og derunder kommer i forbindelse med skadelidte,

1. Jfr. *Hurwitz-Gomard*, Tvistemål, s. 53—57, *W. E. v. Eyben*, Procesfuldmagt, Juristen 1949 s. 77—87 og *J. L. Cohen*, s. 105—07. Se også *Kristen Johansen*, Sakføreren som rettergangsfuldmægtig i civile sager, N. S. B. 1934 s. 1—5 og *T. M. Kivimäki* og *Matti Ylöstalo*, Lärobok i Finlands civilrätt (1960) s. 263 ff.

2. *David Nehrman-Ehrenstråle* »The sig ther till bruka låta, kallas advokater och prokuratorer, som hos oss är thet samma, eller fullmächtige«, Then swenska Processum Civilem (1751), gengivet i T. S. A. 1936 s. 89—99 (Om Fullmächtige och advokater).

3. Jfr. *Jens Bing Dons*: »en prokurator er . . . dens fuldmægtig, hvis sag han har sig paataget«, Akademiske forelæsninger over den danske og norske lov, IV. Deel (1781) s. 61.

4. Jfr. *M. C. A. Bjerre*, S. B. 1936 s. 6—12 og T. S. A. 1937 s. 30.

kan kun afkræve denne vederlag for assistance, hvis pågældende udtrykkelig har anmodet ham om assistance eller sagføreren har tilkendegivet pågældende, at sagførerens medhjælp vil medføre udgift. Juristens domssamling 1956 s. 245—46, jfr. VLT 1954 s. 321.

Nogen form for denne anmodning er ikke foreskrevet i Danmark, selv ved rettergangsfuldmagt, jfr. rpl. § 265, stk. 2, hvorefter retten ikke på embeds vegne afkræver advokater bevis for, at de er befuldmægtigede for parten.

Såfremt advokatens fuldmagt benægtes af modparten, kan han forlange udsættelse for at tilvejebringe det fornødne bevis. [5] Reglen finder også anvendelse overfor fogedretten, S. B. 1928 s. 43. I *Norge* er stillingen en lignende siden loven af 1/6 1934, [6] hvorimod procesfuldmagt i *Sverige* skal gives mundtlig i retten eller i en af parten selv undertegnet skrivelse. [7] Det samme gælder i *Finland*.

Rettergangsfuldmagten vil i de allerfleste tilfælde kun foreligge mundtligt. Dette synes erfaringsmæssigt fuldt tilstrækkeligt, idet hverken spørgsmålet om selve anmodningen [8] eller dennes omfang har givet anledning til nævneværdig tvivl. Hvis advokaten anser det for ønskeligt, kan han iøvrigt altid forlange en skriftlig bekræftelse.

Ved andre hverv og forretninger benyttes skriftlig fuldmagt også

5. Således allerede *Andreas Hojer*, Juridisk Collegium over Processen (1742) s. 31—32 »Her i Danmark er ingen forordning for, at prokuratores skal have fuldmagt, det bruges ordinairement heller ikke, siden prokuratores, 1) Ere constituerede af øvrigheden og derfor troværdige, 2) Er det fuldmagt nok i det de har havet documenterne i hænder, som authoriserer dem, og viiser, at de har fuldmagt...«

Dons l. c. s. 65—66; *F. T. J. Gram*, Den danske Formueret. Anden Deel, Andet Bind: Om de enkelte fordringsretsforhold i særdeleshed (1864) forkaster s. 515 den sidste begrundelse og iøvrigt også reglens absolutte formulering, idet Højesteretsinstr. 7/12 1711 § 31 pålægger endog højesteretsadvokater at fremlægge deres fuldmagt, når det forlanges. »En anden sag er det, at der i virkeligheden meget sjældent gjøres indsigelse imod den offentlige beskikkede sagfører, som uden særlig fuldmagt møder i retten for en part.«

6. Jfr. N. S. B. 1934 s. 87, 93—94, 1931 s. 6, 95, 1932 s. 95—96, 157—58.

7. Om telegrafisk (eller telefonisk) fuldmagt se *Nya R. B.* 12. kap. 10. §. og *K. K.* 10/7 1947. Den kunne tidligere ikke anvendes i *Finland*, *Defensor legis* 1936 s. 339, jfr. *Gunnar Nybergh*, *T. J. T. F.* 1952 s. 224—35 og 1955 s. 298—303, men nu anerkendes også som fuldmagt et telegram, hvori der indgår afskrift af en i øverensstemmelse med lov af 11/4 1958 affattet fuldmagt.

8. En sagfører, der uden overhovedet at have været i forbindelse med kreditor, anlagde sag mod skyldneren til betaling af en tandlægeregning, idet han mente at kunne gå ud fra, at en klient ville skaffe ham incassofuldmagt. Alvorligt misbilligelse af hans adfærd, S. B. 1924 s. 25.

i forholdsvis ringe udstrækning. Advokaten er som regel sjældent i tvivl om, hvorvidt anmodningen er fremsat, og hvilket omfang den har. [9] Der kan undertiden foreligge tvivl, hvis anmodningen er fremsat af flere, se således U. f. R. 1941 s. 688 (HRD), hvor der var tvivl om, hvorvidt advokaten for et byggeforetagende også var antaget af og derfor havde krav imod dettes finansier, og S. B. 1954 s. 359, hvor der var spørgsmål om, hvorvidt et klientforhold var etableret.

En mand var ikke pligtig at betale halvdelen af en sagførers regning for en skilsmisssag, uanset at han i en skrivelse til hustruen havde lovet at »ordne det hurtigst muligt«, hvis hun ønskede skilsmisse, da hustruen selv havde engageret sagføreren, og manden blot havde medvirket ved sagen ved at følge sagførerenes anvisninger. S. B. 1953 s. 303.

Fuldmagt er dog nødvendig i visse retsforhold, hvis den kræves i lovgivningen, af trediemand eller af hensyn til trediemands retsstilling. [10]

Tinglysningsloven kræver ved salg og pantsætning af fast ejendom, at en advokat kun kan underskrive på klientens vegne i henhold til skriftlig fuldmagt attesteret af vitterlighedsvidner. Ved offentlig skiftebehandling er fuldmagt som regel også nødvendig. [11]

Ved etablering og udbetaling af lån kræver kreditinstitutionerne altid fuldmagt fra klienten. Det samme gælder forsikringsselskaber ved udbetaling af erstatning.

Af hensyn til trediemands (kreditorernes) retsstilling forlanger en advokat som regel fuldmagt ved kreditordninger. [12] Det samme er ofte tilfældet, hvis advokaten som økonomisk leder af et byggeforetagende skal notere transporter på byggemidlerne.

Visse retshandlers form kræver underskrift af klienten personlig, således at fuldmagtsforholdet udelukkes, f. eks. ved testamenter og ægtepagter. Konkursbegæring forudsætter også klientens personlige underskrift, jfr. konkurslovens § 44.

9. U. f. R. 1923 s. 948: en sagfører sagsøgte en klient, da han forment at være anmodet om at udfærdige et overdragelsesdokument, se også S. B. 1923 s. 65—66, hvor salær ej blev tilkendt.

10. Om advokaters adgang til at indbringe spørgsmålet om udskrivning af åndssvage for retten, *Hans Brøckner*, *Juristen* 1956 s. 3—4.

11. Jfr. U. f. R. 1954 s. 868 (ØLD) antager, at uigenkaldelig fuldmagt til at hæve og kvittere for arvepart, som arvingen havde givet sin sagfører, var bindende for skifteretten, der fandtes uberettiget til direkte at tilsende arvingen arveparten, sh. D. L. 5-2-80 og *Borum*, *Arveretten* (1950) s. 70 ff.

12. Jfr. T. S. A. 1957 s. 53.

Beskikkelse

Rettergangsfuldmagt kan endvidere stiftes ved beskikkelse, hvor der i en civil sag er meddelt »fri proces«, rpl. § 331, nr. 3, jfr. 336 og under en straffesag, §§ 731 ff.

Uanmodet forretningsførelse.

Endelig kan forholdet undtagelsesvis etableres ensidigt af advokaten efter reglerne om »negotiorum gestio«. En særlig regel herom findes i rpl. § 266:

Når en iøvrigt til at møde for en part berettiget person erklærer at ville varetage partens sag og forpligte sig til at tilvejebringe dennes billigelse, og ingen anden giver møde for parten, kan han, når sådant kan ske uden væsentlig ulempe, af retten stedes hertil enten mod eller uden sikkerhedsstillelse. Den pågældende har da inden næste retsmøde eller dog inden en anden af retten bestemt frist at tilvejebringe partens godkendelse af hans handlinger, i modsat fald afvises han og har at tilsvare modparten de ved retsmøderne foranledigede omkostninger, såvel som muligt tab ved sagens forhaling.

INDHOLD

*Rettergangsfuldmagt**Forholdet indadtil (bemyndigelsen)*

Omfanget af den bemyndigelse, som en advokat, der fører en rets-sag, har overfor klienten, må i første række bero på klientens instruktioner.

Hvis disse imidlertid på utilbørlig måde begrænser advokatens handlefrihed under retssagen, også til skade for klienten selv, kan dette medføre, at han nægter at påtage sig hvervet eller udtræder af sagen. Fortsætter han derimod, må han som hovedregel være bundet af instruktionen. [13] Det er dog omtvistet, hvorvidt beskikkede forsvareres beføjelser kan begrænses af tiltalte. [14]

Hvis advokaten handler i strid med sine instruktioner, og hvis han derigennem påfører klienten tab, f. eks. ved, at denne bindes over for

13. Jfr. K. K., S. B. 1954 s. 123, hvis udtalelse på dette punkt dog står obiter dictum.

14. Dette antages af *Stephan Hurwitz*, *Den danske strafferetspleje* (1959) s. 169, men cfr. derimod *H. Munch-Petersen*, *Den danske retspleje*, 2. udg. V s. 104—05, og *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1954 s. 131—33, der alene vil anerkende den begrænsning, der følger af advokatens tavshedspligt.

trediemand, retten eller modparten, må han erstatte dette tab, efter den stadigt gældende regel i Danske Lov 1—9—13: [15]

»Overgår nogen procurator den fuldmagt og ordre, som hannem af principalen given er, principalen til skade, da bør hand at stande hannem til rette derfor.«

Dette gælder også selvom man ud fra subsidiære retskilder eller i loven selv, jfr. Nya R. B. 12. kap. 14. §, fastsætter objektive regler om indholdet af advokatens fuldmagt (legitimation) over for trediemand. [16]

Noget andet er, at sådanne regler i mangel af særlige holdepunkter for afvigende instrukser må være bestemmende også indadtil for be myndigelsens indhold som deklaratisk udfyldende.

Har advokaten handlet inden for de instruktioner, han har modtaget, forpligtes klienten udadtil, som om han selv havde optrådt. Noget krav imod advokaten i denne anledning har han ikke, og efter de almindelige fuldmagtsregler skulle heller ikke trediemand kunne holde sig til advokaten. Dette gælder imidlertid ikke fuldtud. I en række tilfælde vil advokaten efter sædvane hæfte ved siden af parten for visse gebyrer, omkostninger m. v.

Legitimation udadtil (fuldmagten)

I kommissionsudkastet til rpl. af 1877 var der i §§ 62—63 optaget detaljerede regler om procesfuldmægtigens beføjelser. Han kunne afgive tilståelser og indrømmelser, fremsætte benægtelser og indsigelser, føre beviser, forlange udsættelser, slutte proceduren ved at »indlade sagen« eller søge den hævet, udeblive eller undlade at erklære sig. Derimod kunne han ikke foretage appel, udlæg, oppebørsel af det tildømte, arrest m. v., indgå på forlig eller voldgift. En lignende regel, men med reelt afvigende indhold, bl. a. adgang til forlig, tvangsfuldbyrdelse og til at oppebære tilkendte sagsomkostninger findes i Nya R. B. 12. kap. 14. §.

Rpl. har afstået fra at foreskrive detaljerede regler og indeholder i § 263, stk. 1, den »tomme« bestemmelse, at en rettergangsfuldmægtigs handlinger eller undladelser, for så vidt som de falder inden for fuld-

15. *Hojer* l. c. s. 37, *Gram* l. c. s. 516—20, der antager erstatningspligt, selvom sagføreren ved overskridelsen »ikke har handlet svingagtigt eller uagtsomt«, *J. Nellemann*, Civilprocessens almindelige Deel, 3. udg. (1887) s. 429.

16. *v. Eyben* l. c. s. 83, *Cohen* l. c. s. 107, *Gärde, Engströmer m. fl.* s. 123: »Huruvida överträdandet av sådana instruktioner kan för ombudet medföra ersättningsskyldighet och ev. straffrättsligt ansvar, är att bedöma enligt materiella rättsregler.«

magtens (loven bruger det uheldige udtryk: »bemyndigelsens«) grænser, er lige så bindende for parten, som om de var foretagne af denne selv.

En sagfører ændrede påstanden om annullation af en handel til en erstatningspåstand uden at indhente klientens samtykke. Selvom det ikke var helt korrekt at undlade at indhente klientens samtykke, fandt SN dog, at dispositionen lå indenfor den sagførerens tilkommende margin til på egen hånd at foretage velovervejede og fornuftige retsskridt på klienternes vegne. S. B. 154 s. 56—59.

Både denne regel og allerede den citerede bestemmelse i D. L. 1—9—13 forudsætter imidlertid utvivlsomt, at advokaten, for så vidt angår retsager, er i besiddelse af en *stillingsfuldmagt*, [17] hvis indhold i det hele synes at kunne bestemmes i overensstemmelse med udkastet til rpl. af 1877. En advokat kan således ikke selvstændigt påkære afgørelsen i en sag, hvorunder han alene er optrådt på en andens vegne, S. B. 1936 s. 23, jfr. S. B. 1955 s. 206—08 (anke uforsvarlig uden forudgående konference med klienten).

Nya R. B. tillægger advokaten adgang til at indgå forlig på klientens vegne, og det samme gælder i Finland medmindre det er forbudt i fuldmagten; lov af 11/4 1958. Denne adgang er ikke hjemlet i norsk ret. [18]

Af de danske processualister [19] har hidtil kun *H. Munch-Petersen* ment, at advokaten var berettiget til at indgå forlig.

I tilslutning hertil har *v. Eyben* [20] hævdet, at advokaterne af hensyn til processens uforstyrrede gang må være berettigede til at indgå forlig under forhandlingen i retten. Efter den udvikling advokatvæsenet har gennemgået, efter den praksis, der har udviklet sig ved fremgangsmåden i civile sager, kan *v. Eyben* ikke se rettere, end at vi må mane de spøgelse ned i deres grave, som de steg op fra i det sidste århundrede. Det skulle herefter ikke være nødvendigt, at advokaterne altid konsekvent skaffer sig skriftlig proces-fuldmagt — kun i sager, der eventuelt kan udvikle sig til kværulantsager.

17. *Matthias Hagerup*, Den dansk-norske Lovkyndighed, 1805 II s. 446, *Chr. Elers Hertz*, Bemærkninger til den første Bog af Kong Christian den Femtes danske Lov, Odense 1839 s. 204—05, *Ørsted*, Haandbog I (1822) s. 370—71, *P. G. Bang* og *J. E. Larsen*, Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade, Juridisk Tidsskrift 30. Bd. 1837 s. 329, *Gram* s. 509, 522, *J. Nellesmann*, Den ordinaire civile Procesmaade, 3. udg. 1881 s. 141—42, *H. Munch-Petersen*, Den danske Retspleje 2. udg. II s. 70 ff, *Hurwitz-Gomard* s. 54—55.

18. *Skeie*, Civilproces I (1939) s. 277.

19. Se note 5. Herimod yderligere *Erwin Munch-Petersen*, Juristen, 1942 s. 764 og *J. L. Frost*, U. f. R. 1942 B. s. 67.

20. *Juristen* 1949 s. 77—82.

Dette synspunkt har imidlertid ikke støtte i retspraksis, se U. f. R. 1948 s. 614 (VLD), hvorefter et forlig, som var indgået på en husejerskes vegne om, at hun skulle udrede en erstatning efter rettens skøn, ikke fandtes bindende, da det ikke kunne anses godtgjort, at sagføreren havde bemyndigelse til at forlige sagen. Den er næppe heller i overensstemmelse med den almindelige opfattelse i advokat kredse af, hvor langt bemyndigelsen rækker. [21]

J. L. Cohen [22] har her overfor gjort gældende, at en advokats bemyndigelse kun grundes på klientens mandat. I klientens anmodning ligger intet andet, end at sagen ønskes ført frem til en retsafgørelse. Sagen er klientens, og det er denne, som træffer afgørelsen. Advokaten giver råd om, hvorledes han stiller sig til sagen, men afgørelsen må ligge hos klienten. *J. L. Cohen* mener dog, at sagsøgerens advokat kan indgå forlig på domsvilkår i overensstemmelse med påstanden, eventuelt med afvikling ved kortfristede afdrag. Dette gælder dog ikke, hvis klienten har tilkendegivet, at han har en principiel interesse i en dom, eller hvis klienten har givet modsatte instruktioner. *C. Thorkild-Hansen* har sluttet sig til *J. L. Cohens* standpunkt, som han anser for stemmende med positiv dansk ret. [23]

En advokat skal dog ikke modtage eller følge instruktioner fra klienten uden kritik. Han skal ikke lade sig kommandere af klienten. [24] Hvis retten fremsætter et rimeligt og favorabelt forligstilbud, bør advokaten som regel med styrke gå ind for at det accepteres.

Det er imidlertid et spørgsmål, hvor stor værdi diskussionen har i det praktiske retsliv. Ved retssager af større betydning for klienten vil en advokat altid drage omsorg for, at klienten så vidt muligt er til stede ved domsforhandlingen — advokaten har pligt hertil — og klienten vil da efter at have fulgt domsforhandlingen kunne tage stilling til det af retten stillede forligsforslag i samråd med sin advokat.

21. Se også S. B. 1925 s. 69—70 om sagføreres bemyndigelse, hvor indsigelsen om sagførers manglende beføjelse til at indgå retsforlig blev fremsat af rekvisitus overfor fogedretten og taget til følge. I S. B. 1938 B. s. 129 refereres en sag, hvor landsretten in concreto fandt det bevist gennem vidneførsel, at sagføreren telefonisk var blevet bemyndiget, efter at dom var erhvervet, til at indgå på at modtage et mindre beløb til fuld afgørelse.

22. I. c. s. 105—07.

23. S. B. 1956 s. 197—98. Det norske justitsdepartement har udtalt, at en procesfuldmægtig hverken under skiftebehandling eller proces kan slutte forlig uden særlig fuldmagt. N. S. B. 1956 s. 92—93.

24. Jfr. »Sagfører og klient«, S. B. 1938 s. 33—34 (af kollegaen).

Advokaten vil heller ikke uden speciel bemyndigelse kunne *modtage og kvittere for domsbeløbet*. [25] Selvom sådan bemyndigelse i det enkelte tilfælde måtte have foreligget, vil domfældte med frigørende virkning kunne betale direkte til domhaveren, se U. f. R. 1944 s. 396, hvor en kreditor havde tilbagesendt debitor et beløb, som debitor ved dom var tilpligtet at betale, med anmodning om at sende beløbet til kreditors advokat, til hvem sagen var overgivet, idet han hævdede, at beløbet som følge af det mellem en advokat og hans klient under en retssag bestående fuldmagtsforhold med frigørende virkning kun kunne betale til advokaten. Tilbagesendelsen var uberettiget, og kreditor kunne derfor ikke kræve renter, efter at betaling var tilbuddt.

SR har udtalt, at det ikke kan anses for ukollegial optræden, at en advokat, der på en klients vegne indbetaler et beløb til en anden advokat, afkræver denne dokumentation for hans beføjelse til at modtage og kvittere herfor. S. B. 1933 s. 108—09.

Dette må anses for den retsteknisk rigtige løsning. Der må gælde den almindelige regel, at en advokat, som forhandler med en kollega, i relation til klienten må tage risikoen for, at den pågældende kollega virkelig har den bemyndigelse, som han påstår. Der hersker på dette område en meget udstrakt courtoisie mellem advokaterne, som endog går så vidt, at det er en udbredt praksis, at selv store pengebeløb udbetales, uden at der forlanges fuldmagt produceret. S. B. 1925 s. 69—70. Denne courtoisie er på egen risiko, og advokaten kan ikke vælte nogen del af denne over på sin klient. Jfr. f. eks. U. f. R. 1931 s. 649 og S. B. 1930 s. 179—80.

End ikke de tildømte *sagsomkostninger* er advokaten i Danmark, i modsætning til, hvad der gælder i Sverige, legitimeret til at opkræve, da modparten ikke kan have sikkerhed for, at advokaten fuldt ud er berettiget til de med en samlet sum tilkendte omkostninger. [26]

25. Jfr. U. f. R. 1896 s. 426, 1913 s. 271, 1914 s. 952, 1916 s. 3, se også *Den danske Sagførerforenings Beretning for 1914* s. 7. Det generelle spørgsmål, om en kreditor, der giver en sagfører fuldmagt til for et tilgodehavende at tage dom over debitor, ikke i almindelighed herved må siges også at have befuldmægtiget vedkommende til at modtage og kvittere for domsbeløbet, må efter hovedbestyrelsens opfattelse besvares benægtende, idet der mangler hjemmel til at give en fuldmagt, der udtrykkelig kun lyder på at tage dom over debitor, det af Dem forudsatte videre omfang.

26. Jfr. *J. L. Frost*, T. f. R. 1954 s. 299, hvorefter der stilles strenge krav og U. f. R. 1896 s. 426, 1913 s. 271, 1916 s. 3, og *W. E. von Eyben*, l. c. s. 83—85. Den procederende advokat har fortrinsret for sit krav vedr sagens førelse i de idømte sagsomkostninger, S. B. 1951 s. 444 (K. K.) med redaktionsnote og 1958 s. 95, jfr. *Rudolf Sand*, Juristen 1958 s. 527.

Tilbage bliver alene at undersøge, om det er muligt for klienten at gøre *begrænsninger* i en processuel stillingsfuldmagt (og ikke blot i bemyndigelsen) ved særlige forbehold. Disse må naturligvis efter almindelige fuldmagtsregler være tilkendegivet over for retten og/eller modparten, og spørgsmålet er om klienten, når dette er sket, ikke kan bindes ved advokatens handlen i strid med forbeholdet, og følgelig ikke behøver at nøjes med et eventuelt erstatningskrav imod ham efter D. L. 1—9—13.

Hvor stillingsfuldmagtens indhold er nøje fixeret i loven, som i Nya R. B. 12. kap. 14. §, er det kun naturligt, at den også fastsætter, i hvilket omfang den kan begrænses ved tilkendegivne forbehold, se 12. kap. 15. § (»allenast såvitt angår ombudets rätt att väcka talan, att mot-taga delgivning av stämning, att ingå förlikning, att söka verkställighet av rättens dom eller att uppbära parten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad«). Andre forbehold betragtes *udadtil* som ikke eksisterende.[27]

Anderledes er forholdet, hvor fuldmagtens indhold alene er sædvanemæssigt bestemt og allerede derfor er noget mere udvisket i konturerne, således som det er tilfældet i Danmark.

En advokat vil ved en undladelse — f. eks. en udeblivelse — i strid med et også af retten og modparten kendt pålæg om at handle — kunne hidføre ubehagelige processuelle retsvirkninger for klienten. Bortset fra advokatens ansvar må klienten være henvist til at søge disse redresseret ved appel eller genoptagelse. Men at modparten skulle kunne vinde ret ved advokatens for ham kendelige overskridelse af sine instrukser er stridende mod vor materielle ret. En regel derom synes ikke at kunne bæres blot af en henvisning til »processuelle hensyn«. [28]

Dette er den almindelige opfattelse. [29]

Andre hverv eller forretninger

Det gælder i endnu højere grad, hvor der er tale om andre hverv eller forretninger, at advokaten må gøre sig klart, hvilken rækkevidde hans bemyndigelse har. Allerede den uensartede karakter gør det van-

27. Se også kommissionsudkast til rpl. af 1877 § 66, cfr. *Kurt Grönfors*, Stållningsfullmakt och bulvanskap (1961) s. 214 der ikke betragter den processuelle fuldmagt som en stillingsfuldmagt.

28. Således dog *Deuntzer*, Civilproces s. 92 ff, *Hurwitz-Gomard*, Tvistemål s. 56, *Erwin Munch-Petersen*, Juristen 1942 s. 764 og *v. Eyben* s. 82—83, norsk tvistemålslov § 48. Af rpl. § 263 stk. 2, om partens begrænsede adgang til at »tilbagekalde eller berigtige« under de mundtlige forhandlinger synes intet at kunne udledes om forudgående kendte forbehold.

29. *Dons* s. 66, *Christian Brorson*, Forsøg til den første bogs fortolkning, 1797 I

skeligt eller umuligt at hævde tilstedeværelsen af en særlig stillingsfuldmagt. [30] Hvis fuldmagten ikke ved direkte meddelelse til trediemand, ved offentlig kundgørelse, skriftlig udfærdigelse e. l. har fået en »særlig tilværelse«, vil den formentlig i reglen være at anse som en »§ 18-fuldmagt«, hvor bemyndigelse og legitimation dækker hinanden. Klienten vil således ikke forpligtes udover førstnævntes indhold, og medkontrahtenten får trøste sig med den garanti for fuldmagtens behørighed, som aftl. § 25 pålægger advokaten ligesom alle andre fuldmægtige.

Det vil i mange tilfælde, specielt hvor det ikke drejer sig om det faste klientel, være hensigtsmæssigt at søge forholdet skriftligt fastlagt, hvad enten det gælder en generalfuldmagt [31] eller mere begrænsede opgaver, som salg af en ejendom, [32] modtagelsen af og kvittering for et lån [33] m. v., således at også rækkevidden af bemyndigelsen (og fuldmagten) nøje klargøres. Hvis dette ikke er sket, vil domstolene under en eventuel retssag anvende de almindelige regler om kontraktens fortolkning. Domstolene kan i givet fald meget vel statuere, at advokaten har haft en beføjelse, som klienten ikke (længere) er interesseret i at anerkende. [34]

I det hele vil man dog vistnok være betænkelig ved at gå videre, end der klart er hjemmel for. [35]

I Norge er en advokat ikke bemyndiget til at kvittere for en klients arv uden fuldmagt, men ifølge praksis kan konkursbestyreren udbetale dividende til en advokat, som har anmeldt fordringen for kreditor uden fuldmagt. [36]

s. 574, *Mathias Hagerup* s. 446, *Gram* s. 522, *Nellemann*, *Procesmåde* s. 141–42, *H. Munch-Petersen II* s. 71 ff.

30. I ØLD i U. f. R. 1946 s. 320 kan næppe indlægges andet; den er formentlig konkret begrundet (»Under hensyn til sagfører C.s selvstændige stilling«), jfr. *A. Drachmann Bentzon* i T. f. R. 1947 s. 345–46.

31. U. f. R. 1931 s. 563.

32. U. f. R. 1937 s. 452, 1953 s. 280 og 1954 s. 165. Konkret begrundet er U. f. R. 1950 s. 669 (berigtigelse af købesum).

33. U. f. R. 1944 s. 277 og S. B. 1955 s. 294–95 (ikke ret til at bemyndige ny person til at kvittere og meddele påtegninger på pantebreve). U. f. R. 1944 s. 277 er konkret begrundet.

34. Se U. f. R. 1946 s. 766 (forelægge sagen påny for ministeriet).

35. Ved HRD i U. f. R. 1938 s. 722, jfr. *R. Prytz* S. B. 1938 B. s. 60–61, er det antaget, at en sagfører, der havde repræsenteret en sælger under en endnu ikke fuldt afviklet ejendomshandel, i den forstand var legitimeret til at modtage terminsydelse fra køberens sagfører, at sælgeren ikke trods denne erlæggelse kunne gøre misligholdelsesvirkninger gældende. Jfr. *Axel H. Pedersen*, *Refusionsopgørelser*, 2. udg (1954) s. 14.

Se også U. f. R. 1902 A. s. 300, hvorefter en sagfører ikke var bemyndiget til at give saldokvittering, og S. B. 1950 s. 461, udlæg fornyet uden kreditors samtykke.

36. Se *Håndbok for medlemmer av den norske sakførerforening*, 3. udg. (1961) s. 175–76.

Og en fuldmagt til at foretage udlæg for en fordring beføj (ikke) til at foretage arrest med det deraf følgende muligt videregående ansvar efter rpl. § 641. [37]

SR har [38] udtalt om en advokat, der har medvirket ved salg af fast ejendom, at han uden fuldmagt ikke har bemyndigelse til at modtage købesummen for ejendommen med frigørende virkning for køberen, samt at der ikke findes nogen sædvane for legitimation for advokaten i tilfælde, hvor han ingen fuldmagt har.

Ved incasso udfylder klienten ofte en trykt fuldmagtsblanket, der giver advokaten vidtgående beføjelser, derunder til at anlægge retssag. Man tør henholde sig hertil, også hvor en fordring undtagelsesvis er overgivet »til incasso« uden nærmere kommentarer, også uden for et stående klientforhold. [39]

På den anden side er det utvivlsomt rimeligt i adskillige tilfælde, selv hvor blanket er benyttet, at indhente klientens (fornye) sanktion, forinden forligsindkaldelse eller stævning udtages.

OPHØR

Ved viljeserklæring

Fra klientens side

Som andre mandater kan også advokatens normalt frit tilbagekaldes [40] af klienten. Se s. 113 ff. Hvis fuldmagten har særlig tilværelse over for trediemand som stillingsfuldmagten ved rettergang, må tilbagekaldelsen bringes til dennes kundskab, rpl. § 264.

Advokatens udtræden

Om advokatens adgang til at udtræde af en påbegyndt sag eller et påtaget hverv, se s. 115 ff.

37. *Hurwitz-Gomard*, s. 57.

38. Refereret i U. f. R. 1946 s. 324, jfr. Den danske Sagførerforenings Beretning, 1905 s. 20—21, hvorefter det ikke var ukollegialt at afkræve en sagfører fuldmagt til at modtage købesummen ved en ejendomshandel, »han vilde ved at undlade dette eventuelt pådrage sig et personligt ansvar«.

39. Således *W. E. v. Eyben* I. c. s. 86—87, anderledes *Hurwitz-Gomard*, Tvistemål, s. 57, der kræver »modstående data f. eks. en tidligere kutyme mellem mandanten og hans sagfører«.

40. En beskikket forsvarer har sigtede vel ikke nogen egentlig ret til at afskedige rpl. § 736, men det vil i almindelighed ikke stemme med god advokatskik at påtvinge ham en uønsket bistand, jfr. *Stang Lund* s. 106, *Ragnar Gottfarb* i Sv. J. T. 1950 s. 558.

Død, konkurs, umyndiggørelse m. v.

Virkningen af klientens død, konkurs og umyndiggørelse [41] el. l. på bemyndigelsen må afgøres efter almindelige retsregler (derunder om bristende forudsætninger).

HR [42] har således afvist en sag, som en sagfører i henhold til en i 1916 af den daværende bestyrelse for den russiske Murmanbane udstedt fuldmagt havde anlagt mod en herboende dansk ingeniør til tilbagebetaling af et større beløb, som denne havde modtaget i anledning af en påtænkt, men ikke realiseret befragtning. Vel var der trods indstævntes benægtelse føje til at antage, at fuldmagten i sin tid var udstedt af de rette russiske statsmyndigheder, men det kunne under hensyn til revolutionen ikke anses for godtgjort, at fuldmagten endnu stod ved magt.

I dette tilfælde var den relevante kendsgerning notorisk, men hvor ellers fuldmagten — som rettergangsfuldmagt — har »særlig tilværelse«, må bortfaldet bringes til trediemands kundskab, rpl. § 264, Nya R. B. 12. kap. 19. §. [43]

41. Om et tilfælde af bortfald af en fuldmagt p. gr. a. klientens umyndiggørelse, U. f. R. 1902 s. 638.

42. U. f. R. 1921 s. 978, jfr. *Eyvind Olrik*, T. f. R. 1924 s. 45—46.

43. Om virkningen af død på visse sager, særlig ægteskabssager, se *Hurwitz-Gomard*, s. 54.

ADVOKATENS RETENTIONSRET [1]

»Jeg gad vite om retensjonsretten overhovedet eksisterer. Er den annet enn noe blot og bart negativt? Når jeg har solgt et par støvler, plikter jeg ikke å levere dem fra meg uten betaling. Det kaller ingen for retensjonsrett, men når skomakeren har reparert et par støvler og ikke plikter å levere sit arbeid fra seg uten å få betaling, er vel forholdet ganske det samme. Hvorfor da her tale om retensjonsrett?«

Emil Stang

PROBLEMSTILLING. KORT OVERSICHT OVER LOVGIVNINGEN OG TEORIENS STILLING I DE NORDISKE LANDE. BAGGRUND FOR UNDERSØGELSEN

Fredrik Stang har gengivet faderens udtalelse [2] som eksempel på hans evne til at forenkle spørgsmålene. *Fredrik Stang* fremhæver, at retentionsretten er blevet drøftet, særlig af de konstruktive jurister, og han finder tanken rigtig som udgangspunkt, selvom den ikke skulle kunne følges helt ud.

Det klassiske stridsspørgsmål om retentionsretten er i ringe grad, ja i virkeligheden kun i forbigående — ved spredte og kasuistiske bestemmelser — blevet behandlet af lovgivningen i de nordiske lande. Dette gælder ikke mindst advokaternes retentionsret i dokumenter og forretningspapirer, dog med undtagelse af finsk ret.

I retslitteraturen har retentionsretten derimod stadig fristet til monografisk behandling, [3] men det specielle spørgsmål om advokaternes retentionsret i dokumenter og forretningspapirer er kun behandlet i mindre omfang. Domspraksis er sparsom.

I *Finland* har advokaten retentionsret i processkrifter til sikkerhed for sit salg ifølge Rättegångsbalken § 15:12 »och äge fullmäktig rätt

1. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Advokatens retentionsret i dokumenter m. v., *Defensor legis* 1950 s. 65—86 og *T. S. A.* 1950 s. 238—54.

2. Mine juridiske arbejder, *T. f. R.* 1942 s. 20.

3. *Antti Hannikainen* har i 1948 skrevet en disputats om retentionsretten. Den er anmeldt af *Lars Erik Taxell*, *T. J. F. F.* 1950 s. 65—67, jfr. *Sv. J. T.* 1951 s. 123—24.

att hålla de rättegångsskrifter kvar, som han omhänderfått till dess han sin betalning får». En begränsning findes dog i avtaleloven § 15: Fullmäktigen är alltid pliktig att på begäran av fullmaktsgivaren återställa fullmaktshandlingen. [4]

En positiv bestemmelse, der hjemler retentionsret til sikkerhed for både salær og udlæg findes i NRG. Denne regel er bygget både på teori og praksis. [5]

I *Sverige* har teorien [6] vist sig tilbøjelig til at anerkende retentionsretten, medens praksis har vist sig mere tilbageholdende.

I *Danmark* har *Troels G. Jørgensen* i 1927 hævdet, at ting uden omsætnings- eller affektionsværdi, særlig dokumenter, ikke bør være genstand for retentionsret, og at der ikke uden positiv hjemmel kan antages at opstå retentionsret i dokumenter og forretningspapirer. [7] Ved at uddybe dette synspunkt gjorde han senere gældende, at et dokument, som er udfærdiget af en advokat, bliver klientens ejendom, så snart det forsynes med klientens underskrift uden overgang af besiddelsen. [8]

Denne teori blev imødegået af *Bernt Hjejle* i 1932, [9] der dog fremhævede, at advokaternes retentionsret må anses for udelukket i visse tilfælde, hvor lovgivningen positivt har påbudt et dokument tilstedeværelse hos en bestemt person eller på et bestemt sted.

Det er tiltrængt at underkaste det specielle spørgsmål om advokaternes retentionsret i dokumenter en nærmere undersøgelse, ikke mindst fordi den for en umiddelbar betragtning forekommer rimelig efter sagens natur. [10] Der er da næppe heller nogen tvivl om, at advokaterne i almindelighed regner med retentionsretten i deres kreditgivning, hvor den kan være af væsentlig betydning, hvis der ikke er betalt forskud på udlæg og salær. Advokatvirksomheden i Norden bygger i langt højere grad på kreditgivning end i England, Frankrig, [11] Belgien og en række andre lande, hvor udlæg og salær erlægges på forhånd.

4. Jfr. *T. M. Kivimäki, Matti Ylösto*, Lärobok i Finlands Civilrätt. Allmän del. Oversat af *P. E. von Bonsdorff* (Helsingfors 1960) s. 41.

5. N. S. B. 1954 s. 172, 1956 s. 48–49.

6. Jfr. *Berndt Hasselrot*, Pant och Retentionsrätt. Några jämförelsesynpunkter, 1918, *Östen Undén*, Några omtvistade spørsmål rörande Retentionsrätt, 1921 (særtryk af Sv. J. T.) og *samme*, Svensk Sakrätt I (1927) s. 386 ff.

7. Om Begrænsninger i tilbageholdelsesretten, U. f. R. 1927 B. s. 17–25.

8. Om sagføreres tilbageholdelse af klienters dokumenter, S. B. 1927 s. 11–13.

9. Bidrag til læren om tilbageholdelsesretten, T. f. R. 1932 s. 352–61.

10. Jfr. allerede dommen i J. T. 1825 13 bd. s. 127: retentionsret . . . har hjemmel ligeså meget i sagens natur som i lovgivningens grundsætninger.»

11. I Frankrig anerkendes retentionsretten ikke, *Bertil Godenhjelm* Defensor legis 1932 s. 249–50.

Det er en naturlig tanke, at advokaten ikke skal give dokumenterne fra sig uden betaling, når hans fordring hænger sammen med besiddelsen. Advokaten har et rimeligt krav på et samlet opgør, således at han ikke skal risikere, at betalingen udebliver. I relation til gode og solide klienter har retentionsretten ingen interesse, men når situationen under en eller anden form tilspidser sig og overfor de klienter, som ofte skifter advokat — »det roterende klientel« — kan den have praktisk værdi. En fugl i hånden er da bedre end ti på taget.

TROELS G. JØRGENSENS ARGUMENTATION IMOD ADVOKATERNES RETENTIONSRET

Det er et arsenal af argumenter, *Troels G. Jørgensen* har fremført i forsøget på at torpedere advokatens retentionsret i dokumenter. Argumentationen var oprindelig fremsat uden specielt henblik på advokatens retentionsret, og der blev derfor ikke taget hensyn til advokatens offentligretlige stilling, hvad der er påkrævet ved en gennemgang af de teoretiske betragtninger, således at disse afvejes efter det praktiske livs behov.

Versio in rem-princippet

Fra advokatens side skulle der ikke være nedlagt nogen økonomisk ydelse, som ejeren ville tilegne sig ved at modtage dokumentet uden samtidig at betale for det. *Troels G. Jørgensen* erkender dog, at denne betragtning i hvert fald kun kan anvendes, hvis advokaten har fået et dokument i sin besiddelse uden selv at have udarbejdet det. [12]

Det overses imidlertid, at advokaten for at kunne udføre en enkelt sag ofte kommer i besiddelse af og selv fremskaffer en række forskellige dokumenter, og at disse må betragtes som en helhed, indtil sagen er afsluttet, således at de først udleveres til klienten, når hans samlede skyld er betalt.

Offentligretlige hensyn

Dernæst er editionspligten (»editio instrumentorum«) i rpl. § 299 anført, hvorefter trediemand er pligtig til på opfordring at fremkomme med dokumenter, når vedkommende part har en af processen uafhængig ret til at benytte dem som bevis for sine rettigheder. Men selv hvor dette ikke er tilfældet, skal trediemand være forpligtet til at bidrage til sagens oplysning ved at give retten og parterne adgang til benyttelse eller besigtigelse af dokumenter, der er hans rådighed undergivet, men dog kun for så vidt det ikke vil kunne skade ham selv eller påføre ham udgifter eller ulejlighed.

Fra den enkeltstående og i praksis sjældent anvendte regel kan der intet almindeligt udledes. Selvom en advokat er pligtig at fremlægge et dokument

i retten, er der ingen tvivl om, at han stadig har retentionsret i forhold til klienten.

Afsavn

Ejerens ulempe ved afsavn af et dokument skulle være noget helt andet end det økonomiske afsavn af en ting, idet afsavnet af et dokument på forskellige måder kan genere eller skade ham, fordi dokumentet kan være en nødvendig rekvisit i mange forhold. Nyttens for ejeren ved dokumentbesiddelsen og ulempen for ham ved afsavnet skulle falde fra hinanden som helt forskellige kendsgerninger, der ikke er legemliggjort i dokumentet, sådan som det er ved retention af en formuegenstand eller en ting af affektionsværdi. Der bør imidlertid ikke være nogen væsensforskel ved afsavnet af et dokument med omsætningsværdi eller affektionsværdi, og et dokument uden disse egenskaber.[13] Retentionsretten har to funktioner, dels sikkerhed og dels indirekte vederlagspres. Ved ting med omsætningsværdi er det særligt sikkerhedssynspunktet, som gør sig gældende. Ved ting uden omsætningsværdi er det særligt vederlagspresset, der er virksomt, og selvom det så godt som udelukkende er den ene funktion, der træder i kraft, bør dette ikke udelukke retentionsretten. Det argument, der ligger i, at ulempe ved at savne dokumentet er noget andet end økonomisk afsavn, rammer jo også ting uden omsætningsværdi, men med affektionsinteresse — men disse skal dog kunne være genstand for retentionsret. Heller ikke den omstændighed, at nytten ved besidderens virksomhed og ulempen ved afsavnet falder fra hinanden for ejeren som to forskellige kendsgerninger og ikke er legemliggjort i dokumentet, kan være afgørende.

Begrundelsen med afsavn af dokumentet for ejeren er altfor generel og ensidig i ejerens favør.

Faren for misbrug

Det skulle være farligt for ejeren, at et dokument holdes tilbage, fordi besidderen kan misbruge det, og faren kan også være tilstede på den måde, at uvedkommende personer kan få adgang til at blive bekendt med papirerne. Dette synspunkt støttes på dommen i U. f. R. 1901 s. 134, hvorefter en tidligere sagførerfuldmægtig nægtedes retentionsret i en annulleret fuldmagt til sikkerhed for et tilgodehavende hos principalen bl. a. under henvisning til, at fuldmagten kunne misbruges. Denne betragtning blev også støttet på aflt. § 16, hvorefter fuldmægtigen er pligtig på forlangende at give fuldmagten tilbage til fuldmagtsgiveren.

Højle finder, at disse betragtninger ikke har en sådan styrke, at faren er væsentlig større ved dokumenter end ved andre ting, og hvad aflt. § 16 angår, anser han denne som et udslag af den kvalificerede fare for misbrug, som er tilstede her. [14]

For advokaten gør der sig iøvrigt specielle forhold gældende med hensyn til fuldmagtsforhold. Advokatens bemyndigelse er ofte alene grundet på klientens anmodning, og det vil næppe forekomme, at en advokat efter sin offentlig-

13. Jfr. *Højle* l. c. s. 354.

14. Det kan således ikke være rigtigt ud fra rpl. § 299 om udlevering af bevismidler og aflt. § 16 at slutte, at en stiltiende retentionsret over dokumenter stemmer dårligt med andre regler i dansk ret, jfr. *Eyvind Olrik*, Meddelelser fra den danske højesterets praksis, T. f. R. 1927 s. 287.

retlige stilling kan tænkes at ville tilbageholde en eventuel skriftlig fuldmagt, medmindre der foreligger en uigenkaldelig fuldmagt, f. eks. ved kreditorordninger, fordeling af byggemidler o. lign., hvor hensynet til trediemand gør det nødvendigt.

Synspunktet misbrug kan formentlig ikke anvendes overfor advokaten, som efter rpl. § 143 er forpligtet til at undgå alt, hvad der ikke kommer overens med den hæderlighed, nøjagtighed og pålidelighed, som en offentlig beskikket advokat altid må udvise.

Det fremførte eksempel på misbrug — at uvedkommende personer kan få adgang til at blive bekendt med dokumenterne — er i relation til advokaterne dårligt valgt. Næppe nogen anden stand har så mange dokumenter tilhørende trediemand i sit væрге med den til standen også i egen interesse knyttede tavshedspligt.

Ejendomsret

Endelig har Troels G. Jørgensen for at understøtte sin teori om, at der ikke uden positiv hjemmel kan antages at opstå retentionsret i dokumenter, anført, at en klient bliver ejer uden overgang af besiddelsen, så snart et dokument forsynes med klientens underskrift, der giver det betydning som bevisbærer i klientens retsforhold. [15] Begrundelsen herfor finder han alene i rpl. § 299 — editionspligten — som tillige skulle vise, at det ikke er de rent formueretlige regler, der her er afgørende. [16] Denne antagelse ville føre til det åbenlyst urimelige resultat, at en advokat var pligtig at udlevere et dokument, som han havde oprettet, og til hvilket han havde udlagt stempel og tinglysningsgebyrer. Troels G. Jørgensen erkender da også, »at det kan falde hårdt«. Af den processuelle regel i rpl. § 299 kan da heller ikke udledes, at det ikke er de almindelige formueretlige regler, som er gældende på dette område, og reglen i rpl. § 299 udelukker ikke retentionsretten i forhold til klienten. Iøvrigt vil denne antagelse ikke kunne gennemføres konsekvent, f. eks. ved klientens underskrift af et gældsbevis eller et pantebrev til trediemand. Endelig forekommer synspunktet underordnet, thi retentionsretten får jo først betydning, når klienten har erhvervet ejendomsretten.

De argumenter, som Troels G. Jørgensen har fremført, er ikke af tilstrækkelig vægt til at begrunde en så vidtgående antagelse, at der kun kan opstå retentionsret i dokumenter og forretningspapirer, hvor der foreligger positiv hjemmel.

Dansk ret giver heller ingen støtte for sådanne synspunkter. I nyere lovgivning har kommissionsloven af 8/5 1917 § 39, jfr. §§ 49 og 74, hjemlet retentionsret i ting uden omsætningsværdi eller affektionsværdi, prøver, mønstre eller andet, og herunder antages indbefattet kundelister, telegrafcoder, soliditetsoplysninger, materiale til reklame o. lign.

15. S. B. 1927 s. 12.

16. Muligheder for sikkerhedsstillelse fremhæves af *Fr. Vinding Kruse*, *Ejendomsretten* 3. udg. 1951 s. 1690 ff, *von Eyben*, *Panterettigheder* (1959) s. 356, *T. J. F. F.* 1959 s. 59, og *Knud Illum*, *U. f. R.* 1959 B. s. 136.

[17] Jfr. også postlov nr. 288 af 9/5 1919, lovbek. nr. 426 af 8/11 1950, § 28.

Både i praksis og i senere dansk teori anerkendes retentionsretten. Dette standpunkt indtages både af *Hjejle*, [18] der henviser til en række forudgående forfattere, [19] og af *Fr. Vinding Kruse*. [20]

Efter *Fr. Vinding Kruses* lovforslag om »tilbageholdsretten« har advokaten retentionsret i dokumenter for udlæg og salær. [21]

RETENTIONSRETTENS BETYDNING I DET DAGLIGE LIV VED FORSKELLIGE GRUPPER AFDOKUMENTER

Emil Stangs »skomaker« og advokaterne i Norden skal imidlertid ikke hente hjælp til forståelsen af det rimelige og naturlige behov for retentionsretten hos de konstruktive jurister.

Det er en påvisning af retentionsrettens betydning i det daglige liv, og en reel afvejen af de forskellige krydsende hensyn, som har betydning ved afgørelsen af, om der findes grunde, der er så tungtvejende, at advokatens retentionsret må vige for andre berettigede interesser — samfundets, trediemands eller klientens. [22] En sådan påvisning er kun mulig ved en gennemgang af de vigtigste grupper af de dokumenter, som sædvanligt forekommer i advokatpraksis.

En gruppeinddeling af de vigtigste dokumenter i det daglige liv gør det desuden nemmere at belyse ikke alene den stilling, som den spredte og kasuistiske lovgivning har indtaget i de nordiske lande, men også den i hvert enkelt land ret sparsomme domspraksis, der i det store og hele har udviklet sig uden vejledning af en samlet teoretisk undersøgelse, men alene ud fra synspunktet, hvad der i hvert enkelt tilfælde er fundet rimeligt og naturligt i de berettigede parter interesse. Fremgangsmåden udelukker tillige, at der fra den sparsomme domspraksis drages urigtige analogislutninger for andre grupper af dokumenter. Det viser sig på dette område, som på mange andre, at hverken reale grunde

17. Jfr. Motiverne s. 86.

18. l. c. s. 355—56.

19. Jfr. *A. W. Scheel*, Om tilbageholdelsesretten efter danske love, 1839, s. 88, *Gram*, Den danske formueret I 1858 s. 672—73.

20. Ejendomsretten s. 1688 og *Torp*, Dansk Tingsret ved *Grundtvig* (1916) s. 761.

21. En nordisk lovbog, 1948 s. 116—17 og 451—52.

22. Jfr. *Lars Erik Taxell* l. c. s. 66.

eller konstruktive metoder kan føre til en regel, som er bindende for alle tilfælde. Det praktiske livs krydsende hensyn lader sig ikke tilfredsstille med eller binde i en fælles generalnævner.

Processkrifter

Processkrifter i borgerlige sager, naturligvis bortset fra de til retten stilede og indleverede indlæg, [23] må betragtes som advokatens ejendom. [24]

Noget andet er, at klienten imod betaling af salær og udlæg kan forlange sig processkrifterne overdraget, bl. a. af hensyn til appel. I denne forbindelse erindres den norske kollegiale regel om, at en advokat ikke må overtage en sag, som en kollega har udført, før klienten har gjort op med ham eller han samtykker, jfr. NRGÅ § 14. Denne regel understøtter retentionsretten.

Dommen i J. U. II 1840—41 s. 728 statuerer, at en advokat, der var antaget til at føre en sag, som senere blev overdraget til en anden, havde retentionsret i nogle dokumenter, som var overgivet ham, for udlæg, men ikke for salær, idet dette dog var gjort afhængigt af sagens endelige udfald. [25]

I finsk ret har retentionsretten i processkrifter hjemmel i Rättegångsbalken kap. 15 § 12, jfr. lov af 28/1 1927, »och äger fullmäktig rätt att hålla de rättegångsskrifter kvar, som han omhänderfått, till dess han sin betalning får«.

Tilsvarende bestemmelse fandtes [26] også i den svenske Rättegångsbalken fra 1734 kap. 15 § 12, men den er ikke gentaget i Nya R. B. Lovgivningen har formentlig ikke hermed ønsket at tilkendegive, at retentionsretten ophæves, men har anset dette for et civilretligt spørgsmål, som ikke hørte hjemme i loven.

I Norge har Justisdepartementet udtalt, »at det må antas, at en sakfører i almindelighet har retensjonsrett for utlegg og salær i de dokumenter hans klient har overlevert ham eller han på klientens vegne har erhvervet i sakens anled-

23. Jfr. *Jørgen Ordning*, Eiendomsretten til de i sivile retssaker fremlagte dokumenter og rådigheten over disse, N. S. B. 1924 s. 89, og 1947 s. 40.

24. Om udlevering af dokumenter, som er fremlagt i straffesager, indeholdes reglerne i JM. cirk. nr. 107 af 19/5 1933. Begæring om udlevering tages kun til følge, når den er fremsat af den, der efter almindelige retsregler er berettiget til at besidde dokumentet.

25. *Torp*, Tingsret ved *Grundtvig* (1916) fremhæver, at det beroede på særlige omstændigheder, når der ikke anerkendtes tilbageholdelsesret for salæret.

26. Denne bestemmelse er fortolket således, at der kunne udøves retentionsret i checks, som var overgivet til incasso, jfr. *Holm*, Nytt juridisk Arkiv I 1926 s. 345.

ning«. Denne udtalelse er bygget på en af hovedstyret afgiven erklæring, [27] og i overensstemmelse hermed indeholder NRGAs følgende bestemmelse: »En sakfører har rett til å tilbakeholde sakens dokumenter som sikkerhet for sitt tilgodehavende for utlegg og salær i vedkommende sak.«

Dokumenter vedrørende køb og salg af fast ejendom

På dette område, hvor der vistnok ydes den gennemsnitligt største kreditgivning, udgør udlæg og salær ofte betydelige beløb. Her er retentionsretten derfor af særlig interesse. [28] Navnlig pengeinstitutter yder i meget betydeligt omfang forstrækninger og udlæg ved prioriteringer og omprioriteringer under den forudsætning, at der haves retentionsret i de dokumenter, som besiddes, eller som er indleveret til tinglysning af vedkommende pengeinstitut. [29] Der har da heller aldrig hersket tvivl om, at dokumenter, som er indleveret til tinglysning, besiddes af tinglysningsmyndighederne på anmelderens vegne. Tinglysningsanordningen giver udtryk herfor, idet tinglysningskontoret, hvis anmelderen forlanger det, er pligtig at give kvittering for dokumentets indlevering [30] eller tilbagesende det. Anmelderen er iøvrigt også ansvarlig for tinglysningsafgiftens berigtigelse, hvad enten han optræder i egen interesse eller som befuldmægtiget for klienten. [31] Det er af AR fastslået, at en advokat er berettiget til at tilbageholde dokumenterne vedrørende en ejendomshandel, indtil hans tilgodehavende er betalt, eller der stilles behørig sikkerhed, A. B. 1959 s. 102—04.

Bevillinger, der er udstedt efter advokatens ansøgning

O. A. Borum antager, at der kun kan opstå retentionsret i en skilsmissebevilling for selve gebyret, fordi denne er et dokument af personlig karakter, [32] og det ville i dette tilfælde føre til et indgreb i klientens personlige rettigheder, fordi han berøves retten til at gifte sig igen, sålænge advokatens regning ikke er betalt. [33]

27. Jfr. *Bødtker* s. 129, N. S. B. 1931 s. 21—22, 1935 s. 84, 1937 s. 115, 1953 s. 53, jfr. S. B. 1953 s. 188—89.

28. Jfr. muligvis også dommen i Arkiv for Retsvidenskab VI s. 23—29.

29. Jfr. U. f. R. 1916 s. 969. Vekselerere har retentionsret ifølge praksis og sagens natur i ihændehaverpapirer, på hvilke de har ydet lån eller forskud, jfr. også 1887 s. 476, 1888 s. 10 og 422, 1916 s. 969.

30. Anordning om tinglysning nr. 298 af 26/11 1926 § 2, 2. stk. 3. pkt.

31. Lovbek. om afgift ved tinglysning nr. 100 af 23/4 1929 § 25, 2. stk.

32. S. B. 1948 s. 303.

33. O. A. Borum rejser iøvrigt også spørgsmålet om andre konsekvenser. Er manden stadig gift med den kvinde, med hvem bevillingen har erklæret hans ægteskab opløst? Løber formuefællesskabet videre? Disse indvendinger kan der næppe tillægges nogen betydning, idet selv klienten ved, at disse spørgsmål er løst, så snart bevillingen foreligger.

Bortset fra, at spørgsmålet næppe har nogen praktisk betydning [34] — en genpart af skilsmissebevillingen kan jo iøvrigt i reglen erhverves af klienten hos vedkommende myndighed — ses der ikke nogen grund til, at retentionsret ikke skulle kunne opstå i dette og lignende tilfælde, hvor bevillingen udfærdiges efter det af advokaten forud udførte arbejde.

SR har anset retentionsret i en skilsmissebevilling for advokatmæssig berettiget i anledning af, at et amt havde meddelt en advokat, at han efter amts formening var uberettiget til at gøre udlevering af en skilsmissebevilling, som amtet havde tilstillet ham i henhold til et på en klients vegne indsendt andragende, afhængig af at hans krav på omkostninger vedrørende skilsmissesagen blev betalt. [35] Derimod havde hustruens advokat ikke retentionsret imod ægtefællen i hans eksemplar af bevillingen, S. B. 1954 s. 126.

Den norske Sakførerforening har også antaget, at en advokat måtte anses berettiget til at tilbageholde en separationsbevilling, indtil hans arbejde med separationsordningen var honoreret. [36] Udtalelsen er fremsat før vedtagelsen af den generelle regel i NRG.

Udskrifter og lignende

Hvis advokaten i klientens interesse har erhvervet udskrifter, der ikke er betalt af klienten, kan denne ikke forlange sig betragtet som ejer af disse, men må finde sig i, at disse ikke udleveres ham, forinden advokatens samlede tilgodehavende er betalt. Dette tiltrædes også af Troels G. Jørgensen, der imidlertid mener, at hvis det drejer sig om udskrifter, der kun kan erhverves med klientens samtykke, som f. eks. af notarialprotokollen og formentlig strafferegistret, kan klienten forlange sig disse overdraget, men kun mod betaling af det til erhvervelsen afholdte udlæg. Dette begrundes med, at klienten må have en berettiget interesse i, at disse udskrifter ikke forbliver i advokatens værge, og selvom klienten har adgang til selv at skaffe sig nye attester og udskrifter, har de allerede erhvervede måske rent praktisk en højere værdi for klienten, fordi han ikke selv kan give den rigtige bestilling og ialt fald skal vente på ekspedi-

34. Jfr. U. f. R. 1951 s. 447 om benyttelse af en genpart af et udstykningskort, hvor det originale beroede hos landinspektøren, der kun ville udlevere imod betaling. Se A. B. 1961 s. 275 om ny praksis ved Københavns overpræsidium.

35. S. B. 1948 s. 273.

36. Jfr. *Bødtker* s. 139, og N. S. B. 1951 s. 17.

tionen. Der ses dog ingen grund til at gøre en undtagelse for disse dokumenters vedkommende, medmindre særlige forhold foreligger.

TILFÆLDE, HVOR DER IKKE KAN ELLER BØR HAVES RETENTIONSRET

Selvom retentionsret fastslås som almindelig hovedregel, vil der dog være en række dokumenter, hvori der ikke kan eller bør have retentionsret.

I adskillige tilfælde vil en fastholdelse af retentionsretten ikke være stemmende med god advokatskik. Dette må overvejes af hver enkelt advokat i det konkrete tilfælde. [37]

Retentionsretten bør næppe heller gøres gældende, hvis dette kan medføre et retstab for klienten eller ulemper, som står i et urimeligt forhold til den fordel, som kan opnås. Retentionsretten kan heller ikke benyttes til anerkendelse af krav. [38]

Ved en sags overdragelse til en anden advokat anvendes derfor ofte den fremgangsmåde, at dokumenterne udleveres, imod at kollegaen indestår for, at den første advokats tilgodehavende betales af de først indkommende beløb, eller når sagen er gennemført.

Højle har endvidere fremdraget en række tilfælde, hvor offentlige samfundsmæssige hensyn, undertiden af socialhumanitær art, vejer tungere end hensynet til betalingen af advokatens tilgodehavende, og hvor dennes retentionsret derfor må vige.

*Lovgivningen har påbudt, at et dokument skal være tilstede
hos en bestemt person eller på et bestemt sted*

Soldaterbog. For enhver værnepligtig udfærdiges en soldaterbog (orlogsbog), hvori mødebefalingen indklæbes. Soldaterbogen skal altid være i den pågældendes besiddelse efter hjemsendelsen, jfr. anordning nr. 235 af 19/8 1953 § 5, Alm. tjenestebestemmelser (1939) 15. kap. 7. pkt.

Søfartsbog. En sømand, der forhyres skal være forsynet med søfartsbog eller mønstringsbevis, jfr. sømandslov nr. 229 af 7/6 1952 § 11, stk. 1, værnepligtslov nr. 210 af 11/6 1954 § 39, stk. 2. Så længe tjeneste-

37. T. S. A. 1943 s. 73 (ikke retentionsret i rationeringskort).

38. T. S. A. 1957 s. 56—57, jfr. 1960 s. 35—36.

11 Indledning til advokatgerningen

forholdet varer, tages søfartsbogen i forvaring af skibsføreren. Ved indkaldelse tages den i forvaring af den personelforvaltende myndighed, som imidlertid ikke har hjemmel til at tilbageholde søfartsbogen mod den værnepligtiges ønske.

Førerbevis. Føreren af et motorkøretøj skal altid have førerbeviset på sig under kørslen. På forlangende skal han forevise det for politiet.

Fuldmagt, som fuldmægtigen ifølge aftl. § 16, 2. stk., er pligtig på forlangende at give tilbage [39] til fuldmagtsgiveren. [40]

Næringsbevis, som ifølge lov nr. 138 af 28/4 1931 § 17 skal være op-hængt i butikken på et iøjnefaldende sted. Hvis en advokat imidlertid har udlagt gebyret og fremskaffet næringsbeviset, ses der ingen reel grund til, at advokaten ikke skulle kunne have retentionsret, idet klienten ellers ville være bedre stillet i forhold til advokaten end til den offentlige myndighed, som udsteder næringsbeviset, og som ikke yder kredit. Den næringsdrivende må i et sådant tilfælde strafferetlig stilles, som om han ikke havde løst næringsbrevet. I andre tilfælde haves derimod ikke retentionsret.

Abonnementskort. Her må tilsvarende betragtninger gælde som om næringsbreve.

Det er hovedreglen, at legitimationsdokumenter alene kan beslaglægges efter forudgående retskendelse, jfr. rpl. § 785, stk. 2. Det tilsvarende gælder beslaglæggelse af søfartsbøger tilhørende indkaldte, hvor de militære myndigheder (rettergangschefen) kan have en særlig interesse i hurtigt at kunne beslaglægge (rømning), jfr. forudsætningsvis militær rpl. § 25.

Pas. I almindelighed skal danske statsborgere ved udrejse fra og ankomst til landet være forsynet med pas, jfr. bek. nr. 437 af 22/12 1952 om pas m. v. § 1, stk. 2. [41]

Pasloven nr. 223 af 7/6 1952 § 2, stk. 1, gør en vigtig undtagelse med hensyn til pas, som politiet kan inddrage i visse tilfælde, når der på grund af en sags beskaffenhed eller en sigtets forhold er føje til at antage, at han vil unddrage sig ansvaret ved udrejse af landet eller

39. Jfr. *Antti Hannikainen* l. c. s. 170.

40. Den i kommissionslovens §§ 74 og 87 hjemlede retentionsret omfatter ikke en skriftlig fuldmagt.

41. Jfr. *Erik Wegener*, Stavnsbånd, S. B. 1949 s. 140. Om betænkelighederne ved den tidligere vide adgang til administrativ beslaglæggelse se Rigsdagstidende A. II 1951–52 sp. 5273–74.

forbliven i udlandet. Tidligere gjaldt ifølge kgl. an. nr. 578 af 27/11 1946 en videre adgang til administrativ inddragelse, idet det navnlig var tilstrækkeligt, at der var rejst sigtelse for et strafbart forhold, hvor alene bøde eller konfiskation kunne forventes pålagt, hvorimod det nu er en betingelse, at det strafbare forhold kan antages at medføre frihedsstraf.

I Folketingets ombudsmands beretning 1958 s. 115—16, karakteriseres paslovens regel som »en speciel regel«, der ikke analogisk kan udvides til at omfatte andre legitimationsdokumenter, in casu søfartsbøger.

Lougivningen har tilkendegivet en interesse i, at visse personer kommer i besiddelse af forskellige ydelser

I sådanne tilfælde ville retentionsretten komme til at virke som en omgåelse af loven. Hjeple fremhæver, at den omstændighed, at en ydelse ikke kan være eksekutionsobjekt, ikke i sig selv bevirker, at retentionsretten er udelukket, thi denne medfører netop ikke som sådan nogen beføjelse til fyldestgørelse og strider derfor ikke direkte mod lovbudet. Men heri vil dog ligge, at det har været formålet at sikre samfundets interesse i at beskytte de svage.

Hvis der foreligger samfundshensyn, særlig af socialhumanitær art, vil en udvidende fortolkning af eksekutionsforbudet være nærliggende, således at retentionsret er udelukket, jfr. grundsætningen, hvorefter modregning er udelukket i samme udstrækning som eksekution, *Knud Illum*, Modregning i konkurs (1934) s. 132 ff.

Forskellige attester og lignende, som er betingelse for udbetaling af embeds- og bestillingsløn, pension fra offentlige kasser, eller ifølge private forsørgelseskontrakter, rpl. § 513—14.

Underholdspenge til hustru og børn, som udredes ifølge øvrighedsresolution, forlig eller anden lignende bestemmelse, jfr. børnetilskudslov nr. 82 af 31/3 1958 § 7 (rpl. § 514).

Understøttelse og hjælp til trængende fra det offentlige, stiftelser og velgørende institutioner.

Kapitalforsikring, forsikringsaftaleloven af 15/4 1930 § 116.

Ulykkes- og sygeforsikring, samme lov § 123.

Invalideforsikring, lov nr. 238 af 10/6 1960, lovbek. nr. 223 af 19/6 1961 § 81, stk. 1.

Ulykkesforsikring, lov nr. 183 af 20/5 1933, lovbek. nr. 142 af 8/5 1959 § 6.

Regnskabsbøger

Der er ingen tvivl om, at en advokat i almindelighed har retentionsret i regnskabsbøger, jfr. N. S. B. 1956 s. 48—49. Der har imidlertid været stærk diskussion om, hvorvidt advokaten har retentionsret i regnskabsbøger overfor klientens konkursbo.

I Sverige kan en advokat ikke tilbageholde regnskabsbøgerne i et aktieselskab, som er gået konkurs. Disse bør udleveres til konkursforvalteren, uanset at advokaten ikke er fyldestgjort for sit salær. [42]

Högsta Domstolen i Finland har ligeledes statueret, at advokatens retentionsret i dokumenter ophører ved klientens konkurs (22/5 1931). HRD i U. f. R. 1926 s. 925 har fastslået, at et revisionsinstitut ikke kunne hævde retentionsret i en forretningsmands bøger overfor hans konkursbo, for hvilket de var nødvendige af hensyn til opgørelsen i konkursboet og dettes gennemførelse og afvikling. [43]

Højle har imidlertid med rette fremhævet, at begrænsningen i retentionsretten i forhold til konkursboet ikke medfører nogen begrænsning i forhold til ejeren. Og i tilslutning hertil har *Fr. Vinding Kruse* [44] fastslået, at fordi en særlig lov eller retsafgørelse ud fra højere offentligretlige hensyn ved visse grupper af dokumenter vil nægte besidderen retentionsret overfor konkursboet, er der ingen grund til at nægte den overfor ejeren og senere omsætningserhververe. I *Norge* anses det ikke for stridende mod god advokatskik at tilbageholde dokumenter overfor klientens konkursbo, N. S. B. 1954 s. 172.

Åndsprodukter

Manuskripter, jfr. lov nr. 158 af 31/5 1961 om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker § 33, hvorefter forfatterens overdragelse af

42. T. S. A. 1949 s. 30—31. Afgørelsen beror på særlige svenske forhold, se herom *Højle* l. c. s. 363.

43. Jfr. også SHT 1921 s. 225. Ved en byretsdom af 30/8 1925 blev det statueret at en sagfører havde retentionsret i et aktieselskabs forhandlingsprotokol til sikkerhed for sit tilgodehavende for afholdelse af en generalforsamling, ændring af vedtægterne og anmeldelse til aktieselskabsregisteret. Sagsøgerne — kuratorerne i aktieselskabets konkursbo — gjorde gældende, at der overhovedet ikke kunne stiftes retentionsret i et tilfælde som det foreliggende, og at forhandlingsprotokollen ikke kunne være genstand for en sådan ret, S. B. 1926 s. 42, jfr. J. D. 1938 s. 48 overfor et likvidationsbo, jfr. N. S. B. 1933 s. 10.

44. Ejendomsretten 3. udg. (1951) s. 1688. Se også *K. Sonne Holm*, Revision og Regnskabsvæsen 1939 s. 93—95 om revisorer.

retten til offentliggørelse af et værk ikke indbefatter ejendomsretten til manuskriptet.

Patenter, patentloven nr. 69 af 13/4 1894 § 3, jfr. lovbek. nr. 361 af 19/12 1958 § 3.

Fabrikshemmeligheder, forretnings- eller driftshemmeligheder, lov nr. 98 af 29/3 1924 § 11, jfr. lovbek. nr. 145 af 1/5 1959 § 11.

Hjejle anfører her som begrundelse, at misbrug vil ramme ejeren særlig føleligt. Denne betragtning kan i forhold til advokaten næppe tillægges betydning. Hvis der iøvrigt er ydet forskud eller lån på disse dokumenter, kan der næppe være noget til hinder for retentionsret, som dog ikke må hindre udnyttelsen, idet dokumenterne efter anmodning bør fremsendes til forlag, patentbureauer o. lign. med reservation af advokatens rettigheder.

Til denne gruppe kan måske også henføres breve, [45] i hvert fald hvis retentionsretten kun virker som chikane.

I en række af de ovenfor nævnte tilfælde vil retentionsretten allerede være udelukket som stridende mod god advokatskik, også fordi den vil virke urimeligt hårdt i forhold til den ulempe, som påføres ejeren af dokumentet. Enhver erfaren advokat vil i hvert enkelt tilfælde sikkert forstå at udøve et konkret skøn over, hvorvidt retentionsretten bør gøres gældende, idet klienten på den ene side ikke skal opnå nogen uberettiget fordel ved advokatens kreditgivning, medens på den anden side klienten ikke skal udsættes for et væsentligt retstab, chikane eller lignende, ligesom retentionsretten må víge for visse offentligretlige pligter.

I overensstemmelse hermed er det i Norge statueret, at det er fastslået sædvane, at en advokat har retentionsret for udlæg og salær i de dokumenter, der af en klient er overgivet ham til en sags udførelse, eller som på klientens anmodning er udfærdiget af vedkommende advokat, medmindre der foreligger ganske særlige grunde, der måtte tale herimod, S. B. 1950 s. 291—92.

Afværgelse af retentionsretten kan ske ved, at klienten stiller sikkerhed, jfr. v. *Eyben*, *Panterettigheder* (1959) s. 356 ff. og samme *T. J. F. F.* 1959 s. 59.

Advokat A repræsenterede kreditor under en incassosag. Efter at klienten havde erklæret sig utilfreds med A's indsats, afsluttede A sagen og fremsendte

45. Jfr. om breve *Fr. Vinding Kruse*, *Ejendomsretten*, 3. udg. (1951) s. 204 ff. *J. Hartvig Jacobsen*, *Ophavsretten*, (1941) s. 61, *Eilif Moe*, Om privatbrevs retsbeskyttelse i T. f. R. 1941 s. 1—61 og *Henrik Tamm*, Om foretagelse af umiddelbare fogedforretninger med hensyn til dokumenter, *Juristen* 1949 s. 25—28. Se også *Holger Boeck*, S. B. 1951 s. 133—34.

opgørelse til klienten. Denne var i mellemtiden gået til en anden advokat B, men A nægtede at udlevere fordringen til B, før han havde fået honoreret sit krav på positive udlæg og salær. På et senere tidspunkt blev A's tilgodehavende deponeret, hvilket han fik underretning om gennem B. Advokatstyrelsen fandt, at A, uanset om han tidligere havde været berettiget til at tilbageholde fordringen, havde handlet forkert ved at fortsætte tilbageholdelsen, efter at han havde fået underretning om det stillede depositum. T. S. A. 1955 s. 42—43.

Afgørelsen forudsætter tilsyneladende, at A havde haft tilbageholdelsesret, hvis der ikke var blevet stillet depositum. Det vil altså sige, at afgørelsen ikke anerkender, at den omstændighed, at et dokument, her fordringen, er nødvendig til videreførelse af en retssag skulle gennembyrde hovedreglen om tilbageholdelsesret.

KAN RETENTIONSRETEN GØRES GÆLDENDE FOR TILGODEHAVENDE, DER ER OPSTÅET FOR UDLÆG OG SALÆR I EN ANDEN SAG?

I Norge anses en advokat ikke for at være berettiget til at tilbageholde en klients dokumenter for derved at opnå betaling for honorar i en anden sag end den, som har foranlediget overdragelse til ham af dokumenterne. [46] I overensstemmelse hermed fastslår NREGA, at der kun haves retentionsret i sagens dokumenter for udlæg og salær i vedkommende sag.

Et firma, som efter et rederis anmodning havde afholdt klareringsudgifter for et skib på to rejser, havde ikke retentionsret i skibets papirer på den anden rejse for krav fra den første rejse, S. H. T. 1921 s. 229.

Dokumenterne må høre til vedkommende sag, jfr. S. B. 1923 s. 59 og 1938 s. 126—28, og besiddelsen må ikke være opstået tilfældig, jfr. U. f. R. 1902 s. 216.

Retentionsretten kan dog formentlig også omfatte krav fra en tidligere sag, hvis denne og den igangværende sag stammer fra samme løbende mellemværende, [47] f. eks. incassationer, jfr. U. f. R. 1892 s. 48.

Ved ØLD i U. f. R. 1925 s. 211 fandtes en advokat, der havde modtaget fordringer til incasso fra et oplysnings- og incassobureau uden direkte forbindelse med dettes kunder, ikke pligtig at afregne en enkelt fordring uafhængig af sit øvrige mellemværende med bureauet, efter

46. *Bødtker* s. 139, jfr. s. 129.

47. Jfr. *Fr. Vinding Kruse* s. 1685, *Arnholm* l. c. s. 387 og *Fr. Vinding Kruse*, En nordisk lovbog, 1948 s. 116: »I løbende mellemværende har besidderen også tilbageholdsret i genstanden for krav, der er opstået ved behandling i dette mellemværende af tidligere leverede genstande, som ikke længere er i tilbageholderens besiddelse.«

at dette var gået konkurs, jfr. U. f. R. 1911 s. 961, jfr. U. f. R. 1952 s. 245, berettiget til at beregne sig aconto salær. En advokat har ikke retentionsret i dokumenterne, når salæret er betalt, selvom dette kan forventes påklaget. [48]

I Norge er der antaget retentionsret for udlæg og salær, selvom størrelsen heraf er omstridt, men ikke for privat lån. [49] Retentionsretten må heller ikke benyttes til at forskaffe sig fordele, som man ikke har krav på, f. eks. til at fremtvinge saldokvittering. [50]

En medarbejder hos en advokat, eller en medarbejder i et advokatfirma, havde personlig behandlet flere sager, og da han trak sig ud af firmaet og begyndte egen virksomhed fulgte flere klienter med. Indehaveren af advokatfirmaet nægtede imidlertid at udlevere de pågældendes dokumenter, som de havde liggende i firmaet, idet han gjorde gældende, at der var et uopklaret mellemværende mellem ham og den tidligere medarbejder. Advokatstyrelsen misbilligede advokatens optræden og fandt, at han havde tilsidesat sine pligter som advokat. T. S. A. 1955 s. 43.

En advokat havde opgjort sit krav til kr. 2.687. Han lå inde med pantebreve for kr. 20.000. Klienten ønskede at gennemgå opgørelsen nøjere, men advokaten hævdede at ville tilbageholde pantebrevene, hvis klienten ikke godkendte opgørelsen. Styrelsen tildelte advokaten en advarsel for tilsidesættelse af advokatpligterne og betegnede iøvrigt advokatens fremgangsmåde som utilbørlig. I en note til afgørelsen hedder det, at uanset hvorledes det forholder sig med tilbageholdelsesretten, når denne tilsigter at fremtvinge selve betalingen, kan det aldrig være tilladt ved en tilbageholdelse at fremtvinge en godkendelse. T. S. A. 1957 s. 56—57.

48. T. S. A. 1949 s. 30. Om retentionsrettens ophør henvises til *Fr. Vinding Kruse*, Ejendomsretten, s. 1690—91 og den der anførte litteratur.

49. N. S. B. 1940 s. 66.

50. Jfr. *Den danske Sagførerforenings Beretning 1904—05* s. 17 (generalkvittering angående en ejendoms administration).

HÆFTER ADVOKATEN FOR KLIENTEN?

En klients anmodning til en advokat om udførelsen af en sag indeholder utvivlsomt tillige en bemyndigelse for advokaten til at rekvirere de attester, udskrifter, vurderinger m. v., som skønnes nødvendige til sagens brug. Efter almindelige retsgrundsætninger må klienten hæfte for udlæg til fremskaffelse af sådanne dokumenter.

Det er dog en forudsætning, at advokaten ikke har afholdt unødvendige eller urimelige udgifter.

Når advokaten henvender sig til en trediemand på klientens vegne: »Som advokat for N. N. o. s. v.«, vil klienten blive forpligtet direkte overfor trediemand i det omfang dette følger af de almindelige fuldmagsregler i aftl. §§ 11—18, eller disses analogi. [1]

Men hæfter advokaten tillige overfor trediemand?

Hvis advokaten har anmodet om trediemands særlige bistand, uden at han har haft fornøden fuldmagt fra klienten, følger det direkte af reglerne i aftl. § 25 om manglende fuldmagt, at advokaten hæfter overfor trediemand.

Har advokaten anmodet om trediemands særlige bistand, uden at meddele denne trediemand navnet på klienten, hæfter advokaten ligeledes overfor trediemand. Dette gælder også i de sædvanlige tilfælde, hvor trediemand har været klar over, at advokaten har foretaget bestillingen på en klients vegne, men ikke fået navnet på denne opgivet.

Bortset fra disse to særlige tilfælde opstår spørgsmålet, om advokaten solidarisk med klienten hæfter i de sædvanlige tilfælde, hvor advokaten har anmodet om trediemands bistand i klientens navn og med dennes udtrykkelige eller stiltiende bemyndigelse. Det er her, hovedproblemet ligger.

Ifølge aftl.s almindelige fuldmagsregler hæfter en fuldmægtig ikke personlig overfor trediemand for de forretninger, som fuldmægtigen har indgået på fuldmagtsgiverens vegne. [2] Efter disse almindelige regler bliver en advokat ikke selv forpligtet overfor trediemand.

1. Jfr. *Ussing, Aftaler* (1950) s. 296 ff.

2. Jfr. *Ussing, Aftaler* (1950) s. 339.

Spørgsmålet er, om ikke *den offentligretlige stilling, som en advokat indtager*, medfører en ændring i denne almindelige regel.

Der kan næppe være nogen tvivl om, at offentlige myndigheder kun yder deres ofte vidtstrakte kredit til advokater, som fremsætter begæringer på klientens vegne, i tillid til, at advokaten tillige hæfter som selvskyldnerkautionist. En privat person (en ikke-advokat), som f. eks. sender et skøde til stempeling og tinglysning vil normalt ikke kunne få vedkommende tinglysningskontor til at stemple og tinglyse skødet på »kredit« (pr. efterkrav), og dette hvadenten vedkommende privatperson fremsætter anmodningen i eget eller i en andens navn. Det er i advokatstandens egen interesse, at en advokat hæfter, idet advokaten ellers ikke ville kunne bestille tinglysning, udskrifter etc. uden samtidig at fremsende betalingen, hvilket ofte er en upraktisk fremgangsmåde.

Til belysning af spørgsmålet er det vejledende at gennemgå de hyppigst forekommende tilfælde på baggrund af de sporadiske lovbestemmelser og advokatmyndighedernes afgørelser.

GENNEMGANG AF ENKELTTILFÆLDE

Tinglysningsafgifter

Efter tinglysningsafgiftsloven nr. 100 af 23/4 1929 § 25, stk. 2 er den ansvarlig for afgifterne, der begærer den pågældende retshandling, hvad enten han optræder i egen interesse eller som befuldmægtiget for den interesserede. I sidste fald er tillige den interesserede ansvarlig.

Om efterbetaling af for lidt beregnede tinglysningsafgifter, S. B. 125 s. 22—23.

Tinglysningsafgifterne antages omfattet af de i udpantningslovens opregnede krav.

Andre gebyrer

Udpantningslov nr. 36 af 29/3 1873 § 1 stk. 4 indeholder hjemmel til at foretage udpanthning for

»Gebyrer for kongelige eller ministerielle ekspeditioner, rets- og magistratsgebyrer, og de med retshandlinger forbundne afgifter, samt . . .«.

Lovbestemmelsen omfatter størstedelen af de krav, der kan være tale om fra de offentlige myndigheder. Det fremgår imidlertid ikke af loven, hvem der hæfter for ydelsen. Det antages efter en udbredt opfattelse, at advokaten hæfter for alle gebyrer til det offentlige.

Syn og skøn

Både domstolene og advokatmyndighederne betragter det som utvivlsomt, [3] at en advokat, som begærer udmeldt syn- og skønsmand, hæfter for disse

3. Se om tidligere praksis U. f. R. 1914 s. 479 og S. B. 1929 s. 188.

honorarer, [4] S. B. 1951 s. 21–22. Dog må skønsmændene indenfor en rimelig tid fremsende deres regning. S. B. 1952 s. 208.

Advokaterne bliver undertiden afæsket erklæring af retten om indeståelse for honoraret, vel iøvrigt i stedse mindre omfang, idet man nu går ud fra, at der har dannet sig en egentlig retssædvane.

Grundsætningen i rpl. § 211 er også blevet bragt til anvendelse ved rekvisition af udenretlig syn og skøn, jfr. J. D. 1943 s. 225, hvor en advokat havde anmodet en arkitekt om at foretage et syn og skøn. Advokaten hæftede. S. B. 1943 B. s. 89, jfr. U. f. R. 1955 s. 869 (ØLD) om revisorregning.

Assistance af en kollega

Det må betragtes som fastslået, at en advokat, som benytter en kollegas assistance, eller som giver en sags udførelse videre til en anden advokat, hæfter for udlæg og salær, [5] S. B. 1922 s. 15, 1924 s. 67. Dette er også antaget af ØLD, S. B. 1924 s. 66–67. [6] Reglen gælder også i Norge. [7]

Når en advokat antager en anden advokat til at udføre en incassosag, handler denne som den førstes fuldmægtig og på dennes ansvar, medmindre der foreligger særlige forhold, S. B. 1932 s. 49–50 og 1924 s. 83–84. (SR)

Hvis en advokat har oversendt en incasso til en udenbys kollega, og ikke har udvist nogen uforsigtighed i valget, bliver han iøvrigt også i forhold til klienten ansvarlig for det indgåede beløb, S. B. 1924 s. 83–84. SR fandt, at advokaten, som ej heller i de enkelte tilfælde havde givet klienten meddelelse om, hvilken udenbys kollega han havde valgt, i mangel af anden vedtagelse måtte være ansvarlig for de til den af ham benyttede advokat indgåede beløb, S. B. 1924 s. 84, jfr. 1949 s. 132 cfr. 1952 s. 223.

Voldgiftssager

Nordre birks civilret har 29/4 1943 statueret, at en advokat, som telefonisk havde anmodet en arkitekt om at påtage sig hvervet som voldgiftsmand, hæftede for honoraret til denne. Dommen fastslog, at advokatens telefoniske henvendelse måtte forstås som en anmodning, og at det fulgte af rpl. § 211 eller dennes grundsætninger, sammenholdt med kap. 13, at en advokat, når han i borgerlige retsforhold — i eller udenfor retssag — begærer foretaget syn og skøn eller rekvirerer anden sagkyndig bistand, må være klar over, at han, når betaling ikke er sket forud, hæfter personligt for et sådant skridt, S. B. 1943 B. s. 89–90, J. D. 1943 s. 225.

4. Cfr. *Curt Ekdahl*, T. S. A. 1935, s. 110.

5. *Den danske Sagførerforenings Aarsberetning*, 1892 s. 7–8. »Det maa anses for den blandt sagførerne almindelig gældende opfattelse og for sagførererkoutume og for den hensigtsmæssigste ordning og bedst fremmende det kollegiale forhold, at den sagfører, der overdrager en kollega en forretning, bliver denne umiddelbart ansvarlig for hans regnings betaling, medmindre han ved forretningens overdragelse har taget et udtrykkeligt forbehold, eller det af samtlige konkrete omstændigheder maa være klart for den anden sagfører, at han ikke fornuftigvis bør kunne vente sin regning betalt af sin kollega. Dog vil det kollegiale forhold selvfølgelig opfordre til stor beskedenhed med hensyn til salæret, naar dette skal gaa af en kollegas lomme.« Jfr. 1912 s. 7.

6. Jfr. *Vinge* s. 89 og *Hemming Sjöberg* i Sveriges Advokatsamfunds Förhandlingar 1924 s. 32 ff, hensynet til klienten er ikke nogen hindring for, at kollegaen konfidentielt gøres opmærksom på, at det er hensigtsmæssigt at forlange forskud.

7. *Bødtker* s. 61.

Landinspektører

Ved at rekvirere og modtage en landinspektørs arbejde uden udtrykkelig at gøre opmærksom på, at han ikke ville hæfte for betalingen, bliver en advokat personlig ansvarlig for betaling af de pågældende arbejder, S. B. 1950 s. 239, 1951 s. 285.

En advokat påstod sig principalt frifundet, subsidiært frifundet for tiden, indtil landinspektøren havde godtgjort, at han ikke kunne få sine regninger betalt hos klienten. Men da landinspektøren ikke kunne vide, om sælgeren eller køberen skulle betale vedkommende udstykningsforretning, blev det statueret, at der forelå solidarisk hæftelse. Advokaten kunne ikke henvise landinspektøren til først at søge dækning hos den, der ifølge aftalen skulle betale udstykningsforretningen, S. B. 1929 s. 187, jfr. S. B. 1957 s. 58–60.

Banker

Ved prioriteringer og omprioriteringer må det anses naturligt, at bankens ekspedition af sådanne sager på advokatens foranledning sker for advokatens regning, således at advokaten må refundere banken det beløb, banken eventuelt måtte få tilgode, medmindre advokaten overfor banken tydeligt har tilkendegivet, at det kun sker for klientens regning, S. B. 1940 s. 81–84.

Udenrigsministeriet

SR har i 1949 henledt udenrigsministeriets opmærksomhed på det ønskelige i, at ministeriet i tilfælde, hvor der vil kunne blive tale om afholdelse af udgifter, der senere vil blive krævet refunderet, forud sikrer sig indforståelse med, at disse afgifter afholdes for klientens regning. En advokat kan ikke på forhånd antages at være bekendt med, i hvilket omfang ministeriet varetager hans klients interesser i udlandet vederlagsfrit som et led i ministeriets almindelige repræsentation af danske statsborgeres interesser. Advokaten bør rette forespørgsel om udgifterne for på forhånd at sikre sig dækning hos klienten for de afholdte udgifter, S. B. 1951 s. 285. [8]

Responsa

En advokat hæftede for et responsum, som han havde rekvireret hos Den alm. danske Lægeforening. Da lægeforeningen erindrede om honoraret 200 kr., meddelte advokaten, at han ikke længere repræsenterede den pågældende klient, S. B. 1950 s. 291 (SR) og 1951 s. 285.

Det samme må gælde om andre responsa.

Ejendomsmæglere

En advokat, som berigtiger en ejendomshandel, anses ikke pligtig at drage omsorg for betaling af mæglerens salær, medmindre han har afgivet løfte herom, S. B. 1950 s. 70. Såfremt advokaten har fuldmagt fra klienten til at sælge ejendommen, hæfter han for salæret, J. T. 1931 s. 358. Det må betragtes som

8. Jfr. *Julius Møller*, Advokathonorarer og international privatret, Juristen 1961 s. 514–16.

god advokatskik, at en advokat, som medvirker ved en ejendomshandel drager omsorg for, at ejendomsmægleren får sit honorar, også uanset hvilke bestemmelser skødet indeholder om deponering af købesummen. [9]

HENVISNINGER

I de tilfælde, hvor der foreligger *henviſning* fra en advokat til en trediemand — f. eks. revisor, ingeniør, arkitekt eller ejendomsmægler — kan det derimod ikke antages, at advokaten hæfter for det arbejde, som udføres for klienten, medmindre særlige forhold måtte indicere dette, eller der foreligger aftale herom.

Det samme gælder i forholdet til håndværkere og leverandører, medmindre advokaten har foretaget en bestilling i sin egenskab af administrator af den ejendom, hvorpå arbejdet udføres, eller til hvilken leverancen ydes.

REKAPITULATION

Gennemgangen af enkelttilfældene udkrystalliserer sig således, at der forekommer tre forskellige grupper.

1. Tinglysnings- og andre gebyrer, hvor der er speciel hjemmel for advokatens hæftelse.
1. En række tilfælde, hvor det ved advokatmyndighedernes afgørelser og udtalelser er blevet statueret, at advokaten hæfter.
3. En række tilfælde, hvor der hverken foreligger domstols- eller andre afgørelser, men hvor det ifølge en udbredt opfattelse hos myndighederne, advokaterne og de iøvrigt interesserede formenes, at advokaten hæfter.

Det er en udbredt opfattelse, at advokaten hæfter selv i de tilfælde, hvor der ikke er positiv hjemmel herfor. Denne opfattelse opfylder betingelserne for en egentlig retssædvane, når der henses dels til dens vide udbredelse, dels til at reglerne faktisk erkendes som forbindende, og dels til den nærliggende mulighed af at slutte analogt fra de positivretlige eksempler, som er nævnt ovenfor.

De i dansk ret gældende regler kan herefter sammenfattes således:

Overfor offentlige myndigheder hæfter advokaten ved indlevering af eller rekvisition af dokumenter for de hermed forbundne gebyrer, stempeller, afgifter m. v.

Efter anmodning om udmeldelse af syns- og skønsmænd, voldgifts-

9. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Deponering, Ejendomsmægleren 1960 s. 83—85.

mænd, afgivelse af responsa eller andre sagkyndige udtalelser og erklæringer samt for vidnegodtgørelser hæfter advokaten for de heraf følgende honorarer og udgifter. Hæftelsen er uafhængig af, om advokaten vedblivende repræsenterer klienten eller ej, S. B. 1950 s. 291. Den advokat, som har rekvireret f. eks. en skønsforretning, hæfter ubetinget for denne ved sin henvendelse til en af de foreslåede foreninger eller institutioner, uanset at det er modpartens advokat, som har foranlediget, at der skal afholdes syn og skøn, og uanset om domsafgørelsen træffer anden bestemmelse om sagsomkostningerne, herunder betaling af skønsmandens honorar. Ved domsafgørelsen reguleres kun parternes mellemværende indbyrdes, og den advokat, som har rekvireret skønsforretningen, hæfter desuagtet stadig som selvskyldner for honoraret. Appel af dommen ændrer heller ikke dette resultat, uanset at den er sket inden executionsfristens udløb.

Forfaldstiden for honoraret til en skønsmand kan senest sættes til det tidspunkt, da dom er afsagt, idet honoraret da er anerkendt af retten. Det forfalder til betaling uanset appel. Honoraret forudsætter kontant betaling, S. B. 1951 s. 21—22.

KAUTIONERER ADVOKATEN FOR KLIENTEN? [1]

»Den, som borger, får sorger.«

»Garantere! garantere. Man skal betenke sig ti ganger og atter ti ganger, før man stiller garanti for noen verdens ting,« sagde *Emil Stang* [2] til en af sine medarbejdere, [3] som også har fortalt, at det altid var Emil Stang meget om at gøre, at han gav sine medarbejdere det rette syn på advokatgerningen i det hele:

»Og han la ud om, hvad det inneholdt, og hvad det kunne føre med sig, at man stillet en garanti. Hvad der sikkerlig har bidratt sitt til, at jeg i hele mit liv aldri har stillet garanti for noe som helst ja ikke engang noensinne har ingått som kausjonist.«

I *Emil Stangs* ord ligger en ledetråd, der næppe kan gives bedre, en regel, som navnlig unge kolleger bør skrive sig bag øret. De kan også tjene som et memento for de kolleger, som har roet sig for langt ud fra land, og som har glemt det gamle ordsprog: »Når man går i løfte, går man og i krav.«

Det er imidlertid vel en messe værd at beskæftige sig med spørgsmålet om kaution for klienternes forpligtelser.

Der er to spørgsmål:

1. Bør en advokat i almindelighed afholde sig fra at kautionere for en klients forpligtelser?

2. Kan en advokat beregne sig salær, risikopræmie eller provision for at påtage sig en kautionsforpligtelse for en klient?

Der tænkes i denne forbindelse kun på fordringskaution, tilsagnet om at indestå eller garantere for opfyldelsen af en trediemands forpligtelser. [4]

1. Jfr. *Axel H. Pedersen*, S. B. 1948 s. 161—66.

2. 1834—1912, høyesteretsadvokat 1862, statsminister 1889—91 og 1893—95.

3. *E. Hagerup Bull*, Profiler av noen samtidige, 2. opl. Oslo (1933) s. 29.

4. *Ussing*, Kaution, (1928) s. 10 ff, og den der anførte domspraksis.

Udenfor emnet falder det forhold, at advokaten ifølge sin stilling påtager sig forpligtelser til anvendelsen af midler, han får i hænde, idet forpligtelsen her er begrænset til disse midler og bortfalder, hvis de ikke indgår. Sådanne forpligtelseserklæringer afgives af likvidatorer og ligeledes af advokater, som administrerer et byggeforetagende, ved fordeling af byggemidlerne og ved notering af transporter.

BØR EN ADVOKAT I ALMINDELIGHED AFHOLDE SIG FRA AT KAUTIONERE FOR EN KLIENTS ØKONOMISKE FORPLIGTELSE?

I adskillige retskredse udenfor København [5] er det ikke usædvanligt at påtage sig kaution for en klients forpligtelser. Konkurrencehensyn og andre lokale forhold gør sig ofte gældende, og specielt for yngre advokater vil det undertiden være vanskeligt at sige nej til en opfordring om kaution. [6]

Hertil kommer, at enkelte provinsbanker i en vis udstrækning anser advokaternes kaution for ønskværdig og undertiden endog ligefrem forlanger kaution for et lån, f. eks. byggelån. Dette er en både uheldig og urimelig ordning.

I byggesvindelsens glade tid omkring 1908, dengang da Detailhandlerbanken — typisk for denne periodes bankpolitik — blev døbt om til Ta-Fejl-Handlerbanken, og da en række sagførere på en lidet tiltalende måde støttede »stråmandsvæsenet«, [7] som var en kræftskade for byggeriet, var det almindeligt, at sagførerne måtte kautionere for byggelånet. [8] Men hvilke sagførere? Det siger sig selv, at kravet om sagførernes personlige garanti for byggelånet — ofte

5. Jfr. *V. Frandsen*, S. B. 1933 s. 124 og *O. Fich* 1933 s. 125. *C. Torkild-Hansen* 1943 s. 122.

6. Jfr. U. f. R. 1930 s. 121, garanti for 5.000 kr. for, at besætning og inventar tilhørte sælgeren og var ubehæftet. Når landsskatteretten i en kendelse har antaget, at en advokats tab ved kaution måtte anses for driftstab, begrundes det med, at kautionsforpligtelserne måtte anses for påtaget af rent forretningsmæssige grunde. Det var af advokaten bl. a. anført, at det ikke var usædvanligt for advokater i provinsen at påtage sig kautionsforpligtelser for klienter, bl. a. fordi en del pengeinstitutter ved långivning m. v. stiller krav herom, jfr. *Revision og Regnskabsvæsen* 1957 s. 167 og *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1957 s. 96.

7. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Byggeriets retlige og økonomiske Organisation, 4. udg. (1960) s. 18 ff.

8. Ved afgivelsen af salærresponsum vedrørende dyrehospitalet i Emdrup oplyste byggeforetagendets sagfører: »Jeg har udført alt sædvanligt arbejde ved byggeforetagendet, dog har jeg — hvad jeg aldrig gør — ikke personlig indestået for noget beløb.« ... Når det erindres, at et sædvanligt byggeforetagende, hvor den

meget store beløb — kun blev opfyldt af medlemmer af standen, som var i besiddelse af et minimum af kapital og samvittighed.

Der var dengang flere eksempler på, at en sagfører lovede i sin nød, hvad han ej kunne holde ved sin død.

En række sagføreres indblanding i denne form for byggesvindel rejste en voldsom diskussion indenfor standen, navnlig efter at dr. polit. *Lauritz V. Birck* i folketinget havde rettet et opsigtsvækkende angreb på sagførerne efter en større byggesvindel i provinsen. Under denne diskussion fremsatte *N. H. Bache* en udtalelse, som har gyldighed den dag i dag: [9]

»En sagfører bør undslå sig for at assistere ved byggeri med »stråmand«, ligesom han ikke personlig skal engagere sig i byggeriet som bygherre, som kautionist eller som endossent på byggeveksler.«

Også senere [10] har *N. H. Bache* kæmpet imod sagførernes kautioner:

»Sagføreres kautioner for byggelån og endossering af byggeveksler har erfaringsmæssigt vist sig at være en bred vej til at føre sagførere og deres klienter i ulykker. Der foreligger ikke nogen som helst nødvendighed for eller praktisk trang til, at en sagfører for byggeforetagender personlig skal engagere sig for byggelånene, og selvom så også nogle enkelte byggeforretninger af den grund skulle gå tabt, bør standen under hensyn til de indvundne sørgelige erfaringer samle sig om følgende udarbejdede forslag:

Endvidere skal det være en sagfører forbudt under nogen som helst form at kautionere eller yde anden garanti for den rigtige indfrielse af forpligtelser vedrørende opførelse af bygninger.«

Jeg har tidligere udtrykt det således, at en advokat, som agter at beskæftige sig med byggeri, skal anskaffe sig en læge, der forbyder ham at låne penge ud, og en fyldepen, som kun kan skrive til vitterlighed. Det giver en rolig nattesøvn.

I København er den tidligere praksis fuldstændig forladt. Blandt de kendte advokater, som beskæftiger sig med byggeri, vil kaution for et byggelån være utænkelig.

Kravet om kaution opretholdes endnu adskillige steder i provinsen. Det er en antikveret praksis, [11] som savner berettigelse. Det ville være ønskeligt, at kollegerne i provinsen i fællesskab drager omsorg for, at bankerne i fremtiden frafalder dette urimelige krav.

Hvorledes er forholdene i Norge og Sverige?

pågældende sagfører garanterer for byggelån, o. s. v. honoreres med 2½ à 3 pct., hvoraf formentlig ca. 1 pct. refererer sig til sagførerens personlige ansvar . . .«, *Den danske Sagførerforenings Aarsberetning for 1916* s. 14—16.

9. U. f. R. 1908 B. s. 301.

10. U. f. R. 1913 B. s. 193. I det af *N. H. Bache* og *I. B. Jørgensen* i 1918 udarbejdede udkast til »Disciplinær-Vedtægter«, var der forslag om forbud mod kaution eller garanti for forpligtelser vedrørende opførelse af bygninger, bygning til egen beboelse undtaget.

11. På kredsmodet i 3. kreds 24/11 1950 var der enighed om, at det ikke var stemmende med god advokatskik, at advokaterne påtog sig kaution for byggelån, S. B. 1951 s. 12.

I almindelighed præciseres det i *Norge*, [12] at advokaten bør undgå at påtage sig kaution for klienten. Oslo Krets har udtalt, »at det overhodet ikke kan ansees som et ledd i vanlig sakførerpraksis at sakførere overtar kausjonsansvar mot provisjon i forbindelse med at sakføreren ordner lån for en klient. Dette gjelder ubetinget, når ordningen av lånet er et hovedpunkt i det oppdrag sakføreren har. Heller ikke når sakføreren ordner lån for en klient som ledd i et annet og mer omfattende oppdrag kan det sies å være vanlig at sakføreren tar på seg kausjonsansvar«.

Finansieringsverksamhet i Sverige faller utom ramen för advokatverksamheten. En advokat kan i regel icke anses berättigad att för ingången borgen tilgodogöra sig provision eller annan ersättning. *Vinge* udtaler i tråd hermed: »Den advokat gör säkert klokt, som med största möjliga stränghet tillämpar grundsatsen att icke låna ut pengar till en klient, icke låna pengar av en klient, icke bedja klienten om en borgen och icke gå i borgen för klienten.« [13]

Der findes ingen kollegiale regler om dette forhold i *Norge* og *Sverige*. Sådanne regler er også unødvendige, da det er usædvanligt, at svenske og norske advokater påtager sig kaution. Der er enighed om, at det ligger udenfor sædvanlig praksis.

Hos os er forholdet imidlertid det, at kaution ikke er ualmindeligt forekommende. [14]

Adskillige, som har påtaget sig en kautionsforpligtelse, vil henvise til, at der i de fleste tilfælde er andre kautionister for den påtagne forpligtelse. Der er måske tillige stillet pant efter det gamle princip: »Bedre tror jeg dit hedenske pant end dit kristne ord,« og kautionisterne føler sig måske overbevist om, at »pant bærer pengene hjem«. Men mange smertelige erfaringer bærer vidnesbyrd om, at det ofte ikke går efter forhåbningerne.

Jeg har tidligere henledt opmærksomheden på, at det ville være af værdi og til stor støtte, hvis der fandtes en bestemmelse, som fastslog, at det ligger udenfor sædvanlig praksis at påtage sig kaution for en klients forpligtelser. Personlig har jeg altid — med mit mest beklagende smil — afvist opfordringer til at indgå kautionsforpligtelse under henvisning til, at jeg har en aftale med Dansk Kautionsforsikrings-Aktieselskab om, at jeg ikke må konkurrere med selskabet. Men ikke mindst for yngre advokater, der ofte blandt klientellet har personer, for hvem »lånte penge tit er fundne penge«, eller som i hvert fald sjældent bringer lånet leende hjem, er det af betydning, at der findes en regel,

12. Sakføreres kausjon ved långivning m. v., N. S. B. 1948 s. 82—83.

13. S. 59, se endvidere s. 27—28 om de »periferiska binärarna« som er forbudt. Hertil henregner *Vinge* også kaution mod salær. Jfr. T. S. A. 1952 s. 24—25.

14. Kautionsforpligtelser (herunder vekselforpligtelser) skal fremgå af bogholderiet og bør anføres på statusopgørelsen indenfor linien. Jfr. *P. J. Aarup*, Vejledning i bogføring for sagførere (1935) s. 17.

som kan benyttes til et velbegrunder afslag. Jeg stillede forslag til en kollegial regel, som bl. a. fastslog: »Det ligger udenfor sædvanlig praksis at påtage sig kaution for en klients økonomiske forpligtelser.«

På det fælles kredsbestyrelsesmøde i 1948 blev en udtalelse i samme retning enstemmigt vedtaget, [15] og sagførerrådet har i 1953 givet udtryk for en tilsvarende opfattelse. [16]

I DRGA (1956) hedder det

3: »En advokat bør ikke påtage sig kaution for klienter og bør udvise den største tilbageholdenhed med finansiering af klienter.«

Det er antaget, at det falder udenfor en advokats virksomhed at indestå køberen af en fast ejendom for anmærkningsfrit skøde, idet en sådan garanti må sidestilles med almindelige kautionserklæringer, [17] ligesom han ikke er berettiget til at beregne sig salær af udlæg af beløb til frigørelse af retsanmærkninger.

KAN EN ADVOKAT BEREKNE SIG SALÆR, RISIKOPRÆMIE ELLER PROVISION FOR AT PÅTAGE SIG EN KAUTIONSFORPLIGTELSE FOR EN KLIENT?

Der eksisterer ikke nogen kutyme, hvorefter advokaterne er berettiget til at beregne risikopræmie for at påtage sig kautionsforpligtelser. S. B. 1928 s. 21, jfr. 1942 B. s. 8 (SR).

I 1947 [18] havde et sagførerfirma, der i adskillige år havde bistået en entreprenør med gennemførelsen af forskellige byggeforetagender for den tyske værnemagt ved at finansiere entreprenøren med *veksel-kreditter* mod sikkerhed i transporter på hans tilgodehavender hos organisation Todt, beregnet sig en risikopræmie på 8 pct. Som begrundelse blev under sagens forberedelse henvist til, at de allerede længe før krigen havde drevet en omfattende finansieringsvirksomhed, og herfor havde de sædvanlig beregnet sig en risikopræmie på 8 pct., svarende til det vederlag, auktionsledere beregner sig for at yde auktionskøbere kredit. Det samlede vekselbeløb androg ca. 131.000 kr. med en maksimalrisiko på ca. 55.000 kr., og for finansieringen var beregnet provisioner på ialt 7.424 kr. Kredsbestyrelsen havde udtalt at finansieringsforretninger af denne art var ukendt i kredsen.

SN betegnede risikopræmien [19] for finansieringen som en uheldig frem-

15. S. B. 1948 s. 219.

16. S. B. 1954 s. 93.

17. S. B. 1950 s. 73 jfr. 1954 s. 93.

18. S. B. 1947 s. 100.

19. Jfr. S. B. 1950 s. 89, hvor risikopræmien 1.500 kr. blev tilbagebetalt.

gangsmåde og fandt, at den oppebårne provision var åbenbart urimelig. Begge fik en bøde på 1.000 kr.

I en kendelse fra 1948 havde kredsbestyrelsen anført, at det ikke kunne anses for stemmende med god sagførerskik at beregne sig en provision af klienten for at gå i kaution for et lån, idet der derved skete en sammenblanding af interesser, som måtte anses for uheldig. Kredsbestyrelsen tilpligtede at tilbagebetale den oppebårne provision, 1.450 kr. SN udtalte, at det i hvert fald ikke kan anses for stemmende med de en sagfører påhvilende pligter, at beregne sig vederlag af sådan størrelse, som i nærværende sag. SN tildelte sagføreren en advarsel. [20]

Beslægtet med kautionsforpligtelserne er den såkaldte »Diskontørvirksomhed«, hvorved advokaterne enten diskonterer vekslerne eller påskriver dem, hvorefter de diskonteres i en bank, således at advokaten foruden diskontoen beregner sig salær for sin ulejlighed, også hver gang vekslerne fornyes. Der er også forekommet tilfælde, hvor en sagfører har købt vekslers for mindre beløb end deres pålydende. SR har anset vekseldiskontering o. lign. som utiltalende og uheldigt for en advokat. [21]

I et tilfælde, hvor en advokat stod som trassent på vekslers, der diskonteredes af en ejendomshandler, har kredsbestyrelsen, hvis kendelse blev stadfæstet af AN, udtalt, at »det forhold, at en advokat oppebærer vederlag for at kautionere, (må anses) for en sådan sammenblanding af egne interesser med klientens, at det ikke bør tilstedes, hvorfor det oppebårne beløb bør tilbagebetales«. S. B. 1958 s. 288—89.

Hermed må sidestilles *garantierklæringer*. Det falder udenfor en advokats virksomhed at afgive garantier. En afgiven garanti (for at et skøde kan tinglyses uden retsanmærkning) må sidestilles med almindelige kautionserklæringer. I et tilfælde, hvor der desuden var stillet sikkerhed, blev den af klienten underskrevne erklæring om vederlag for garantien anset for uforbindende, og vederlaget måtte tilbagebetales. [22]

For at fuldstændiggøre billedet skal yderligere nævnes to ældre — urigtige — kredsbestyrelseskendelser.

Den ene udtalte, [23] at det ikke er almindeligt, i 1923, at sagførere, der gennem en bank fremskaffer byggelån, foruden provision for fremskaffelsen af lånet og salær for affattelse af skadesløsbrevet til banken, yderligere beregner sig provision for at kautionere for byggelånet. Denne kendelse må anses for urigtig på to punkter. En advokat, som fremskaffer et byggelån og drager omsorg for den nødvendige pantesikkerhed, beregner sig et salær herfor, men ikke provision for fremskaffelsen af byggelånet. Og dernæst tager kendelsen ikke tilstrækkelig afstand fra, at en advokat påtager sig kaution for byggelån, og ej heller fra, at han beregner sig provision herfor.

20. S. B. 1948 s. 237.

21. S. B. 1923 s. 58, jfr. 1922 s. 22.

22. S. B. 1950 s. 73.

23. S. B. 1923 s. 21, jfr. 1928 s. 21.

Den anden udtalte, at en sagforers berettigelse til at beregne sig en risiko-præmie, fordi han havde påtaget sig kaution for en klient, må bedømmes efter dansk rets almindelige regler, idet der ikke findes nogen for sagførere særlig sædvane i dette forhold. [24] Denne kendelse går fuldstændig uden om det advokatmæssige problem.

GOD ADVOKATSKIK

Reglerne herom burde vistnok sammenfattes således:

Det ligger udenfor sædvanlig praksis at påtage sig kaution for klienter, og det er ikke stemmende med god advokatskik at beregne sig salær, risikopræmie [25] eller provision for at påtage sig kautionsforpligtelser eller for finansieringsvirksomhed. Et sådant vederlag skal tilbagebetales, hvis det er oppebåret.

24. S. B. 1942 B. s. 8.

25. Jfr. S. B. 1954 s. 93–94 (SR)

ADVOKATENS OPLYSNINGER OM KLIENTENS ØKONOMISKE FORHOLD^[1]

PROBLEMET OG DETS RETLIGE BAGGRUND

Anmodninger om at afgive udtalelser om klienternes økonomiske forhold kan fremkomme både fra det offentlige, fra klienten selv eller fra trediemand.

En anmodning fra offentlige myndigheder forudsætter lovhjemmel.

Klientens anmodning sker gerne for at opnå en »soliditetserklæring«, der anvendes i et ikke ringe omfang, bl. a. ved løsøreauktioner på landet.

Oplysninger efter anmodning af trediemand er en meget hyppigt forekommende foreteelse i forretningslivet i form af de i udstrakt grad anvendte »kreditoplysninger«.

Er en advokat berettiget til at afgive oplysninger om en klients økonomiske forhold? Er han under visse forhold endog forpligtet hertil?

Spørgsmålene må besvares på baggrund af advokaternes tavshedspligt, der må anses ikke alene som en pligt, men også som en ret. Tavshedspligten må imidlertid tåle visse begrænsninger, hvor der findes hensyn, som vejer tungere. Dels kan lovgivningen sætte grænser, [2] og dels kan der forekomme visse praktiske begrænsninger. Derimod kan det næppe antages, at advokaten har oplysningsret i den udstrækning, der ikke er foreskrevet nogen tavshedspligt. Efter DRGA må en advokat ikke give uvedkommende oplysninger om en klients eller tidligere klients forhold. Forbudet rækker formentlig videre end tavshedspligten. [3]

1. Jfr. *Axel H. Pedersen*, S. B. 1950 s. 178—84, og *Revision og Regnskabsvæsen* 1950 s. 285—293.

2. En sådan almindelig grænse ligger ikke allerede i strfl. § 263, hvorefter kun offentlige meddelelser, der krænker privatlivets fred kan straffes, jfr. *Stephan Hurwitz*, *Den danske kriminalret, speciel del* (1955) s. 305 ff, og *U. f. R.* 1939 s. 170, hvorefter et oplysningsbureaus udtalelse om en vognmands økonomiske forhold (»mange penge på vinstue« etc.) overfor en person, der søgtes tegnet som abonnent, ikke var en offentlig meddelelse.

3. En advokat kan ikke — uanset om han har ret til at give en oplysning om økonomiske forhold — fremtvinge et fordelagtigt resultat for sig selv eller sin klient ved trussel om at meddele den pågældende oplysning, jfr. S. B. 1952 s. 47—49 (SN), hvor en advokat, der i en skrivelse havde truet en mand med

Hvis samfundet af fiskale grunde har pålagt advokaterne oplysningspligt om klienternes økonomiske forhold, må sådan lovhjemmel normalt forudsættes respekteret på tavshedspligtens bekostning. Desuden kan advokatens særlige stilling under visse forhold som varetager af både klientens og trediemands interesser medføre, at oplysninger om klientens økonomi kan afgives uden kollision med tavshedspligten.

Endelig kan der forekomme tilfælde, hvor klientens samtykke er unødvendigt, idet afgivelsen af oplysninger om klientens økonomiske forhold skønnes i klientens interesse. [4]

DE FORSKELLIGE GRUPPER

Offentlige myndigheder

Af fiskale hensyn har lovgivningen pålagt også advokaterne en vidtrækkende pligt til at meddele oplysninger om klientens økonomiske forhold. [5]

Efter lov nr. 392 af 12/7 1946 (»Kontrolloven«), jfr. lovbek. nr. 278 af 25/8 1958, § 8 C, stk. 2, er en advokat pligtig på forlangende at give de skattelignende myndigheder oplysning om skattepligtiges hos dem indestående eller forvaltede midler og disses afkastning. Umiddelbart omfatter pligten kun navngivne skattepligtiges midler, men efter finansministerens bestemmelse er der tilsvarende oplysningspligt med hensyn til ikke navngivne skattepligtiges midler, idet oplysning her skal gives med angivelse af ejerens, eventuelt tillige den dispositionsberettigedes, navn og bopæl.

anmeldelse til aktieselskabsregisteret om fejl i hans aktieselskabs regnskaber, hvis han ikke ville købe advokatens aktiepost i det nævnte selskab til pari, idømtes en bøde.

4. Bankerne forsøger ud fra nedarvede og stadig livskraftige synspunkter at hævde »bankhemmeligheden«, der omtales allerede i ældgamle bankvedtægter, f. eks. i St. Ambrosiusbanken i Milano 1593 og i Rikets Ständers Bank i Sverige 1668, se *Håkan Nial*, Banksekretessen (1946) s. 8—9. I mange lande er bankernes tavshedspligt lovfæstet. I Danmark hviler bankhemmeligheden på fast sædvane og praksis. Kun for bankinspektøren og hans underordnede personale fastsætter bankloven (lovbekg. nr. 169 af 15/6 1956 § 18, stk. 3) en særlig tavshedspligt. Jfr. *T. Wad*, »Bankhemmeligheden«, Handelsvidenskabeligt Tidsskrift 1947 s. 68—78 og Bankernes kreditoplysninger, Fagskrift for Bankvæsen 1956 s. 54—61.

5. Jfr. *J. Hartvig Jacobsen*, Skatteretten (1950) s. 414—15. Den såkaldte »værnemagerlov« nr. 406 af 28/6 1945 fastsatte i § 14 ikke alene pligt til at give oplysninger, men en egentlig *angiverpligt*. I Norge blev der ved kgl. resolusjon af 12/6 1945, jfr. 31/8 1945 med hjemmel i landsvikernordningens § 43 pålagt »opgaveplikt«, jfr. *Erik Solem*, Landsviklova (1947) s. 9.

Hvis køberen eller sælgeren ved omsætning af offentlige værdipapirer repræsenteres af en advokat, er han pligtig at give oplysning om klientens navn og adresse, § 8 A. [6]

Tilsvarende bestemmelser fandtes første gang i lov nr. 352 af 22/6 1945 om ekstraordinær formueopgørelse m.v. § 77. Oplysningspligten kan om fornødent fremtvinges af finansministeren ved pålæg af en daglig bøde.

Som *executores testamenti* har advokaterne oplysningspligt om afdødes efterladte formue, lov nr. 149 af 10/4 1922 § 43, stk. 2, og lov nr. 28 af 18/2 1937, jfr. lovbek. nr. 67 af 9/3 1959, § 44, stk. 2, og til på forlangende at give yderligere oplysninger til brug ved afgørelsen af, hvorvidt der har foreligget urigtige selvangivelser. På trods af disse specielle regler i lovene om skat til stat og kommune er det i administrativ praksis antaget, at der i kraft af § 8, stk. 1, nu § 8 D, i lov nr. 392 af 12/7 1946 påhviler *executores testamenti* en videregående pligt til på forlangende at meddele de skattelignende myndigheder alle de oplysninger, der kan tjene disse myndigheder til vejledning ved udførelsen af deres hverv, således f. eks. oplysninger om arvingernes adresse, arvens fordeling o.l. Ifølge loven påhviler denne videregående oplysningspligt først og fremmest offentlige myndigheder. *Executores testamenti* sidestilles med disse i kraft af den dem meddelte kgl. bevilling til at tage vedkommende dødsbo under behandling. [7] Den oplysningspligt, der efter skifteloven påhviler arvinger, som ønsker at overtage et bo til privat skifte, gælder naturligvis også advokaten, der påtager sig at varetage arvingernes interesser overfor skifteretten. [8]

I lov om folkeforsikring, jfr. bek. nr. 223 af 19/6 1961 § 51, stk. 1, hjemles en generel pligt til at meddele oplysninger til brug ved det sociale udvalgs behandling af sager om folkeforsikring, dog kun ved rets-

6. Det er antaget, at der hverken i kontrollovens § 8, stk. 1, som denne oprindeligt var affattet, eller i den nugældende § 8 C, stk. 2, som blev optaget i loven ved lov nr. 200 af 6/7 1957, er hjemmel til at afkræve en advokat oplysning om, ved hvilke af ham ordnede ejendomshandler bestemte angivne ejendomsmæglere har medvirket, og om størrelsen af vedkommende mægleres salær i disse handler, jfr. udtalelse i Revision og Regnskabsvæsen 1958 s. 558, *Axel H. Pedersen*, S. B. 1959 s. 40. Om kontrollen se også *Mogens Korst*, Skatterne og erhvervene gennem 40 år (1961) s. 144—47.

7. Jfr. Skattedepartementets skrivelse af 25/8 1953, S. B. 1953 s. 251.

8. *Knud Gormsen*, S. B. 1958 s. 14, kritiserer, at andragender om overtagelse af boer til privat skifte m. v. ved adskillige skifteretter gengives in extenso i skiftebogsudskrifterne, som i vidt omfang skal benyttes som legitimation overfor tredjemand.

ligt forhør. Denne bestemmelse omfatter også advokater. Den vil dog næppe blive anvendt i praksis, idet en advokat, hvis han skønner det nødvendigt, vil indhente klientens samtykke til at give de begærede oplysninger, hvilket er i klientens interesse.

I de tilfælde, hvor der foreligger en lovbestemt pligt til at give oplysninger, kan der selvsagt ikke blive spørgsmål om at indhente klientens samtykke. Derimod kræver god advokatskik, at klienten får underretning om, i hvilket omfang der er givet oplysninger til de offentlige myndigheder. Herved kan der undertiden også ydes klienten hjælp til at få den gunstigst mulige processuelle stilling. [9] Det må ubetinget kræves, at oplysningerne er objektive og loyale. De forskellige love fastsætter strafansvar for urigtige oplysninger.

Klienten og trediemand

Nogen pligt til at meddele oplysninger til trediemand har advokaten som hovedregel ikke.

En advokat er berettiget til at nægte at give oplysninger under en arrestforretning om, hvilket beløb, der indestår på en klientkonto, idet der ikke er hjemmel til at ligestille advokaten med klienten m. h. t. pligten til at meddele de i rpl. § 520 omhandlede afgørelser, U. f. R. 1960 s. 717 [10].

Oplysninger efter anmodning fra klienten selv eller fra trediemand frembyder visse fællestræk, hvis de har til formål at danne basis for kreditydelse. Det er derfor et naturligt krav, at de har et sådant indhold, at der i et rimeligt omfang kan disponeres i tillid til dem.

På dette område ligger en betydelig risiko for advokaten. [11] Hensynet til klienten og trediemand kan kollideres således, at advokaten kan lade sig friste til at bedømme klientens økonomi for optimistisk. Hertil kommer, at advokaten ikke altid kan overse klientens øjeblikkelige økonomiske engagementer og bedømme hans risici; eller måske kender advokaten ikke hans økonomi tilstrækkeligt, således at klientens

9. Ved bankernes forhandlinger i 1945 med skattedepartementet om bankernes oplysninger til krisepolitiet anerkendte skattedepartementet bankernes ret til at give de vedkommende kunder underretning om modtagne forespørgsler og afgivne oplysninger. Bankerne erklærede sig dog villige til at undlade dette, hvis der i enkelte tilfælde blev rettet henstilling herom, *T. Wad*, De offentlige myndigheders angreb paa tillidsforholdet mellem bank og kunde — og vort forsvar, *Haandværkerbankens kvartalsskrift* 1946 s. 9—10.

10. Jfr. *Munch-Petersen*, *Tvangsfuldbyrdelse* (1948) s. 125 note 40, *Hurwitz-Gomard*, *Tvistemål* s. 153.

11. Jm. cirk. af 1/3 1929 indeholder forbud imod, at personer, som er knyttet til politiet, meddeler soliditetsoplysninger.

økonomiske evne »overdimensioneres«, eller vigtige relevante forhold ikke medtages.

Trediemand, som har ydet kredit i tillid til »oplysningen« eller »soliditetserklæringen«, kan herigennem påføres tab, fordi de fremsatte oplysninger har været for optimistiske og som følge heraf skadelige for ham. Disse udtalelser kan betegnes som »*skadelige rekommanderende udtalelser*« i modsætning til de »skadelige udtalelser«, d. v. s. faktisk urigtige udtalelser, som er skadelige for den, hvem udtalelsen angår. Disse tilfælde kan der ses bort fra i denne forbindelse, fordi det næppe vil forekomme, at en advokat fremsætter ubeføjede ugunstige eller nedsettende udtalelser, som er skadelige for klienten, og som påfører denne tab. [12]

De skadelige rekommanderende udtalelser kan medføre enten sanktioner fra advokatmyndighederne eller erstatningsansvar, eventuelt begge dele. [13]

PRAKSIS

Advokatmyndighederne

Advokatmyndighederne har i nogle få tilfælde afsagt kendelse angående »*soliditetserklæringer*«. [14]

I 1920 afgav en sagfører følgende erklæring: »Efter Deres anmodning skal jeg gerne bekræfte, at jeg har haft lejlighed til at se Deres forretningsgang og kan jeg attestere, at denne er fuldt ud hæderlig og meget indbringende for Deres forbindelser. De driver Deres forretning med forsigtighed, søger at begrænse risikoen og at opnå bedst mulig sikkerhed.« Sagføreren var fuldt ud vidende om, at klienten drev pengeudlånsforretning (ågerkarleforretning). Klienten benyttede attesten til erhvervelse af indskud fra »bagmænd«. Sagføreren erkendte, at erklæringen kunne misbruges, og at forskellige udtalelser i den var misvisende, når der ikke blev taget »et vist stiltiende forbehold«, og at man ikke kunne forudsætte, at alle og enhver var klar herover. Sagføreren, der tidligere havde fået tildelt en irettesættelse, blev suspenderet i 6 måneder. [15]

12. Om »skadelige udtalelser«, se *Jul. Lassen*, Obl. Alm. Del 3. udg. (1917–20) s. 256 note 21, *Henry Ussing*, Erstatningsretten (1947) s. 49–50.

13. Den strafferetlige side af spørgsmålet, hvor der foreligger bedrageri eller andet strafbart forhold, skal ikke omtales. Se f. eks. U. f. R. 1907 s. 94, hvor en sagfører blev fradømt bestillingen for »usandfærdig fremstilling af den pekuniære tilstand«.

14. For ikke at konkurrere med incassobureauernes oplysningsafdelinger har SR anset det for rimeligt, at advokaterne ikke giver soliditetsoplysninger for ringere gebyrer end oplysningsbureauerne, dog med den begrænsning, at en advokat naturligvis altid må have ubetinget adgang til at give soliditetsoplysninger til sine egne faste klienter samt til efter anmodning fra en fast klient at give soliditetsoplysning om klienten til en trediemand, S. B. 1948 s. 139 og 1953 s. 42.

15. S. B. 1922 s. 2.

I et tilfælde fra 1922 drejede det sig om et firma, som havde ydet kredit på grundlag af en *soliditetserklæring*: »Fornævnte må vel nok anses for god for 1.000 kr., men heller ikke mere.« Firmaet fik ikke dækning og klagede derefter til SR, idet firmaet anså sagføreren pligtig at erstatte et beløb på 1.000 kr. af det lidte tab. Under sagens behandling blev det oplyst, at sagføreren, som intet nærmere kendte til den omspurgte debitor, forinden han afgav udtalelsen, selv havde søgt oplysning, hvor han mente at kunne få den.[16] Det blev statueret, at der ikke forelå noget forhold, som den pågældende sagfører kunne gøres ansvarlig for, idet han ikke havde afgivet oplysning mod bedre viden.

Ved en løsøreauktion i 1949 gav en sagfører følgende *soliditetserklæring*: »På givne foranledning skal jeg herved meddele, at handelsgartner A. har været klient hos mig de sidste 3 år, og efter min opfattelse er A. en pligtopfyldende mand og også i økonomisk henseende retskaffen og hæderlig.« Auktionslederen fik et udækket tilgodehavende på ca. 1.000 kr., idet de købte effekter, nogle grise, var blevet solgt i strid med auktionsvilkårenes ejendomsforbehold, og han indklagede derfor den pågældende sagfører, der herefter oplyste, at han havde udstedt erklæringen så vagt som muligt, da han vidste, at A. »ikke sad godt i det i økonomisk henseende«. Han vidste ikke, at A. ville bruge erklæringen i det nævnte øjemed, idet A. havde oplyst, at erklæringen skulle bruges i anledning af, at han var ved at købe en frugtplantage, og skulle meddele oplysninger til sælgeren om sine økonomiske forhold.

Auktionslederen udtalte, at sagen også var af betydning for hans kolleger landet over, idet de til stadighed bliver præsenteret for soliditetserklæringer, der er udstedt af kolleger, og de må selvfølgelig kunne stole på disse attester.[17] SN fandt, at sagførerpligterne var overtrådt, og tildelte ham en irettesættelse.[18]

I 1955 meddelte en advokat som repræsentant for et firma oplysninger om dets soliditet til en fabrikant og en grosserer, som begge — i tillid til advokatens oplysninger — indlod sig i forretningsforbindelse med firmaet og herved led tab på henholdsvis 9.397 kr. og 5.775 kr. SN fandt, at oplysningerne til fabrikanten havde været alt for optimistiske og til dels urigtige, mens oplysningerne til grosserereren havde været beroligende, og der pålagdes advokaten, som også på anden vis havde overtrådt advokatpligterne, en bøde på 500 kr, S. B. 1957 s. 195—96.

Kendelsen fra 1922 statuerer, at der ikke forelå noget forhold, som den pågældende advokat kunne gøres ansvarlig for. Dette er formentlig forkert, idet afgørelsen kun burde have taget stilling til, hvorvidt den pågældende efter det oplyste havde handlet i strid med sine advokatpligter. Thi selvom dette ikke antages, kan et civilretligt ansvar ikke udelukkes, idet det vel i nogle tilfælde også kan indtræde, selvom der ikke er grundlag for de advokatmæssige sanktioner.

Afgørelsen af det civilretlige ansvar vil normalt henhøre under domstolene, jfr. U. f. R. 1926 s. 127 (ØLD), hvori det er antaget, at de da gældende ved-

16. S. B. 1923 s. 59.

17. »Foreningen af auktionsledere i Danmark« har i 1949 oplyst, at foreningen havde udtalt, at man i almindelighed giver kredit til en auktionskøber i tillid til en soliditetserklæring fra en sagfører uden at søge nærmere oplysning.

18. S. B. 1949 s. 288—89.

tægters § 39, jfr. bek. nr. 418 af 21/6 1920, ikke havde hensyn til afgørelsen af et erstatningskrav fra en klient imod hans juridiske rådgiver ved en ejendoms-handel. SR havde kendt sagføreren pligtig at betale klienten en erstatning på 5.000 kr., men kendelsen kunne ikke gøres eksigibel, og sagføreren blev derfor frifundet. [19]

Udelukkelse af en advokat, bl. a. fordi advokaten som juridisk konsulent for et aktieselskab, der beskæftigede sig med salg af automobiler, havde givet usandfærdige *soliditetsoplysninger* vedrørende adskillige købere til den virksomhed, som skulle discontere købekontrakterne. T. S. A. 1960 s. 58—59.

Domspraksis

Domspraksis har gentagne gange statueret erstatningsansvar for urigtige udtalelser, som har medført tab for trediemand, som har ydet kredit i tillid hertil.

HRD i U. f. R. 1944 s. 862 viser ikke alene, at en advokat kan blive ansvarlig for urigtige oplysninger om et byggeforetagendes økonomiske basis, men også at han, »hos hvem man forventer at få autentiske oplysninger, når han afgiver udtalelser om byggeforetagendets soliditet, har pligt til at lade disse oplysninger hvile på en nærmere undersøgelse«. [20] Der statueredes ansvar, fordi en forespørgsel fra en advokat for en entreprenør var blevet besvaret med en bero-ligende udtalelse om bygherrens økonomiske stilling, hvorved entreprenøren var blevet afholdt fra at standse arbejdet. Erstatningen blev skønsmæssigt ansat til 5.000 kr. Dommen var afsagt med 6 stemmer mod 3, som ville frifinde sagføreren, fordi han ikke havde administreret byggeforetagendet, jfr. U. f. R. 1959 s. 327 (HRD).

Ved HRD i U. f. R. 1936 s. 72 blev en sagfører, som havde været afgørende medvirkende til at bevæge et teglværk til at optræde som leverandør til et af hans klient forestået byggeforetagende — han havde antagelig sagt, at byggeforetandet »var godt nok« — anset pligtig at erstatte teglværket dets udgifter til byggeforetandet.

Ussing [21] og *Christrup* [22] er enige om, at det næppe er muligt at opstille almindelige regler om, under hvilke betingelser der indtræder erstatningsansvar for urigtige skadelige udtalelser.

Formentlig kan der næppe pålægges erstatningsansvar for *skadelige rekommanderende udtalelser*, medmindre advokaten har afgivet erklæringen imod bedre vidende, eller hvis han har gjort sig skyldig i grovere

19. Efter vedtægtsændringen i 1933 fungerer kredsbestyrelserne og AN som voldgiftsret i erstatningssager, hvis begge parter på forhånd underkaster sig afgørelsen (§ 32).

20. Jfr. *Axel H. Pedersen*, Byggeriets retlige og økonomiske Organisation 4. udg. (1960) s. 56 og 63 og S. B. 1936 s. 14—15.

21. Erstatningsretten (1947) s. 49—50.

22. *G. L. Christrup*, Nogle bemærkninger om sagføreres erstatningspligt, S. B. 1949 s. 93—104 og *Anders Vinding Kruse*, Advokaternes erstatningsansvar 2. udg. (1962).

former for uagtsomhed. Derimod vil der næppe være mulighed for ansvar for simpel uagtsomhed. Dette sidste vil der formodentlig kun være basis for, hvis der er givet skadelidte føje til at gå ud fra, at der forud for erklæringens afgivelse er foretaget indgående undersøgelser af vedkommendes økonomi, men hvor sådanne undersøgelser enten ikke er foretaget eller dog ikke er foretaget i tilstrækkeligt omfang. Der kan måske i denne forbindelse henvises til U. f. R. 1949 s. 1139, der dog vedrører et oplysningsbureau. Denne dom berører ikke spørgsmålet direkte, men den viser, at domstolene er tilbageholdende med at idømme erstatning for urigtige oplysninger, selvom der består et kontraktsforhold mellem parterne.

Spørgsmålet kommer ikke alene frem ved soliditetserklæringer, men kan også opstå i tilfælde, hvor f. eks. advokaten anbefaler klienten som egnet til en betroet post i et firma uden hensyn til, at advokaten ved, at klienten er ganske upålidelig i pengesager, måske endog tidligere straffet for berigelsesforbrydelser. Hvis firmaet bliver bedraget, vil der også kunne blive tale om erstatningspligt for advokaten. [23]

RESUMÉ

Hjemmel til at afgive oplysninger

Det kan i almindelighed fastslås, at en udtalelse om en klients økonomiske forhold ikke bør afgives, medmindre advokaten har føje dertil. Der må normalt foreligge enten lovhjemmel eller samtykke fra klienten eller anden gyldig grund.

Lovhjemmel

Ved anmodning fremsat af offentlige myndigheder forudsættes normalt lovhjemmel, altså pligt for advokaten, jfr. U. f. R. 1918 s. 78 om omfanget af bankernes oplysningspligt.

23. Erstatningspligt er antaget i lignende tilfælde, hvor dommenes princip i samme omfang må gælde for sagførere, jfr. U. f. R. 1941 s. 848, hvor sekretæren i et børneværn undlod at oplyse omstændigheder, som kunne være af betydning. Se også S. H. T. 1940 s. 193 om en prokurist i et firma, som handlede retsstridigt ved ikke at oplyse om en incassators underslæb, og som tværtimod fremsatte beroligende udtalelser.

Fra praksis kan nævnes en anbefaling, hvori det om vedkommende hed, at han havde oparbejdet sig et navn i firmaet. Det var »Frode Fup«! Og gartneren, som stjal af frugten, der fik en anbefaling: at han havde bragt alt det ud af haven, som var muligt! Jfr. *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques 1. udg. (1956) s. 75 og 2. udg. (1957) s. 55.

Advokatens særlige stilling

Hvor advokatens stilling er en sådan, at han ikke alene varetager klientens økonomiske interesser, men også trediemands — f. eks. ved kreditordninger eller som økonomisk leder af et byggeforetagende — er han formentlig ikke alene berettiget, men også forpligtet til at udtale sig, [24] jfr. U. f. R. 1944 s. 862.

Klientens samtykke

I andre tilfælde må klientens samtykke formentlig indhentes. Skattevæsenet giver kun oplysninger om skatteydernes økonomiske forhold, når vedkommende skatteyder har indvilget i, at oplysningen gives, eller såfremt oplysningen er rekvireret ifølge retskendelse til brug under en retssag. For at en advokat kan få oplysning fra skattevæsenet om en klients økonomiske forhold, vil det normalt være tilstrækkeligt i forhold til skattevæsenet, at de pågældende oplysninger begæres »som advokat for N. N.«. Det må imidlertid betones, at misbrug fra advokatens side, ved at rekvirere oplysningerne uden at have den fornødne fuldmagt fra klienten, for ikke at tale om de tilfælde, hvor det ikke drejer sig om en klient, men f. eks. om modparten i en retssag, vil kunne medføre alvorlig indskriden fra advokatmyndighedernes side. [25]

Hvis advokaten skønner, at klientens samtykke ikke er fornødent, må udtalelser om klientens økonomi have et loyalt formål i relation til klienten, og indholdet skal naturligvis altid være loyalt. [26]

Der er iøvrigt ikke nogen *pligt* overfor trediemand til at give oplysninger vedrørende klients økonomiske forhold, end ikke til at opgive en *klients adresse*, S. B. 1928 s. 21—22, medmindre forespørgeren har en retlig interesse heri, S. B. 1947 s. 128—29. Der kan dog opstå vanskelige grænsetilfælde både overfor klient og kollega, der kan tilspidse sig som i et Ibsensk problemdrama.

Indholdet af oplysningerne

Om indholdet kan det i hovedtrækkene fastslås, at det er hensigtsmæssigt at indlede udtalelsen med angivelse af, på hvis foranledning og

24. Om erstatningsansvar på grund af urigtige eller manglende oplysninger i forbindelse med notering af transporter, se *Axel H. Pedersen*, *Entreprenørtransporter* (1959) s. 69 ff, og *Ussing*, *Kaution* (1928) s. 12—13.

25. S. B. 1950 s. 45.

26. Jfr. *Arne Eken* og *J. Hartvig Jacobsen* l. c. s. 102—03.

i hvilken anledning udtalelsen er fremsat, således at det fremgår, hvilken brug der kan eller skal gøres af den. Det må derefter angives, hvorpå kendskabet til den pågældende klient beror, af hvilket omfang dette er, samt hvorvidt der er foretaget særlige undersøgelser, som da må nærmere angives. Dernæst bør der anføres oplysninger om klientens økonomiske forhold, der sædvanligvis gives i mere almindelig form uden talangivelser, eventuelt en henvisning til kilder, hvor der yderligere kan søges oplysninger. Der bør selvfølgelig tages de forbehold, som forholdene kan nødvendiggøre (»Jeg har ikke set hans tegnebog!«). *Udtalelsen skal både i forhold til klienten og forespørgeren være rigtig og objektiv.* [27] En oplysning om klientens økonomi bør derfor som regel ikke afgives, medmindre advokaten har en positiv viden om klientens økonomi eller har foretaget fornødne undersøgelser. [28]

27. Sveriges Advokatsamfund henleder opmærksomheden på vigtigheden af, at de oplysninger en advokat giver i sin virksomhed er helt igennem korrekte, T. S. A. 1956 s. 23, jfr. S. B. 1956 s. 128.

28. S. B. 1952 s. 231—33: En advokat ikendt irettesættelse af SN for at have medvirket ved affattelsen af en til brug for skattemyndighederne og politiet beregnet erklæring, hvori det udtaltes, at en mand ikke havde modtaget noget vederlag for at yde nogle lån, skønt advokaten havde været vidende om, at den pågældende i hvert fald een gang havde modtaget et vederlag på 70—80 kr., samt for ikke at have anstillet nærmere undersøgelser i anledning af, at udkastet til erklæringen var udfærdiget af den, der var interesseret i sagen.

ADVOKATENS RÅDGIVENDE VIRKSOMHED^[1]

»Hvad vil det i grunden si å være en god sakfører?
Hans gjerning har mange dimensjoner, ikke alle har
evner for dem alle. Det er bare de, som trer i dagen,
som gir navn og mål og eftermæle. Den del som går i
dybden dør med dem som tenkte på ham med takk for
trøst, for et ord som kjentes som bærende hånd under
en bøl, som værdrag under en dalende flamme.«

Trygve Sundt.

DEN PROCEDERENDE OG DEN RÅDGIVENDE VIRKSOMHED

Inndelingen i den *procederende* og den *rådgivende* virksomhed går helt tilbake til romerretten. [2]

Forholdene i Norden er ikke store nok til, at der har kunnet gennemføres nogen adskillelse mellem den i skranken optrædende advokat og den rådgivende og tilrettelæggende advokat. [3] Den historiske udvikling har været medbestemmende.

1. Af den nordiske litteratur, hvortil der henvises i det følgende, fremhæves: *Fr. Stang Lund*, Den rådgivende virksomhed, Sakføregjerningen, 1. udg. (1916) 2. udg. (1949) s. 49–65, *Henning Bødtker*, Sakføreyrkets etik og regler for god sakføreskikk (1949), *Arthur Skjelderup*, N. S. B. 1934 s. 123–28, *Einar Sunde*, Sakførerenes rådgivende virksomhet (1950), *Holmstrøm* (1921) s. 27–30, *Tom Forssner*, Advokatens verksamhet utom rätta, Nordiska Juriststämman (1926) s. 152–87, og i Sveriges Advokatsamfunds förhandlingar 1928 s. 30–66, *Vinge*, s. 13–17, *Gunnar Bomgren*, S. B. 1951 s. 3–12, T. S. A. 1950 s. 273–82 og Defensor legis 1951 s. 57–68, *Ø. Ahnfelt-Rønne*, S. B. 1949 s. 254–59, N. S. B. 1935 s. 93–97, *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques, 2. udg. (1957) s. 11–15 og 20–26. *Om ansvar for rådgivning* kan bl. a. henvises til: *Henrik Sachs*, Nogle bemærkninger om sagførerenes retlige ansvar overfor klienterne (1916), udgivet af Den danske Sagførerforening, *G. L. Christrup*, Nogle bemærkninger om sagføreres erstatningspligt, S. B. 1949 s. 93–104, *Anders Vinding Kruse*, Advokaternes erstatningsansvar 2. udg. (1962) og den der anførte litteratur og *samme*, Juristen 1952 s. 55. Se også U. f. R. 1955 s. 425, S. B. 1955 s. 152–55.

Knut Blom, Sakførernes rettslige ansvar, Norsk Forsikringsforenings publikasjoner (1947), *Holger Wiklund*, Advokats Skadeståndsskyldighet, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation nr. 10: Skadeståndsrättsliga spörsmål (1953) s. 293–335, særligt s. 299–307, *T. M. Kivimäki*, Asianajajan siviilivikeudellinen vastun (Advokatens civilrettslige ansvar) Helsingfors (1924).

2. Om den historiske udvikling se ovfr. s. 13, samt *Tom Forssner* l. c. s. 152 ff, *Bomgren*, s. 3–4, *Trygve Sundt*, T. f. R. 1929 s. 409.

3. Jfr. *Eivind Olrik*, T. f. R. 1927 s. 531.

Det er naturligt, at der ofte har været draget sammenligninger mellem de to sider af advokatgerningen.

Den rådgivende virksomhed opfattes af mange som advokatens vigtigste opgave, tillige den mest omfattende, [4] som grundforudsættningen for hele hans virksomhed, kærnen i al advokatgerning. [5]

»Dette står sikker ikke klart for det almindelige publikum. Tvert imot fester folk flest sig visse mest ved den prosederende virksomhed, når de tenker på en sakførers gerning,« siger *Arthur Skjelderup*, og han fortsætter: »Det være langt fra mig å undervurdere den betydning som en sakførers prosessarbeide har ... Der er under prosedyre både i vort land og i fremmede land levert så fremragende åndsarbeide, som det overhode står i menneskers magt å kunne yde.«

Tom Forssner [6] har i sin vurdering af den klassiske opdeling af advokatgerningen, således som den endnu findes i Frankrig og England, fastholdt, at den er uberettiget og særdeles upraktisk. Etisk tankevækkende, men bygger på en fiktion. Den har medført en voldsom overvurdering af den dramatisk effektfulde barristervirksomhed, som foregår i offentlighedens lys, på bekostning af den mindst lige så vigtige og lige så svære, men undervurderede solicitorgerning:

»Denna felbedömning har beklagligtvis kommit att gå ut över den utom rätta bedrivna hjälpande och rådgivande advokatverksamheten, vilken med samhällslivets snabbt pågående komplicering under de sista årtiondena hastigt tilvuxit i omfattning och vikt. Hela denna väldiga arbetsuppgift, av lika stor praktisk som rättsvårdande betydelse, har naturligen tilfallit solicitors och har med dem blivit misskänd och undanskymd. Till och med i länder, som blott hava ett slags advokater förbiser man i förvånande grad solicitorsidan av deras verksamhet, ehuru allmänheten ju dagligen och stundligen kommer i intim beröring just med denna gren av advokatarbetet. Det finns hundratals böcker skrivna om den pläderande advokaten och hans verksamhet, men det finns knappt en enda, som någorlunda utförligt behandlar den rådgivanda advokatens utomrättsliga verksamhet.«

RÅDGIVNINGENS FORUDSÆTNINGER

Rådgivningens formål

Bomgren [7] har rejst spørgsmålet om, hvad det egentlig er, advokatens rådgivende virksomhed går ud på:

4. *Tom Forssner*, Nordiska Juriststämman 1926 s. 158 ff og Sv. J. T. 1931 s. 35.

5. *Holmstrøm* s. 27—30, jfr. S. B. 1928 s. 44.

6. S. 158—59, jfr. *Albert Koersners* anmeldelse, T. f. R. 1927 s. 183 ff og *Oskar Hjertquist*, Det utomrättsliga området, T. S. A. 1946 s. 6—9. Om solisicortgerningen i England kan bl. a. henvises til *Michael Birks*, Gentlemen of the law (1960).

7. S. 4.

»Det har sagts att advokaten i denna egenskap har att som ett rättsordningens organ objektivt undervisa klienten om vad lag och praxis föreskriva i ett visst fall. Andra mena att advokaten bör lämna de tekniskt juridiska anvisningar som äro bäst ägnade för att klienten skall kunna förverkliga de önskemål han framlagt för advokaten. I båda fallen utgår man från att advokaten skall inskränka sig till att låta klienten få del av sitt tekniska kunnande; skillnaden är att i det förra lägger man tonvikten på att undervisningen skall vara objektiv och i det senare på att den — givetvis inom de gränser rättsordningen utstakar — skall tjäna klientens syften.

Det ligger en sanning i båda dessa uppfattningar, men ingen av dem når till problemets kärna. Båda förbise att klienten ofta själv icke vet — och kanske icke kan veta — vad det egentligen är för problem som avteckna sig på hans horisont. Båda förbise även — för att citera *William Faulkner* — »that innate and ineradicable instinct of mankind to attempt to conceal some of the truth even from the doctor or lawyer for whose skill and knowledge they are paying«. Båda uppfattningarna bygga slutligen på den ofta — för att ej säga oftast — felaktiga förutsättningen att klientens problem är av enbart teknisk natur och att personliga, moraliska och sociale avväganden icke spela någon eller endast en försvinnande liten roll.«

Analyse af klientens problem

Bomgren mener, at en advokat først og fremmest må analysere klientens problem. Han må danne sig sin egen opfattelse. Og selvom problemet tilsyneladende kun gælder økonomiske interesser, må advokaten ikke se bort fra de personlige, moralske og sociale reaktioner, som kan fremkomme, fordi vi alle lever i et samfund, som beherskes ikke alene af juridiske, men også af moralske og sociale normer.

Den rigtige analyse af klientens problem kræver som regel en indgående samtale med klienten, hvor advokaten uden forud fattede meninger og med assimilationsevne modtager klientens fortrolige oplysninger.

»För en riktig analys är det nödvändigt att iakttaga och göra klart för sig hur klienten reagerar inför det föreliggande problemet — eller kanske rättare inför det problem han anser föreligga — vilket icke är samma sak. Varje människa har en benägenhet att förvandla verkligheten — den utåtvände och viljestarke genom att omvandla den efter sina önsknings, den inåtvände och viljesvage enom att sätta en diktad värld i den verkligas ställe. Man kan därför icke begära att klientens framställning skall *vara objektivt riktig*. De fakta han berättar kunna kanske vara riktiga, men proportionerna förryckta, och det verkliga inbördes sammanhanget medvetet eller omedvetet förfalskat. Men just denna förfalskning eller — skulle jag hellre vilja säga — översättning av verkligheten är av största värde för advokaten när denne går att analysera frågekomplexen. Det är ofta genom den som problemets verkliga innebörd och räckvidd, dess betydelse för klienten som individ och samhällsmedlem kan bestämmas. Det är vidare genom att noggrant följa klientens framställning och hans omedvetna — och medvetna — reaktioner, såväl då han själv berättar som när han svarar på frågor, som advokaten får en viss möjlighet att bedöma om klienten försöker »to conceal some of the truth from his lawyer«.

Advokaten må leve sig ind i klientens problem, sætte sig i hans sted uden at identificere sig med klienten. Han må lytte med forståelse, men også med kritik, for objektivt at finde problemets indhold og rækkevidde, ikke blot fra et juridisk, ikke blot fra et menneskeligt synspunkt, men fra et juridisk og menneskeligt synspunkt.

Einar Sunde udtrykker det således, at advokaten som regel må indstille sig på at lytte i ro til klientens fremstilling. Det er ofte en tålmodighedsprøve, men det kan have en vis psykologisk betydning for klienten, at han frit kan tale ud. Det kan lægge det første grundlag for det nødvendige tillidsfulde samarbejde. I sin frie fremstilling kan klienten komme ind på forhold, som giver advokaten indblik i, at spørgsmålet har dybe rødder i klientens karakter og personlige forhold, og at det forgrener sig udover og griber ind i andre interessesphærer. Advokaten kan derved placere problemet i det rette faktiske, retlige og etiske milieu. [8]

Klientens problem tilhører imidlertid ofte fremtiden, ikke nuet. I den ringe grad det er muligt, må analysen af problemet da indrettes på at bedømme det foreliggende spørgsmål ud fra fremtidens synsvinkel.

»I det levande livets tjenst« sammenfattede *Karl Hillgård* [9] sine synspunkter om analysen af klientens problem:

»Skal advokaten verkligen, så långt han det förmår, söka hjälpa klienten till rätta — och det menar jag han skall — så måste han söka förstå situationen i dess helhet. Det är icke tillräckligt att han såsom juridisk fackman enbart tar sikte på rättsfrågan, bedömer klientens utsikter i en rättegång och, om han finner dem gynnsamma, öppnar process. Situationen kan vara sådan att den verkliga konflikten, även om rättegången vinnes, kvarstår olöst, kanske förvärrad.«

Overvejelser og undersøgelser

Rådgivningen har sin egen takt, sit eget tempo, varierende efter forholdene og deres betydning for klienten. »*Hastigt råd har ofte anger i følge.*« Det ligger i sagens natur, at der kan forekomme forespørgsler, der kræver et øjeblikkeligt råd, men hovedreglen må utvivlsomt være, at advokaten, hvor forholdene tillader det, ikke bør råde klienten før efter en grundig og indgående overvejelse. »Hovedkulds råd er halsløs gerning.«

I første omgang er det en meget vigtig opgave at berolige klienten.

Stang Lund siger til klienten: »Nu har vi talt om dette, se nu til at finde ro i sinnet og husk, at nu vil jeg gøre, hvad jeg kan for at hjælpe Dem, og nu er vi i hvert fall to om det.«

8. *Einar Sunde* l. c. s. 17—18.

9. T. S. A. 1937 s. 312.

Kommer tid, kommer råd. Hvis klientens nerver står på højkant, bør han først og fremmest gå hjem og sove på det. »Det bedste råd findes ofte på hovedpuden.« Advokatens opgave er her som lægens.

Hvis advokaten skal give et råd af teknisk eller overvejende teknisk natur, bliver det hans opgave at overveje og undersøge, hvorledes problemet bedst løses. Sagen må derfor gå »på værkstedet«, hvis den er af særlig tvivlsom art. Drøftelsen indenfor kontorets lukkede døre med kompagnoner eller medarbejdere er af største betydning. Ved denne diskussion styrkes man i sin tvivl eller i sin tro. Argumenter og modargumenter fremhæves og krydses med nye synspunkter.

Og samtidig med eller forud går de teoretiske undersøgelser. Ofte er det nærmestliggende allerede ved den første undersøgelse at meddele klienten, at det drejer sig om et yderst tvivlsomt retstilfælde, der kræver nærmere overvejelser og undersøgelser. Det er utilladeligt og uforsvarligt at bluffe med omgående svar for at imponere med en alvidenhed, som ikke eksisterer. Mange spørgsmål kræver en grundig gennemgang af domspraksis [10] og litteratur og andet nødvendigt materiale. Dette lønner sig så at sige altid. Undersøgelsens resultat er ofte afhængig af advokatens forståelse af, at teori og praksis i meget stor udstrækning går hånd i hånd.

Vanskeligheden ved juridisk rådgivning ligger ikke i at formulere den beslutning, som skal udføres, men i de foregående overvejelser af alle forhold, som bør være bestemmende for, hvilken beslutning der træffes. [11]

Den retlige diagnose [12]

Den vordende jurist lærer først og fremmest at fortolke loven, at sætte sig ind i lovgivningens motiver, men ikke at forstå klientens og modpartens. Det er subsumtionens undersætning — *faktum* — der først finder sin plads i billedet, når juristen står ansigt til ansigt med det praktiske retsliv og dets problemer. Man kan se nyere tids bestræbelser i retning af en praktisk skoling af juristen som udtryk for en stadig voksende erkendelse af, at det er tilværelsen, der er grundlag for retssystemet og ikke omvendt.

Den teoretiske metode foreligger gennemarbejdet og efterprøvet gennem århundreder, bygget op på et grundlag, der trods alt har eksakt

10. Jfr. Sagførerene og domssamlingerne (af kollegaen), S. B. 1938 s. 42.

11. S. B. 1928 s. 99—115, *Arthur Skjelderup* s. 125, *Einar Sunde* s. 23—24.

12. Se *M. C. A. Bjerre*, Den retlige diagnose, *Juristen* 1953 s. 389—411 og N. S. B. 1954 s. 1—10, jfr. S. B. 1951 s. 324—28 og 423—25.

præg. Men i modsætning hertil må den *praktiske metodelære* [13] koncentreres om et faktum, der efter omstændighederne kan være nok så uregerligt, og som i hvert fald aldrig foreligger som den givne forudsætning, der blot skal bearbejdes intellektuelt. Den praktiske metodelære må vise, hvorledes diagnosen stilles — *den retlige diagnose*. Betegnelsen er indført af *M. C. A. Bjerre*, der ved den retlige diagnose forstår den tankevirksomhed fra advokatens side, der sigter på at udfinde et forelagt retstilfældes retlige struktur og processuelle muligheder med henblik på en senere afgørelse ved retten — eller ved påanke af en dom — såvel som selve tankevirksomhedens resultat.

Når bortses fra de temmelig sjældne yderpunkter: den klart oplagt tabte sag og den klart vundne sag, vil tilfældet normalt indebære adskillige tvivlsspørgsmål, såvel retlige som faktiske. Det er her, problemet bliver brændende.

M. C. A. Bjerre mener, at opgaven må gå ud på:

- 1) at udfinde det forelagte retstilfældes rent faktiske omstændigheder på grundlag af klientens fremstilling og de øvrige oplysningsmidler, der på dette tidspunkt står til rådighed for advokaten,
- 2) at udfinde hvorvidt sagens faktiske omstændigheder må antages at konstituere et eller flere retsforhold såvel for klienten som for modparten, og i bekræftende fald da hvilke,
- 3) at udfinde hvilke faktiske omstændigheder, der må anses for relevante henholdsvis for klientens og modpartens retsstilling,
- 4) at udfinde, hvilke chancer, der må antages at foreligge for at skaffe fornødent bevis under en eventuel retssag for de for såvel for klienten som for modparten relevante omstændigheder og navnlig for sagens »sine qua non« omstændigheder, thi hvis beviset for disse omstændigheder svigter, kan sagen jo overhovedet ikke gennemføres, selv om beviset for sagens sekundære omstændigheder måtte formodes at være i orden,
- 5) at udfinde hvem af parterne det må antages at gå ud over, at beviset for en eller anden relevant omstændighed svigter, og endelig
- 6) om det bør tilrådes eller frarådes klienten at indbringe sagen til afgørelse ved domstolene.

Om *procedure* henvises til *J. L. Frost*, Uddannelse af vordende sagførere i kunsten at føre en sag for retten, S. B. 1945 s. 25—28, *M. C. A. Bjerre*, Om

13. Jfr. *Georg Cohn*, Eksistentialisme og Retsvidenskab (1952) s. 97 ff. (Den rigtige afgørelse i den konkrete situation).

kunsten at procedere, S. B. 1945 s. 35–40, 97 ff, og *C. Torkild-Hansen*, S. B. 1945 s. 70–76, *Bunch-Jensen* og *Victor Hansen*, Hvad dommere og sagførere kan kræve af hinanden i retten, S. B. 1948 s. 300–08, *Jørgen Trolle*, Sagførernes behandling af civile retssager, S. B. 1952 s. 79–86, *J. L. Frost*, Procedure, S. B. 1955 s. 77–87, *C. B. Henriques*, Om parts- og vidneafhøringer, sagkundskab og retspleje i *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques 2. udg. (1957) s. 103–110 og 122–124, 1. udg. (1956) s. 184–192 og 209–211, *Victor Hansen*, Angående de krav, retten stiller til god procedure, S. B. 1960 s. 203–210, *Victor Hansen*, Retsplejen ved højesteret (1959) s. 102–123, *J. B. Hjorth*, Prosedyreteknikk, herunder parts- og vittneafhøring (Oslo 1956, 280 sider), Udgivet af Den norske Sakførerforening. *Johan Bredal*, Om procedyre, særlig den mundtlige procedure, civile sager for højesterett, Den norske Sakførerforening 1908–1933 ved *Henning Bødtker* [1933] s. 233–55, *Bernt Hjejle*, N. S. B. 1951 s. 127–31 og S. B. 1951 s. 414–19.

Om *forsvarergerningen* henvises til: *Jørgen Trolle*, Procedure i straffesager (1951) *samme*, Forsvarergerningen, S. B. 1951 s. 166–175, *C. B. Henriques*, Forsvarergerningen i *Axel H. Pedersen*, C. B. Henriques, 2. udg. (1957) s. 81–100, 1. udg. (1956) s. 152–76. *Georg Stjernstedt*, Brottmålsadvokaten (Stockholm 1928), *Henning Sjöström* och *Armas Sastamoinen*, Försvarsadvokaten (Stockholm (1959), *Leif S. Rode*, Forsvareren i praksis (Oslo 1949), og T. S. A. 1950 s. 90 ff, *Bruno A. Salmiala*, Defensor legis 1952 s. 177 ff. og 1955 s. 358–380 (på finsk), Forsvarerens rettigheder og pligter, forhandlinger på de nordiske advokaters delegeretmøde i Oslo 1953, N. S. B. 1954 s. 40–55 med indlæg af *Bo Westman*, *Poul Christiansen*, *Bruno A. Salmiala* (med litteraturfortegnelse s. 53) og *Emil Midelfart*.

Bo Westmann, Försvarens rättigheter och plikter, T. S. A. 1953 s. 295–304, *Georg Stjernstedt* 1954 s. 15–16, *Åke B. Holmberg*, s. 101–03, *Bo Westman*, s. 157–58, *Wilhelm Penser*, s. 159–64.

GRUNDREGLER FOR RÅDGIVNINGEN

Ikke retsstridige handlinger eller undladelser

Rådgivningen må ikke opfordre klienten til retsstridige handlinger eller undladelser, eller til sådanne, som strider mod almindelig hæderlighed. Der må heller ikke rådes til handlinger, som er ugyldige. [14] Her optræder advokaten som organ i retsplejens tjeneste.

Bomgren tager skarpt og klart afstand fra enhver rådgivning af denne art:

»Klienten är i regel benägen att undervärdera riskerna och följderna, särskilt om en stor tillfällig vinst lockar och då inte endast risken för upptäckt, utan även de menliga följder en olaglig handling i framtiden kan få för honom och hans närmaste i socialt och personligt hänseende. Här är det icke tillräckligt med ett avrådande; här måste advokaten övertyga, ja, övertala sin klient, och om detta icke lyckas, bestämt visa honom dörren. Om man skall vädja till hans moraliska instinkter — sådana finnas hos nästan alla människor — eller till hans sociala eller intellektuella ärekanälska, framhålla risken för

14. Jfr. *Finger* s. 243 ff.

upptäckt eller slutligen kort och klart säga ifrån att sådana handlingar tolererar man icke, får väl bero på omständigheterna. Det räcker i varje fall icke att endast säga ifrån att man icke kan tillråda sådana handlingar och sedan förhålla sig passiv. Man måste låta klienten förstå att man med kraft reagerer mot olagligheten och att man gör detta i hans eget intresse.»

Adskillige danske love fastslår — direkte eller indirekte — at en medvirkning, endog ved råd, til retsstridige handlinger eller undladelser er strafbare, f. eks. kontrolloven, lovbek. nr. 278 af 25/8 1958 der fastsætter straf for den, som erhvervsmæssigt bistår en skattepligtig med affattelsen af dennes selvangivelse, og som ved sin virksomhed forsætlig unddrager eller søger at unddrage det offentlige skyldig skat.

Det må som almindelig baggrund erindres, at der efter ældre praksis ikke blev idømt straf for meddelagtighed udenfor straffeloven. [15] Efter strfl. af 1930 § 2 finder dennes almindelige bestemmelser — derunder om tilskyndelse, råd eller dåd, jfr. § 23, anvendelse på alle borgerlige strafbare forhold, såvidt ikke andet er bestemt. [16]

Fra *skattepraksis* kan bl. a. nævnes: S. B. 1929 s. 38—42, sigtelse for medvirken til skattesnyderi, S. B. 1947 s. 125, omgåelse, S. B. 1952 s. 107, hjælp til at unddrage fra pengeombytningen, T. S. A. 1951 s. 11—12, medvirken til urigtig skatteopgørelse i et dødsbo, S. B. 1952 s. 28—29, medvirken til skatte-svig ved ejendomssalg, S. B. 1954 s. 32—34, 43 og 1956 s. 17, urigtige oplysninger i revisionsberetninger i aktieselskaber, S. B. 1957 s. 53, fallenten tilegnede sig bomidler. Se iøvrigt *Aage Larsen*, Om straf for urigtig selvangivelse m. v. til skattevæsenet, S. B. 1948 s. 1—2, *Stephan Hurwitz*, Den danske Kriminalret, Alm. del I (1951) s. 220, III (1952) s. 557, 615—16, *Jørgen Smith*, Skatteundragelser, efterbetaling og straf (1961).

Fra andre områder kan bl. a. nævnes: S. B. 1941 B. s. 234 ff, anbringelse i strid med renteloven, S. B. 1944 s. 144—45, aftalelovens § 31, S. B. 1945 s. 203—04, 1949 s. 131—32, medvirken til ugyldigt skøde, S. B. 1949 s. 63—65, jfr. 1948 s. 87, 1954 s. 181—81, stempeloven, S. B. 1957 s. 60, afbetalingskontrakter med urigtigt indhold.

Hvis to ægtefæller ønsker separation eller skilsmisse, og det viser sig, at formålet udelukkende er at undgå sambeskatning, altså at spare skat, eller andre uden for ægteskabets opløsning liggende formål, bør advokaten nægte at medvirke. [17]

En advokat, som havde assisteret et ægtepar til at erhverve skilsmisse på skrømt for at få frigjort en båndlagt arv, og som havde udfærdiget ansøgningen om arvens frigørelse, er blevet idømt bøde på 300 kr., uanset at han hævdede at have været i god tro, da han burde have fået mistanke om sagens virkelige

15. Jfr. U. f. R. 1908 s. 307, 419 og 1927 s. 102.

16. Jfr. S. B. 1934 s. 40—43, Strafbar koncipering af dokumenter, og *Oscar Fich*, S. B. 1935 s. 114.

17. Jfr. *J. Hartvig Jacobsen*, Juristen 1951 s. 129, cfr. *H. J. Trojel*, S. B. 1951 s. 114 ff.

sammenhæng, S. B. 1928 s. 60—61, jfr. T. S. A. 1935 s. 22, medvirken til kvindes ægteskab for at opnå statsborgerret.

I adskillige tilfælde er sagførere idømt bødestraf for affattelse af kontrakter, der tilsigter omgåelse af næringsretlige forbud, jfr. S. B. 1934 s. 40, 1935 s. 114, 1943 s. 100 og 1948 s. 157.

Ingen uret imod nogen

Advokaten skal ikke blot oplyse klienten om hans formelle ret og rådgive ham således, at han holder sig indenfor grænserne af, hvad han juridisk er berettiget til. [18]

Advokaten må derfor meget ofte anlægge menneskelige betragtninger og forsøge at få klienten til at gå ind på denne tankegang. Det gælder ikke mindst, hvis der er spørgsmål om et økonomisk mellemværende mellem slægtninge og nærstående. Der er vundet meget, hvis man kan få klienten til at forstå — måske ikke med det samme, så dog få ham til at reflektere over — at selv om man lever *af* penge, fører det sjældent nogen glæde med sig at leve *for* penge.

Han må også fraråde ham at handle således, at han kommer til at krænke andres berettigede interesser, som han efter almindelig velanstændighed, skik og brug eller god tone bør tage sømmeligt hensyn til. Hvis klienten ikke vil følge den vej, som han rådes til, bør advokaten frasige sig sit hverv. [19]

Advokat burde have frarådet ejendomsoverdragelse som alene havde til formål at skaffe køberen (sælgerens svigersøn) mulighed for at udstede pantebrev for at rejse penge til køb af en kro, A. B. 1958 s. 228—29.

Klientens tarv på moralsk grundlag

Det gælder i første række at finde den løsning, som er *bedst stemmende med klientens tarv, også på langt sigt*. Uvedkommende hensyn for klienten — endnu mindre for advokaten — bør ikke spille ind. Det drejer sig udelukkende om klientens virkelige interesser under hensyntagen også til hans rent personlige egenart.

Det råd, som er det bedste for klienten, er derfor ofte i langt højere grad afhængigt af erfaring og menneskekundskab end af en streng juridisk bedømmelse.

Mange faktorer spiller ind, økonomiske og menneskelige, i forholdet til medkontrahenten, modparten, familien og andre.

18. *Vinge* s. 16.

19. *Mannheimer*, Sv. J. T. 1917 s. 65.

Erfaringen viser, at der til de rent økonomiske spørgsmål næsten altid er knyttet spørgsmål af personlig art, følelsesbetonede, personlige hensyn, hvis rækkevidde i økonomisk og retlig henseende klienten ikke selv kan bedømme. [20]

Arthur Skjelderup [21] nævner et par eksempler: — »En klient spør: »Skal jeg anlegge prosess?« Fra et strengt juridisk synspunkt ville jeg kanskje svare ja. Men jeg kjenner klienten, og jeg vet at en prosess vil angripe så sterkt hans nerver, at det blir for dyrebart, selv om prosessen får et godt utfall. Jeg svarer derfor: »De har gode chancer til å vinne en prosess, men alle hensyn tatt i betraktning fraråder jeg Dem allikevel å gå til dette skritt.« — En annen klient spør: »Skal jeg inngå den eller den kontrakt?« Kontrakten er objektivt sett favorabel. Men jeg kjenner klienten nøie, og jeg føler mig overbevist om at han i lengden ikke vil orke å stå i det kontraktsforhold, som det er tale om. Det vil pine ham og berøve ham hans gode humør. Jeg gir ham derfor det råd at han ikke bør gå inn i kontraktforholdet.«

Ledestjernen er klientens fordel på moralsk grundlag, således som *Tjerneld* [22] har uttrykt det. Advokaten må derfor fastholde det standpunkt, han har indtaget efter moden overvejelse.

Det må ikke glemmes, at loven undertiden tillader, hvad æren forbyder. Hvis advokaten mærker, at det er klientens hensigt at misbruge sin formelle juridiske ret til at krænke eller tilsidesætte menneskelige hensyn overfor andres interesser, må advokaten ikke stille sin juridiske viden til disposition. [23]

Ved den danske advokatstands 300-års jubilæum i 1938 sagde rector magnificus ved Københavns universitet: »Sagføreren kan i mange tilfælde virke udover ret og lov for ideale formål. Thi ret er ikke altid retfærdighed og lov ikke altid sandhed.« [24]

For at fremme klientens tarv på bedste måde er advokaten også forpligtet til ikke at påføre klienten unødvendige udgifter, rejser, responsa o. lign. Uden klientens samtykke bør der i almindelighed ikke indhentes udtalelser fra andre jurister. [25] Men hvis det specielle område, hvorom klienten søger råd, er advokaten fremmed, og hvis han er klar over, at en virkelig vejledning af klienten forudsætter en indsigt, som han ikke har og heller ikke med rimeligt varsel kan skaffe sig, da bør advokaten gøre klienten opmærksom herpå. Enhver fornuftig klient vil

20. Ø. Ahnfelt-Rønne s. 254.

21. S. 126.

22. *Tjerneld* s. 14, *Holmstrøm* s. 29, *Karl Hillgård*, T. S. A. 1937 s. 314.

23. *Einar Sunde* s. 25.

24. *C. E. Bloch*, S. B. 1938 s. 95.

25. T. S. A. 1935 s. 19.

forstå en sådant standpunkt. Det er intet svaghedstegn hos advokaten, at han indrømmer det, og ingen klient vil opfatte det således.

Egen interesse

Rådgivningen skal udøves uden hensyn til advokatens egne interesser.

Det gælder først og fremmest, men ikke alene økonomiske interesser. Honorarspørgsmålet må ikke påvirke rådgivningen. Der må heller ikke forekomme andre egne økonomiske hensyn.

Bøde idømt på 300 kr., idet sagføreren ikke burde have optrådt som rådgiver under de foreliggende forhold, hvor han var personlig interesseret i transaktionen, S. B. 1932 s. 21—23.

Men heller ikke egne interesser af ikke-økonomisk art må have indflydelse på rådgivningen, f. eks. lyst til at anlægge retssag mod en usympatisk modpart eller hans advokat, [26] falske prestigehensyn, [27] el. lign.

RÅDGIVERENS FORUDSÆTNINGER

Saglige forudsætninger

Gennem det juridiske studium har advokaten lært at argumentere, lært at veje pro et contra, og han har lært selv at skulle fremskaffe fundamentet for sin argumentation. Han må selv — ofte gennem et diskret og umærkeligt krydsforhør af klienten — fremskaffe de fornødne argumenter og modargumenter.

Einar Sunde [28] fremhæver, at advokaten foruden at lytte bør søge sagen mest muligt objektivt belyst gennem en nøjagtig eksamination. Søgelyset må rettes både mod det positive stof, som klienten fremlægger, og det negative, som klienten bevidst eller ubevidst fortier. Klienten skal påhøres — som *Leif S. Rode* [29] udtrykker det — med velvillig skepsis.

Gennem den juridiske metodelære og gennem erfaringer fra sit praktiske virke opøver advokaten den medfødte tvivl, den indgroede skepsis, der er betingelsen for at finde ind til sagens kerne, trods alle vanskeligheder, alle tilsløringer, ofte hos klienten, som er beruset i og af sin egen sag. Advokaten gør sit yderste for at se sagen fra to sider. Uden at klienten mærker eller føler det, optræder advokaten først som dommer, der

26. *Vinge* s. 16, *Arthur Skjelderup* s. 127.

27. *Karl Hillgård* l. c. s. 314.

28. *Einar Sunde* s. 19.

29. *Leif S. Rode* s. 8.

overvejer og afvejer klientens oplysninger og hans retsstilling, [30] før advokaten indlader sig på at give råd.

Advokaten er klar over — som *C. B. Henriques* så rammende har sagt — at to parter i en retssag hver kæmper for sin ret og gør det i god tro. [31]

Advokaterne forstår tillige at skabe den kontakt, den samfølelse med klienten, som er af så overordentlig stor betydning, og som gør det muligt for advokaten at leve sig ind i klientens tankegang og derved få klientens specielle synspunkter frem, sociale, religiøse, lokale, erhvervs-mæssige o. s. v. Og derved føler klienten tillige, at advokaten betragter det som sin opgave at drage omsorg for, at det enkelte individs ret ikke kommer til kort overfor bureaukrati, organisations-, parti- og klike-væsen. Det er et advokatideal at stå som borgernes tillidsmænd og talsmænd overfor alle, som vil lægge byrder på dem. *C. B. Henriques* sagde træffende: »*Den, som har ret, behøver ikke at stå ret.*«

Advokaternes rådgivende virksomhed er ikke mindst i dette århundrede stadig voksende. Sålænge advokatstanden hævder den standard i henseende til retsindighed og dygtighed, til hvilken den gennem årene har arbejdet sig frem, vil dette stadig være tilfældet som følge af den tillid, standen har oparbejdet hos klienterne, der betragter advokaterne som særlig kvalificerede til rådgivningen i kraft af deres juridiske uddannelse, erfaring, uafhængighed og frie indstilling. Tilliden er grundmuren.

Advokaten har derfor særlige forudsætninger, ja han har endog en ret fremfor andre til at rådgive sine medmennesker i deres økonomiske og personlige anliggender på mange områder.

Ved lov nr. 63 af 3/3 1948 om ydelse af juridisk bistand m. v. (»Vinkelskriverloven«), jfr. lov nr. 123 af 13/3 1943, har lovgivningen søgt at værne almenheden mod ukvalificerede personers erhvervmæssige udøvelse af juridisk rådgivning m. v.

Den rådgivende virksomhed kan ifølge sagens natur heller ikke udøves af en statsinstitution, f. eks. dommerkontorerne.

Lov nr. 128 af 15/4 1930 henlægger visse juridiske forretninger til dommerkontorerne, »den rent formelle affattelse af skøder og pantebreve, testamenter og andre juridiske forretninger, som efter justitsministerens bestemmelse kan sidestilles hermed i simpelhed og klarhed«. Det blev heroverfor påpeget af SR, [32] at disse forretninger hører til sagførergeringens allervanskeligste og

30. *Koersner*, Sveriges Advokatsamfunds Förhandlingar, 1920 s. 66.

31. J. T. 1916 s. 193—209 og T. S. A. 1944 s. 113.

32. Jfr. S. B. 1928 s. 99—115, SR's betænkning af 14/12 1928 og udtalelse fra retsplejeudvalget af 21/2 1928, jfr. S. B. 1925 s. 45.

Jfr. også *St. Grundtvig* m. fl. i Juridisk Forenings årbog 1924—25 s. 42—51,

tillige er forbundet med det største økonomiske ansvar. »Vanskeligheden ved juridisk rådgivning ligger ikke netop i at formulere den beslutning, som skal udføres, men i den foregående overvejelse af alle forhold, som bør være bestemmende for, hvilken beslutning der træffes.« Det vil derfor være uforsvarligt at henvise befolkningen til retshjælp på dommerkontorerne i andre sager end sådanne, som umiddelbart kan gøres til genstand for fuldstændig og endelig behandling på et embedskontor. Herfra må også unddrages affattelse af testamenter, idet det er af største vigtighed, at disse dokumenter affattes efter nøje undersøgelse og indgående udspørgen for at udfinde, hvorledes testators ønsker bedst bringes til udførelse. De skelnemærker, som man søgte at opstille (»rent formelle affattelse« og »særlig klare tilfælde«), vil i det praktiske liv vise sig aldeles uegnede. Også her er der tale om retsforhold, om hvis retsvirkninger der meget ofte opstår tvistigheder, der indankes for domstolene, og det vil være stridende mod de elementære krav til al god retspleje, at en dommer skal træffe afgørelse i retssager, der er opstået i forhold eller som følge af dokumenter, der er oprettet under medvirkning af dommerkontoret.

Advokaten skal være lovkyndig,

d. v. s. han skal have en sikker og pålidelig oversigt over lov og ret. Ingen kan forlange, at advokaten skal være en lovebog eller et levende leksikon, men han må have oversigt over de gældende principper i retssystemet, så han let kan orientere sig og finde de bestemmelser, som er gældende for det konkrete tilfælde. [33]

Advokaten skal være retskyndig,

således, at han også har kendskab til den uskrevne ret, kutymer og sædvaner, vurderingerne af det faktiske og retlige miljø, som det er lovens hensigt at regulere og evne til en skønsmæssig vurdering i det konkrete tilfælde. [34]

Legislativ evne.

Det levende liv skaber stadig nye situationer, som loven og profeterne ikke har tænkt på. *Einar Sunde* mener, at en advokat derfor må have den kontakt med det praktiske liv, at han forstår det berettigede retsbehov, som opstår, og som kræver sin løsning. »Han må kunne se rettsreglenes vorden og spirende vekst. Hertil kræves juridisk sans og teft

Den danske Dommerforenings Arsberetning 1949–50 s. 23–24, *Ravnsholt Rasmussen*, Samraadet 1951 s. 56, *Johan Lassen*, Juristen 1955 s. 248. Se tillige *Rudolf Sand*, Testamentsudfærdigelse, Juristen 1961 s. 271–84 og N. S. B. 1961 s. 181–190.

33. *Einar Sunde* s. 9, jfr. T. S. A. 1956 s. 10 (åbenbart urigtig oplysning om indholdet af en lovbestemmelse og fejlagtig vejledning) og 1958 s. 153 (advokaten kendte ikke reglerne om partræderes hæftelse).

34. *Einar Sunde* s. 10–11.

til at føle og forstå de retningslinjer som lovgivningen, retspraksis og de sociale forhold i samfundet peger mot.« [35]

Stang Lund udtrykker det poetisk: »Sakføreren må kjenne rettsutviklingen gro under seg. Han må ha sans for rettens vårliv.«

Personlige forudsætninger

I så at sige alle menneskelige samlivsforhold spiller personligheden en rolle, ofte en afgørende, der præger handlinger og afgørelser. Kun en stærk personlighed kan rådgive andre mennesker. Her er ikke tale om budtjeneste.

Stang Lund nævner to kendte litterære skikkelser, som *Henrik Ibsen* og *Bjørnstjerne Bjørnson* mesterlig har fremstillet. Advokat *Helmer* i »Et Dukkehjem« og advokat *Berent* i »En Fallit«. Begge er de rådgivende advokater, men deres personlighed er vidt forskellig. Advokat *Helmer* optræder som filister, han hindres af sin egen egoisme, optaget af den materialistiske side af livet og sin egen latterlige respekt for sig selv og sin betydning, og han har derfor ikke fantasi nok til at trænge igennem tingenes ydre og føle medlidenhed. Derimod besidder advokat *Berent* foruden sin skarpe juridiske indsigt et strængt retfærdighedskrav og en fin forståelse af det menneskelige både på godt og ondt. Berent er typen på den stærke personlighed, der rådgiver klienten med et fremragende klarsyn, og der knyttes da også venskabsbånd mellem ham og klienten.

Menneskekundskab

Det er nødvendigt at have eller at vinde klientens fulde tillid, for at advokaten kan sætte sig ind i klientens tankegang, leve i hans niveau. Han må have sympati for ham, holde af ham, for at forstå ham til bunds. I mange forhold bliver advokaten derfor ikke alene den juridiske rådgiver, men også juridisk »huslæge« og »præst« i private forhold. Det er i sådanne tilfælde lige så meget menneskekundskab som jura, der er det afgørende. Og ud fra sin erfaring og sit kendskab til klienten [36] ved advokaten, at klienterne skal rådes på forskellige måder. Nogle skal rådes stiltfærdigt, andre med bestemt og sikkerhed. [37] For bedømmelsen af det råd, som stemmer bedst med klientens interesser, er klientens livsvilkår af største betydning, og det må også tages i betragtning,

35. *Einar Sunde* s. 11–12.

36. *Tom Forssner* optiller s. 172–75 et portrætgalleri af de forskellige klienttyper, se ligeledes *Bomgren* s. 5–6, *Stang Lund* s. 54.

37. *Stang Lund* s. 60, *Otto Liebe*, U. f. R. 1919 B. s. 113.

hvilke ændringer de har undergået eller eventuelt vil undergå i fremtiden.

En enke retter som regel de første skridt efter begravelsen, undertiden før, til sagføreren. Det er ofte svært at rådgive om flytteproblemet, thi for en enke er det undertiden ikke økonomien, men møblerne, som bestemmer den fremtidige lejligheds størrelse.

Forretningsmanden, som kan sælge sin gamle, velrenommerede forretning, spørger: »Skal jeg sælge?« En kollega har givet følgende referat af samtalen:

»De har levet og åndet for Deres forretning?«

»Ja.«

»Kan De grave i Deres have?«

»Nej.«

»Så må De dø med seletøjet på!«

Stang Lund [38] har et eksempel, som efterhånden er blevet klassisk:

»Det var en kvinde, som ville skilles. Hun var, da hun søgte mig, nokså oprørt, og med rette. Jeg lot hende tale, tale længe, og da jeg havde hørt på hende, sa jeg til hende: »De vil ikke skilles, frue.« Over dette blev hun sterkt indigneret, for var det noget i verden, hun i øjeblikket vilde, så var det å skilles. Men saken var at under den harme som hun var i, mens hun talte, dirret der strenger, som viste, at hos hende var ingelunde alle bånd over-skåret. Tvertom. Hennes hjerte og sind var endnu knyttet til mannen. Så sa jeg: »Vel, jeg skal ta mig av denne sak. Jeg skal skrive til Deres mann, og så får han også fra sin side ta en sakfører.« Det skjedde, og til hans sakfører sa jeg: »Her må vi la forhandlingene gå i passgang, det haster ikke. Vi har meget annet å gjøre, og vi kan godt la det bli bra pusterum mellem våre skrivelser.« Han gikk med på det — det er i det hele ikke så vanskelig å få sakførerere til å gå med på et litet pusterum — og da vi hadde forhandlet langsomt og sedat en tid, fikk jeg en dag sendende en storartet bukkett med roser fra fruene — nu tok nettopp mann og kone en reise til sæteren sammen.«

En anmodning om separation eller skilsmisse bør ikke opfattes udelukkende som en forretning. Advokaten bør først og fremmest undersøge, om enhver følelse af samhørighed er ophørt, og dernæst bør han påvise de praktiske og økonomiske vanskeligheder, som skilsmissen vil medføre, og tillige påvise, at skilsmissen ikke altid bringer den lykke og åndelige frigørelse, som klienten drømmer om. Meget få kan fortsætte livet på samme økonomiske niveau, når den samme indtægt skal opretholde to hjem i stedet for et, og overfor udsigten til en forringet, undertiden forkroblet økonomisk tilværelse, viger adskillige tilbage, og hertil kommer eventuelt yderligere hensynet til børnene.

Bernt Hjejle har peget på, at en væsentlig del af den rådgivende virksomhed koncentrerer om sager mellem borgerne og de efterhånden talrige ministerier, direktorater, nævn, udvalg og råd: »Retskonflik-

38. S. 54—55, jfr. Norges Prokuratorer, Sakførere og Advokater 1660—1905. Biografiske oplysninger ved *S. H. Finne-Grønn*, Bind III s. 140.

terne mellem borgerne indbyrdes er gledet tilbage i forhold til retskonflikterne mellem den enkelte og statens og kommunernes administration. Dette er en helt naturlig følge af, at staten har taget føringen ved opbygningen af den sociale velfærdsstat, og at den derfor er blevet karakteriseret ved et ufatteligt antal love, bekendtgørelser, cirkulærer, restriktioner og reguleringer på alle ledder og kanter. Hvis reguleringen i højere grad havde kunnet ske ved et samarbejde mellem parterne indenfor de enkelte livsforhold, ville det hele sikkert have kunnet glide på en mere enkel og elastisk måde.

Denne udvikling stiller krav om andre evner og egenskaber hos sagføreren end i tidligere tid, først og fremmest et nøje kendskab til den offentlige administrations funktioner, teknik og mentalitet, et omfattende personkendskab og forhandlingsevne. Det kommer her ikke så meget an på den almene juridiske kundskab og argumentationsevne eller på den »fighting spirit«, der vejer så tungt i proceduren i retten, som det kommer an på evnen til at snakke om tingene, finde formuleringen, som kan løse vanskelighederne, og menneskekundskab. Det er ofte mere »kabale« end jura,« N. S. B. 1951 s. 126 og S. B. 1951 s. 412—13.

Kendskab til praktiske forhold

En advokat må følge med på alle livets områder. [39] En advokat må ikke lukke sig inde, han må ikke blive ekspedient på sit kontor. C. B. Henriques udtrykte det således: han må ikke blive et administrativt regel-menneske, der afgør alt efter love og anordninger. Han må ikke henfalde til »paragrafperfidi«.

Den, som altid hænger sig
i en paragraf, bør ej
skånes, men bør selv til straf.
hænges i en paragraf. [40]

Bagom lovparagraffernes kunstige væv træffer vi altid på levende mennesker. [41] Det er af betydning, at vi ikke mekaniseres i vor virksomhed, således at vi mister friskheden i vor opfattelse og kontakten med det levende liv.

For en advokat må såvidt muligt intet menneskeligt være fremmed.

39. Cfr. *Frederik Hegel*, *Erindringer* (1946) I. s. 159—60. Juristen skal undgå al risiko, handelsmanden kan det ikke, siger *Hegel*, der fremsætter et ensidigt præget syn på advokaternes deltagelse i ledelsen af handelsselskaber.

40. Kumbel i »Politiken« 28/9 1949.

41. *Karl Hillgård*, I det levande livs tjenst, T. S. A. 1937 s. 304—15.

»Nihil humani a me alienum puto«. Menneskekundskab, der altid i inventarfortegnelsen over engelske advokaters udrustning får en fremtrædende plads, er nødvendig.

Det er af største betydning, at man forstår at anvende sin jura i praksis, [42] og at man har tilstrækkelig fantasi, når et praktisk problem skal løses. De fleste tilfælde kan ifølge sagens natur ikke være omtalt i de systematiske fremstillinger.

Advokaterne bør hele livet føle sig som fru justitias discipule.

RÅDGIVNINGENS FORM⁴³

Selvom rådgivningen meget ofte medfører et større eller mindre moralsk ansvar for advokaten, bør han ikke indlade sig på at give vage og undvigende svar, hvad enten svaret afgives mundtligt eller som et skriftligt responsum. Det må stå advokaten klart, at klienten først og fremmest ønsker en klar og koncis udtalelse eller et positivt råd.

Men selvfølgelig bør betænkelighederne fremhæves, hvis sagen frembyder juridisk eller faktisk tvivl. Der bør nærmere redegøres for vanskelighederne og betænkelighederne ved belysning gennem domspraksis og litteratur.

Det, som i første række interesserer klienten, er konklusionen, et råd i den ene eller anden retning, eller i tvivlsomme tilfælde det sandsynlige resultat. Advokaten bør her give klart udtryk for sin opfattelse, således at klienten fuldt ud forstår meningen. Og advokaten må ikke glemme, at formen i hans svar i nogen grad må rette sig efter klientens forudsætninger for at forstå svaret. Det skal være fuldt ud forståeligt for klienten. Formen og ordvalget må afpasses herefter.

Det er en nydelse at læse et respondum, som er affattet klart og koncist. Opgaven kan sidestilles med affattelsen af domme, [44] bortset fra, at et responsum i sin konklusion skal udtale sig om det sandsynlige udfald, såfremt det drejer sig om en retstvist.

Også *mundtlige udtalelser* kan rumme farer og stille særlige krav til advokaten. Ikke mindst, hvis klienten ønsker, at udtalelsen eller rådet skal gå i en bestemt retning — måske har klienten allerede foretaget

42. *Yngve Schartau*, Vilka egenskaper göra en god advokat? T. S. A. 1944 s. 114—22.

43. Jfr. *Arthur Skjelderup* s. 126—27.

44. Jfr. *J. L. Frost*, Om affattelse af domme i borgerlige første-instans-sager, *Juristen* 1956 s. 195—234.

sig visse skridt ud fra sin egen opfattelse, som han således ønsker bestyrket. Der findes endog klienter, som mener, at advokaten kan påtage sig en vis garanti, hvad der selvfølgelig høfligt, men bestemt bør afvises. Klienter, som er i denne situation, vil ofte blive fornærmet, hvis advokaten ikke giver dem medhold. Det er i sådanne situationer, der kræves moralsk mod og rygrad. Men der er intet valg. Hvis advokaten er overbevist om, at hans mening er den rigtige, bør han sige det til klienten, ganske uanset klientens reaktion.

Det er en advokats ufravigelige pligt at sige det rette, selvom det kan være ubehageligt.

Også her spiller formen en ikke ubetydelig rolle. *Arthur Skjelderup* siger herom: [45]

»En annen side av saken er den, at man bør gjøre dette på en elskverdig måte. Suaviter in modo, sed fortiter in re. Man må aldrig redusere sin klients opfatning in absurdum. Tvert imot må man stille sig forstående likeoverfor hans argumentasjon og hans syn på saken, selvom man må ta avstand derfra. Det er riktig, som en eldre advokat en gang sa til mig: »Husk på, at jo ubehageligere råd eller meddelelse De må gi Deres klienter, desto høfligere må De være.«

Allerede ved den første samtale bør det klarlægges, hvorvidt klienten tidligere har søgt vejledning andre steder, og om der findes andre, som klienten vil tage med på råd, særlig hvis det drejer sig om sager af større betydning eller om særlig tvivlsomme sager. Hvis der er søgt anden sagkyndig assistance, f. eks. hos en revisor, bør der samarbejdes med denne. De råd og udtalelser, som foreligger fra anden side, må naturligvis indgå i klarlæggelsen og argumentationen, således at klienten får belyst spørgsmålet eller sagen og de muligheder, den indebærer, så indgående som muligt.

Hvis sagen er af særlig tvivlsom karakter, hvad der da bør fremhæves, er det naturligt, at klienten også ønsker at høre en andens råd. Ingen advokat har ret eller grund til at blive stødt herover, men bør snarere tilskynde hertil.

Derimod må man fraråde, at klienten sætter spørgsmålet under »folkeafstemning« i sin nærmeste omgangskreds. Klienten, som ønsker mange rådgivere, er som regel tilbøjelig til at give den ret, som klienten sidst har talt med.

Iveren hos de mange private rådgivere står ikke altid i ligefremt

45. S. 127 ff.

forhold til forudsætningerne, og mange uvedkommende momenter spiller ofte ind. »Unighed i råd giver intet godt i dåd«.

RÅDGIVNINGENS BETYDNING

Relativt få mennesker er part i en retssag i deres liv, medens utvivlsomt langt langt flere henvender sig til en advokat for at få et råd i et eller andet anliggende, som er betydningsfuldt for dem. I advokatens rådgivende virksomhed pulserer det levende liv i al sin rigdom. Der søges råd om alle menneskelige forhold fra vuggen til graven. »Der er råd mod alt — uden mod døden«.

Advokaternes rådgivende virksomhed har mange lighedspunkter med lægens rådgivning, særligt med den gamle huslæge, som var patienternes trofaste ven og rådgiver i mange forhold, som berørte deres ve og vel.

Der er ofte trukket paralleller imellem advokaternes og lægernes rådgivning. Det er gjort fremragende af *Arthur Skjelderup*:

»Vi sakførere bør også være en slags sjelesørgere for våre klienter. Særlig våre faste klienter bør vite at de hos oss ikke alene kan få kyndig veiledning og gode råd i en rekke av dagliglivets vanskeligheter, men også påregne å møte sympati og forståelse.

Alle mennesker kommer i den situasjon en og annen gang i livet, at de trenger et forstandigt råd. De trenger selve rådet, men de trenger ofte ennu mere å kunne tale eller konferere med et klokt og forstående menneske, som de uten risiko kan vise fortrolighet. Bare den ting å tale ut om en sak letter sinnet og klarer hjernen.

Vi sakførere kan på den måte være til uvurderlig hjelp mange ganger.

Vår virksomhet er en stor og ideell livsoppgave. Dens idelle karakter beror nettop derpå at vi så ofte har anledning til å yde våre medmennesker hjelp i vanskelige forhold. Og særlig har vi den videste adgang til å yde sådan hjelp under vår rådgivende virksomhet.« [46]

»Gennem advokaternes hverdag glider en strøm af mennesker og menneskeskæbner«. Det er *Ahnfelt-Rønnes* [47] klangfulde røst: »I dette spind af menneskers personlige og økonomiske interesser griber advokaten ind, ordnende og regulerende, dæmpende og udlignende. Han finder den formel, som kan tilfredsstille til alle sider... han skal udforme forhandlingernes resultat i kontrakter og overenskomster, forme, finde de rigtige ord for de rigtige tanker, altid huskende *Tegners* ord om, at det dunkelt sagte er det dunkelt tænkte, og efter evne forme det skrevne ord i et smukt sprog.

Og ved vurderingen af dette arbejde, advokatens hverdagsarbejde, må det erindres, at det kun er en uendelig ringe del af dette arbejde, der nogen- sinde kommer til prøvelse ved domstolene. Langt, langt de fleste af de kon-

46. S. 127.

47. S. 255.

trakter, der udformes, af de råd, der gives, er i sig selv holdbare og bærer de mennesker, hvis tarv de tager sigte på, uden om retslige konflikter.

Dette glemmes ofte, og oftest af dem, der sidst burde glemme det: dommerne.«

En klient glemmer aldrig den advokat, som har givet ham et godt råd, som har været af betydning for ham i et livsvigtigt forhold. »Et godt råd er bedre end penge«. Klienten forstår at vurdere rådets betydning.

C. C. Heilesen [48] har fremhævet en anden side af rådgivningen:

»I advokatens rådgivning udføres en virksomhed, som er af meget stor betydning for den folkelige kultur, en virksomhed, der efter sin natur undrager sig ethvert glimt af offentlighedens projektørlys, og som derfor ikke hos den udenforstående så lidt som i den offentlige bevidsthed får den plads, den fortjener.«

Men selvom den rådgivende virksomhed spænder over alle menneskelige og juridiske forhold, egner den sig dog kun i ringe grad til teoretisk fremstilling. *Det er vanskeligt at rådgive om rådgivning*. Rådene bundfældes som regel i handlinger eller undladelser, i sjældnere grad i domme eller andre afgørelser, som kan systematiseres eller rubriceres.

48. S. B. 1941 s. 78—79.